

DEBRECENI ANIKÓ

INTEGRÁLT IRODALOM

(magyar és világirodalom)

**Tankönyv
az általános oktatási rendszerű tanintézetek
6. osztálya számára**

*Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos
Minisztériuma*

Львів
Видавництво „Світ”
2014

УДК 821.511.141(075.3)
ББК 83(4УГО)я7
Д 25

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 07.02.2014 р. № 123)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Наукову експертизу проводив
Ужгородський національний університет

Експерти, які здійснювали експертизу:

М. Ж. Дерке – кандидат філологічних наук, доцент кафедри
угорської філології Ужгородського національного університету;
М. Ф. Кеві – голова Ужгородського міського методоб'єднання вчителів
угорської мови та літератури

Відповідальні за підготовку підручника до видання:

Ж. О. Кошкіна – науковий співробітник Інституту інноваційних
технологій і змісту освіти МОН України;
С. П. Фоміна – завідувач сектора науково-методичного забезпечення змісту
освіти загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською та
іншими мовами національних меншин та освітніх зв'язків з діаспорою
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

Дебрецені О.

Д 25 Інтегрований курс „Література” (угорська та світова) :
підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. угорською
мовою / О. Дебрецені. – Львів : Світ, 2014. – 240 с. : іл.

ISBN 978-966-603-864-0

**УДК 821.511.141(075.3)
ББК 83(4УГО)я7**

ISBN 978-966-603-864-0

© Дебрецені О. О., 2014
© Бачина І. М., художнє
оформлення, 2014
© Видавництво „Світ”, 2014

BEVEZETŐ

*Öröklött, nagy Varázs, holtak idézője,
messze nemzedékek egymáshoz fűzője;
mert csak a Könyv kapcsol múltat a jövőbe,
ivadék lelkeket egy nemzetté szöve.*

Babits Mihály: *Ritmus a könyvről*

Igaz szeretettel köszöntünk a 6. osztályban!

Olyan tankönyvet nyújtunk át neked, amely a már megismert, megkedvelt ötödikesre épít. A tartalomjegyzék címei elárulják számodra, hogy a régmúlttól szinte napjainkig csodálatos műveket válogattunk, amelyek az ismeretszerzésen túl szórakozást, az irodalom gyönyörűségét nyújtják.

A tankönyvben az irodalom (és egyéb művészetek) fejlődésének fő vonalát követjük nyomon, a hangsúlyt a magyar irodalomra helyezve. Ez természetesen nem értékítéletet jelent, csupán a nemzeti, *az anyanyelvi kultúra fontosságát* kívánjuk vele érzékeltetni, s erre készítet a tantárgy kis óraszama is. A magyar és világirodalom jeles alakjainak, a gyermekirodalom jelentős alkotásainak megismerésével és sok hasznos irodalomelméleti fogalom elsajátításával értő, érző olvasóvá válhatsz.

A könyv fontos fejezete Arany János *Toldi* című halhatatlan remekművének feldolgozása, amely során nyomon követhetjük a nagyerejű, parasztfiúként élő Miklós felemelkedésének történetét. Emellett megismerhetitek Arany János művészi ábrázolásának eszközeit, az ízes magyar nyelv szépségeit.

Minden témakörhöz kérdéseket és feladatokat melléeltünk, amelyek a tananyag elsajátításában a segítségedre lesznek. Néhány fontos tudnivaló a szemelvényekről. Mennyiségük néha túl soknak, néha kevésnek tűnik, de alkalmasak ezek a részletek gyakorlásra, az ismeretek elmélyítésére és a tanultak ellenőrzésére is.

Az utolsó fejezet elbeszéléseinek, ifjúsági regényeinek szereplői különböző korok gyermekei, akikkel olyan dolgok történnek, amelyek meghatározók további soruk alakulására is.

Figyelmetekbe ajánljuk a fejezetek, illetve a rövid életpályák előtt olvasható mottókat. Ne siklódjatok el fölötte, olvassátok el, és gondolkozzatok el a mondandóján! Először is tekintsetek az oldal elejére, és olvassátok el Babits Mihály gondolatát a könyvről.

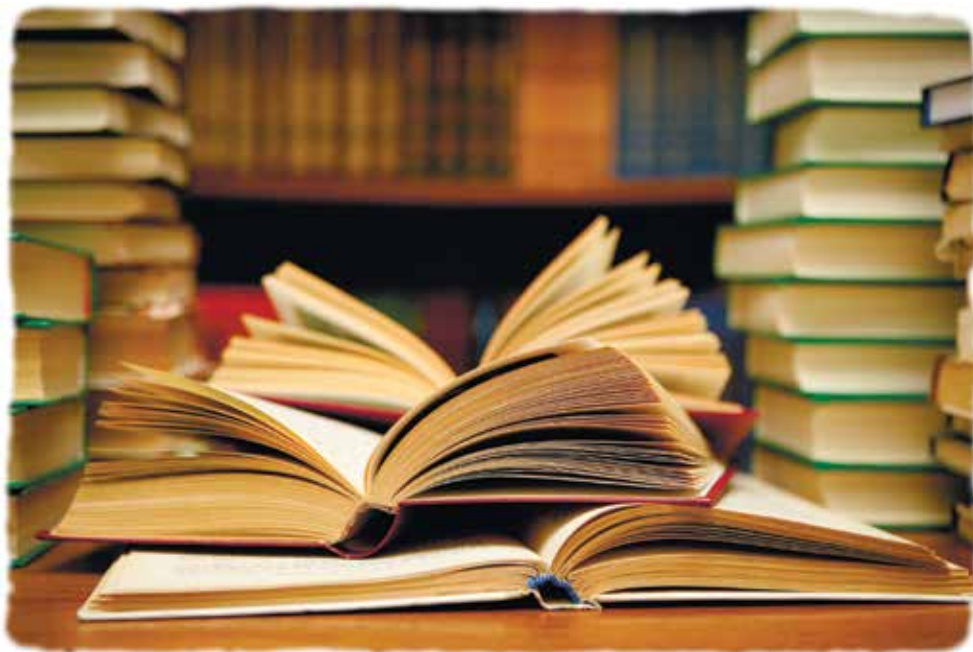
Az eposzok, bibliai történetek, népballadák és az íróktól válogatott művek – mind-mind gyöngyszemek, amelyek megismerése révén igazgyöngyhöz juthatsz.

Szorgalommal és türelemmel minden gyöngyszem a tied lehet, ehhez kívánunk sok sikert. Egy hasznos tanács a tankönyv használatával kapcsolatban. Mindig vedd figyelembe az egyezményes jeleket, melyekkel már az 5. osztályban is találkoztál!

A szerző

<i>Nota bene!</i>	Jegyezd meg!
	Amit a műről tudnod kell!
	Tudáspróba
	Irodalomelméleti ismeretek
	Kérdések és feladatok
	Háttérinformáció
	Kérdezz, kutass!

	Rajzolj, tervezz!
	Játsszátok el szereposztásban!
	Szómagyarázat
	Énekeljétek együtt!
	Olvassátok el!
	Házi feladat

*Mint a csillagokat a távcsövek,
úgy húztam körém, s egyre közelebb,
könyveken át a Világ Tényeit:
éj-nap olvastam. Mindent! Hajnalig,
kis lámpa mellett, s függönyözve a
konyhánk ajtaját...*

Szabó Lőrinc: *Olvadás*

Bruck Lajos: *Felolvasás*

AZ IRODALOMRÓL

Az irodalom mint művészet • Az művészet egyike az ember alapvető tevékenységének. Kezdeté az idők homályába vész, nagyjából egyidős az emberiséggel, hiszen az ember emberré válásában döntő szerepet játszott a szellemi tevékenység. A művészetek megjelenése tehát az őskorra tehető. Az értelmes, gondolkodó ember tudatosan törekedett környezetének megszépítésére. Többek között ez a tevékenysége emelte az embert az állatvilág fölé. Egy mintával ellátott kőbalta, tárolóedény stb. semmivel sem biztosított jobb munkavégzést, a díszítésnek csak esztétikai szerepe volt.

A művészetek kialakulásában fontos szerepe lehetett a közös munkavégzésnek. Közismert tény, hogy több ember közös tevékenységének összehangolására igen alkalmas a zene és az ének. A menetdalok, az indulók biztosítják például a katonák, sportolók stb. egyenletes menetelését. Ma is megfigyelhető, hogy nagyobb súlyok megmozgatásához a csoport egyik tagja diktálja a ritmust (*hó-rukk!, húzd meg!* stb.). Ugyanígy szerepe volt a volgai hajóvontatók dalának (*e-ej uh-nyem!*). A közös munka végzését könnyítő ritmikus mondókákat **munkadaloknak** hívjuk. Minden bizonnyal ezeket tekinthetjük a legrégebbi irodalmi alkotásoknak. Az is valószínű, hogy az irodalom kezdetét a költészet ősi formái jelenítik meg, melyek az emberi közösségek mindennapi tevékenységéhez és ünnepeihez kapcsolódtak. Így

keletkeztek a már említett munkadalogok mellett a **mágikus ráolvasások**, a **síratók**, a **menyegzői dalok**, a **tavaszköszöntő énekek** stb. A ma ismert alkotásokat évezredek szájhagyománya őrizte meg.

A történelem során a művészeteknek számos formája, változata alakult ki. Ezek közül a legismertebbek, a legáltalánosabbak: a **képzőművészetek**, **ének**, **zene**, **tánc**, **építészet**, **iparművészet**, **irodalom**, **színházművészet**, **fotó- és filmművészet**.

Pallasz Athéné

Az egyes művészeti ágak más-más érzékszerveinkre hatnak, más oldalról közelítik a valóságot, annak más oldalát, jellemzőjét emelik ki, és természetesen más anyaggal dolgoznak.

Azt tartják a görögök, hogy a tudomány istennője, Pallasz Athéné teljes fegyverzetben pattant ki apja, Zeusz fejéből. Az irodalom azonban nem ilyen készen született. Évezredekre volt szükség, amíg a szájhagyomány útján terjedt ismereteket az írásbeliség váltotta fel. Az irodalom fogalma tehát az írásbeliséghez kapcsolódik, s kezdete a homályba vész.

Nota bene! Az irodalom a szavak, a szép beszéd, a szépen megfogalmazott gondolatok művészete. A művészetnek az értelmünket és érzelmeinket együttesen érintő hatását pedig **esztétikai hatásnak** nevezzük.

Az irodalom szó többféle jelentésű. Régen tágabb értelemben használták, gyakorlatilag minden írásban rögzített szöveg irodalom volt (az ókorban pl. a történetírás nagyjainak szövegei is idetartoztak). Ma már szűkített értelmezése az általános: **a nyelv rögzítő anyagát felhasználó művészetet** értjük **irodalom** szó jelentéseként. A rögzítés sem feltétlenül az írás, az irodalomhoz soroljuk a szájhagyomány útján terjedő művészi szövegeket, tehát a **népköltészetet** is. A **szépirodalom**, ami a szó és a nyelv művészete, szintén az irodalom része. Nagyon nehéz azonban meghatározni, hol húzódik a határ a szépirodalom és a szórakoztató irodalom között vagy az irodalomnak csak álcázott szennyirodalom között. Fontos lehet az egyéni ízlés, az irodalmi érzékenység (mint a zenében a hallás), de az irodalmi művek ismeretével, az irodalmi alapfogalmak tisztázásával és megfelelő olvasottsággal lényegesen jobban megy a tájékozódás.

A szépirodalom • A nyelvi elemekből, művészi eszközök segítségével létrehozott műalkotásokat **szépirodalmi műveknek** nevezzük. Ilyen például a tanult, olvasott művek közül Petőfi Sándor *János vitéz* című elbeszélő költeménye vagy Molnár Ferenc ifjúsági regénye, *A Pál utcai fiúk*.

Minden műalkotás szól valamiről, valamit közöl velünk, ez a mű **tartalma**. A tartalmat számunkra érzékelhetővé a mű **formája** teszi. A tartalom és a forma egymással szoros kapcsolatban van, általában nem választható szét. Mindkettő egyenrangú része a műalkotásnak, a művészi hatást együttesen fejtik ki.

Az irodalmi műveket jellegzetességeik, tartalmi és formai jegyeik alapján egyaránt lehet csoportosítani. Formai szempontok alapján különbséget teszünk **vers** és **próza** között.

A **prózai** szövegeknek formai megkötései nincsenek, elsődleges szempont a tartalom, az érthetőség. Ilyen általában a mindennapi beszédünk. Az irodalmi próza a hétköznapi beszédnél igényesebb, pontosabb megfogalmazásával, művészi igényével tér el.

Ezzel szemben a **vers** – kötött beszéd, a tartalom mellett bizonyos formai kötöttségek is jellemzik. A vers legfontosabb kötöttsége a **ritmus**, a hosszú és rövid szótagok, vagy a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozása. A ritmuson kívül a versnek egyéb formai kötöttségei is lehetnek. A vers mindig *meghatározott hosszúságú sorokból* áll. A versek nagy része több verssorból álló egységekre: *versszakokra* tagolódik. A verssorok vége hangzásban hasonló lehet, összecsenghet: ez az összecsengés a **rím**. A versszakok végén ismétlődő sorok adják a *refrént*.

A műnemekről • Az irodalmi művek tartalmi felosztása alapján jöttek létre az irodalmi **műnemek**: a *líra*, az *epika* és a *dráma*.

- **Líra**: érzelmeket, érzéseket, gondolatokat kifejező mű.
- **Epika**: eseményeket, történeteket elbeszélő mű, leírás.
- **Dráma**: színpadi előadásra alkalmas mű.

Az egyes műnemeken belül további tartalmi, formai, hangulati stb. jellemzők alapján különítjük el az egyes **műfajokat**. Így például lírai műfaj a *dal*, az *epigramma*, az *elégia*, a *himnusz*, az *óda*, a *rapszódia* stb. Epikai műfaj az *eposz* (hősköltemény), a *mese*, a *regény*, a *novella*, az *elbeszélő költemény* stb. A dráma műnemének legismertebb műfajai a *tragédia* és a *komédia*. Természetesen az egyes művekben a határok nem merevek, az egyes műfajok közt sok az átmenet, de egy művön belül is előfordulhat az egyes műfajok, sőt az egyes műnemek keveredése: az epikai műveknek lírai részei, betétei lehetnek és fordítva, a lírai művekben is felbukkanhatnak epikus, leíró elemek.

Az irodalmi mű legfontosabb eszköze, közvetítője a **nyelv**. Minden író, költő felhasználja és továbbfejleszti a nyelv meglévő szókincsét, sajátos szóhasználatot és mondatfűzést alakít ki. Ezért beszélhetünk például Petőfi, Arany vagy Weöres **költői nyelvéről**.

A költői nyelv jellegzetes eszközei a **szóképek** (*költői képek*). Ezek legfontosabb fajtái a *hasonlat*, a *megszemélyesítés*, a *metafora* és az *allegória*. A költői nyelv nyelvtani szerkezeteit és mondattani sajátosságait is egyéni módon alkalmazza, ennek általános megjelenítési formáit **alakzatoknak** nevezzük (*ismétlés, felsorolás, szóhalmaz és fokozás, párhuzam és ellentét, a szokásostól eltérő szórend, a megszakított mondat stb.*).

1. Milyen összefüggések lehettek az ember mindennapi élete és a művészetek kialakulása között?
2. Sorolj fel példákat olvasmányaidból és eddigi tanulmányaidból lírai és epikai művekre!
3. Milyen fajtái alakultak ki a művészeteknek?
4. Mit nevezünk esztétikai hatásnak?
5. Próbáld megmagyarázni egy konkrét példán a tartalom és forma összhangját!
6. Milyen irodalmi műnemeket ismersz?
7. Milyen műfajokat különböztetünk meg?
8. Mit értünk a *költői nyelv* fogalom alatt?

Hogyan tanultál meg olvasni? Elevenítsd fel emlékeidet!

KÖNYVEK KÖZÖTT

A melki apátság könyvtára

A könyv története

(részlet)

Ha a könyv értékét a maga teljességében mérlegeljük, arra a kétségbevonhatatlan megállapításra jutunk, hogy a könyv az ember életében fontos és mélyreható szerepet játszik. Az ember életét a könyv kizárásával elképzelni – szinte lehetetlen. (...)

Mindenekelőtt azonban tisztába kell jönnünk azzal, hogy mi a könyv. Ezt leghívebben tükrözik vissza Harmsz Klausz, a lelkes könyvbarát következő szép szavai: „*A könyvet ama csodaművekhez kell sorolni, amelyeket az ember alkotott. A könyv az idő folyamára vert híd, melyen a száz és ezer évekkal meghaltakat naponként felénk, az élőkhez jönni látjuk. A könyv mindazok köré vont szalag, akik olvasnak; oly életközösséget teremt, mely annyira belső és összetartó, mint semmi más; a könyv teherhajtó, mely közéről és távolról lelkünknek mindent elhoz, mire csak szüksége van. Könyv által szól a bölcs a másik bölcshez és azokhoz, kik vénségük előtt bölcsnek akarnak lenni; általa szól a tapasztalt kor az ifjakhoz, sőt a gyermekekhez, ha olvasni tudnak.*” Öszintébb átérzéssel és rajongással valóban nem lehet a könyv-

ről nyilatkozni. Ha komoly megértéssel átgondoljuk ezeket a szavakat, tisztán kell, hogy előttünk lebegjen az a kétségtelen igazság: a könyv az emberiség legnagyobb kincse. Mindenesetre nagyjelentőségű meghatározás ez, de semmi szín alatt sem túlzó. Hiszen a könyvnek köszönhetjük mindazt, amit a múltban történt eseményekről, alkotásokról, küzdelmekről és szenvedésekről tudunk, amelyek bizonyos időket annyira jellemeznek. S ha nem volna könyv és nem lett volna már a múltban is, vajon tudnánk-e minderről? Bizony nem. Mert ha csak szájról-szájra szállna a tudás egyik nemzedékről a másikra, korántsem volna olyan korhű, mint van az írott szó, a nyomtatott betű által. (...) Igaz értéke csak a könyvnek van, mely bár látszólag néma és halott, de valójában hatalmasabb és erősebb mindennél, ami él.

Mindez azt mutatja, hogy a könyv fontos szerepet játszik az ember életében. Szerepének fontossága azonban főleg abban rejlik, hogy fenntartja a tudományt és a nagy szellemekkel való érintkezés fonalát.

A tudomány szempontjából tekintve a könyv szerepét, az oktatót látjuk benne és halljuk, amint frissen és elevenen beszél évszázadokkal, sőt évezredekkel ezelőtt megtörtént dolgokról, letűnt nemzedékekről, azok szokásairól, értelmi világukról és életmódjuk egész berendezéséről. A könyv ebben a szerepében szólnak hozzánk a mindenkori tudósok a tudomány minden térbeli haladásáról és vívmányairól. És az általuk lerakott eszmékből és eszményekből táplálkozott és táplálkozik a fiatalabb nemzedék, hogy azután saját tapasztalataival kiegészítve, ismét átplántálhassa az eljövendő nemzedékre.

A másik szempontból kiindulva, a könyv szerepe már általánosabb. Ámbár ebben a szerepében is oktat, de már inkább lelki élvezetet és gyönyörűséget nyújt. Megszólaltatja a mindenkori nagy írókat és költőket. Amikor valamelyik írónak vagy költőnek gondolataiban gyönyörködünk, úgy érezzük magunkat, mintha alakjai közvetlenül mellettünk volnának, hozzánk szólnának, s képzeletünkben szinte megelevenednek. S csak akkor, mikor a könyvet letesszük, és már nem olvasunk többé: akkor ocsúdunk csak fel abból a káprázatból, mely elhitette velünk, hogy az író, a költő alakjai itt vannak mellettünk. De érezzük valamely könyv olvasásakor azt is, hogy behatolunk az író gondolatvilágába és olyan idegen eszmékkel ismerkedünk meg, amelyekről annakelőtte nem tudtunk semmit. Ilyenkor egészen rabjává leszünk az író gondolatainak és igyekszünk gondolatait magunkévá tenni. És sok esetben saját gondolatainkra is ismerünk, de az is oly jótékony hatással van reánk, mert mi saját gondolatainkat sohasem tudjuk úgy kifejezni, mint az író, ki a lélek elemzésével foglalkozik.

A könyv egyébként legőszintébb és legönzetlenebb barátja az embernek. Bizalommal fordulhatunk hozzá minden időben bármilyen ügyünkkel és bajunkkal. Ha felvilágosításra van szükségünk, megadja; ha szórakozni akarunk, szórakoztat; bánatunkban megvigasztal, eltereli gondolatainkat a rossztól és figyelmeztet a jóra.

Becsüljük tehát a könyvet úgy belsőleg, mint külsőleg, ne rongáljuk, hanem óvjuk meg épségben és vegyük körül szeretettel, mint igaz jó barátot.

Ismerjete meg minél több könyvet, használjátok a könyvtárak lehetőségét. Út-
ravalóul Kosztolányi Dezső szavait idézhetjük: „Azok a könyvek, melyek a könyvtá-
rak polcain szunnyadnak, még nem készek, vázlatosak, magukban semmi értelmük.

Ahhoz, hogy értelmet kapjanak, te kellesz, olvasó. Bármennyire is befejezett re-
mekművek, csak utalások vannak bennük, célzások, ákombákomok, melyek pusztán
egy másik lélekben ébrednek életre. A könyvet mindig ketten alkotják: az író, aki
írta, s az olvasó, aki olvassa.”

Az olvasás nem csak szórakoztat, nem csupán nevel, és nem csak tanít bennün-
ket. Mindezeket természetesen megteszi, mint egy mellékesen. Ám ami még en-
nél is fontosabb, hogy beavat bennünket az élet nagy titkaiba! Az olvasó embernek
minden pillanatban tágul a látóköre. Egyre nagyobb lesz az a szelet, amit a világból
belát. Ezért is érdemes olvasni, ezért is kell olvasni.

Arra azonban vigyázzon mindenki, mit olvas! Nagyon meg kell válogatni, mi-
lyen írásokat veszünk a kezünkbe, mert a rossz mondatokhoz túl rövid az idő, amit
az olvasásra szánhatunk.

1. Milyen szerepet tölt be a könyv az ember életében?
2. Hogyan vélekedik erről a kérdésről Steinhofér Károly?
3. Foglald össze Kosztolányi Dezső *Levél a könyvhöz* című írásának főbb gondolatait!

Írj fogalmazást legkedvesebb nyári olvasmányodról!

MÍTOSZOK, EPOSZOK

Már az 5. osztályban tanultátok, hogy az irodalom kezdeti szakaszában fontos szerepet töltött be a **mese**, mely fantáziára épülő, csodás, fantasztikus elemekkel átszőtt történetet mond el, és a vele rokon **monda**, amely valamely valós jelenséghez kapcsolódik, de csodás elemekkel beszél keletkezéséről, az illető helyhez, személyhez, jelenséghez fűződő hiedelmekről. A monda irodalmasított változata a **rege**.

Mítosz • A mesék és mondák minden nép körében igen általánosak, a népköltészet egyik fő ágát alkotják. A mese különleges fajtája a **mítosz**, vallásos elemeket tartalmazó monda, hitrege, mely az ember és az őt környező világ küzdelmét mutatja be. A legősibb alkotások, melyekből az eposzok, de később a líra és a dráma is merített – a mítosz. Az irodalom a maga fejlődése során hosszú időn át közvetlenül felhasználta a hagyományos mítoszokat, és az egész ókori irodalmat áthatja a mitológiai világkép.

Nota bene! A mítosz isteni lényekről, félistenekről, különleges hősökről szóló, azok életét, cselekedetét bemutató mű. Ez voltaképpen az adott nép vallásos hiedelmeit, a világról alkotott képét, az ember és az istenek, az ember és a természet kapcsolatáról vallott nézeteket összegzi.

A mítosz görög szó, a *müthosz* szóból ered, jelentése: *monda, mese, elbeszélte történet*. A mítosz egyfelől jelenti a világról alkotott fantasztikus elképzelést, mely szerint a világot különös lények, istenek, szellemek irányítják (tehát **világkép**). Másfelől a mítosz elbeszélés (tehát **műfaj** is), benne az istenek, a hősök cselekedetei elevenednek meg, és az egykor valóban megtörtént hősi események, a természeti katasztrófák emlékét őrzik. A mitikus elképzelésekben vallási, művészi, tudományos, erkölcsi, rituális elemek együttesen jelennek meg, ezek szétválása a társadalmi fejlődés későbbi szakaszában következett be.

Nota bene! Az egy nép körében kialakult mítoszok összességét mitológiának nevezzük.

Minden nép másképpen képzelte el a világ rendjét, felépítését, így tehát más volt a mitológiája. Az európai népek (közte a magyar nép) fejlődésében, kultúrájában két mitológia játszott döntő szerepet: a **görög-római** és a **zsidó-keresztény**.

A görög-római mitológia számos keleti elemet olvasztott magába. A világ minden jelenségét egy-egy isten cselekvésével hozták összefüggésbe, így az általuk elképzelt istenek száma több száz. A görögök szerint az istenek világa ugyanolyan, mint az embereké, az istenek emberi módon élnek, viselkednek. Időnként emberi (vagy állati) formát öltve leszállnak a földre, befolyásolják az emberek cselekedeteit, a történelmet.

Az ókori görög mítoszok és mondák több csoportot, úgynevezett **mondakört** alkotnak. Mindegyikben közös azonban az ősi istenek világa. Isteneik roppant hatalmasok voltak, de nem mindenhatók, halhatatlanok voltak, de nem örökéletűek, mert ők is születtek, akárcsak az emberek. Emberi szenvedélyek, emberi hibák jellemezték őket. Az embereket védelmezték és üldözték, büntették és jutalmazták, de befolyásolhatóak voltak, ajándékokkal hatni lehetett rájuk. Lakomákra jártak, ambróziát és nektárt fogyasztottak. Úgy éltek, ahogy az emberek.

Az olümposzi istenek • A sok-sok isten közül tizennégy különleges rangra emelkedett. Ezek a magas Olümposzon laktak, ezért *olümposzi isteneknek* is nevezzük őket. Az istenek világában sajátos „munkamegosztás” uralkodott, mindenkinek megvolt a maga feladatköre.

Az Olümposz hegység déli lejtője

GÖRÖGÖK	RÓMAIAK	SZEREPEKÖRÜK
Zeusz	Jupiter	főisten, az ég uralkodója, az isteni család feje
Héra	Juno	a főisten felesége, a házasság istennője
Poszeidón	Neptunus	a tenger ura
Hádész	Plutó	az alvilág ura
Démétér	Ceres	a földművelés és a termékenység istennője
Hesztia	Veszta	a családi tűzhely védelmezője
Pallasz Athéné	Minerva	a tudomány és a bölcsesség istennője
Aphrodité	Venus	a szerelem istennője
Árész	Mars	a háború istene
Dionüszosz	Bacchus	a bor és a mámor istene
Artemisz	Diana	a vadászat istennője
Apollón	–	a művészetek pártfogója
Hermész	Mercurius	az istenek követe, az utazók oltalmazója, a görögöknél a tolvajok és szélhámosok istene
Héphaisztosz	Vulcanus	az istenek kovácsa.

A mítoszok csoportosítása • A mitológiai történeteket, mítoszokat csoportosíthatjuk *tematikai, motívikus és szerkezeti* szempontból.

1. *Tematikai* szempontból megkülönböztetünk **teremtésmítoszokat**, melyek témája a világ keletkezése, az ember születése, teremtése. A mítoszok témája lehet természeti **jelenségek**, képződmények, lelki tulajdonságok, állapotok, szokások, mesterségek, állatfajok, növények létrejöttének **magyarázata**.

2. A *motívumok* szempontjából elkülöníthetjük a **vándormotívumokra** (alaptéma, mely kisebb-nagyobb eltérésekkel bukkan fel számos nemzeti irodalomban), illetve a különböző kultúrák sajátos motívumaira, jelképeire épülő mítoszokat.

3. Szerkezeti szempontból megkülönböztetünk **különálló**, illetve **történetfüzések**ből, egymással összefüggő történetcsoportokból álló történeteket. Az utóbbiak között a kapocs lehet lazább (pl. közös helyszín), és lehet szorosabb (pl. egyazon főhős).

A mítoszok *szóbeli* epikus és *dramatikus* formáit még ma is megtaláljuk különböző népek hagyományaiban. Más népek *írott* formában, *rögzített* változatban vagy csak nyomokban őrizték meg. A modern európai civilizációk mitológiai hagyományai jórészt eltűntek a keresztény kultúra megjelenésével, a kereszténység felvétele legtöbbször egyet jelentett a saját mitológia feladásával. Ennek ellenére „pogány kori emlékeket” őriznek a *népszokások*, a *népköltészet* vagy éppenséggel a *nyelv*: szólásokban, kifejezésekben. A keresztény hagyomány is magába olvasztott, és maga is megőrzött jó néhány kereszténység előtti mitológiai hagyományt. Egyik legismertebb ilyen emlék Krisztus születésének a római szaturnália ünnepekkel¹ való időbeli egyeztetése.

A magyarságnak is voltak – fejlődése korai szakaszában – mítoszai. Ezek a mítoszok nálunk az ősi sámánhiten alapultak, amelyben a túlvilági hatalmak, az ember és a természet eltérhetetlen kapcsolatban álltak egymással. A kiválasztott személy, a sámán vagy táltos (a pogány magyarok papjait, bölceit inkább táltosnak nevezik) önkívületi állapotban – révületben – érintkezésbe léphetett a természetfeletti lényekkel. Hiedelemvilágunkban és népköltészetünkben is fellelhetjük az ősi sámánisztikus hit (táltos, tündér, sárkány) nyomait.

Az eposz • Az irodalom egyik legrangosabb műfaja. Nemcsak az ókori görögök, hanem az ókori mezopotámiai, indiai, finn irodalomból is ismerünk eposzokat, hősi énekeket. Feltételezhetően minden nép hagyományában létezett az eposzhoz hasonló epikus mű.

Nota bene! Az eposz olyan verses nagyepikai alkotás, melynek rendkívüli képességekkel rendelkező hőse természetfeletti lényektől is támogatva egy egész közösség sorsára kiható tetteket hajt végre. Megkülönböztetünk **naiv-** és **műeposzt**.

Az első irodalmi alkotások • A legrégebbi irodalmi emlékek, melyekről tudomásunk van, az ókori Kelet, főleg a mezopotámiai sumér kultúra alkotásai. Innen származnak azok a hősköltemények, melyek a korábban szájhagyomány útján terjedő történeteket mondják el. Ezek szerint Kr. e. a IV–III. évezred fordulóján keletkeztek az első kiseposzok, melyek **Gilgames** személye köré fonódnak. Így tehát a legelső irodalmi alkotásnak a *Gilgames-eposzt* tekinthetjük.

Gilgames, aki „*kétharmadrész-isten, egyharmadrész-ember*” hősi harcait, a halhatatlanságért, az örök életért folytatott küzdelmeit mondja el az eposz. Egyik története a világot elpusztító özönvíz mondáját örökíti meg. A történet főhőse, Utnapisti-rugu isteni sugallatra bárkát ácsolt, melyre felvitte családját és a földi állatokat, így az özönvíz elmúltával újrakezdődhetett az élet a földön. Mindezt maga mondja el egyes szám első személyben az őt felkereső Gilgamesnek. Nem nehéz a történetben a bibliai özönvíz és Noé történetére ismernünk.

Az európai irodalom és kultúra szempontjából a legfontosabbnak a görög **Hómérosz** nevéhez fűződő két hatalmas költeményt, az *Íliászt* és az *Odüsszeiát* tekint-

¹ *szaturnália ünnep* – Saturnus isten tiszteletére az ókori Rómában tartott örömmünnep

hetjük. Szerb Antal *A világirodalom története* című könyvében a következőképpen ír erről: „Amint a világ egy csodával, a világt teremtéssel kezdődik, hasonlóképp az irodalomtörténet első ténye is csoda (és egyben egy világ teremlése). Homérosz eposzai, a legrégebbi irodalmi emlékek, mindjárt a legtökéletesebb művek közé tartoznak, és eljövendő évezredek számára mintául szolgáltak a költészetnek.” Homérosz alakját már az ókorban legendák övezték, feltehetően az i. e. VIII. században élt énekmondó (rapszódosz) volt, aki műveit különféle forrásokból merítette, s e források anyagának átformálásával, variálásával, utánzásával alkotott új, eredeti művet. (Bővebben Homéroszról majd a 7. osztályban tanulunk.)

A homéroszi eposzokat és a hasonló módon keletkezett műveket **naiv eposznak** szoktuk nevezni, melynek *hősei rendkívüli emberek, esetleg isteni származásúak*. A naiv eposzban az adott nép mitológiája tükröződik. Cselekményvezetése fordulatossá, lenyűgözővé válik. A hős, a hősök harca az egész nép sorsát döntően befolyásolhatja. Ilyen még például a germán népek mitológiáját összefoglaló *Nibelung-ének* vagy a Nagy Károly hadjáratait megverselő ófrancia *Roland-ének*, illetve az orosz *Igor-ének*.

A naiv eposz mintául szolgál a **műeposz**nak. Vergiliustól Zrínyin át (*Szigeti veszedelem*) Vörösmartyig (*Zalán futása*) példaként szolgált Homérosz műve, az *Íliász* és az *Odüsszeia*. Ezek közül az első nagy jelentőségű munka az i. e. I. században élt római költő **Vergilius Aeneis** (e.: éneisz) című alkotása. A későbbi századokban született műeposzok szerzői nemcsak Homérosz műveit tekintették mintának, hanem az *Aeneist* is, sőt elsősorban azt. Példaként a fentebb már említett Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című eposzát és Arany János *Buda halála* című művét emelhetnénk ki. Az újabb korok eposzfajtaiból a hősi eposzon kívül még jó néhány típus ismeretes. Ismerünk **lovagi eposzt** (*Cid*, *Nibelung-ének*), **polgári eposzt** (Goethe: *Hermann és Dorothea*) és **komikus eposzt** (Csokonai: *Dorottya*, Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*).

A költők igyekeztek követni azt a hagyományt, amelyet az ókori mesterektől tanultak, alkalmazni mindazokat az *eposzi kellékeket*, amelyeket az imitált (utánzott) művekben találtak.

A valóság és a képzelet keveredéséből született mítoszok hatása óriási. Feldolgozásukkal a művészetek minden ágában újra meg újra találkozunk. Ebből táplálkozott a görög epika és a dráma, a festészet és szobrászat is számos mitológiai történetet örökített meg. Az azóta eltelt évezredekben (napjainkig) az irodalom, a képzőművészet, zene stb. számtalan alkotása merített az ókori mítoszokból. A homéroszi művek hatására (*Íliász*, *Odüsszeia*) a későbbi szerzők feldolgozták az egész trójai mondakört, s más mitikus történeteket is. A thébai mondák, mítoszok az ókori tragédiákban születtek újjá. Végül soron ez a folyamat vezetett a mítoszok irodalommal való találkozásához, irodalmi műfajjal alakulásához.

1. Milyen szerepe van a mítoszoknak a valóság megismerésében?
2. Mit nevezünk mitológiának?
3. Milyen szempontok szerint csoportosíthatjuk a mitológiai történeteket?
4. Melyik két mitológia játszott döntő szerepet az európai népek kultúrájának fejlődésében?
5. Határozd meg a mondakör fogalmát!
6. Foglald össze az eposzról tanultak lényegét!
7. A legrégebbi irodalmi emlék kinek a nevéhez kapcsolódik?
8. Milyen két nagy csoportját különböztetjük meg az eposzoknak? Mondj példákat!

Az ismert mitológiai személyekhez jellegzetes és jellemző tárgyak tartoznak: szelence, síp, lant, szárnyas saru, kalap, gombolyag, fonál, olló. Illeszd össze a neveket és a tárgyakat! Némely esetben egy-egy név mellé több tárgyat is írhat. Mit jelképeznek a tárgyak? A nevek: Apollón, Hermész, Pán, Pandora, párkák.

GÖRÖG ÉS RÓMAI MÍTOSZOK

Amit a műről tudnod kell!

A tűz megismerése az emberiség történeti létének az alapja, a földművelés után a kézművesség, az ipar kezdete. A tűz alkalmazása előfeltétele volt az emberi fejlődésnek, mely minden ellentmondáson keresztül, súlyos küzdelmek és szenvedések árán egyre előbbre vezet.

A mítosz szerint az első embereket maga Prométheusz, a bölcs titán gyúrta sárból Pallasz Athéné segítségével – akárcsak Jahve Elohim a bibliai teremtéstörténet szerint Ádámot. A legelső emberek még tudatlanok voltak, nem sokban különböztek az állatoktól, csak gyöngébbek, tehetetlenebbek és védtelenebbek voltak a legtöbbnél. Öntudatlanul éltek végig életüket. Már-már a pusztulás fenyegette őket, amikor Prométheusz lehozta számukra az égből a tüzet, mely idáig csak az olümposzi istenek tulajdona volt. Ennek birtokában az emberek megtanulták a mesterségeket, az anyag megmunkálását és a fémek feldolgozását. Végso soron a tűznek köszönhetette az ember, hogy kiemelkedett az állatok sorából.

Az emberért, az emberiség megmentéséért jogtalanul szenvedő, a sziklához szögezett Prométheusz részben a zsidó-keresztény hitvilág Megváltójának az előképe is. A későbbi évezredek irodalmában a leggyakrabban ezt a mítoszt dolgozták fel a legkülönfélébb értelmezésben: pl. az angol Shelley (e.: seli), a német Goethe (e.: göte), Janus Pannonius, Petőfi Sándor és Ady Endre verseiben az istennel szembeforduló, a vallási korlátozottságból kibontakozó emberi öntudat hőseként jelenik meg.

Prométheuszt a tűz lehozatala és az áldozatbemutatás gyakorlatának bevezetése miatt a civilizáció atyjának tekintették.

Prométheusz

(rövidítve)

Prométheusz Iapetosz és Klümené fia, Atlasz, Menoitiosz és Epimétheusz testvére. Ő volt a leg-
ravaszabb a testvérei közül, és nem tisztelte az isteneket. Prométheuszt és Epimétheuszt bízta meg Zeusz azzal, hogy teremtsenek lényeket, melyek benépesítik a földet. Epimétheusz teremtette az állatokat, Prométheusz pedig az istenek képmására az embert, de olyan sokáig foglalkozott vele, hogy mire elkészült, Epimétheusz az összes előnyös tulajdonságot elhasználta az állatok teremtésénél. Prométheusznak megesett a szíve esendő teremtményein, és úgy döntött, ellopja nekik a tüzet, ami addig csak az istenek tulajdona volt, hogy az ember az állatok fölé emelkedhessen. Felmászott az Olümposzra, és tüzet lopott Héphasztosz

Jacob Jordaens: *A leláncolt Prométheusz*

(későbbi mítoszok szerint Apolló) szekeréről, és egy édeskömény-ágban (ami lassan ég) sikerült levinnie a földre.

Hogy Zeust kiengesztelje, Prométheusz azt mondta az embereknek, hogy mutassanak be áldozatot az isteneknek, és erre a célra megölt egy bikát. Mikor azonban az istenek megéreztek a süllő hús illatát, Prométheusz újra kicselezte őket: két tálra tette az elkészült ételt, a húst elrejtette a csontok és inak alá, míg a csontok nagy részét hússal takarta el, és megkérte Zeust, válasszon közülük. Zeusz azt a tálalt választotta, amelyikről azt hitte, a hús van rajta. Mikor rájött a csalásra, éktelen haragra gerjedt, és büntetést szánt nemcsak az embereknek, de a hazug istennek is.

Hogy további bosszút álljon, Zeusz megteremtette az emberiségnak Pandorát, az első asszonyt, aki az összes bajt rászabadította az emberiségre. Magát Prométheuszt azzal büntette, hogy a Kaukázus hegyére vitte, és egy sziklához láncolta, ahol egy Ethon nevű óriási sas mindennap megújuló máját marcangolta. Zeusz úgy tervezte, ez harmincezer évig fog tartani, de harminc évvel később Héraklész, miközben tizenkét feladata közül a tizenegyediket végezte (almát szerzett a Heszperidák kertjéből) lelőtte a sast és kiszabadította Prométheuszt. Zeusz ezúttal nem bánta, hogy Prométheusz megmenekült, mert a tett dicsőséget hozott Héraklésznek, aki Zeusz fia volt. Prométheusz visszatérhetett az Olümposzra, bár magával kellett hurcolnia a sziklát, amihez hozzáláncolták.

1. Mivel bírta meg Zeusz Prométheuszt és testvérét?
2. Miért nem jutott előnyös tulajdonság az embereknek?
3. Szerinted kezdettől fogva segítője Prométheusz az embereknek?
4. Mivel ajándékozta meg őket Prométheusz?
5. Milyen büntetést kapott a titán Zeusztól?
6. Mivel büntette Zeusz az embereket, hogy elfogadták a tüzet Prométheusztól?
7. Ki szabadította meg Prométheuszt a szenvedéstől?
8. A Prométheusz-mítosztól napjainkig a tűz, az őselem állandóan visszatérő jelkép az irodalomban. Szerinted mit jelképezhet a tűz?

1. Írd le a füzetedbe, hogy mit jelent az emberek számára a tűz!
2. Nézz utána a neten, ki volt Héraklész? Mi tette őt híressé?

Amit a műről tudnod kell!

A repülés ősi vágya jelenik meg *Daidalosz és Ikarosz* történetében. A mítosz a krétai monda-kör része. Daidalosz tulajdonképpen rab, és taláلهkonysága révén próbál megszabadulni. A levegőbe emelkedve akarja elhagyni a szigetet, ezért szárnyakat készít. Munkájának részletes elbeszélésében a mesterségek iránti tisztelet is kifejeződik. Találalmányával azonban Daidalosz akaratlanul is fia halálát okozza. Ikarosz ugyanis nem fogadja meg az apai tanácsot, ezért a mélybe zuhan.

Ikarosz sorsa jelképes: a magasba vágyó és elbukó ember története, mely egyben az ember ősi vágyát is kifejezi a repülés iránt. Az apa fájdalommal érezzük lelkifurdalását is, magát hibáztatja gyermeke sorsáért. „*Mindig középre tarts*” – figyelmezteti fiát Daidalosz, de Ikarosz nem fogad szót.

Daidalosz és Ikarosz

Daidalosz, az athéni ezermester, féltékenységből megölte unokaöccsét és tanítványát, Talószot, a fazekaskorong és a fűrész feltalálóját. Ezért halálra ítélték, de ő Krétába menekült, és itt Minósz király szolgálatába állott. Mikor Minósz

feleségének, Pasziphaénak, félig bika alakú gyermeke született, a Minótauroszt¹, Daidalosz építette számára a labirintust². De Minószt azután sem engedte el maga mellől.

Daidalosz megunta a hosszú számkivetést, és megérintette lelkét a honvágy, de minden oldalról tenger állta útját.

– A földön és a tengeren feltartóztathat, de az ég bizton nyitva áll – gondolta magában –, meneküljünk arra! Mindent elfoglalhat, de nem foglalja el a levegőt Minószt.

És elmerült a még ismeretlen művészetben, és megújította a természetet. Tollakat rakott szépen egymás mellé, a legkisebb után egyre nagyobbakat, majd a legnagyobbakat egyre kisebbre váltva, mintha halmon nőttek volna, vagy mint ahogy a pásztorsípon a különböző nagyságú nádszálak sorakoznak egymás után lassú emelkedéssel. Aztán a közepén lenfonállal fűzte össze őket, alul viasszal kötötte meg, s amint így összeállította, egy kevésbé meghajlította, hogy az igazi madarakat utánozza vele. Mellette állt fia, Ikarosz, s nem tudta, hogy a saját vesztében gyönyörködik. Ragyogó arccal majd a szélben libegő pelyhek után kapdosott, majd hüvelykujjával a sárga viaszt puhíttatta, és játékaival hátráltatta atyja csodálatos munkáját.

Mikor az utolsó simítást is elvégezte alkotásán a művész, a kettős szárny közé lendítette testét, és függve maradt a meglebegtetett légben. Kitanította gyermekét is:

– Mindig középre tarts, nehogy, ha alant repülsz, a tenger habja neheztse el tollaidat, ha pedig magasabban, a tűző napsugár égesse össze! A középén haladj, nem kell a csillagokat se vizsgálnod, hogy tájékozódj, elég, ha engemet követsz!

S megmutatta, hogy kell repülni, és a fiú vállához illesztette az újfajta szárnyakat. Míg evvel babrált, és oktatgatta fiát, könny áztatta ráncos, öreg arcát, és remegett az apai kéz. Megcsókolta, mint ha tudta volna, hogy ezek az utolsó csók, s szárnyán felemelkedve, ő repült elől, és aggódott útítársáért, mint a madár, mikor gyöngye fiókáját a magas fészekből az égi útra bocsátja. Még biztatta, hogy jöjjön utána, és taníttatta a vést hozó művészetre, s mozgatta a saját szárnyát, és hátra-hátranézett fiára.

Megbámulta őket a halász, miközben remegő nádszállal leste a zsákmányt, egy pásztorember, botjára támaszkodva, szántóvető az eke szarva mellett. S aki látta, amint a levegőt szelték, isteneknek hitte őket. S már bal felől Héra szigete,

Rubens: *Daidalosz és Ikarosz*

¹ *Minótauroszt* – félig bika, félig embertestű szörnyeteg

² *labirintus* – kanyargós, egymásba torkolló folyosók, útvesztő

Szamosz, Délosz és Parosz mind elmaradtak, jobbra Lebinthosz volt, és a mézben gazdag Kalümné,¹ mikor a fiú örülni kezdett a vakmerő repülésnek, elhagyta vezetőjét, és az ég felé vágyódva, magasabbra vette útját. „Feljebb! Még feljebb!” – parancsolta önmagának, s máris emelkedett felfelé, a félelmetes magasságokba.

S megtörtént a baj, mielőtt észrevehette volna: a forró, tűhegyű napsugarak át-szürkálták a puha viaszt, s az megolvadt és nem tartotta már össze a tollakat. Levált a két szárny, behullott a tengerbe. Ikarosz kétségbeesetten markolta az üres levegőt, de hiába kapaszkodott volna: tehetetlenül bukott le a tarajos hullámok közé.

Mindez oly gyorsan történt, hogy Daidalosz mit sem látott az egészből, s amikor hátrafordult, hogy ismét megnézzze fiát, döbbenet dermesztette szívét, mert nem látta sehol. És szinte elvesztette szívét, eszét, amikor lenézett az alatt morajló tengerbe, s meglátta a habokon hanyódó tollakat – fia szárnyait. Leszállt az alatta elterülő sziget partjára, s a jótékony hullámok visszaadták neki fia holttestét, hogy tisztességgel eltemethesse. A szigetet ettől az időtől nevezik Ikáriának.²

Daidalosz eltemette fiát, majd szomorú szívvel folytatta útját. Szicília szigetén szállt le. A sziget uralkodója, Kokalosz barátsággal fogadta, s a nagy művész munkájával, szobraival és épületeivel hamarosan elnyerte a sziget lakóinak bámulatát. De bánatát nem tudta felejtetni. Tisztelettel tértek ki útjából az emberek, amikor esténként megtörtén ment a tenger partjára, hogy szemét a távoli vizekre meressze, és elsóhajtja, ki tudja hányszor: „Ikarosz, fiam, Ikarosz!”

1. Kinek az udvarában élt Daidalosz és Ikarosz? Mi volt a foglalkozása Daidalosznak?

2. Miért kezdett el szárnyakat készíteni? Milyen anyagokat használt fel a szárnyak készítéséhez? Hogyan viselkedik a fiú a szárny készítése közben?

3. Milyen volt Daidalosz és Ikarosz kapcsolata? Szerinted gondos apa volt Daidalosz?

4. Hogyan készül fel Daidalosz a repülésre?

5. Mire oktatja a fiát az indulás előtt?

6. Keresd ki a műből azokat a mondatokat, amelyek előre sejtetik a szomorú befejezést!

7. Keresd meg azt a részletet, amelyik a repülés gyönyörűségét mutatja!

8. Bele tudott-e nyugodni Daidalosz fia elvesztésébe?

9. Vitassátok meg, mi a szerepük a szülői tanácsoknak! Miért nehéz megfogadni őket? Mit jelenthet az életben a *középre tartás*, a *középut*?

Játsszátok el az apa és fia közötti beszélgetést!

1. Daidalosz figyelmeztette fiát, rábízta bölcsességét: ne repüljön közel a tengerhez, se közel a Naphoz. Ikarosz nem hallgatott a tanácsára. Türelmetlen volt. Megbűvölte a Nap, s ezért életével fizetett. Ikarosz választhatott: vagy távol tartja magától a Napot, vagy röptében bukik el. S ő döntött. Te hogyan döntöttél volna az ő helyében? Írd le a füzetedbe!

2. Tudod-e, hogy mi lett Minótaurosز sorsa? Keresd meg a választ a neten, vagy az *Új Magyar Lexikonban* a Minótaurosز címszónál!

Tudod-e? Krétán már 4500 évvel ezelőtt magas szintű civilizáció alakult ki. Ismerték például a padlófűtést, a vízvezetéket és csatornákat, valamint fürdőket is építettek.

¹ *Héra, Szamosz, Délosz, Parosz, Lebinthosz, Kalümné* – szigetek az Égei-tengeren

² *Ikária* – az Égei-tenger szigete

Minosz király birodalmának rekonstrukciója

Tantalosz

(rövidítve)

Tantalosz Lüdia gazdag király volt, akit az istenek a kegyükbe fogadtak, mivel származása révén Zeusz egyik fia. Még azt is megengedték neki, hogy részt vegyen az olümposzi lakomáikon, és meghallgassa, miről beszélnek. Bár halandó volt, azt képzelte elbizakodottságában, hogy ő is isten, épp csak nem mindentudó. Elhatározta, próbára teszi az isteneket, vajon ők tényleg mindentudók-e?

Egyszer egy tolvaj elloptott Zeusz templomából egy aranykutyát, és elvitte Tantalosznak, mert tudta, hogy a király nem fél az istenektől. Tantalosz elrejtette a szobrot, és amikor Zeusz papja visszakövetelte, úgy tett, mintha nem tudna semmiről. „*Ha rosszat tettem volna – mosolygott –, a mindentudó istenek bizonyára már tudnának róla, és megbüntettek volna*”, és megesküdt, hogy nincs nála a szobrocska. Tantalosz most már szentül hitte, hogy az istenek sem mindentudóak, és egyre gőgösebb lett. Barátait az istenektől lopott nektárral és ambróziával kínálta, minden tettével kigúnyolta az isteni és emberi törvényeket. Végül megölte fiát, Pelopszt, lakomára hívta palotájába az isteneket és fia húásával kínálta őket. Démétér szórakozottan beleharapott az elé tett ételbe, de a többi isten elborzadva ugrott fel az asztaltól.

Ebből aztán látta Tantalosz, hogy az istenek mégis mindent tudnak, és kegyelemért kezdett könyörögni. Zeusz azonban a Tartarosz¹ legmélyére vetette, és büntetésül friss, tiszta vízben kell állnia az idők végezetéig, amiből azonban nem ihat, hiába kínozza szomjúság, mint ahogy a feje fölött érő gyümölcsök is elhajlanak előle, ha éhségét akarja csillapítani. A feje fölött függő, ingatag sziklatömb pedig örökös

¹ *Tartarosz* – az alvilág megszemélyesítője, a görög mitológiában az alvilág legsötétebb mélysége, a legsúlyosabb büntetések helyszíne.

félelemmel szorongatja torkát. Így bűnhődik háromszoros kínok között az árnyak birodalmában. Fiát az istenek életre keltették, a Démétér által kiharapott darabkát elefántcsonttal pótolva lapockáján – ezért van Pelopsz nemzetségében mindenkinek fehér foltoscska a hátán.

Tantalosz névadója lett a *tantaloszi kinnak*, amit a vágyainkat csigázó, de elérhetetlen cél okozta fájdalomra értjük.

1. Ki volt Tantalosz?
2. Mivel magyarázható elbizakodottsága?
3. Miért akarta próbára tenni az isteneket?
4. Barátait mivel kínálta?
5. Miért hívta lakomára palotájába az isteneket?
6. Hogyan büntette meg Zeusz Tantaloszt?

Hogyan alakult Pelopsz további sorsa? Nézz utána a neten!

A görög mítoszok után figyelmetekbe ajánlunk egy római regét. A rómaiak korán megismerkedtek a görög mítoszokkal, kezdetben szájhagyomány útján, majd a görög irodalom gondos tanulmányozása során is. Ez a körülmény erősen befolyásolta a római mondák kialakulását. Mindenképpen érdemes megismerkednünk Romulus és Remus csodálatos történetével.

Romulus és Remus

(rövidítve)

Az ősi monda szerint az itáliai partraszállás után három évvel Aeneas (e.: éneász) megalapítja Lavinium városát. Itt egyesíti az őslakókat a menekült trójaiakkal, s az egyesült népet apósának nevére latinul nevezi el. Fia, Ascanius (e.: aszkaniusz; más néven: Julius) 30 év elmúltával alapítja Alba Longát, s az albai királyok leszármazottjaként Romulus 300 esztendővel később rakja le Róma alapjait, vagyis 333 évvel Aeneas Itáliába érkezése után.

Alba Longa számos uralkodója közül kiemelkedett a bölcs és igazságos király, Numitor. Uralkodását csak gonosz és cselszövő öccse, Amulius (e.: amuliusz) zavarta meg; sehogy sem tudott belenyugodni abba, hogy ne övé legyen a főhatalom. Hamarosan megfosztotta bátyját a királyságtól, de még ki is üzte Alba Longából.

Numitornak volt egy szépséges leánya, Sylvia, akit Amulius parancsára Veszta istennő papnőjének szenteltek. A Veszta-papnők erős szent fogadalmat tettek, hogy soha házasságra nem lépnek, s tisztaságukat még életüknél is többre becsülik. Így Amuliusnak nem kellett attól tartania, hogy Sylviának gyermekei lesznek, akik majd veszélyeztetik uralmát.

A végzet azonban, a kifürkészhetetlen Fátum, másként akarta. Egy ízben kora reggel Sylvia kiment a folyó partjára, hogy friss vízben mossa meg a templom szent eszközeit. Könnyed léptekkel haladt a szelíd lejtésű part felé, és fején hordozta az agyagkorsót. Amikor odaért, letette az edényt, leült a földre, hogy megpihenjen egy kissé. És amíg ott pihent, az árnyékos füzek, a csicsergő madarak és a víz könnyed csobogása álmot idéztek szempiláira.

Wolf Suckling: *Romulus és Remus*

Meglátta Mars isten és megszerette, és a leány nem tudta, hogy álmában isten ölelte meg. Mire felébredt, Mars magzatait hordta a szíve alatt. Ennek a szerelemnek gyümölcsseként Sylvia két erőteljes ikerfiút hozott a világra. Egyiket Romulusnak, a másikat Remusnak nevezte el.

Amikor ezt Amulius megtudta, rettentően megharagudott, a lányt egy földalatti börtönbe záratta, és kiadta a parancsot, hogy a fiúkat pedig vessék a megáradt Tiberisbe. A szolgák szíve megesett a két pici fiún, és fűzfa teknőt tákolva leengedték őket a folyón. A teknő ide-oda vetődött, míg a Palatinus hegy aljában, egy fügefabor gyökereiben meg nem akadt. Mars isten látva mindezt, elküldte hozzájuk kedvenc állatait, egy anyafarkast és egy harkályt. A farkas friss tejjel szoptatta, majd a barlangjába cipelte a piciket, a harkály pedig mézes gyümölcsdarabokkal kedveskedett nekik. Így életben maradtak. Hamarosan itt talált rájuk a derék Faustulus (e.: fausztulusz), az egyszerű pásztor, aki hazavitte és feleségével együtt felnevelte a két kicsit. Okos, ügyes, bátor ifjúvá cseperedtek. Elsők lettek, és vezérei a környék pásztorainak. Elbántak még a rablókkal is, ha kellett, és előkerítették az elkóborolt, elveszett bárányokat is.

Faustulus sok mindent sejtett származásukról, de nem árult el semmit. Egyszer azonban minden kitudódott.

A dolog úgy történt, hogy Numitor és Amulius pásztorai állandóan ellenségeskedtek egymással. Hol az egyik, hol a másik nyáját hajtották el egymástól. Egy ilyen összetűzés alkalmával Remus Numitor fogságába került. Romulus ekkor elhatározta, hogy kiszabadítja testvérét.

Faustulus most elérkezettnek látta az időt, hogy mindent elmondjon Romulusnak. Így aztán a nagyapa és unokák végül is egymásra találtak, s most már együtt indultak Alba Longába, hogy gonosz nagybátyjukon számon kérjék tettét. Amulius megölték, édesanyjukat kiszabadították és nagyapjukat visszahelyezték a királyi székbe. Alba Longában helyreállt a rend és a béke.

Idővel azonban a város lakossága megszorodott. Az ikrek Numitorhoz mentek, és engedélyt kértek tőle, hogy pásztortársaikkal elhagyják a várost, s azon a helyen, ahol annak idején őket a nőtény farkas táplálta, új várost alapíthassanak.

Numitor útnak bocsátotta őket. Amint odaérkeztek, ahol egykor teknőjük megakadt, megtelepedtek. A hely szép volt, a folyó kanyarulatánál hét enyhe hajlású domb emelkedett. Az egyik dombon szándékozták a várost felépíteni.

Ki alapítsa a várost, és melyikük legyen a király? – Nem tudták eldönteni, mindketten maguknak szerették volna a dicsőséget.

– Döntsenek az istenek! – mondta Romulus. Megállapodtak abban, hogy madárjóslatot kérnek. Az lesz a városalapító, akinek az istenek több madarat küldenek.

Kora reggel mindketten elindultak. Romulus felment az egyik domb tetejére, Remus a másikra. ... A szerencse Romulusnak kedvezett. ... Felette tizenkét saskeselyű repült el. Így Romulus hozzákezdett a város építéséhez. ... Romulus a munka, az építés irányítását egyik hű társára, Celerre bízta.

– Legyen gondod arra, hogy ezt a falat senki át ne merészelje lépni vagy ugrani. Aki ezt megteszi, haljon meg. – Nem tudva ezt Remus, odaállt az emberek elé, és gúnyolódva így szólt:

– Ezekkel a falakkal véditek meg a mi népünket? – És feleletet nem várva, átugrotta a még alacsony falat. Celer akkor ásójával halálra sújtotta Remust (egyes változatokban maga Romulus).

– Így ugorja át minden ellenség falainkat!

Romulus megsiratta szerencsétlen testvérét, majd hatalmas máglyát emeltetett, és elhamvasztotta Remust. Az új várost őróla nevezték el. A farkas szent állattá lett. A róluk készült szobor pedig Róma város jelképévé.

1. Mi a város neve, ahol a mítosz játszódik?
2. Miért félt a szépséges Sylviától Amulius?
3. Kik voltak Romulus és Remus szülei? Melyik volt közülük isten, és melyik földi halandó?
4. Hogyan akart Amulius megszabadulni az anyától és gyermekeitől?

Hogyan döntöttek a szolgák? Mit tettek a gyerekekkel? Miért nem hajtották végre a szolgák tökéletesen a király parancsát?

5. Hogyan derült ki a fiúk származása, s hogyan alakult a továbbiakban a sorsuk?

6. Miért alakítottak várost az ikertestvérek?

7. Hogyan dönt el, hogy ki legyen a király az új városban?

8. Miben állapodtak meg? Ki lett a győztes?

Készíts rajzot arról, ahogy a folyóba vetik a két gyereket! Írd le a folyó nevét! Hogy hívják ma? Keresd meg a térképen!

Egészítsd ki a következő mondatokat írásban!

Egy derék pásztor ... talált rájuk.

... és ... felnevelte a fiúkat.

A két ifjú ... és ... volt, társaik közül ...

Különösen Romulus ...

TEREMTÉSTÖRTÉNETEK

A mítoszoknak – tematikai szempontból – egyik leggazdagabb csoportját a teremtéstörténetek, teremtésmítoszok alkotják. Minden nép őríz olyan ősi képzeteket, melyek a világ keletkezését vagy az emberi faj megjelenését magyarázzák. A magyar néphagyomány leginkább mesékben, mondákban őrizte meg az ősi képzetet. Az ősi, ókori civilizáció mitológikus világmagyarázatai vagy régészeti emlékeken, kőtáblákon, vagy írásos formában, könyvekben maradtak fenn.

A világ meghódítása, az új világrészek felfedezése távoli népek, civilizációk mitológikus hagyományainak felfedezését is jelentették. Ezek a felfedezések alkalmat adtak arra is, hogy a különböző ősképzeteket összehasonlítsák. Így derült fény bizonyos alapvető azonosságokra, egyezésekre, vándortémákra, vándormotívumokra is. Ez azt jelzi, hogy függetlenül a földrajzi, természeti adottságoktól, társadalmi, civilizációs fejlettségtől minden kultúrában ugyanazok vagy nagyon hasonló ősképzetek jöttek létre.

Nota bene! A teremtés az a meggyőződés, hogy a világ és benne az ember egy vagy több teremtő istenség műve.

A különböző teremtésmítoszok különböző világképet vonnak maguk után. A teremtés mezopotámiai felfogása szerint az istenek léteztek először, ők hozták létre a világot és benne az embert azért, hogy elvégezzon bizonyos munkákat az istenek helyett. A mezopotámiai *Enuma elis*ben Tiámat¹ véreből teremtik az istenek az embert. Később beépült ez a rész a *Gilgames-eposz*ba.

GILGAMES-EPOSZ

Amit a műről tudnod kell!

A *Gilgames-eposz* • Az újasszír változatot tekinti az irodalomtudomány a *Gilgames-eposz* klasszikus kiadásának. Gilgames királyfi Uruk (ma Irak területén) városának erőskezű királya volt Kr. e. a XXVII. században, akiről az ismeretlen költő Kr. e. XIX–XVIII. században eposzt írt. Ennek formája maradt ránk a híres asszír uralkodó (Assur-ban-apli Kr. e. 669–626) ninivei „könyvtárában” a 12 ékírással agyagtáblán. Népszerűsége hatalmas volt.

Az eposz **Gilgames királyfi hősi harcait, a halhatatlanságért, az örök életért folytatott küzdelmeit mondja el. Gilgames** félisteni lény, anyja **Aruru** istennő volt, apja azonban halandó férfi, és Gilgames életében is ez utóbbi vonás kerekedik felül. Folyamatosan szembesülnie kell létének korlátozottságával és az ellenfeléből barátjává lett **Enkidunak** (a vadembernek) halála után saját halandóságának tudatával. Megtudja, hogy virrasztással örök életet nyerhetne, de elalszik, s az örök ifjúság fűvét lenyeli egy kígyó. Gilgames megérti az örök törvényt: neki is el kell viselnie a halált, mint más halandónak.

¹ *Tiámat* – a sós vízű tenger megtestesítője, az istenek harcában Marduk ellenfele, az előző istennemzedék vezére

Az eposz egyik táblája

Hazatér Urukba és megidézi barátja, Enkidu szellemét az alvilágból, hogy megtudja, milyen a halál utáni élet. Gilgames megnyugszik, hogy hőstettei jutalmául megszerzi a túlvilági boldogságot. Minél különbek tettei, annál nagyobb lesz jutalma is.

Az eposz kibővül a *Gilgames, Enkidu és az alvilág* című eposz második részével. Cselekményét mesterien osztották el a 12 tábla közt: minden egyes tábla egyben önálló szerkezeti egységet is jelent.

- **Első tábla:** Gilgames, a „*kétharmad részt isten, egyharmad részt ember*” állandó építkezései miatt ellentétbe kerül Uruk városának lakóival, alattvalói az istenekhez fordulnak segítségért. Az istenek megteremtik Enkidut, a vadembert.

- **Második tábla:** Gilgames egy Istár-papnőt küld Enkiduhoz, aki szerelme által civilizálja őt, és Gilgames elé vezet. A két hős előbb megküzd egymással, majd barátságot köt.

- **Harmadik tábla:** Gilgames és Enkidu együtt készülnek harcra Humwawa, a cédruserdő őre ellen.

- **Negyedik tábla:** a két hős útja.

- **Ötödik tábla:** Humwawa legyőzése.

- **Hatodik tábla:** Istar istennő felajánlja szerelmét Gilgamesnek, de ő elutasítja azt. Istar bosszút esküszik Gilgames ellen, Anu istennél kieszközli, hogy az égi bika pusztítsa el Urukot, de Gilgames és Enkidu együtt legyőzik a bikát.

- **Hetedik tábla:** Enkidu halála.

- **Nyolcadik tábla:** Enkidu megsiratása és eltemetése.

- **Kilencedik tábla:** Gilgames az örök élet keresésére indul.

- **Tizedik tábla:** Gilgames a halál tengerénél, beszélgetése Szidurival, majd a révész, Szurszunabu átszállítja Um-napisti szigetére.

- **Tizenegyedik tábla:** Gilgames az élő ember szigetén: Um-napisti elmondja a vízözön történetét. Gilgames virrasztással örök életet nyerhetne, de elalszik, majd megkapja az örök élet fűvét, de amíg fürdik, egy kígyó lenyeli előle. Ezután visszatér Urukba.

- **Tizenkettedik tábla:** Enkidu elmondja Gilgamesnek, milyen az alvilág.

Teremtés

(részletek a VI. tábláról)

... Hallván Marduk¹ az istenek szavát,
nagy jeles művet teremteni vágyott.
Szóval mondja, fölfelé Éának²,
szíve szándékát ekként közli vele:
„Vért kötök meg, csonttal csipkézem a húst;
íme, életre hívom Lullát! »Ember« legyen a neve!
Megteremtem Lullát, az embert!
Tiszte s kötelessége legyen az istenek szolgálata,
öröme az ég és alvilág urainak!
Az istenek útját is okosan egyengetem:

¹ *Marduk* – mezopotámiai isten, a babiloni teremtéstörténetben a főisten, aki a régebbi istenek legyőzése után szervezte meg a hatalmat és alakította ki az új világrendet

² *Éa* – anyaistennő, Marduk anyja

egyformán tiszteltessenek, de mégis
két részre osztom őket!”

Szóval mondja Éa Marduknak,
szíve szándékát ekként közli véle:
„Egy istent kell föláldoznunk avégből,
hogy véréből embert teremtsünk!
Gyűljön össze hát valamennyi isten!
Egyet föláldozunk közülök,
a többi békeességben élhet!”

Összehívta Marduk az isteneket
nyájas beszéddel utasítva őket.
Szóra nyitva száját, parancsot oszt,
Annunakikhoz¹ imígy szól szavából:
„Bízzást igazat szólottam imént
igazmondó lévén teljes szívemből.
Mondjátok meg, ki volt, aki viszályt
szított s fölkelésre bujtva Tiámatot,
harcot kevert?

Áldoztassék fel a bajkeverő!
Áldoztassék föl, aki harcot kezdett!
Büntetését el kell szenvednie!
Nyugodjatok meg, üljetek le tüstént!”
(...)
Megkötözve vitték Éa elé,
büntetésből fölvták ereit,
véréből gyúrtak *embert*.
Istenek szolgálatát bízva *erre* – elbocsátották az isteneket.
Ekként, embert teremtvén, az isteneket Éa megmenté.
Ember tiszte s kötelessége lett az istenek szolgálatá.

Rákos Sándor fordítása

A vízözön

(részletek a XI. tábláról)

Um-napisti szívesen fogadja Gilgamest, de nem ad egyenes választ kérdéseire. Elmondja inkább az özönvíz történetét, amelynek ő volt a Noéja, a bárkaépítője, s ezáltal a magnak való emberek és állatok megmentője.

¹ *Annunaki* – a legfőbb istenek közös megnevezése, mely egyben a legerősebb isteni akaratra is vonatkozik

(...)

Egy-egy párt az élő fajokból rekeszes belsejébe zártam
s én magam is, rokonsággal s nagyszámú kedves emberemmel,
szolgákkal és kézmívesekkel odaköltöztem a hajóra.
Gondom volt rá, hogy bár egyetlen hasznos ipar ki ne maradjon!
Zsúfolásig terhelve állott a bárka, melyet építtettem:
a ketrecbe zárt hím oroszlán árnyékában báránka béget,
vadbika horkan, nyála csordul, mellette megkötözött lábú
keselyű vergődik, szárnya a hajót csaknem felröpti!

Megeredt az eső, zuhogott a zápor, áradtak a vizek, s elöntötték a föld színét.

Álló napig zúgott-morajlott a déli szél, sziklákat döntött,
sarkát a víz szűgyébe vágta s korbácsával habosra verve
addig üzte-hajtotta, míg csak ágaskodva a hegyre nem tört.
Zilált sörényű harci ménként szembeszökve, vadul sodorva,
hullám zúdult az emberekre, akik lenről mindegyre följebb
szöktek az ár elől, s a csúcson tehetetlenül megrekedtek.

Végül is nem maradt életben senki, csak a bárka utasai.

Ütöttünk a Niszir hegyéhez s az megakasztotta hajómat –
első napon, másodnapon csak áll egyhelyben, nem jut előrébb,
harmadnapon, negyednapon csak áll egyhelyen, még nem is moccan,
ötödnapon, hatodnapon csak áll egyhelyen, levert cövekként.

Midőn a nap hetedszer szállott Niszir hegye fölé, fölébünk,
egy galambfiat ereszték: hadd röpjön, amerre tetszik!
Elszállott a galamb, kerengélt és nemsokára visszafordult,
Sík víz borította a földet – pihenőhelyet nem talált még, Ó.

Midőn a nap nyolcadszor szállott Niszir hegye fölé, fölébünk,
egy fecskefiat ereszték: hadd röpjön, amerre tetszik!
Elszállott a fecske, kerengélt és nemsokára visszafordult.
Sík víz borította a földet – pihenőhelyet nem talált még!

Midőn a nap tizedszer szállott Niszir hegye fölé, fölébünk,
egy hollófiat elereszték: hadd röpjön, amerre tetszik!
Elszállott a holló, kerengélt s mind távolabbra tűnt előlünk.
Károgott, kapirgált, szemet lelt – nem fordult vissza soha többé!
Kibocsátám hát mind az élet, hadd fusson szét, amerre tetszik
s fajbelijével párosodván, népesítse újra a földet!

Azután a Niszir hegy ormán máglyát raktam s kost s bakot ölve
égő áldozattal fizettem az isteneknek életünkért.

Rákos Sándor fordítása

1. Mikor keletkezett a *Gilgames-eposz*? Hogyan maradt az utókorra?
2. Sorold fel a 12 tábla tartalmát címszavakban!
3. Hogyan lett a világ, és benne az ember a *Gilgames-eposz* szerint?
4. Miért látogatja meg Gilgames Um-napistit?
5. Mit mesél el tanulságul az örökéletű?

Nézz utána a neten, kik voltak a sumérok! Ismereteidet történelem órán is kamatoztathatod.

KALEVALA

Amit a műről tudnod kell!

A Kalevala keletkezési körülményei • A Kalevala az Észak-Európában élő finn nép nemzeti eposza, melyet elsősorban karjalai eredetű hősi és epikus énekeiből faluról falura járva a XIX. század közepén gyűjtött össze **Elias Lönnrot** finn tudós. Ennek eredményeként született meg a finn naiv eposz, a finn teremtetéstörténet.

A Kalevala szó jelentése: Kaleva-lak, Kaleva földje. A kaleva nemzetség lakóhelye.

Első változata, az *Ős-Kalevala* 1833-ból való és 16 éneket (ún. runót) tartalmaz.

1835. február 28-án Lönnrot megjelentette az eposz második változatát, a 32 runóból álló *Régi-Kalevalát*, melynek világsikere kiemelte a finnek az ismeretlen népek sorából, hozzájárult a finn nyelv fejlődéséhez, a finn nemzeti öntudat erősödéséhez.

Ezt követően Elias Lönnrot a karjalai eposzba más finn területek népi énekeit is beledolgozta, így készült el a végleges – ma is ismert – változat, az 50 éneket tartalmazó *Új-Kalevala* 1849-ben.

Központi témája • Kalevala és Pohjola népe közötti harc. Kalevala a fejlődés, a haladás otthona, termékeny, barátságos vidék Dél-Finnországban, míg Pohjola a sötét maradiság országa Észak-Finnországban.

Az eposz, ahogyan teljes címe (*Kalevala, avagy a finn nép történetéről szóló régi karjalai runók*) is jelzi, a kaleva-nemzetség ősi életéről, a világról alkotott elképzeléseiről, helykereséséről, harcairól, életformájának megtalálásáról, a rendkívüli képességekkel rendelkező hősökről szól. A történeteket évszázadokon keresztül őrizte s formálta az emberek emlékezete. Apák mondták el fiaiknak hosszú vadász- és halászutakon, ünnepek, lakomák legkedveltebb eseménye volt az ősi dalok előadása. Ilyenkor a legjobb énekmondók szólaltak meg.

A Kalevala, a korábbi finn népköltészeti gyűjteményekkel szemben egyetlen hatalmas történet, amely Väinämöinen (e.: vejnemöjnen) történetét meséli el születésétől távozásáig.

Történetei a bomló ősközösség világába visznek bennünket. Az emberek már ismerik a vasat, de még tisztelettel és csodálattal fordulnak a vas megmunkálójá, a kovács felé. Szoros kapcsolatban élnek a természettel, hisz az mindennapi életük színtere, megélhetésük forrása. Számukra természetes dolog a munka. Örömeiket lelik abban, ami szép. Gyönyörködni tudnak az ének szépségében is, s hisznek annak varázsserejében. Úgy gondolják, a természet erőinek legyőzéséhez egyaránt latba kell vetniük két kezük kemény munkáját s a szavak varázsserejét. Így különös tisztelet övezi Väinämöinent, „minden idők énekesét”.

A Kalevala cselekménye • **Ilmatár asszony**, a vizek asszonya, terhesen úszik a vízen. Egy kacska fészkel a térdére, és hét tojást rak rá. Ezekből a tojásokból alakul ki a világ. Majd Ilmatár 700 évnyi terhesség után megszüli **Väinämöinent**, aki a varázslatok tudója és a leghíresebb dalnok a világon. Méltó társa **Ilmarinen**, az égboltozat kovácsa, „ki az eget építette, világnak tetejét vette”. A halk szavú, megfontolt, szerény kovács építi fel a csodamalmot, a SZAMPÓT¹ kohójában. A harmadik hős, az eposz talán legszínesebb szereplője, az ifjú „messzikedvű”, időnként léha **Lemminkäinen**, a kalandozó, veszélyek elől sem kitérő harcos.

A három hős el akarja nyerni Pohjola asszonyától, **Louhitól** lányát. Louhi azonban csak annak adja a csodás szépségű, szomorú sorsú lányát, aki elkészíti a bőséget és gazdagságot adó

¹ szampó – örökké örölő csodálatos malom. A szampó a vadászat, az állattenyésztés és a földművelés termékeiből épült, hogy bőséggel ontsa az emberek megélhetésének alapját adó lisztet, sót, pénzt.

Akseli Gallen-Kallela: *A szampó védői* (Kalevala-illusztráció)

get küld Kalevala lakóira, majd a gonosz asszony elrabolja a Holdat, a Napot és a tüzet is. Azonban Väinämöinen ezeket is visszaszerzi.

A három hős megtöri a gonosz pohjoli hatalmat, és visszatér a béke és boldogság Kalevalába. Egy csodás körülmények között született gyermek pedig az öreg Väinämöinen utódja, tudásának birtoka lesz.

Négyük, és a többi szereplő életét, sikereit és bukásait nemcsak saját varázsigéik, időnként természetfeletti erejük, hanem a természetet uraló istenségek segítik, vagy akadályozzák: a rangidős Ukko, az égi úr, az Alvilág fejedelme, Tuoni, a vizek parancsolója, Ahto, és sok-sok társuk.

Érdekesség • Tolkien, a *Gyűrűk ura* írója rajongott a *Kalevala*ért. Azért tanult meg finnül, hogy eredetiben olvashassa el. Annyira megtetszett neki a finn nyelv, hogy ez alapján alkotta meg saját nyelvét, a *Gyűrűk urából* is jól ismert **tüdenyelvet**.

A világ keletkezése

(...)

Telt az idő egy darabig,
Egy picinyke pillanatig,
Kacsa jön, kecses madárka,
Kóvályogva, karingálva,
Földet néz, hol fészkelhetne,
Helyet, hol lakása lenne.

Száll keletre, napnyugtára,
Száll északi, déli tájra,
Fészkeföldet csak nem kaphat,
Helyet, bárha legrosszabbat,
Fészket, ahol felüthesse,
Lakát hova helyeztesse.

Ott szálldogál, repdesődik,

Tanakodik, tépelődik:

„Szobámat ha szélén rakom,
Habokon ha lészen lakom,
Szél szobámat feldöntheti,
Hab a házam előntheti.”

Hát akkor a Vízasszonya,
Vízasszonya, ég leánya,
Térdit tengerből emelé,
Hogy a réce ott fészkelne,
Lakóhelyre jóra lelne.

A kecses kacsamadárka
Ott repesve, szálldogálva,
Észreveszi kék víz tükrén
Vízasszonya térdit tüstént,

Véli, pástos emelkedő,
Gyepesedő kis dombtető.

Csak repesget, csak szálldogál,
A térdőre lassan leszáll,
Fészkit rajta meg is rakja,
Aranytojást tojik abba.
Kotlik, ül, tojásit költve,
Azt a térdőfőt melengetve,
Ül egész nap, másnap is ül,
Harmadnap is azonfölül:
Már akkor a Vízasszonya,
Véli, térde lángra lobban,
Minden íze olvadóban.

Itt a térdén egyet rándít,
Tojás mind a vízbe szédül,
Tenger habjai közé dül,
Cserepekre hull csörögve,
Száz darabra zúzik össze.

Mutatnak a morzsák szépet.
A cserepek csinos képet:
Tört tojásnak alsó fele
Válik alsó földfenékké,
Tört tojásnak felső fele
A felettünk való éggé,
Sárgájának felső fele
Fényes nappá fenn az égen,
Fehérjének felső fele
A halovány holddá léssen;
Tojáson mi tarka rész volt,
Égen csillag lesz belőle,
Tojáson mi feketés volt,
Lesz belőle ég felhője.

Az idők így múlton-múlnak,
Öreg évek elvonulnak,

Nap fiatal fényeskedvén,
Hold fiatal ékeskedvén:

Úszik ám a Vízasszonya,
Vízasszonya, ég leánya,
Ma csendes nagy vizeken,
Hallgatag habok hegyiben,
Előtte a vékony vízség,
Megette a merő mennyég.

A tizedik nyárra kelve
Fölüti fejét a vízbül,
Homlokát a habok közül,
Akkor alkotásit kezdi,
Teremtéseit teremti
A sík tenger tág mezején,
A temérdek víz tetején.

Hol kezét kanyarította,
Földfokot szakajt ki ottan,
Ahol lába földet ére,
Halas vermet vájt helyére;
Hol alá-alábukott volt,
Oda mélységeket módolt.
Földnek fordul oldalaslag,
Alacsony martok ott maradnak,
Lába földnek fordultába,
Lazacos hely lesz ott utána
Fejjel föld felé fordultan
Kis öblöket alkot ottan.

Úszik el a földtől aztán,
Majd megáll a tenger síkján,
Szírtezi a tenger színét,
Zátonyokat szór szanaszét,
Hajók tönkretételül,
Hajósok hálóhelyül.
(...)

Vikár Béla fordítása

1. Ki gyűjtötte össze a finn népköltészet darabjait egységes művé? Hány Kalevalát ismersz? Melyik a teljes mű?
2. Kinek a történetét meséli el?
3. Nevezd meg a *Kalevala* fontosabb szereplőit!
4. Mondd el, hogyan képzelte el hajdan a finn nép a világ keletkezését!
5. Régen az emberek nemcsak magyarázatot kerestek a világ kialakulására, hanem észrevették s kifejezték annak szépségét is. Figyeld meg:
 - a) a csodálatos tojásokat tojó madár nevéhez kapcsolódó állandó jelzőt;
 - b) a fészket kereső madár mozgatait kifejező igéket;
 - c) a széttört tojás részeit bemutató sorokat!

Gyűjts a világmindenség végtelenségét érzékeltető jelzős kifejezéseket, ellentéteket!

A KÖNYVEK KÖNYVE

A *Bibliáról* mindenki hallott, a világirodalom mindmáig legnagyobb hatású műve. A világ majdnem minden nyelvére lefordították (arámiból vagy arameusból, amely a héber nyelv egyik változata, Jézus is ezt beszélte, illetve görögből). A zsidóság és a kereszténység számára a *Biblia szent könyv*, isteni kinyilatkoztatás, tehát egyben szilárd erkölcsi útmutatás: ismerete és tanításainak követése magától értetődő kötelesség. A könyv egyedülálló népszerűségének oka azok a mélyen emberi történetek, amelyek e könyv lapjairól szólnak hozzánk. Istenkeresés, fájdalom, öröm, szerelem, barátság, önfeláldozás és kegyetlenség, alantasság és hősiesség: mind-mind megszólal e könyv – vagyis inkább könyvek – lapjain. A *Biblia* valóban az emberi magatartásformák tárháza, s – annak, aki akarja – út az önismerethez.

A BIBLIA

Amit a műről tudnod kell!

Mit jelent a Biblia • Megnevezése a görög *biblion* szó többes számú alakja. Könyveket, iratokat jelent. Ez az elnevezés a görög nyelvet használó keleti keresztény egyházban Krisztus után a II. századtól vált használatossá.

Kik, mikor és hol írták a Bibliát • Különböző zsidó szerzők munkája a *Biblia*. Egyes könyveknek szerzője ismeretlen. Hosszú idő, kb. 1500 év alatt keletkezett Kr. u. 100-ig bezárólag. Még a babilóniai fogság idején kezdték meg a zsidó papok és írástudók az írásban és szójhagyományban élő régi mítoszok, legendák, történetek, elbeszélések, törvények összegyűjtését. A rabság és szétszárkított állapotában a hagyomány táplálta a nemzeti tudatot. Sokféle helyszínen születtek tehát a könyvek: Palesztinában, Babilonban, Egyiptomban, Rómában, Antiochiában, Alexandriában, míg nem egy gyülekezeti tanítókból álló csoport Niceában, a zsinaton egységes könyvvé állította össze (Kr. u. 325). Az első kiadás Athanasiusnak, Alexandria püspökének nevéhez fűződik Kr. u. 367-ben.

Milyen történelmi kort idéz a Biblia • Kb. 2300 év történelmét foglalja össze Kr. e. 2200-tól Kr. u. 100-ig. Benne elsődlegesen a zsidó nép, majd a római császárság történetét ismerhetjük meg,

de az ókori keleti államok (egyiptomiak, asszírok, perzsák), valamint Nagy Sándor hellén birodalma, majd az ezt követő hellenisztikus utódállamok történelme is megelevenedik a *Biblia* lapjain.

A Biblia felépítése • A 66 könyvből álló gyűjtemény az *Ószövetséget* és az *Újszövetséget* tartalmazza. E két elnevezést először Melito szardeisi püspök alkalmazta Kr. e. 160 körül írott levelében. A *szövetség* szó Jeremiás próféta könyvének egy mondatán alapszik: *a jövőben Isten új szövetséget köt majd népével, Izraellel, nem olyat, amilyen a régi szövetség volt.* A bibliai őstörténet szerint ugyanis Isten kiválasztotta a zsidó népet, és annak őseivel, Ábrahámval, és utódaival szövetséget kötött. A szigorú törvényeket, a szövetséget Isten Mózesval újra megerősítette, megígérve, hogy e nép eljut az örök hazába, a Kánaánba (*Ószövetség*). A zsidóság azonban az elkövetkező századokban megszegte a törvényeket. Az őskeresztények úgy vélték, hogy Jézus tanításaiban valósult meg az új szövetség kötését meghirdető ígért, s e szövetségről szólnak az *Újszövetség* iratai. Mindkét gyűjteményt számos kisebb könyvecske alkotja.

Az Ószövetség (Ótestamentum) • A zsidó vallás szent könyve, amely inkább kisebb könyveknek: bibliónoknak, könyvecséknek (pontosan 39-nek) a gyűjteménye. Kb. **Kr. e. 1200-tól Kr. e. 200-ig** jöttek létre ezek a művek. Héber és arámi nyelven íródott. Az *Ószövetség* első része *Mózes öt könyve*. A mózesi öt könyv zsidó elnevezése: *Tóra* (törvény, tanítás). Mózes könyveiben található a teremtetés története, az emberiség kialakulása, a zsidók kivonulása Egyiptomból és Kánaán elfoglalása. Ebben szerepel a Noéről és a vízözönről, valamint a Babel tornyáról, a nyelvek sokféleségéről szóló történet. Itt található a *Tízparancsolat*, amely a *Biblia* legfőbb erkölcsi és vallási alaptörvénye. Az általános, örök érvényű parancsolatok napjainkig meghatározóak az emberiség életében.

Ezek után a *Szent iratok* következnek. E 18 könyvet történeti könyveknek is nevezzük, mert összefoglalják a zsidó nép történetét, de epizódokat is elbeszélnek. Például *Ruth-könyve* vagy a *Judit-könyve*.

Az *Ószövetség* következő nagy egysége *A próféták 16 könyve*, az egyes próféták történetét, látomását, jóslatait stb. tartalmazza. Az egyes könyveket a tartalmi és formai gazdagság jellemzi. A *Biblia* összeállítói mintegy ezer év alkotásaiból válogattak, így természetes, hogy irodalmilag is a legtekélyesebb alkotások kerültek be. A mű teljes keresztmetszetét adja az ókori zsidó irodalomnak. A mitikus, történeti írások mellett megtalálhatóak itt a kor tudományos és jogi ismeretei, de szerepelnek benne találós kérdések, közmondások (pl. *Példabeszédek könyve*) éppúgy, mint szerelmes versek (*Énekek éneke*). Irodalmilag is kiemelkedik az *Ószövetség* könyvei közül *Jónás próféta könyve*. Ez a novellaszerű elbeszélés az alapja a XX. századi magyar költészet egyik kiemelkedő művének, Babits Mihály *Jónás könyve* című elbeszélő költeményének.

Az Újszövetség (Újtestamentum) • Időszámításunk első századában halt Jézus, a „názáreti” keresztthalált, s benne sokan és egyre többen Krisztusra, azaz a zsidóknak megígért és várva várt Messiásra ismertek. Ézsaiás próféta szavai a Dávid házából való, szüztől született „gyermekről” és az emberek bűnét halálával megváltó „szegény szolgáról” különös értelmet és jelentést kaptak. Már röviddel Jézus keresztre feszítése után kezdtek összegyűjteni a rá vonatkozó szóbeli emlékeket: a születéséről, igehirdetéseiről, csodás gyógyításairól, szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról szóló történeteket. Ezen írások gyűjteménye a Kr. u. II. századra összeállt (**Kr. u. 50 és 150 között**) és görög nyelven íródott. Ez lett az *Újszövetség*, amely a *Biblia* másik részét alkotja és 27 könyvből áll. Az *Újtestamentum* az *Ótestamentummal* együtt a keresztény vallások *Szentírása*.

Az *Újszövetségben* található a Jézus életét feldolgozó **négy evangélium** (szerzői: Máté, Márk, Lukács és János), az őskeresztény egyház történetét bemutató *Apostolok cselekedetei*, az apostolok *levelei* (többségének szerzője Pál apostol) és a *Jelenések könyve* (vagy *Apokalipszis*²), mely a kereszténység győzelmes elterjedéséről, valamint az utolsó ítéletről szóló látomásokat tartalmazza.

Az evangéliumokban olvasható a *Hegyi beszéd*, mely a mózesi törvények új értelmezését, a keresztény erkölcs alapjait fogalmazza meg. Az evangéliumi történetek nagy része **parabola**: erkölcsi célzatú *példabeszéd*. Ilyen például a tékozló fiú története is.

A *Biblia* két részét – az *Ó-* és *Újszövetséget* – az időszámításunk szerinti IV. században, **390–405 között Szent Jeromos** (Hyeronimus) kapcsolta össze Betlehemben, amikor latinra fordította a *Szentírást*. Fordítása *Vulgata* (elterjedt, közkedvelt, népszerű) néven vált ismertté.

¹ *testamentum* – esküvel megerősített szerződés, végrendelet

² *apokalipszis* – a görög *apokalipszis* szóból ered, jelentése: feltárás, jövőndőlés, látomás

1. Ki, mikor és hol írta a *Bibliát*? Összesen hány könyvből áll?
2. Milyen két önálló részre tagolódik a *Biblia*?
3. Mikor keletkezett az *Ószövetség*? Milyen egységekre tagolódik?
4. Mi a neve a *Biblia* második részének? Mikor keletkezett?
5. Sorold fel az evangéliumok szerzőit!
6. Ki kapcsolta össze az *Ó-* és *Újszövetséget*? Mi a neve?

Írd be a füzetedbe, és tanuld meg a *Tízparancsolatot*! Hogyan értelmezted a IV. parancsolatot?

Gyűjts olyan irodalmi vagy képzőművészeti alkotásokat, amelyeknek témája a bibliai történetek valamelyike! Versenyt is rendezhettek.

AZ ÓSZÖVETSÉG

A TEREMTÉS KÖNYVE (GENEZIS)

A világ teremtése

Kezdetben teremté Isten az eget és a földet. A föld pedig kietlen és pusztá volt, sötétség borította a mélységeket, és az Isten lelke lebegett a vizek felett. Így szólt: „Legyen világosság!”, és világos lett. Isten látta, hogy a világosság jó; és elválasztá a világosságot a sötétségtől. A világosságot nappalnak nevezte Isten, a sötétséget pedig éjszakának. Azután este lett és reggel: első nap.

Isten újra szólt: „A vizek közepén keletkezzék szilárd boltozat, és alkosson válaszfalat a vizek között!” Úgy is lett. Isten megalkotta a szilárd boltozatot, és elválasztotta vele a boltozat fölötti és a boltozat alatti vizeket. Isten a boltozatot égnek nevezte. Erre este lett és reggel: a második nap. Isten ismét szólt: „Gyűljenek össze az ég alatti vizek egy helyre és emelkedjék ki a száraz!” Úgy is történt. Isten a szárazat földnek nevezte, az összefolyt vizeket pedig elnevezte tengernek. Isten látta, hogy ez jó. Akkor megint szólt Isten: „Teremjen a föld zöldellő növényeket, amelyek termést hoznak, és fákat, amelyek magot rejtő gyümölcsöt teremnek a földön!” Úgy is lett. A föld zöldellő növényeket termett, amelyek termést hoznak fajuk szerint, és fákat, amelyek gyümölcsöt érlelnek, amelyben magvak vannak, a fajtának megfelelően. Isten látta, hogy ez jó. Este lett és reggel: a harmadik nap.

Akkor megint szólt Isten: „Legyenek világító testek az égbolton s válasszák el a nappalt az éjszakától. Ezek határozzák meg az ünnepeket, a napokat és az éveket! Fényeskedjenek az égbolton s világítsák meg a földet!” Úgy is lett. Isten megteremtette a két nagy világítót. A nagyobbik világítót, hogy uralkodjék a nappalon és a kisebbik világítót, hogy uralkodjék az éjszakán, s hozzá még a csillagokat is.

Isten az égboltra helyezte őket, hogy világítsanak a földnek, uralkodjanak a nappal és az éjszaka fölött, s válasszák el a világosságot meg a sötétséget. Isten látta, hogy ez jó. Este lett és reggel: a negyedik nap.

Isten szólt: „A vizek teljenek meg élőlények sokaságával, az égen, a föld felett pedig röpködjenek madarak!” Úgy is történt. Isten megteremtette fajtájuk szerint a nagy tengeri állatokat és mind az élőlényeket, amelyek mozognak vagy a vízben

úszkálnak. És a röpködő madarakat is, ugyancsak fajtájuk szerint. Isten látta, hogy ez jó. Isten megáldotta őket és így szólt: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a tengerek vizét, s a madarak is szaporodjanak a földön!” Este lett és reggel: az ötödik nap.

Aztán szólt Isten: „Hozzon elő a föld élőlényeket fajuk szerint: háziállatokat, csúszómászókat és mezei vadakat fajuk szerint!” Úgy is történt. Isten megteremtette a mezei vadakat fajuk szerint, a háziállatokat fajuk szerint és az összes csúszómászót a földkerekségen, fajonként. Isten látta, hogy ez jó.

Isten újra szólt: „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá. Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog!” Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. Isten megáldotta őket, és szólt hozzájuk: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá. Uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely a földön mozog!” Azután ezt mondta Isten: „Nézzétek, nektek adok minden növényt az egész földön, amely magot terem, és minden fát, amely magot rejtő gyümölcsöt érlel, hogy táplálékotok legyen. A mező vadjainak, az ég madarainak és mindennek, ami a földön mozog és lélegzik, minden növényt táplálékul adok!” Úgy is történt. Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott. Este lett és reggel: a hatodik nap.

Így készült el a föld és az ég minden bennlevővel együtt. Isten a hetedik napon befejezte művét, amit alkotott. A hetedik napon megpihent munkája után, amit végzett. Isten megáldotta és megszentelte a hetedik napot, mert azon megpihent egész teremő munkája után. Ez a története az ég és a föld teremtésének, ahogy az lefolyt.

A MÁSODIK TEREMTÉSTÖRTÉNET

A Paradicsom

Azon a napon, amikor az Úristen a földet és az eget megalkotta, még nem volt a földön semmiféle bozót, és nem nőtt semmiféle vad mezei növény, mert az Úristen még nem adott esőt a földnek, s nem volt ember sem, hogy a földet művelje. Egyszer pára szállt fel a földről és megáztatta a föld egész felszínét. Akkor az Úristen megalkotta az embert a föld porából és orrába lehelte az élet leheletét. Így lett az ember élőlényé.

Az Úristen kertet telepített Édenben, keleten és oda helyezte az embert, akit teremtett. És az Úristen a földből mindenféle fát sarjasztott, ami tekintetre szép és táplálkozásra alkalmas; azután kisarjasztotta az élet fáját a kert közepén, meg a jó és a rossz tudásának a fáját.

Egy Édenben eredő folyó öntözte a kertet. (...) Az Úristen vette az embert és Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizze. Ezután parancsot adott az em-

Egry József: Ádám és Éva

bernek: „A kert minden fájáról ehetsz. De a jó és rossz tudás fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla, meghalsz!”

Azután így szólt az Úristen: „Nem jó az embernek egyedül lennie. Alkotok neki segítőtársat, aki hozzá illő.” Az Úristen megteremtette még a földből a mező minden állatát s az ég minden madarát. Az emberhez vezette őket, hogy lássa, milyen nevet ad nekik. Az lett a nevük, amit az ember adott nekik.

Az ember tehát minden állatnak, az ég minden madarának és a mező minden vadjának nevet adott. De a maga számára az ember nem talált segítőtársat, aki hasonló lett volna hozzá. Ezért az Úristen álmot bocsátott az emberre, s mikor elaludt, kivette egyik oldalcsontját, s a helyét hússal töltötte ki. Azután az Úristen az emberből kivett oldalcsontból megalkotta az asszonyt és az emberhez vezette. Az ember így szólt: „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.”

Ezért a férfi elhagyja apját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz. Mind az ember, mind az asszony meztelen volt, de nem szégyenkeztek.

A bűnbeesés

A kígyó ravaszabb volt a föld minden állatánál, amit az Úristen teremtett. Ezt mondta az asszonynak: „Valóban mondta Isten, hogy nem ehettek a kert valamennyi fájáról?” Az asszony így válaszolt a kígyónak: „A kert fáinak gyümölcséből ehetünk. Isten csak a kert közepén álló fa gyümölcséről mondta: Ne egyetek belőle, ne érintsetek, nehogy meghaljatok.” Erre a kígyó így beszélt az asszonyhoz: „Semmi esetre sem fogtok meghalni. Isten jól tudja, hogy amely napon abból esztek, szemetek felnyílik, olyanok lesztek, mint az Isten, aki ismeri a jót és a rosszat.” Az asszony látta, hogy a fa élvezhető, tekintetre szép, és csábít a tudás megszerzésére. Vett tehát gyümölcséből, megette, adott férjének, aki vele volt, és az is evett belőle. Erre felnyílt a szemük, észrevették, hogy meztelenek. Fügefaleveleket fűztek össze, és kötenyt csináltak maguknak. Azután meghallották az Úristen lépteit, aki a nappali szellőben a kertben járkált. Az ember és az asszony elrejtőztek az Úristen elől a kert fái között. De az Úristen hívta az embert és így szólt hozzá: „Hol vagy?” Ő így válaszolt: „Hallottam lépteidet a kertben, s féltem, mert meztelen vagyok, tehát elrejtőztem.” De ő így szólt: „Ki adta tudtadra, hogy meztelen vagy? Ettél a fáról, amelyről megtiltottam, hogy egyél?” Az ember így válaszolt: „Az asszony adott a fáról, akit mellém rendeltél, azért ettem.” Az Úristen megkérdezte az asszonyt: „Mit tettél?” Az asszony így felelt: „A kígyó vezetett félre, azért ettem.” Az Úristen így szólt a kígyóhoz: „Mivel ezt tetted, átkozott leszel minden állat és a mező minden vadja között. Hasadon csúszol, és a föld porát eszed életed minden napján. Ellenkezést vetek közed és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba.” Az asszonyhoz pedig így szólt: „Megsokasítom terhességed kínjait. Fájdalmak közepette szüled gyermekeidet. Vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad.” Az embernek ezt mondta: „Mivel hallgattál az asszony szavára és ettél a fáról, jöllehet megtiltottam, hogy egyél róla, a föld átkozott lesz miattad. Fáradással szerzed meg rajta táplálékodat életed

minden napján. Tövist és bojtortjánt terem számodra. A mező fűvét kell enned. Arcod veritékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza.” Az ember Évának nevezte feleségét, mert ő lett minden élő anyja. Az Úristen pedig bőrből ruhát készített az embernek és feleségének, s felöltöztette őket. Azután így szólt az Úristen: „Lám, az ember olyan lett, mint egy közülünk, ismer jót és rosszat. De nem fogja kinyújtani kezét, hogy az élet fájáról is vegyen, egyék és örökké éljen!” Ezért az Úristen eltávolította az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből lett. Amikor az embert elűzte, az Éden kertjétől keletre odaállította a kerubokat és a fenyegető tüzes kardot, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat.

1. Mondjátok el a világ és az ember teremtésének történetét!
2. Hogyan élt az első emberpár a paradicsomban? Mire kérte őket Isten?
3. Mi csábította bűnre Évát? Gyenge volt-e Ádám?
4. Mivel büntette Isten az embert?

Írd le tételesen a büntetést, amit Isten az embernek, asszonynak és a kígyónak szánt! Szerinted így van ez a mai napig?

Vízözön

(részletek)

Isten így szólt Noéhez: „Elhatároztam, hogy elpusztítok minden lényt a földön, mivel a föld az emberek miatt megtelt gonoszsággal. Ezért eltörlöm őket a föld színéről. Építs magadnak bárkát fenyőfából s nádfonatból, kívül és belül kend be szu-rokkal. Így kell építened: 300 könyök legyen a bárka hossza, 50 könyök a szélessége és 30 könyök a magassága. Csinálj a bárka fölé tetőt. Az ajtót helyezd felülre, a bárka oldalára, és csinálj alsó, középső és felső emeletet. Ugyanis vízözönt bocsátok a földre, hogy eltöröljek minden testet, amely az ég alatt létezik. El fog pusztulni minden, ami a földön van. Veled azonban szövetséget kötök. Te beszálsz a bárká-ba, te és veled együtt fiaid, a feleséged és fiaid feleségei. Minden élőlényből, minden testből vigyél kettőt a bárká-ba, hogy veled együtt életben maradjanak, egy hím és egy nőtényt. A madarak minden fajtájából, az állatok minden fajtájából kettőt-kettőt vigyél be, hogy életben maradjanak. Vigyél magaddal mindenféle ételt is, ami táplálékul szolgál, halmozz fel készletet, hogy nekik és neked eledelül szolgáljon.” Noé úgy is tett, pon-tosan úgy járt el, ahogy Isten megparancsolta neki.

Bibliai történetek: Noé a bárkára tereli az állatokat

(...)

Noé 600 esztendő volt, amikor a vízözön rátört a földre. ... Az Úr bezárta mögötte az ajtót. Ezután negyven napig ömlött az eső a földre. A víz megdagadt és fölemelte a bárkát úgy, hogy a föld felett úszott. Az ár elhatalmasodott, és erősen megduzzadt a föld felett, a bárka azonban a vízen úszott. A víz még magasabb lett a földön, annyira, hogy az ég alatt minden magas hegyet elborított. Tizenöt könyöknyivel múlta felül a víz őket, annyival emelkedett a hegyek fölé. Így minden élőlény elpusztult, amely a földön mozgott: madarak, háziállatok, vadállatok, mindenféle földi csúszómászó és minden ember. Minden, ami lélegzett, ami a szárazföldön élt, elpusztult. Így törölt el (Isten) minden élőlényt a földön: az embertől az állatig, a csúszómászókig és az égi madarakig. Mind eltörölte őket a földről. Csak Noé maradt meg, és ami vele volt a bárkában. A víz százötven napig áradt a földön.

Ekkor Isten megemlékezett Noéről és minden vadállatról, minden háziállatról, ami vele volt a bárkában. Isten szeptet támasztott a föld felett, mire a víz apadni kezdett. A mélységek forrásai és az ég csatornái bezárultak: az eső megszűnt esni az égből, és a víz lassan elapadt a földön. Százötven nap elteltével a víz visszahúzódott, s a hetedik hónapban, a hónap 17. napján a bárka megállt az Ararát hegyén. A víz a tizedik hónapig egyre jobban leapadt, s a hónap első napján feltűntek a hegycsúcsok. Negyven nap elteltével Noé kinyitotta a bárka ablakát, amit csinált, s kiengedett egy hollót. Az ide-oda röpdösött, amíg a víz fel nem száradt a földről. Azután kiengedett egy galambot, hogy lássa, vajon a víz visszahúzódott-e már a föld színéről. De a galamb nem talált helyet a lába számára, ezért visszatért a bárkába, mivel még víz állt az egész földön. Ő kinyújtotta kezét, megfogta, és bevitte magához a bárkába. Még várt további hét napot, és újra kiengedett egy galambot. A galamb este visszatért hozzá, és íme, friss olajágat tartott a csőrében. Ebből megtudta Noé, hogy a víz eltűnt a földről. Újabb hét napig várt, és ismét kiengedett egy galambot, de ez már nem tért vissza hozzá. Noé 600. életévében, az első hónapban, a hónap első napján felszáradt a víz a föld színén. Ekkor Noé félretolta a bárka fedelét, körülnézett, s íme, a föld felszíne szikkadt volt. ... Noé és minden élőlény kijött a bárkából.

Noé oltárt épített az Úrnak. Aztán fogott minden tiszta állatból és tiszta madárból, s égőáldozatot mutatott be az oltáron. Amikor az Úr megérezte a jó illatot, így szólt magában: „Az ember miatt nem átkozom meg többé a földet, hiszen az emberi szív vágya ifjúkorától kezdve hajlik a rosszra. Nem törölök el még egyszer minden élőlényt, ahogy megtettem. Mostantól fogva, amíg a föld áll, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka. ... Megkötöm veletek szövetséget: ... szivárványt helyezek a felhőkbe, ez legyen a szövetség jele köztem és a föld között. Ha összegyűjtöm a föld felett a felhőket és a szivárvány megjelenik a felhőkön, akkor megemlékezem szövetségemről, ami fennáll köztem és köztetek, meg minden élőlény és test között...” Noé a vízözön után még 350 évig élt, egész életkora 950 esztendőt tett ki, akkor halt meg.

1. Miért küldte Isten a vízözönt a világra?
2. Miért csak Noét figyelmeztette a közelgő katasztrófáról?
3. Mire utasította őt? Megadta-e a bárka pontos méretét?
4. Hány napig tartott az özönvíz? Melyik magaslaton feneklett meg a bárka?

5. Hogyan köszönte meg Noé megmentésüket?
6. Mit kötött az Isten az emberrel? Mi a jelképe?

Hasonlítsd össze a *Gilgames-eposz* vízözönéről szóló történetét a *bibliai* vízözönnel! Nyilvánvaló-e szerinted a két történet közös eredete?

Bábel¹ tornya

Valamikor réges régen a Földön minden ember egy nyelvet beszélt – ők voltak Noé utódai. Kelet felől Sineár földje felé vándoroltak, hogy a letelepedésre igazán alkalmas helyet találjanak. Azt tervezték, olyan várost s tornyot építenek, amelybe mindannyian elférnek.

Sineár földjén egy völgyre találtak, és ott letelepedtek. Azt mondták egymásnak: „Gyertek, vessünk téglát, és égessük ki jól!” És a téгла lett az építőkövkük, a földi szurok

pedig a habarcsuk. Azután ezt mondták: „Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén.” Az Úr azonban nem nézte jó szemmel a dölyfösséget és az égbe törekvő építkezést, s hogy megakadályozza az emberek ez irányú vágyait, elködösítette elméjüket, s összezavarta a nyelvüket. Ettől kezdve nem értették egymást az emberek, s feladták az építkezést. Szétszóródtak a világon, különböző nemzeteket alapítottak, és külön életet éltek. Ez Bábel története.

Pieter Brueghel: Bábel tornya

1. Kinek az utódai telepedtek le Sineár földjén?
2. Mi volt a szándékuk?
3. Miért nem nézte jó szemmel Isten tevékenységüket?
4. Hogyan büntette őket az Úr?

Fogalmazd meg, minek a szimbóluma Bábel tornya? Mit jelent mai értelemben a *bábéli* zűrzavar szókapcsolat?

A BIBLIA HATÁSA MINDENNAPI SZAVAINKRA

Majd sóbálvánnyá váltam!, És az álnok kígyó azt akarta, hogy ..., Nem voltak éppen paradicsomi állapotok ..., Kálváriát járatlak velem!, Belőlem nem fognak bűnbakot csinálni!, Olyan buta, hogy az egészet eladja egy tál lencséért..., Csak bámul, mint Bálám számára!, Várja a szájába a mennyei mannáat..., Ha kell, elmegyek Ponciustól Pilátusig, de ..., És akkor bábéli zűrzavar tört ki ..., A hét szűk esztendő ehhez képest kismiska ... – ilyen és ehhez hasonló kifejezések, szófordulatok naponta színezik beszédünket. Amikor kimondjuk őket, nem gondolunk rá, hogy mindegyik szólás háttérében egy-egy bibliai történet áll. Nem gondolunk Lót feleségére, aki hátranézett az égő Szodomára, s ezért vált sóbálvánnyá. Nem gondolunk minden alkalommal az Ádámot és Évát elcsábító kígyóra, sem a Paradicsom – az Éden – eredeti, a bűnbeesés előtti harmóniájára. Nem gondolunk Jézusra és szenvedéssel teli útjára a Kálvária-hegyre. Elfelejtődött az engesztelő napi rítus: amikor a nép bű-

¹ a *Bábel* név a héber 'balbél' összezavar igéből származik. Maga Bábel tornya az emberi gőg és nagyravágyás szimbóluma a *Teremtés könyve* szerint.

neiert megöltek, illetve a pusztába űztek egy-egy bakot. Talán nem is tudjuk, ki volt Ézsau, akinek elsőszülöttségébe került az a bizonyos tál lencse. Bálám csodálatos, angyallátó és emberi nyelven beszélő számára szólásban inkább már csak humoros figura. Nem jut eszünkbe Mózes népe, amint a sivatagban bolyongva a manna – egy sajátos növényi táplálék – menti meg az éhhaláltól. Nem emlékezünk meg minden alkalommal Jézusról, akit szenvedésének éjjelén ide-oda hurcoltak: többek között Poncius Pilátus római helytartóhoz is. Tudjuk-e vajon, hogyan épült és omlott össze az emberi nagyravágyást jelképező Bábel tornya, és hogyan széledtek szét építői, többé már nem értve egymás nyelvét. S eszünkbe jut-e az egyiptomiakat és a zsidó népet egyaránt megmentő József, aki tartalékolta a hét éven keresztül bőven termő gabonát a hét szűk esztendőre.

Annyi bizonyos: a magyar nyelv és a legtöbb nyelv szókincsére, fogalomkészletére – tehát gondolkodására – is mély hatást gyakorolt a *Biblia*. Megszámálhatatlan kifejezésben, stílusfordulatban él tovább – tudva vagy nem tudva – őseink bibliaismerete, a *Biblia* nyelvén és fogalomkincsén pallérozott beszéde.

AZ ÚJSZÖVETSÉG

Jézus születése

Jézus Krisztus születésének ez a története: anyja, Mária, Józsefnek a jegyese, még mielőtt egybekeltek volna, úgy találtatott, hogy gyermeke fogant a Szentlélektől. Férje, József igaz ember volt, nem akarta a nyilvánosság előtt megszégyeníteni, ezért úgy határozott, hogy titokban bocsátja el. Míg ezen töprengett, megjelent neki álmában az Úr anyyala, és így szólt hozzá:

– József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, hiszen a benne fogant élet a Szentlélektől van! Fiút szül, akit Jézusnak nevezel el, mert ő szabadítja meg népét bűneitől. Ezek azért történtek, hogy beteljesedjék, amit az Úr a próféta szavával mondott: „Íme, a szűz fogan és fiat szül, Emmánuel lesz a neve. Ez azt jelenti: Velünk az Isten.”

Lorenzo Lotto: *Jézus születése*

Amikor József felébredt álmából, úgy érezte, mintha egy hatalmas súly hullott volna le róla. Többé nem számított, mit mondanak az emberek! Feleségül vette Máriát.

Nem sokkal ezután Augustus római császár rendeletet adott ki. Az egész Római Birodalomban mindenkinek el kellett mennie abba a városba, ahonnan a családja származott, hogy nyilvántartásba vegyék. Augustusnak ez azért fontos, hogy összeírás alapján mindenkitől behajthassák az adót!

József és családja Dávid királytól származott. Ezért neki Betlehembe kellett mennie, ahol Dávid született. Máriával együtt útra keltek. A szamaruk cipelte az ennivalót, meleg ruhákat a hűvös éjszakákra, és

ruhácskákat a születendő gyermek számára, akinek az érkezése bármelyik nap várható volt.

Mária teljesen kimerült, mire végre megérkeztek. Szálláshelyet azonban sehol sem találtak, mert a fogadó már megtelt utasokkal. Az istálló volt az egyetlen hely, ahol meghúzódhattak.

Azon az éjszakán Mária fiúgyermeket szült. Melegen bepólyálta azokba a ruhácskába, amelyeket előre elkészített, és a jászolba fektette.

A város körüli hegyek között pásztorok őrizték a nyájukat. Az éjszaka sötét volt, és teljes csönd honolt, melyet csak néha szakított meg egy-egy bárány bégetése.

Hirtelen vakító fény tűnt fel, amely olyan erős volt, hogy a pásztorok kénytelenek voltak eltakarni a szemüket. A nagy fényből Isten angyala szólította meg őket.

– Ne féljetek! Jó hírt hozok nektek, és az egész világnak. Eljött a Szabadító, az Istentől ígért Király! Ma született meg Betlehemben. Egy jászolban találjátok a gyermeket, aki éppen alszik.

Ekkor a pásztorok nagy sereg angyalt pillantottak meg, akik Istent dicsérték.

– Dicsőség Istennek a mennyben, és békeesség a földön mindenkinek, aki szereti Őt!

Amikor az angyalok eltávoztak, és ismét elsötétült az ég, a pásztorok így szóltak egymáshoz:

– El kell mennünk Betlehembe, hogy saját szemünkkel győződjünk meg arról, ami történt.

Biztonságba helyezték juhaikat, majd nagy sietve elindultak a városba. Ott megtalálták Máriát és Józsefet, és az újszülöttet, aki a jászolban feküdt. Most már tudták, hogy valóság mindaz, amit az angyaloktól hallottak.

A három bölcis is tudta, hogy itt az ideje a Messiás megszületésének, és amikor látták a csillagot a betlehemi istálló fölött, tudták, hogy az a jele annak, hogy ott is fogják megtalálni. Amint ott látták a kis Jézust Máriával és Józseffel, térdre borultak előttük és ajándékokkal halmozták el őket.

A tizenkét éves Jézus a templomban

A zsidóknál a tizenkétedik életév a gyermek- és ifjúkor közötti átmenet volt. Ettől kezdve elvárták tőlük, hogy részt vegyenek az ünnepeken. Ekkor Mária és József elvitték Jézust Jeruzsálembe, a húsvéti ünnepre.

Tavaszi volt, és az egész ország virágba borult. A szülők útközben elbeszélték gyermekeiknek Isten hatalmas tetteit, melyeket az elmúlt századokban cselekedett. Felelevenített-

Gebrand van den Eeckhout: Jézus 12 éves korában a templomban

ték a bibliai eseményeket. Az út énekkel és örömmel telt, míg feltűntek Jeruzsálem tornyai.

A gyermek Jézus első ízben lépett be a templomba. Láta a fehér ruhás papokat, amint ünnepélyes szolgálatukat végezték. ... Tanúja volt a húsvéti istentisztelet ... szertartásainak, amelyek értelmét napról napra világosabban látta. Minden mozzanat az ő életéhez kapcsolódott. Új érzések ébredtek benne. Csendben, elmerülten tanulmányozott egy nagy kérdést. Küldetésének rejtélye feltárult előtte.

Az ünnepek után hazaindultak szülei, Jézus azonban ott maradt a templomban. Nem vette észre sem Mária, sem József. Azt gondolták, hogy az ismerősök és a rokonok között van. Egy napja mentek már, mikor kiderült, hogy nincs meg.

Visszamentek Jeruzsálembe. Egy nap gondatlansága miatt háromnapos gonddal kellett fizetniük, mivel csak harmadnapra találták meg. A templomban a tudós tanítók között ült, hallgatta és kérdezgette őket.

Mindnyájan elálmélkodtak értelmén és feleletein, akik hallgatták. Mikor feltette az ünneppel kapcsolatos kérdéseit, a pontatlan feleletek után mindenkinél értelmesebben válaszolt. Amikor meglátták és hallották, szülei elcsodálkoztak. Anyja ezt mondta neki:

– Fiam, miért tetted ezt velünk? Atyád és én nagy bánattal kerestünk téged.

Jézus ezt válaszolta:

– Miért kerestetek engem? Hát nem tudjátok, hogy nekem Atyám dolgaival kell foglalkoznom?

Ők nem értették, hogy mit akar ezzel mondani. Élete értelmét és célját az Atyával való közösségben és akaratának teljesítésében nyeri el. Jézus hazament velük Názáretbe, és engedelmeskedett szüleinek. Édesanyja szívébe véste a történeteket és fiának szavait.

1. Milyen ünnepre vitték el Jézust Jeruzsálembe?
2. Milyen szertartás zajlott le az ünnepen, és mit jelképezett?
3. Milyen hibát követtek el a szülők gyermekükkel kapcsolatban?
4. Hol találták meg Jézust, és mivel foglalkozott távollétükben?

JÉZUS TANÍTÁSAIBÓL

Az ellenség szeretete

Nektek, akik hallgattok, ezt mondom: szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót haragosaitokkal. Azokra, akik átkoznak benneteket, mondjatok áldást, és imádkozzatok rágalmazóitokért. Ha arcul üt valaki, tartsd neki oda a másik orcádat is. Annak, aki elveszi a köntösöd, add oda a ruhádat is. Mindenkinek, aki kér tőled, adj, és aki elveszi, ami a tied, attól ne kérd vissza. Úgy bánjatok az emberekkel, ahogy akarjátok, hogy veletek is bánjanak. Mert, ha csak azokat szeretitek, akik benneteket is szeretnek, milyen hálát várhattok érte Istentől? Hisz azokat, akik őket szeretik, a bűnösök is szeretik. Mert ha azokkal tesztek jót, akik veletek is jót tesznek, milyen hálára számíhattok? Hisz így a bűnösök is tesznek jót. Ha csak a visszafizetés remé-

nyében adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanazt visszakapják. Szeressétek inkább ellenségeiteket: tegyetek jót, adjatok kölcsön és semmi viszonzást ne várjatok! Így nagy jutalomban részesültök, a Magasságosnak lesztek a fiai, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz. Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas!

Leonardo da Vinci: *Utolsó vacsora*

Hasonlatok a házépítésről

Megmondom nektek, kihez hasonlít, aki eljön, meghallgatja tanításomat és tettekre is váltja. A házat építő emberhez hasonlít, aki mélyre leásott, és a sziklára rakta az alapot. Jött az árvíz, és a hullámok rázúdultak a házra, de nem tudták megingatni, mert biztos alapra épült. Aki meghallgatja ugyan (tanításomat), de nem váltja tettekre, ahhoz a házat építő emberhez hasonlít, aki a házat minden alap nélkül földre építette. Amikor az ár nekizúdult, nyomban összeomlott és romhalmazzá vált.

Az ítélet

Ne mondjatok ítéletet senki fölött, s akkor fölöttetek sem ítélkeznek! Ne ítéljete el senkit, s akkor benneteket sem ítélnek el! Bocsássatok meg, és nektek is megbocsátanak! Adjatok, és akkor ti is kaptok! Jó, tömött, meg-rázott és túlsorduló mértékkel mérnek öletekbe. Mert amilyen mértékkel ti mérték, olyannal mérnek majd nektek is.

Vajon vezethet-e vak világtalant? Nem esnek-e bele mind a ketten a gödörbe? Nem nagyobb a tanítvány mesterénél? Akkor tökéletes az ember, amikor már olyan, mint a mestere?

Michelangelo: *Utolsó ítélet. A Sixtus-kápolna oltárfala*

Miért látod meg a szálkát embertársad szemében, amikor a magad szemében a gerendát sem veszed észre? Hogyan mondhatod embertársadnak: testvér, engedd, hogy kivegyem a szálkát a szemedből, holott a te szemedben nem látod a gerendát? Képmutató! Előbb vedd ki a gerendát a saját szemedből, csak aztán láss hozzá, hogy kivedd a szálkát embertársad szeméből!

Mert nincsen jó fa, amely rossz gyümölcsöt terem, sem rossz fa, amely jó gyümölcsöt hoz. A fát gyümölcséről lehet megismerni. Nem szednek tövisbokróról fűgét, s gyalogszederről sem szüretelnek szőlőt. A jó ember szívének jó kincséből jót hoz elő, a rossz ember pedig rosszból rosszat. Hisz a száj a szív bőségéből beszél. Miért mondjátok nekem: Uram, Uram, ha nem teszitek meg, amit mondok?

1. Elavultak-e szerinted Jézus tanításai?
2. Betartja-e a XXI. század embere ezeket a tanításokat?

Hogyan értelmezted a *Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!* tanítást? Írd le gondolataidat néhány mondatban!

A BIBLIA MAGYAR FORDÍTÁSAI

A *Biblia* magyarra fordításával legkorábban **Pécsi Tamás** és **Újlaki Bálint** délvidéki (szerémségi) szerzetesek próbálkoztak. Ők a prágai egyetemen tanultak, ott ismerkedtek meg Husz János tanításaival (huszitizmus). Bibliafordításuk 1420–1430 körül készülhetett. Valószínű, hogy nem az egész *Bibliát*, hanem csak részleteit fordították le. Fordításuk töredékeit, a *Huszita Bibliát* három középkori kódexünk: a *Bécsi*-, *Müncheni*- és az *Apor-kódex* őrizte meg. A XVI. században a reformáció hatására egyre több részlet jelenik meg a *Bibliából* magyar nyelven. 1533-ban Krakkóban (Lengyelország) adták ki **Komjáthy Benedek** fordításában *Pál apostol leveleit*. A négy evangéliumot először **Pesti Gábor** fordította magyarra (Bécs, 1536), ezt követte **Sylvester** (Szilveszter) **János Újszövetség**-fordítása, mely az első Magyarországon kiadott fordítás volt (1541. Sárvár). A kor költői számos *zsolta* fordítást készítettek (**Sztárai Mihály**, **Szegedi Gergely**, **Balassi Bálint** stb.), közülük is kiemelkedik **Kecskeméti Vég Mihály LV.** (ötvenötödik) *zsolta*ra, melyet a XX. században Kodály Zoltán dolgozott fel a *Psalmus Hungaricus*ban. A zsoltarok teljes fordítását **Szenczi Molnár Albert** készítette el (1607, Herborn – Németország). A teljes *Biblia* magyar nyelven először 1590-ben jelent meg az Abaúj megyei Vizsolyban **Károli Gáspár** fordításában (*Vizsolyi Biblia* vagy *Károli-Biblia*). Ez a fordítás vált általánossá a magyarországi protestáns egyházaknál. A katolikus egyház első teljes bibliafordítását **Káldi György** készítette (Bécs, 1626).

AZ ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY

Már az első órákon tanultátok, hogy az irodalmi műveket műnemek szerint három nagy csoportra osztjuk: lírára, epikára és drámára. A lírai alkotásokban a költő legszemélyesebb érzelmeit, hangulatát fejezi ki legtöbbször verses formában.

Az epika (görög epikosz – *elbeszélő*) cselekményes mű, eseményeket, történeteket mond el, melynek során bemutatja a szereplők jellemét, jellemük fejlődését. Az epikához soroljuk az elbeszélést, a novellát, a regényt. Van azonban versben megírt elbeszélés is: ez a *költői elbeszélés* vagy *elbeszélő költemény*. Már a neve is elárulja, hogy kötődik az epikához és a lírához is. Sőt azt is mondhatjuk, hogy a két műfaj határán áll.

Nota bene! Az elbeszélő költemény versben írt hosszabb vagy rövidebb elbeszélés, melyet át- meg átszőnek lírai elemek.

Líraisága főként képalkotásában, érzelmi-hangulati gazdagságában, vallomásos jellegében mutatkozik meg. Mivel cselekményes műfaj, mert cselekvés közben mutatja be az embert, s mivel a cselekmény mindig bizonyos helyen és körülmények között megy végbe, fontos eleme a környezetrajz vagy helyszínrajz.

Az elbeszélő költemény történetét a költő mondja el, akinek a magatartása sokféle lehet, ugyanis megjegyzéseket fűzhet az eseményekhez, ugyanakkor a cselekmény fejlődésének egyik tanúja (hallhatja a szereplők párbeszédeit, közel kerülhet lelkivilágukhoz, bátoríthatja, intheti, figyelmeztetheti őket stb.).

Sajátosságai • Az elbeszélő költemény legfontosabb sajátosságai a következők.

- Legfontosabb írói módszere a cselekmény elmondása, *elbeszélése*.
- A szereplők szóbeli megnyilatkozásai beszéd, *párbeszéd* (dialógus) formájában történnek.
- Az író a szereplők gondolatait is elmondhatja úgynevezett *belső beszéd* (monológ) formájában.
- A cselekmény színterét, a szereplők külső bemutatását, a tárgyi mozzanatokat a *leírás* biztosítja.
- Előfordul, hogy az *író maga is közbeszól*: megszólaltatja hőstét, beszél hozzá, állást foglal, véleményt nyilvánít, magyarázatot fűz a történetekhez stb. Ilyenkor a maga érzelmeivel is befolyásolja az olvasót.
- Az elbeszélő költemény *verses formájú*, ritmusát a szótagok időtartam vagy hangsúly szerinti váltakozása, rímeit a sorok végén álló hangcsoportok összecsengése adja.

Fő mozzanatai • A különböző tárgyú és terjedelmű elbeszélő műnek a cselekménye nagyon különböző, mégis van bennük valami közös: azok az elemek, részek, amelyekből minden cselekmény összetevődik.

1. Kiindulópont (expozició) – bevezetés a cselekménybe. Itt ismerkedünk meg a szereplőkkel, a cselekmény körülményeivel, az idővel és térrel, amelyben a cselekmény elindul.

2. Bonyodalom – az az esemény, amely megindítja a cselekményt, általában a főhős életében valamilyen fordulat áll be.

3. Kibontakozás – ez a legterjedelmesebb része a műnek, rendszerint a bonyodalomból eredő események sorozatát mutatja be, a cselekmény késleltetésekkel megszakított fejlődése egészen a legfeszültebb pillanatig.

4. Tetőpont (kulmináció) – a cselekmény legfeszültebb része, az összeütközést ábrázoló szakasz.

5. Megoldás – a bonyodalom megszűnését ábrázoló rész, amelyben megoldódik a mű fő problémája, lezárul a cselekmény.

Elbeszélő költemény a már ötödikben tanult *János vitéz*. Hatodikban Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* és Arany János *Toldi* című elbeszélő költeményeket fogjuk közelebbről megvizsgálni.

Senki sem írt ilyen gazdag, válogatott népies nyelven, mint Fazekas Mihály... Minden sorában van valami megjegyezni való... A nyelv szellem, mint egy önálló költő, szinte gondolkodik és humorizál.

Móricz Zsigmond

FAZEKAS MIHÁLY

(1766–1828)

Az irodalmi eredetiségnek a Habsburg-nemesi kompromisszum idején nincs még egy oly haladó szellemű, művészi igényes – e tekintetben el is szigetelődő – képviselője, mint Csokonai barátja, az ugyancsak debreceni s Csokonainál mélyebben lokálpatrióta Fazekas Mihály. Ő a magyar irodalom első népi költője.

Életpályája • Debrecenben született 1766-ban jómódú civis (polgár) családban. Apja gyógykovács, vagyis állatorvos volt. A híres debreceni kollégiumban tanult, ahol elsősorban az irodalom és a botanika érdekelt. A hatosztályos iskola elvégzése után a teológiai akadémiára iratkozott be, de tizenhat éves korában megelégtelt a szigorú szabályokat, és felcsapott huszárnak. Tizennégy éven át katonáskodott, harcolt a törökök, majd a franciák ellen is.

Kezdetben lelkesedett a kalandos életért, de későbbi hadi élményei során kiábrándult belőle.

1796-ban bár főhadnaggyá léptetik elő, mégis leszerel és visszatér szülővárosába, Debrecenbe. Házát, földet vásárol, kertet művel. Növénynemesítéssel, ritka növények termesztésével foglalkozik.

Baráti köréhez tartoznak Földi János és Csokonai Vitéz Mihály. Pezsgő szellemi élet veszi körül, amelynek hatására újból ír. Első verseit még az osztrák-török háború idején, Moldvában írta. 1804-ben írja meg a *Lúdas Matyi* első változatát, amely kéziratban terjed, de csak a barátai között.

Hivatali elfoglaltsága és nagy gazdasága mellett kevés ideje jut az írásra. Mivel természettudós is volt, Diószegi Sámuellel együtt megalkotják az első magyar nyelv-

vű növényhatározót, a *Magyar Fűvészkönyvet*. 1814-ben újból előveszi és átdolgozza a *Lúdas Matyit*, és 1817-ben ő adatja ki Bécsben. Műve igen népszerű lett, számos kiadást ért meg, idegen nyelvekre is lefordították.

1828-ban 62 éves korában tüdőbajban halt meg.

LÚDAS MATYI

Amit a műről tudnod kell!

Keletkezése • Fazekas Mihály 1804-ben írta ezt az azóta is nagy népszerűségnek örvendő elbeszélő költeményét, ami a XVIII. század 90-es éveinek lázadó szellemiségét tükrözi. Ebben a műben sűrűsödik össze a nemesi pöffeszkedést kifaragó, lázadó indulata, mesei és ironikus keretek között. Ez az oka annak, hogy Balogh István szintársulata faluról-falura járva sikerrel adta elő az összecsődült közönségnek.

A *Lúdas Matyi* társadalomkritikája alighanem a legmerészebb a korban. Ezért a költő nem is gondolt kiadásra, műve kéziratokban terjedt, később a tudta nélkül jelent meg. Ez az első 1815-ös bécsi kiadás ráadásul a sok másolástól leromlott szövegállapotú volt. Fazekas Mihály ekkor átszerkesztette, és írt hozzá egy előszót, amiben hangsúlyozta, hogy műve nem a jelenkorról szól. Talán ez is a korszerűség ironikus hangsúlyozása. 1817-ben jelent meg az első hiteles kiadása Bécsben. Magyarországon 1831-ben adták ki először. Korszerűségét bizonyítja, hogy román nyelvre szinte azonnal lefordították, dramatizálták, és többször kiadták. Persze, nem maradt visszhang nélkül. A nemesség nagy része merényletet látott benne. Sőt még Kazinczy Ferenc és Berzsenyi Dániel is fellázadt ellene.

Műfaja • Elbeszélő költemény. Egyértelmű a mű népmesei ihletettsége. Az egyetemes folklórban **vándormotívum**ként jelenik meg az igazságtalan nemes elpáholó paraszti hős. Fellelhető a spanyol, nyugat-európai, grúz, orosz, ukrán, román és csángó (moldvai magyar) népköltészetben is. Fazekas Moldvában ismerkedett meg vele, ezután körülbelül másfél évtizeddel írta meg művét. Lúdas Matyi a világ nagy népi igazságtevőivel rokon, de egyénisége markánsabb, határozottabb az övéké-nél. A történet sok apró mozzanata utal a felvilágosodás¹ korára, és a magyar társadalmi rendszerre.

Szerkezete • Egyszerű, és célratoró. A cselekmény felépítése teljesen szimmetrikus, lekerekített. A történet a vásárban kezdődik, és itt is fejeződik be. Jellemző rá a tömör, katonai stílus. Elhagyott a műből mindent, ami nem tartozik szervesen a cselekményhez, vagy a jellemzéshez. Minden ismétlést kihagyott a műből, a párbeszédek is tömören peregnak, mindig a cselekmény menetét viszik tovább. Csak legelőször részletezi a verést, később csak átugrik rajta, csak említi, hogy Döbrögi megkapta a járandóságát. Négy levonásra tagolódik, ugyanis a szerző vásári előadásokra szánta. Helyszíne pontosan nincs megnevezve: „...*egy faluban, a Nyíren-é vagy az Erdő-Háton*”, vagyis bárhol történhetne.

Szereplők • A műben megjelenő jellemábrázolás összetett. Mind a két főszereplő – Matyi és Döbrögi – fejlődésen megy keresztül.

■ **Lúdas Matyi:** Fazekas Mihály fejlődésében ábrázolja hőst: a mű elején még mihaszna legény, aki egész nap lustásodik. A népmesék hősei nyomán indul szerencsét próbálni. Ekkor sem vár csodát, anyja libáit hajtja ki a vásárra, hogy jó pénzért eladja őket. A piacon súlyos igazságtalanság éri – libáit fizetség nélkül veszi el Döbrögi, s még meg is botoztatja. A bosszúvágy leleményessé, ötletessé teszi, és lendületet ad tehetségének. Járja a városokat, ipart tanul, pénzt gyűjt, szorgalmas, tanulékony és művelt fiatalember lesz a henyélő parasztfiúból. Makacssága és furfangos észjárása miatt képes az ígérete teljesítésére. Mint jeles emberismerő, szinte mindenkin átlát.

Libáinak elkobzása és megcsapattatása után két ízben álrúhásan, egy ízben pedig a csikóslegény segítségével törleszti le adósságát Döbrögi uramnak. Eszességére vall, hogy Olaszországot járt építő-

¹ *felvilágosodás* – a XVIII. század folyamán Európa csaknem valamennyi országára kiterjedő szellemi mozgalom, amely a feudális rend megdöntését és a polgári rend győzelmét készítette elő. Képviselői a természetes észre hivatkoztak, s az ész birodalmának megvalósulását hirdették.

mesternek éppolyan jól ki tudja adni magát, mint német szavakat mormoló, tudós doktornak. Minden verésnél kihaszna a Döbrögi naivságát, és felpiszkálja hiúságát. A harmadik elpáholásnál már nem ölt álruhát, s nem adja ki magát újabb szakembernek. Ez azt bizonyítja, hogy ekkor már tudatában van erejének, s annak, hogy Döbrögi reszkető félelemben várja az újabb verést. Valójában ekkorra fejlődik ki teljességgel – nemcsak egyenrangú ellenfele a hatalmas uraságnak és túlméretezett személyzetének, hanem erkölcsi, szellemi és erőfölényben van vele szemben, s a Lúdas Matyi név említésétől már felbolydul a Döbrögi-kastély. Tulajdonságai már nem a parasztsuhanc jellemzői, hanem egy felvilágosult polgáré. Lúdas Matyi az első paraszthős, aki fölényben van a nemesúr előtt. Ez az a momentum, ami miatt egy népköltészeti ihletésű mű társadalmi, politikai felhangot kap. Sorsa azonban lezáratlan, nem tudjuk meg mi lesz vele a cselekmény után. „*Azzal lóra kapott és elment örökre.*”

■ **Döbrögi:** az ő jelleme is fejlődik, de egészen máshogy. Eleven embernek van megformálva, az ellenszenves tulajdonságai mellett az emberi gyengék is megjelennek benne. Kegyetlen és hatalmaskodó, ugyanakkor nyúlászú, és kiszolgáltatott helyzetben megalázkodó. Az ő szava a törvény, de mellette ostoba és műveletlen. Erre példa, hogy kiírtatja a környék összes libáját: „...*hanem a Lúdas név annyira fészket / Vert szívébe, hogy a vidék lúdját kiölette, / Mert csak lúdtollat látott is, azonnal elájult.*”. Szolgák, fegyveresek, ispánok, fogdmegek őrzik mindennél becsebb irháját, de buta és könnyen becapható, hiszékeny. Ennek a jellembeli tulajdonságának köszönheti Matyi, hogy sorozatosan el tudja hitetni vele újabb és újabb füllentéseit. A mű végére már rettegsben él, földesúri fölénys magatartása teljesen eltűnik, félelmetes uraságból nevetséges báb lesz. A mű befejezése, a földesúr teljes megjavulása népmesei elem, eltávolítja a cselekményt a valóságtól. Ezzel szemben Lúdas Matyi Mátyás lett, gyalog ment el a faluból, a harmadik verésre pedig lovon jön, nevetséges suhancból lesz félelmetes bosszuálló.

Nyelvezete • A *Lúdas Matyi* nyelveze határozottan egyszerű, gazdagon kifejező, rendkívül zamatos, színompás debreceni népi nyelv. Verselése **időmértékes** (deákos) verselés. Versformája **hexameter**. A hexameter általában emelkedett, patetikus hangvétel esetén jelenik meg, például eposzok esetében. De itt egyáltalán nincs emelkedett stílus.

A mű jelentősége • Az első mű a magyar irodalomban, amely népmesei tárgyat népmesei eszközökkel, hiteles népmesei hangon dolgoz fel. Fazekas Mihály népiessége nyilvánvaló. De ez a népiesség túlmutat önmagán. Eddig minden más író, költő a nemesség fölől közeledett a néphez, Fazekas Mihály ezzel szemben pedig a néppel azonosítja magát. A magyar jobbágyság helyzetét ábrázolja, ami a reformkorban¹ vált sorskérdéssé. Művében megjelenik a kiszolgáltatott jobbágyság testi és erkölcsi megaláztatása. Az elnyomott réteg csak úgy tudja jogait érvényesíteni, kibővíteni, ha művelődik, anyagilag megerősödik. A főhős világot lát, nyelveket tanul, foglalkozásokat ismer meg, vagyonra tesz szert. Így a népmese igazsága a polgárosodás programjával egészül ki.

AZ IDŐMÉRTÉKES VERSELÉS

Az **időmértékes verselés** lényege, hogy a vers ritmusát a rövid és hosszú szótagok szabályos váltakozása adja. Alapegysége a versláb, amely általában 2–3 szótagból áll. A leggyakrabban előforduló verslábak: trocheus, daktilus, jambus, anapesztus, spondeus, pirrichius.

A SZERZŐ AZ OLVASÓHOZ

Hajdan ütlekkel magyarázták a mi atyáink,
Hogy mi az alsó rend törvénye? kinél az igazság? –
Aki erősebb volt, ugyanaz kényére bitangolt –

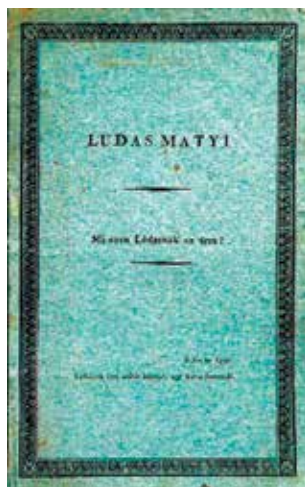
¹reformkor – 1825-től az 1848. március 15-én kezdődő forradalomig ívelő, sikerekben gazdag történelmi korszak. A reform – békés, erőszakmentes társadalmi átalakulást, megújulást jelent.

A lepocsékolt nép dühös indulatja kanóccal
 Adta jelét olykor bosszújának, de oroslán
 Szíve kevésnek volt, hogy, mint Matyi, vissza pofozza,
 Ami goromba csapást vett a zabolátlan erőtl.
 Elmúlt a vad idő; ki van ennek szabva határa
 Szintúgy, mint annak; szent törvény; s az igazság
 Fennen hordja fejét, mert van bizodalma Hazánknek
 Bölcs fejedelmeiben. Bátran eleresztem azért én
 Döbrögi Mátyását, mint medvét, mely vadonából
 Emberi kézre került, és már gazdája dudáján
 Úgy illeg-billeg, hogy rajta akárki nevetget,
 Senki fiának sem lévén oka tőle szepegni.

Bécsben ugyan hírem nélkül szöke pőre gatyában
 És boglyás fővel: most én csimbókba kötözve
 Fürtjeit és e kis kacagánykát vetve nyakába.
 A korhelyt fogadott apjának visszabocsátom.

Debrecenből Januáris 12-dikén 1816-ban.

F. M.

*Az 1815-ben kiadott Lúdas Matyi
 címoldala*

Első levonás

Hajdan egy faluban a Nyíren-é, vagy az Erdő-
 Háton, vagy hol esett, jó szerrel nem jut eszembe,
 Már csak elég az, hogy: volt hajdan egy öreg asszony,
 Özvegy volt, s egy rossz fia volt. Ez munka fejében
 Nyáron a legyet a szárán csapkodta napestig,
 Télen a tüzelő mellett a piszkafa végén
 Ácsorgott el egész napokat. Jó anyja eléggé
 Zsémbelt rá; de akár száraz falra marokkal
 Borsót hintett volna, szitok, mocsok és a hurítás
 Annyit tett Matyinak (Matyi volt neve a sihedernek)
 Ily tunya életet élt ő jó ideig; hanem egyszer
 Holtra elunta magát; hosszúknak kezdte találni
 A napokat s nem elég tágasnak az anyja telekjét:
 Addig nyújtódzott hát, hogy valahára szokatlan
 Bajra vetette fejét, s kigyaloglott a falu végén
 Lévo dombig, ahol szoktak volt mindenik ünnep
 Délestén az időtöltők karikába hasalni. –
 Mint sziszeg a főt lúd idegenre: Matyinkat is akként
 Gúnyolták ki az ő vele nőtt egyforma korású
 Virgoncok; de csak ott volt már ő s nem sok időre
 Összegalulódott velük. – Innen látta először

A mi fiúnk, nézvé szanaszéjjel, az ég karimáján
Dalmahodó hegyeket; másrésről, mint ugyanannyi
Nyársakat a távol hegységek tornyait; itten
Vette ki a szóból, hogy szomszéd vármegye is van;
És a többek közt, hogy a híres döbrögi vásár
Egy hét múlva esik. – Felpercene benne az ország
Látására való kívánság; már az eszében
Kezd sok gondolatok forrása mozogni, pezsegni;
Nincsen nyugta; fejét töri, míg végtére előtte
Rés nyílik, melyen szándéka folyásnak eredhet. –
Anyjának húsz szép anyányi libái valának
Egy vén gúnárral, s egy pár öregecske tojóval,
Jókor költek azok, maga bajmolt velük az özvegy,
Hogyha szerencsésen, úgymond, fel tudja nevelni,
Majd egy kis télire valót árulna belőlük.
E ludakra fené fogait Matyi, kéri az anyját,
Bízná rá azokat, hogy hadd próbálna szerencsét;
A vásárra bemenne velük; jó móddal eladná;
S így kapadozva talán kupec is kerekedne belőle,
Mely úton sok rác úr lett abban az időben.
Korhely, léhűtő! Majd a vásárra, pokolba!
Mit kerestél az egész nyáron? Jobb, hogyha dologhoz
Látsz itthon: – az anyó így s így mocskolta le Mátyást,
Ő pedig a vásárra menést feltette magába,
Már pedig ő, amit feltett furfangos eszébe,
Azt onnan sem tűz, sem víz nem ütötte ki többé.
És addig kunyerált, hogy rávette az anyját:
Ám, no hiszen legyen úgy, úgymond, áldjon meg az Isten,
Csak lendíts valamit, mert, héj nagy bűn a henyelés.
Kedve derül Matyinak, szerez egy jó kézbeli füttyköst,
S a sutból kivon egy pókháló lepte tarisznyát,
Mely öregapjának sohasem szállott le nyakából,
Ebbe az anyja rakott túrót, hájat, kenyeret, sót,
S fokhagymát; azalatt ő a vén ludakat arrább
Hessegeté; az eladni való huszat kiszakasztá,
És egy körmön font ostorral az útra riasztván,
Anyjának minden jót kíván s ballag utánuk.
Döbrögben vala hát ekkor vásár, a hatalmas
Döbrögi úr örökös jószágában, ki magáról
Azt tartotta, hogy ott neki a felség se parancsol;
Amit akart, az volt törvény, s tetszése igazság. –
A portékának maga szokta kiszabni az árát,
És amely darabért többet mert kérni az árus,
Elkonfiskáltatta, meg is büntette keményen.

Hogyha pedig netán más olcsón vett meg akármit
 És neki megtetszett, csak azért kivetette belőle,
 Hogy fenntartódjon fegyverrel nyert ősi jussa. –

F. S. Göbwart illusztrációja

Amint Döbrögi úr ekkor sétálva alá s fel,
 A mi Matyink és a szép húsz liba tűne szemébe,
 Annyival inkább, mert minden süvegelte személyét,
 Csak Matyinak volt fenn egyedül a főrevalója.
 Kérdi az úr: Ki ezen ludak gazdája? Magam la!
 Így szólott nagy nyers-nyakason Matyi. – Ejnye, gazember!
 Nem tudod itt ki az úr? Majd emberségre tanítlak!
 Hol vagyon a süveged, mi ezen ludaknak az ára? –
 Bényomván süvegét s megrázítván kacagányát:
 Három márjas, úgymond, párja az ilyen amolyan! –
 Kérdi az úr: – Id'adod fele árán? – Ő biz az apja
 Lelkének sem alább párját egy kurta forintnál.
 Döbrögi vág egyet sinkójával; nosza három
 Fogdmeg toppan elő; Matyit a kastélyba cibálják;
 Lúdjaikat elhajtják; és a kapu közt hevenyében
 Ötvent vágnak rá, melyet süvegelve faránál
 Egy ispán híven számlált, és Döbrögi bőrös
 Karszékből szemlélt. – Matyi így szólt, hogy feleereszték:
 Én uram a fizetést köszönöm; ha az Isten erőt ad
 S életben megtart, majd megszolgálom; azért csak
 Rója fel e kapu félfájára, hogy el ne felejtse:
Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!
 Ezt alig végzé, néhány zöldingesek agyba-
 Főbe verék, s kiveték, jól meghurcolva hajánál
 Fogva, hogy a földet még a lábujja sem érte.
 Míg húzták-vonták, még egyszer visszakiáltott:

– Osztán háromszor veri meg Lúdas Matyi kendet!
 Hogy már ott kinn volt, így szólott a sokasághoz:
 – Majd meglássátok, háromszor megverem azt la!
 Ezt minden neveté; de kivált a Döbrögi háznál
 Örültes szavain Matyinak hahotára fakadtak.

levonás – színházi felvonás régies elnevezése; „...a legyet a szárán csapkodta napestig”, „**piszkafa végén ácsorgott el egész napokat**” – henyélt, lopta a napot; **hurítás** – zsémbeskedő korholás; **siheder** – serdülőkorú gyerek, suhanc; **fót lúd** –lúdcsapat; **egyforma korású virgoncok** – egykorú vidám legénykék; **dalmahodó hegyek** – terpeszkedő hegyek; **felpercene** – felébredt; „**előtte rés nyílik, melyen szándéka folyásnak eredhet**” – eszébe ötlött; **anyányi** – megtermett; **bajmolt** – vesződött; **kapadozva** – kevéskét elérve; **kupec** – adás-vevéssel foglalkozó, utazgató, házaló kereskedő; **rác** – a szerbek régies neve; **sut** – a kemence és a fal közötti rész; **jószág** – *itt*: vagyon; **felség** – *itt*: az uralkodó; **elkonfiskáltatta** – elkoboztatta kártérítés nélkül; **ősi jussa** – az uralkodó osztály joga; **süvegelni** – a süveget levéve köszönteni; **kacagány** – bőrből készített, vállon viselt, kabátszerű ruhadarab; **három márjás** – képpel díszített régi magyar pénz, 51 krajcár; **kurta forint** – 50 krajcár; **sinkó** – pálca; **fogdmeg** – régen katonatoborzáskor az újoncokat vizsgáló személy; **ispán** – *itt*: urasági hajdú; **hevenyében** – azonnal, tüstént

1. Milyen eseménnyel és kikkel ismerkedtél meg az első levonásban?
2. Mutasd be a falut és az ott élő siheder legények életét!
3. Milyennek képezed el Lúdas Matyi egy napját?
4. Hogyan viselkedik Matyi otthon?
5. Milyen események változtatták meg Matyit?

1. Tanuld meg könyv nélkül az első levonásból az utolsó tizenhárom sort (*Én uram a ...!*)
2. Gyűjts a népmesékre jellemző szólásokat, kifejezéseket az első levonásból!

Második levonás

A mi Matyink, könnyen lehet elgondolkodni, hogy anyja
 Háza felé képpel sem fordult; bűgva, morogva
 Elment földetlen földig; s elvitte magával
 A bosszúállás lelkének is ördögi mérgét.
 Hogy dühe céljához juthasson, pénz kuporásra
 Adta magát; jócskán keresett is, hol napi számmal,
 Hol szolgálattal; s néhány nyelvekbe eléggé
 Jártas lett, mert sok nagy városokat bebarangolt:
 S annyira mennyire sok mesterségnek kitanulta
 A csínyját-bínját. Bízván hát mind az eszéhez,
 Mind erszényéhez: hogy Döbrögi meg ne csalódna,
 Úgymond, már egyszer vele számot kellene vetni!
 Képe azóta nagyon elváltoza néki; azonban
 Döbrögi házánál elenyészett híre nevével.
 Bátran elmegy hát a nyílt udvar kapujáig,
 Amelynek küszöbén nem igen kedvére hasalt volt.
 Látja, hogy a füstös nagy ház helyére azóta
 Pompásabb palotát újabb ízléssel emeltek,
 A fala fel van már építve, de a fedeléhez
 Még faragatlan fák vannak halmozva rakásra.

Meg lesz már – így szól Matyi, – meg lesz Döbrögi verve.
 Elfordul onnan, veszen egy félkézi szekercét,
 Zsebbeli ölmérőt, s plajbászt egy irhakötővel;
 És egy vándorló olasz ács formába jelen meg.
 Eljutván a nagy kastélyhoz, mint ahhoz értő
 A falnak szélét-hosszát mérkéli szemével;
 Onnan vizsgáló képpel megyen a farakáshoz;
 Olykor fel-felnéz, a fákat megmosolyogja,
 S csóváltatja fejét. Meglátja az úr is az embert,
 Arra felé sétál; – Mit akar? – megkérdezi. – Semmit,
 Úgymond, méltóságos uram! Csak ezen vala utam,
 Meg sem is állhatnám, hogy az ilyent meg ne tekintsem,
 Mert mesterségem; látom, hogy akárki csinálta,
 A palotában a kőművesmunka királyi,
 Bár csak már fedelét láthattam volna; reményilem
 E dibdáb fákkal nem akarja az úr bekeverni.
 Mondja az úr: – Ezeket bizony én vágattam az erdőn.
 Csak hozzá vetvén. – Jók, jók, – úgymond Matyi –, apróbb
 Házaknak, de nem ily kastélynak; Róma felé kell
 Forgatni, hogy pompás fedelet láthasson az ember.
 Én, nagyságos uram, láttam s dolgoztam is egy-két
 Hercegi munkát: de bizonynal mondom, ezekből
 Nem képes takaros művet készíteni. – kirántja
 Mérőjét – mérkéli –; Be kár, hogy öt ujjnyi hibázik;
 Ám de hisz ez nem az én dolgom, senkit se gyalázok,
 Sem magam ok nélkül más munkájába nem ártom.
 Menni akar; de az úr meg tartóztatja. – Barátom!
 Még nekem, úgymond, nincs egy áccsal is alkum. Az úr hát
 Járt az olasz földön? – Tessék bójönni! – Ebédje
 Volt-e már ma? – Ha a munkám fog tetszeni, nem fog
 Nálam az országban nemesebb gazdára találni.
 Elmosolyodja magát Matyi és dícséri az úrnak
 Építésbeli ízlését, sajnálja, ha itten
 Tán alkalmasabb fákat nem lelteni ezeknél.
 Óh! – mond Döbrögi – nincs a földön oly jeles erdő,
 Mely az övénél jobb s gyönyörűbb fát tudna nevelni.
 Látni szeretné azt Matyi. – Döbrögi pontba parancsol
 Egy hintóba fogatni. Szakács tálaljon azonba!
 Míg bémennének, Matyi mondja, hogy arra való fák
 Hogyha találtnak, jó volna talán kijegyezni,
 Sőt tán egyúttal vágatni is. – Egybe az ispánt
 Szőlítsák! – Kétszáz fejszést rendeljen az erdő
 Sarkához. – Készen az ebéd; jól laknak; a hintó
 Ott terem. Egy pillanat alatt kinn vagynak az erdőn.
 A fejszések is ott vagynak már. – Járja az úrral

A roppant tölgyest Matyi és vágatja, ha szép fát
 Sejt meg. – Már minden munkást elrende le széjjel,
 Kedve szerint: nem tud még egy szál fára találni.
 Beljebb mennek hát, – vizsgálódnak, Matyi egyszer
 Mondja, hogy ő már lelt. – Egy sűrű völgybe lecsalja.
 Ilyen lenne derék hahogy ölnyi kerülete volna.
 Döbrögi mellé áll s által próbálja ölelni.
 Akkor megkapván Matyi túlhan két keze szárát,
 Egy gúzzsal, melyet csak azért font, összeszorítja.
 – Nem vagyok én uram, ács, hanem a Lúdas Matyi, úgymond,
 Kit kend megcsapatott, és elrablotta libáit,
 S háromszor fogadá, hogy visszapüfölgeti kenden.
 E’ most hát első. – Vág egy jó tölgyfa husángot,
 S azzal tarkótól talpig meghányja keményen.
 Döbrögi hasztalanul hánykódott, mert famohával
 A száját jól betömökötte; azonban az erdő
 Rengett a sűrű kopogástól, s a rohanó fák
 Vad morgásaitól. – Mátyás az urat megagyalván
 És a lúd árát a zsebeiből kikeresvén,
 Törli szemét, száját, és a sűrűbe elillant.
 Már a fejszések, nem lévén munka, pihentek.
 Már jobbára ledöntve hevert a címeres erdő
 Legszebb része; menőfélen már a nap: az ember
 Bár ha dologtalan is, de az ácsorgást elúnja:
 Mégsem jó sem az úr, sem az ács. Végte re az ispán
 Nem veszi a dolgot tréfának, hoppogat: erre

F. S. Göbwart illusztrációja

Hoppot mond itt, ott, amott meg a rengeteg erdő.
 Hallgatnak; de csak a baglyok huholási szakasztják
 Félbe az alkonyodást követő vadon esteli csendet. –
 Már most mindnyájan kurjantnak; a hangok özönje

Zengeti a zordont; beljebb beljebb morog, amíg
 Mélyen elnémul. – Figyelem van utána, sehonnan
 Egy kukk hang se felel. Most, most szeppen meg az ispán,
 Széjjelrendeli a látványságot, hogy az erdőt
 Hajtsák meg, mert már bajnak kell lenni akárhogy. –
 Amint egynéhány hajtók a völgyet elérik,
 Hallanak egy olyan korhantást, mint amikor a kant
 Megdöfik és szívét ért sebje miatt az utolsót
 Elherregte. Mi az? Megdobban az ijedezésre
 Rákapatott jobbágy; hátrál; ordítja az ispánt;
 Ott terem az, s félénk népét biztatva lemégyen
 Olálkodva az aljra velük: – mit látnak? Az Isten
 Mentse az ilyentől még a jó krimi tatárt is!
 Fához kötve urok, famohával szája betömve,
 És a drága ruhák szét vannak rajta feselve.
 Elvágják a gúzt és szájából kifeszítik
 A mohot; a rémült ispán instálja alássan,
 Hogy mi pogány gyilkos kínozza meg ilyen erősen
 A nagyságos urat? Felelet helyébe aludt vér
 Ömlött Döbrögiből: sok csuklás közbe sokára
 Úgy nyöghette ki, hogy Lúdas Matyi meggyilkolta. –
 Egyik jobbágy a másiknak kurta gubáját
 Megrántá: más a mellette valóra könyökkal
 Titkon bökdöse, míg urok óbégatva könyörgött:
 Óh, fiaim! Vigyetek szaporán, mert meghalok, úgymond.
 Megfogadák ezek a jó emberek és az ölkben
 Vitték a kocsihoz, mások famohát szedegettek
 És derekának lágy fekvést puhogattak, az egyik
 Szűrét tette alá, másik betakarta gubával. –
 Hogy hazacammogtak vele a lovak, egy banya két pint
 Szappanos égett bort kent széjjel rajta; az udvar
 Egy kis mákszemnyit sem aludt, minden köhenésre
 Öt-hat férfi cseléd, és szintugyanannyi fejiérp
 Ütközte egymáshoz; nagy volt egyszóval a hűhó!

elment földetlen földekig – nagyon messzire vetődött; **elenyészett híre** – elfeledték hírét; **szekerce** – nagy ácsfejsze; **ölmérő** – köböző szerszám; **irha kötő** – bőrkötény; **díbdáb** – satnya, silány; **hibázik** – *itt*: hiányzik; **guzs** – vesszőből, szalmából vagy kenderből font kötél; **husáng** – vastag bot, dorong; **megagyalyván** – főbe vervén; **címeres** – *itt*: gyönyörű; **hoppogat** – a hopp indulatszócskát ismételteti; **látványság** – nézőközönség; **hajtsák meg** – verjék fel; **instálja** – kérleli; **guba** – felső ruhadarab, melyet birka gyapjából szőttek; **pint** – régi úrmérték, kb. 1,5 l; **fejiérp** – a lányok, asszonyok régies, közös neve

1. Mondd el a második levonás cselekményét! Fogalmazd meg röviden, mi volt ennek a levonásnak a legfontosabb eseménye!
2. Hogyan viselkedett Matyi a döbrögi vásáron, Döbrögi kastélyában?
3. Szerinted kinek a pártján áll a költő?
4. Milyen változást észleltél Döbrögi magatartásában?

Mondjátok el párbeszédese formában Döbrögi és Matyi szóváltását!

Gyűjts a levonásból olyan részeket, amelyek Fazekas Mihály természetszeretetét érzékeltetik! Írd be a füzetedbe!

Harmadik levonás

Hát Matyi hol járt most? Váltig keresék, de az éjnek
 Jó oltalma alatt hamar által ment a határon,
 És már új módon gondolkozik a mi urunknak
 Más izrombeli megpüföléséről. Mikor elsőbb
 Vándorlott, egy vén doktornál jó darab ízig
 Szolgált; (hajdan ez valamely külföldi seregnél
 Felcser volt). Minthogy híven szolgálta, bizonynal
 Tudta tehát, hogy még jó szívvel látja; ez úgy lett.
 Még életbe lelé, s hozzá beszegőde inasnak,
 Oly feltétel alatt, hogy az esmeretes nyavalyáknak
 Cifra nevére, haszonvehető füvekre, porokra,
 Érvágó köppöly, kristély, láncéta, borotva,
 S más borbélyszerszám hasznára, sebekre való szer,
 Fürdők s párgolatok készítésére, kenőcsre
 Oktatná őtet. – Feje jó volt a mi Matyinknak
 S egy-két hét csak alig múlt, hogy vagy római nyelven,
 Vagy görögül, sok rossz nyavalyákat elő tudta bölcsen
 Mondani, melyek azon században műbe valának;
 És az azokra való szerkottyvasztáshoz is értett. –
 Elkéré ekkor a doktor Scorbuntzius úrtól
 Ócska parókáját, spádéját, vén paripáját,
 Bőr bugyogóját, és a tábori régi kabátját,
 Hadd csapjon velek egy farsangot földesuránál.
 Ráállott az öreg, minthogy jó zálogot ígért. –
 Felveszi hát a vén hacukákat; doktori módon
 Kezdi viselni magát; illet rá tászli, paróka,
 Koszperd és bugyogó; úgyhogy Scorbuntzius úr is
 Megfogván a hasát, majmát majd holtra nevette.
 Ő meg búcsút vesz, s Döbrögnek ereszti fakóját.
 Döbrögi még szintén meg sem szabadult az elébbi
 Megpüfölés szedres daganataitól; ihol újra
 Látogatásra megyen hozzá Matyi hajdani szörnyű
 Ígéretje szerint. Hiába keríti magát bé
 Puzdrás és lándzsás hajdúkkal: nincs neki annyi
 Lelke, hogy a bosszús Matyinak kikerülje husángját.
 A végső faluhoz jutván Matyi, ott maga mellé
 Egy vezetőt bérelt; mikor osztán Döbrögöt érte,
 Ott a bírótól katonás hangon kalauzt kért,
 Mert ő menni muszajn szakkerment, a generális

Kvártély aki beteg. (Hihető abban az időben
 Történt volt é meg, mikor a sokféle keresztes
 Ponyva hadak szanaszét kóborlották be hazánkknak
 Nagy részét.) Biztatja Matyit szóval, hanem előbb
 Földesurához fut bíró uram, és bejelenti,
 Hogy hadi orvosló vagy on itt; mert Döbrögi fűhöz-
 Fához kapkoda, és akit csak ajánlani tudtak,
 Bárha kerékgyártó, lóorvos, marhakuruzsló
 Volt is, kínjában mind meghallgatta tanácsát.
 Kéreti hát ezt a felcsert is, hogy ha az Istent
 Féli, tekintse az ő nyomorúságát, s ha csak egy-két
 Pillantást szánjon megnézésre; jutalmat
 Várakozása felett ígér, és a kocsijában
 Küldi el a generális szállásáig. Matyi gazda
 Egy darabig vonogatta magát; végtére az egymást
 Felváltó posták elvitték csaknem erővel.
 (Bárha nem említné, lehet elgondolni csak úgy is,
 Hogy Matyi a képét okosan be tudta vakolni,
 És különös módon elváltoztatni beszédét.)
 A mi urunk, ki szegény, még vagy három daganattal,
 Melyek a hátáról nem akartak eloszlni, ágyban
 Kórnyadozott: hogy vélt orvosa felé közelített,
 Majd kirepült szedres bőréből; kéri az égre
 S földre, hogy ily nyomorult sorsán, ha lehetne, segítsen.
 Megtapogatja erét Matyi, és veszedelmes hevülést
 Érez megromlott vérében; hogyha azonnal
 Fürdő nem készül, és köppöly, még ma bizonynyal
 A szívére megyen, és... Ekkor vállat von az álnok.
 Kéri az úr minden szentekre, hogy amit az Isten
 Értésére adott, rendeljen. – Doktori módon
 Harmadik ujjával megbökvén homloka búbját:
 Fürdővíz szaporán, úgymond, és füvek! Ezeknek
 Elszámolja külön neveket; száz erdei, réti
 Dudvák voltak ezek; nyúl-, farkas-, békacseresznyék;
 Medve-, szamár-, disznó-, eb-, egér-, kutya-, macskatövisék.
 Hát meg az angyal-, szent- s ördöggyökerek (mivel akkor
 A füvek neve csak barom, ördög s szent vala; Fűvész-
 Könyv még nem lévén). Nosza ispán, szolga, poroszló,
 Hajdú, kukta, szakács, kertész, szoba-, konyhaleányok,
 Béres, strázsa, kocsis, fullajtár, bába, favágó,
 Egyszóval minden, valamely'k csak elől vagy utól volt,
 Fusson az udvarból a rétre, ligetre, mezőre;
 Addig az üstben víz legyen, és hadd égjen alatta.
 A nép mind kirohant, egyedül egy sánta banyára
 Hagyván a tüzelést; hanem a szemfűl Matyi ettől

F. S. Göbwart illusztrációja

Úgy szabadula meg: a paphoz küldé, hogy az Istent
A füveknek erőt szerző menybéli malasztért
Kérje hívekkel. – Maga megvizsgálja az úrnak
Vak szemeit; kendőt vesz elő, s addig simogatja
A két szárnyával, hogy száját befedi; ekkor
Megköti hátulról tarkójánál. – Uram! úgymond,
Nem felcser vagyok én, hanem a Lúdas Matyi, kit kend
Megveretett s lúdját elvette, de hasztalan a szót
Nem szaporítom; elég, hogy most másodszor adom meg
Amit megmondtam; főképp, hogy kend is a hosszas
Várakozásba magát ne gyötörje sokára, csak essünk
Által rajta; ha még nekem a jó Isten erőt ad,
Harmadszor se fogok majd késni. Előveszi osztán
Döbrögit, és a vert testét megdöngeti rútul.
Ekkor az ágyfölből a pénz kulcsát kikeresvén,
– Lúdjaim árát és költségemet elveszem, úgymond.
Azzal búcsút vesz, kimegy; a paripára felugrik;
S illa berek. – Haza jő a fűvész csorda rakodtan:
Bészalad egy szobalány, meglátja az úr csuda képét;
Elsikkantja magát, kifut, összerikoltja az udvart.
Egyik kérdi, mi baj? Másik, hogy hol van az orvos?
Kulcsolják kezeket, tanakodnak, hogy ki az ördög
Fojtá bé ismét száját nagyságos uroknak?
Oldjuk meg szaporán. – A félholt Döbrögi ekkor
Már csak alig szuszogott, és minden pontba elájult,
S csak lassan nyöghette ki, hogy Lúdas Matyi volt az,
És hogy agyon kínta. – Mind lóra kap, aki csak ülhet,
Kergetik a Matyi hült nyomait, de haszontalan, ő már
Tudj' Isten, hol járt; bizonyos, hogy csalfa örömmel
És degesz erszénnyel tért meg Scorbuntzius úrhoz.

más izrombéli – más alkalommal való, következő; **köppöly** – hengeres edény, a vérvétel eszköze; **kristély** – beöntő készülék, orvosi fecskendő; **láncéta** – sebészi kés; **párgolat** – borogatás; **spádé** – hosszú kard; **tászli** – fodros kézelő; **koszperd** – rövid kard, tör; **puzdra** – nyíltartó tok; **szakkerment** – a német *Sakrament!* káromkodás elferdítése; **fullajtár** – lovas, aki a magyar nemes kocsija előtt lovagol; **malaszt** – isteni kegyelem; **vakszem** – halánték; **degész** – telt, kövér

1. Keresd meg azokat a sorokat a harmadik levonásban, amelyek megmutatják, melyik korba helyezte az író a cselekményt!
2. Milyen külső és belső változásokat tapasztaltál Matyin és Döbrögin?
3. Mire céloz az író, amikor az egyszerű parasztfiút felcserként szerepelteti?
4. Sorold fel a cselekmény eddigi helyszíneit!

Készítsd el a három levonás cselekményvázlatát!

Negyedik levonás

Már most ám igazán rosszul lett Döbrögi; rendes Orvosokat hívtak, s kurrenst küldöztek az ország Minden részéhez, Lúdas Matyi megfogatása Végett; csakhogy az ő képét igazán leírni Nem lehetett, minthogy mindig más színbe jelent meg. – Hogy pedig ez nem más földön, hanem a mi hazánkban Történt, a' bizonyos: megtetszik az akkori törvény – Tévkö gondjából, kik az ő csúfjára, örökre Feljegyzék a nagy törvénykönyvben, hogy az olyan Rossz úton járó kutya fog, mint a mi Matyink volt, Ludasnak neveződjön: ez hát nem pusztá találmány. Nem jött kézre Matyink, mely Döbrögi úrnak eléggé Bokroztatta baját, és már egy ízbe reménység Sem volt éltehez: hanem a bölcs orvosok által Nagy nyavalyáján a munkás természet erőt vett, És lassan-lassan keze szennyét csak kiheverte Mátyásnak; hanem a Lúdas név annyira fészket Vert szívébe, hogy a vidék lúdját kiölette, Mert csak lúdtollat látott is, azonnal elájult; Még a ludimagistert is ki akarta csapadni A jószágából; de az azt ígérte, hogy inkább Rectornak hivatja magát s minden követőit. Hús lándzsást csak azért tartott, hogy tíze napestig, Tíze viszont éjjel mindig ört álljon az udvar Környékén; – hozzá közelíteni akárki fiának Sem lehetett, ha ugyancsak előtte nem esmeretes volt. Hogyha az udvarból a jószágába kiment is, Tíz lándzsás lovagolt mindenkor hintaja mellett. – Ezt Matyi is mint más, jól tudta, de hasztalan; ő azt Háromszor fogadá, hogy megveri Döbrögit, annak,

Bárha törik-szakad is, csak meg kell lenni akárhogy.
Országos vásár esik egykor Döbrögi úrnak
Városkájában; Matyi ott, mint más igaz ember,
Megjelenik paripán; a lóvásárba bolyongván.
Meglát egy virgonc lovat egy idegen sihedernél;
Kérdezi, hogy mire tartja? Uram, csak száz arany, úgymond. –
Cimbora, hogy lehet az? – Matyi így szól –, úgye komázol?
Tíz lovat is veszek én annyin, tán jobbat is ennél.
Ugyde uram! – felel a siheder – jó nagy Magyarország,
És mégis ki hagyom mindjárt vájatni acéllal
Mind a két szememet, ha csak egy lova hág is elébe.
Úgy én a lovat megvenném, mond Matyi, hogyha
Megbizonyíthatnád, pedig így meg nem veszi senki.
Int neki – félre megyen vele –, nézd, ottan lakik egy úr,
A Lúdas Matyi név iszonyú félelmes előtte,
Tán tudod azt magad is, – majd itt kocsikázik el arra:
Tíz lándzsás katonák lovagolnak hintaja mellett;
Majd ha az erdőnél járnak, nyargalj oda, mondjad
Szembe az úrnak, hogy te vagy a Lúdas Matyi, osztán
Kotródj ám, mert száz lelked lesz, mégis az ördög
Elvisz, ecsém, ha azok megcsípnek; hogyha nem, úgy én
Megveszem a lovat; felpénzül, hogy bizonyos légy,
Tíz aranyat feladok; majd meglelsz engemet itt s itt.
Tetszett a tűzről pattant sihedernek az alku,
És nehezen lesi, hogy mikor indul már az az úr ki. –
Egyszer lárma esik – riogatják széjjel az embert;
Döbrögi jó hintón! – Útjából félre vonódik
Minden igaz lélek. – Pezseg a pozsgás sihederben
A jó vér, s csak alig várhatja, hogy a kerek erdőt
Érjék Döbrögiék; mint a nyíl utánok ereszti
Ráróját; – Lassan, lassan, uraim! – kiabálja;
Mellé szöktet a hintónak. – Tudod-e uram, úgymond,
Hogy ki vagyok? Tudd meg, Lúdas Matyi én vagyok! – Uccu!
Rajta, legény! – ordítja az úr. Egyszerre utána
Hajt a tíz lándzsás, de mi haszna, nyomába se hágnak.
– Fogd ki kocsis nyerges lovat – mond Döbrögi –, jobb ez
Mind a tíznél, mondjad, hogy száz arany, aki
Elfoghatja! – szorítsd! – Maga a hintóra felugrik,
És kíváncsi szemét düllesztve mereszti utánok,
Hogy fogják már el Matyit. – Ő pedig a kerek erdő
Sarkánál elbújva fülelt, s látván, hogy az úr már
Csak maga van, kilopózkodik, és megrántja ruháját:
– Mit bámul az uram? Nem fogják azt ma el, úgymond;
Osztán nem Lúdas Matyi az, hanem én vagyok, akit
Megveretett kelmed, s lúdját elvette erővel.

Döbrögit a mennykő ha azon nyomban megütötte
 Volna, talán sokkal könnyebb lett volna szegénynek.
 Összerogyott, és a kocsiból ájulva zuhant le.
 Ott Matyi szánakozás nélkül megverte utólszor;
 S erszényét a lúd árába viszont kiürítvén
 Mondja: Ne féljen az úr, már többször nem verem én meg.
 Azzal lóra kapott, s elment dolgára örökre.
 A tizenegy lovasok nagy későn visszakerültek,
 Vert lovaik csak alig húzván inokat, valamint a
 Megzsákolt urok is, kit elérkezvén, kocsijában
 Bágyadtan leltek; mondják, hogy nem vala képes
 Tarkón csipni Matyit. – Nem is a' volt, Döbrögi mondja,

F. S. Göbwart illusztrációja

A négyelni való megvert háromszor. – Az Isten
 Így bánik, s bánjon valamennyi kegyetlen urakkal.
 Ezt mondván, megtért a kastélyába, s azonnal
 Elküldötte a húsz lándzsást, kegyelemmel akarván
 Övni magát ezután az erőszakétel ellen;
 És törvénytelenül nem bánt, hanem úgy, ahogy illik
 Embertársaival; jól is végezte világát.

kurrens – körözőlevél, hirdetmény; **törvénytevő** – bíró; **bokroztatta** – sokasította;
ludimagister – iskolamester; **felpénz** – előleg; **ráró** – eredetileg halászsas, itt átvitt értelem-
 ben gyors járású ló; **négyelni való** – a halálbüntetés egyik neve

1. Milyen új tulajdonságokkal gazdagodik Matyi jelleme?
2. Hasonlítsd össze Döbrögi megjelenését a vásárban az első és negyedik levonás alapján!
3. Hogyan válik neveltségessé Döbrögi?
4. Kinek a segítségével sikerül a harmadik visszaverés?

5. Miért tartod igazságosnak Matyi bosszúját?

1. Fogalmazd meg saját szavaiddal a történet legfőbb tanulságát!
2. Gondolkozz el azon, hogyan alakulhatott Matyi sorsa a továbbiakban! Melyik tanult szakmát folytatta? Vagy újat tanult? Írd le a füzetedbe!

AZ IRODALMI LEVÉL

Az emberiség történetében sokáig az írás volt az egyetlen lehetőség, hogy konkrét tényeket, a megtörtént eseményeket rögzítsék. A felvilágosodás korában kezdett divatossá válni az irodalmi levél, mely a szépirodalom műfajához sorolható.

Nota bene! Irodalmi levélnek a nyilvánosságnak szánt irodalmi értékű levelet nevezzük. Két fajtáját különböztetjük meg:

1. A valóságos, élő személyhez szólót, a **misszilis** levelet írója azzal a szándékkal rögzíti, hogy a címzett azt elolvassa.

2. A **fiktív** levél, bár van címzettje, eleve a nyilvánosság számára készül, de az írója a címzethez nem szándékozik elküldeni. A címzett gyakran kitalált személy, a levél csak formai lehetőség az író kezében.

Az irodalmi levél műfaját a magyar irodalomban francia hatásra **Mikes Kelemen** (1690–1761) teremtette meg. Fiktív leveleit *Törökországi levelek* címmel képzeletbeli „édes nénjéhez” írta. Majd a későbbiek során részletesebben is fogsz tanulni Mikesről. Viszont a mostani anyaghoz szorosan kapcsolódik Petőfi Sándor és Arany János levelezése, amelyek a misszilis levelek sorába tartoznak.

Amit az irodalmi levélről tudnod kell!

A *Toldi* Petőfi Sándort is elragadtatta, hiszen úgy érezte, kettőjük műveiben, gondolkodásában igen sok a rokon vonás. Ekkor Petőfi már országos hírnű költő s a pesti irodalmi élet egyik vezető alakja. A felfedezés örömeivel köszöntötte az ismeretlen „költőtárs” remekművét. S ha Petőfi versének a *Toldi* olvasása volt meghihető élménye, Aranyénak Petőfi elismerése és felkínált barátsága. Így Gyula ezt írta a két költő kapcsolatáról: „Aranyt semmi sem tehette oly boldoggá, mint ez az üdvözlés. Ha senki sem gondolt rá, ő érezhette, mit köszönhet Toldi a János vitéznek ...A magyar irodalom legszebb férfinak Aranyé kezdődik. Regény sem ábrázolt még úgy önfeláldozást, önzetlenséget, mint amilyen e két ember egymásnak és egymásról rótt írásban felénk árad. Levelezésük a világirodalomban a legtekélyesebb alkotás...”

Kétféle üzenetet küldött Petőfi a személyesen még nem ismert Aranyhoz. Mindkettő levél, de az egyik prózai, a másik **költői levél**, amit latinul **episztolának** hívunk. A két üzenet tartalma is hasonló, mindkettő a *Toldi* írójának szól, a mű keltette örömteli meglepetés, lelkesedés és rokonszenv hangján. (A két írás szemlélteti a különbséget a vers és a próza között.) A prózai levélben Petőfi közérdekű gondolatokat ír meg a költészet és a nép kapcsolatáról, de a levélben nem a nyilvánosságnak, hanem csak egy embernek, Aranyhoz szánja szavait. A levél végén feltett kérdések pedig teljesen magánjellegűek: a megismerkedést sürgetik.

A versben a kettőjük közti lelki azonosságot művésziileg fejezi ki Petőfi, s közérdekűvé avatja gondolatait: az igazságról a szépség segítségével győz meg. Tetszést kelt, hogy elhitesse, amit mond.

PETŐFI LEVELE ARANYHOZ

Pest, febr. 4. 1847.

Üdvözlöm Önt!

Ma olvastam a *Toldit*, ma írtam e verset, s még ma el is küldöm (...) minél hamarabb akarom Önnek tudtára adni azon meglepetést, azon örömet, azon elragadtatást,

melyet műve költött bennem. Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokallta már látni, mint mártírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokráciát!

Írjon Ön nekem, ha nem fogja restellni: írjon magáról, akármit, mindent, hány éves, nőtlen-e vagy házas, szőke-e vagy barna, magos-e vagy alacsony... minden érdekelni fog. Isten Önnel.

Őszinte barátja

Petőfi Sándor

PETŐFI SÁNDOR

ARANY JÁNOSHOZ

TOLDI írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre!...
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.

Ha hozzád ér lelkem, s meg talál égetni:
Nem tehetek róla... te gyújtottad úgy fel!
Hol is tehetél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénnel?

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod ily mesterkezekkel pengeted.
Az iskolákban nem tanulni, hiába,
Ilyet... a természet tanított tégedet.

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja,
Melynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.

S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

Nagy fáradalmait ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára! –

Ezen gondolatok elmém környékezték,
Midőn a költői szent hegyre jövék fel;
Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

Pest, 1847. január

ARANY JÁNOS

VÁLASZ PETŐFINEK

Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom;
Örül a szívem és mégis sajog belé,
Hányja veti a hab: mért e *nagy* jutalom?
Petőfit barátul mégsem érdemelé.

Hiszen pályadíjul *ez* nem volt kitűzve...
Szerencse, isteni jó szerencse nékem!
Másképp szerény művem vetém vala tűzbe,
Mert hogyan lett volna nyerni reménységem?

És mily sokat nyerék! Pusztán a pályabér
Majd elhomályosít, midőn felém ragyog:
De hát a *ráadás!*... Lelkem lelkéig ér.
Hogy drága jobbkezed osztályosa vagyok.

S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék,
Ki törzsömnek élek, érette, általa;
Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék,
Otthon leli magát ajakimon dala.

Akartam köréből el-kivándorolni:
Jött a sors kereke és útfélre vágott,
S midőn visszafelé bujdokolnék, holmi
Tüske közöl szedtem egynehány virágot.

Jöttek a búgondok úti cimborának,
Összebarátkoztunk, összeszoktunk szépen;
Én koszorút fűztem, ők hamiskodának,
Eltépték füzérem félelkészültében.

Vége kincset leltem: házi boldogságot,
Mely annál becsesb, mert nem szükség őrzeni,
És az Iza partján ama hű barátot...
Nem is mertem volna többet reményleni.

Most, mintha üstökös csapna szűk lakomba,
Éget és világít lelkemben leveled:
Oh mondd meg nevemmel, ha felkeres Tompa,
Mily igen szeretlek Téged s őt is veled.

(1847. febr. 11.)

Mindhárom mű műfaját tekintve levél, latinul **episztola**. A **költői** vagy **irodalmi levél** nemcsak személyes mondanivalót tartalmaz, hanem általános érvényű, mindenkinek szóló gondolatokat is. Petőfi barátságot és szövetséget ajánlott fel pályatársának. Témájuk azonos: az öröm, a lelkesedés, a rokonszenv kifejezése. Formájuk azonban eltérő: az első próza, a másik kettő vers.

ARANY JÁNOS (1817–1882)

Irodalmunk legnagyszerűbb korszakának, az irodalmi népiesség (nemzeti klasszicizmus) korának Petőfi mellett másik költői lángelméje Arany János. Az életmű kimagasló jelentőségének egyik bizonyítéka, hogy már 1887-ben megjelent egy könyv *Arany János* címen Riedl Frigyes tollából. Ezt írta róla: „*Arany ... mint a magyar nyelv költőiségének legnagyobb ismerője kultúránk egy maradandó eleme. Befolyása szellemi életünkre idővel csak még növekedhetik; a jövő nemzedékek őrajta fognak művelődni, nyelvük meggazdagodik az ő szavaival, képzeletük az ő alakjaival.*”

Életpályája • 1817. március 2-án született Nagyszalontán (ma Románia). Szülei: Arany György és Megyeri Sára. Tizedik gyerekként született, de már csak Sára nővére élt. Alig három-négyéves korában apja hamuba

írt betűkön megtanította olvasni, s mire hatesztendősen iskolába került, nemcsak tökéletesen olvasott, hanem némi olvasottsággal is rendelkezett. 1823 és 1833 között a nagyszalontai iskolában tanult. 14 évesen segédtanítói állást vállalt szülei szegénysége miatt.

1833 őszén a debreceni kollégiumba ment tanulni, de pénzhiány miatt félbe kellett szakítani a tanulmányait (1834–1835, Kisújszálláson segédtanító). 1835-ben visszatért Debrecenbe, befejezte a félbemaradt tanévet. 1836 februárjában váratlanul elhagyta a kollégiumot, és színésznek állt be. Csakhamar kiábrándult a színészetből, ráadásul egyik éjjel álmában anyját halva látta. Az álom hatására Máramaroszigetről egyheti gyaloglás után visszatért szülővárosába. Pár hét múlva valóban hirtelen meghalt édesanyja, édesapja pedig az ő távolléte alatt szeme világát teljesen elvesztette.

1836 ősztől 1839 januárjáig Szalontán a magyar s latin grammatika osztályokat tanította. 1839 elején lemondott a tanítóságról. 1840 tavaszán másodjegyző lett. A létbizonytalanságtól állandóan rettegő Arany ezzel az állással már gondolhatott a családalapításra, s „szíve régi választását követvén”, 23 éves korában megházasodott. Feleségül vette Ercsey Juliannát. 1841-ben született leányuk Juliska, 1844-ben pedig László (később jelentős költő, tudós és népmesegyűjtő lett). Házassága után

felhagyott mindenféle művészi ábránddal, föltette magában, hogy családjának és hivatalának él, s lesz „közönséges ember, mint más”. Két évig állta a fogadást, de 1842 tavaszán volt debreceni iskolatársa, Szilágy István rektor lett Nagyszalontán, aki a görög tragédiák fordítására unszolta. Ekkor tanult meg angolul is.

Az 1848-as forradalmi eseményeknek egy ideig csupán távoli szemlélője volt. Ősszel rövid ideig nemzetőrnek állt be Aradon. 1849 tavaszán pedig állami állást vállalt: belügyminisztériumi fogalmazó lett Debrecenben és Pesten. Az orosz beözönlés hírére hazatért, s egy ideig bujdosnia kellett. Állását elvesztette. Számára Világos anyagi összeomlást is jelentett. Nehéz helyzete miatt egy fél esztendeig Geszten a Tisza családnál nevelősködött (1851).

1851 őszén a nagykőrösi református egyház hívta meg tanárnak az újjászervezett főgimnáziumba. Közel egy évtizedet töltött Nagykőrösön (1851–1860).

1860 őszén Pestre költözött, ahol elfogadta a Kisfaludy Társaság igazgatói posztját. Folyóiratokat indított (*Szépirodalmi Figyelő, Koszorú*), 1865-ben az akadémia „titoknoka” (titkára), később főtitkára (1870) lett.

Az első pesti évek lendülete 1865 körül megtört. A legfőbb csapás leányának, Juliskának decemberben bekövetkezett váratlan halálával érte. (Tüdőbajban halt meg.) Aranyban a költő is elhallgatott több mint egy évtizedre. Betegsége is elhatalmasodott.

1876-ban lemondott a főtitkárságról, de tiszteletbeli főtitkára maradt az akadémiaé. 1877 nyarán a „*Margitsziget tölgyfái alá menekült a kapcsos könyvével*” (Szerb Antal). Egyre többet betegeskedett. Duna-parti sétái egyikén nagyon megfázott, ami a végzetes tüdőgyulladást okozhatta.

1882. október 22-én halt meg Pesten.

Munkássága • 1846-ban a Kisfaludy Társaság¹ pályázatot írt ki. Arany álnéven beküldte az *Elveszett Alkotmány* című satirikus eposzát. Elnyerte az első díjat, de Vörösmarty Mihály elmarasztaló véleménye mélyen érintette: „nyelv, verselés olyan, mintha irodalmunk vaskorát élnők.”

Az igazi nagy sikert a *Toldi* hozta meg számára. 1846 nyarán írta a Kisfaludy Társaság újabb pályázatára. Neve 1847 elején vált ismertté az irodalmi közvélemény előtt, mikor megkapta a felemelt pályadíjat, elnyerte Petőfi lelkes rokonszenvét, s általában minden bírálója nagy elismeréssel szólt elbeszélő költeménye gazdag költőiségéről, népies szelleméről s erőteljes, sajátos nyelvéről.

Híres balladáit Nagykőrösön írta: *V. László*, a *Szondi két apródja*, az *Ágnes aszszony*, *A walesi bárdok*, a tréfálkozó hangot is megütő, népi anekdotákat feldolgozó *Jóka ördöge*, *A bajusz*, *A fülemüle* amelyekkel „a magyar elbeszélést fejleszti tökélyre” (Nemeskürty István). Emellett jelentős lírai versei is születtek (*Családi kör*, *Letésem a lantot*, *Kertben*). Közben megszülettek verstani és irodalomtörténeti tanulmányai is.

A pesti évek alatt újra belefogott a *Csaba-trilógiába*, s első része a *Buda halála* 1863-ban el is készült. Ekkor írta titokban – családja elől is rejtve, nem a nyilvánosság elé szánva – az *Őszikék* verseit. Pár hét alatt jóval több költemény született, mint a megelőző húsz évben. 1879-ben még befejezte a *Toldi-trilógiát*. 1881-ben még a *Csaba királyfi* megírásán dolgozott: két éneket elkészített belőle.

¹ Kisfaludy Társaság – magyar írók, költők egyesülete. Az elhunyt Kisfaludy Károly író iránti tiszteletből nevezték el így.

Amit a műről tudnod kell!

A Toldi megírásának körülményei • A vitéz és nagy erejű Toldi Miklós történetének máig ható szépsége Arany János költeményének köszönhető. Arany e verses művében János vitéz és a mesebeli Erős János testvérét formálta meg. Közös sorsukban, küzdelmükben a felemelkedési vágy kap hangot.

Nem véletlen, hogy Petőfi és Arany verse az idő tájt született, 1840 után, amikor megindult a népköltészet értékeinek felkutatása és gyűjtése. A szándék: megmenteni a parasztság egyre inkább veszendőbe menő kincseit.

Az ügy pártfogója a magyar írók akkori egyesülete, a Kisfaludy Társaság. Feladatának tekintette az irodalmi ízlés fejlesztését. Sok jelentős munka megszületését segítette elő költői pályaművek meghirdetésével.

A fiatal költőnemzedék e gondolat jegyében teremtett új költszetet, melynek első, legszebb remeke Petőfi verses elbeszélése, a *János vitéz*. Hatása valószínűleg közrejátszott abban, hogy a Kisfaludy Társaság 1846 februárjában újabb pályázatot tett közzé:

„Készíttessék költői beszély, melynek hőse valamely, a nép ajkán élő történeti személy, pl. Mátyás király, Toldi Miklós, Kádár vitéz stb., forma és szellem népies legyen.”

A Toldi név megragadta Arany képzeletét. Úgy érezte, hogy a pályázat kimondottan neki szól. Hisz szülőföldje valaha a Toldiak birtoka volt. A Toldi-család emléke élt még a nép ajkán. Édesapjától is – ki a hagyomány szerint „híres mesélő volt” – sokat hallott a nagy erejű vitézről. Az öregek még meg tudták mutatni, hol volt hajdan a Toldi-puszt, hol állott Nagyfal. A híres szalontai „csonka torony”-ról azt tartották, hogy a Toldiék várának öregtornya. De ismerte Arany Ilosvai Selymes Péter XVI. századi költő krónikáját is Toldiról. A költő „*tej gyanánt szívta magába az édes regét*”. Sokszor elmerengett a Csonkatorony előtt: itt állt Toldi vára! Toldi, aki a király, Nagy Lajos színe előtt legyőzte a cseh vitézt, s attól kezdve a király első testőre lett.

Tollat ragadott. Mintául a *János vitéz* szolgált, annak szelleme, nyelve, verselése. A díjnyertes mű: Arany János *Toldija* lett. A bírálók megemelték a pályadíjat: 15-ről 20 aranyra.

Forrásai:

- a szalontai mondavilág
- Ilosvai Selymes Péter *Tholdi Miklósról szóló krónikája*
- Nagy Lajos korának történelme
- Mintája: Petőfi Sándor *János vitéze*.

Műfaja • Elbeszélő költemény, de mesés, népmesei elemek is megfigyelhetők a műben. Ilyen a kisebbik fiú története, akit a bátyja el akar veszejteni, ilyen Bence alakja, aki mindig a legjobbkor érkezik, ilyenek a próbatételek. A szerencsés végkifejlet is népmesei sajátosság.

A történelmi kor • Nagy Lajos király (1342–1382) a középkori lovagvilág erényeit és az új, reneszánsz műveltség jegyeit is egyesítő uralkodó. Lovagi vonásait mutatja, hogy számára a lovagi torna a nemzet dicsőségét is érintő fontos ügy.

A hazájáért élő király meghívja országába a művelt országok képviselőit, a magyar ifjakat külföldi egyetemekre küldi tanulni. Pécssett maga is egyetemet alapít. Udvarában reneszánsz szokások uralkodnak, hadjáratait korszerű módszerekkel, löfegyvereket alkalmazva vezeti.

Szerkezete • A *Toldi* a művészi szerkesztés kitűnő példája. Az arányosság elve érvényesül benne. 12 énekből áll. A cselekmény összesen 7 nap alatt játszódik.

I. Az előkészítésben (expoziáció) Arany bemutatja a főhőst, a történés helyszínét és körülményeit, vágyait. A testvérek szenvedélyes, indulatos párbeszédéből következtetjük, hogy az összeütkezés elkerülhetetlen. Györgyöt erőszakos kapzsisága, gögje és családfelei hatalmának tudata fűti. Miklós megsértett igazsága, megalázott önérzete és nagy testi ereje tüze. Ez az *Előhangban* és az *I. énekben* történik.

II. A cselekmény kibontását a **bonyodalom** indítja meg. Bár Miklós nagy önuralommal igyekezett legyőzni indulatát, a harmadszori sérelem után nem lehetett elhárítani a robbanást (*Repül a nehéz kő ...*). Következmenyeként menekülnie kellett az apai házból.

III. Ezzel elkezdődött kalandjainak, megpróbáltatásainak sorozata. Gyakran került szembe veszélyekkel, életéért is meg kellett küzdenie. Kitűzött céljához azonban a cseh bajnokkal vívott párvadala hozta közelebb. Ettől az utolsó küzdelemtől függött, megkegyelmez-e neki Lajos király, s teljesül-e vágya. Ezért a költemény legfeszültebb mozzanata: a cselekmény **tetőpontja**. Ezzel Miklós vándorútja véget ért (*III–XI. ének*).

IV. A **megoldásban** hősünk álmai, vágyai valóra váltak. Küzdelme nem volt hiábavaló, a bonyodalomban felvetett problémák megoldódtak (*XII. ének*).

Az **utóhangban** a költő felidézi Miklós jövőjét.

E rendező elvvel párhuzamosan azt is megfigyelhetjük, hogy

a) az első három és az utolsó két ének *drámai* sodrású: egy-egy fél nap alatt lejátszódó bukást, illetve bukásból való felemelkedést rajzolja meg;

b) a terjedelmesebb középrész oldottabb: epikus haladású, nyugodtabb tempójú. Inkább a mesék szerkesztési szabályaival tart rokonságot.

Szereplők: Toldi Miklós, özvegy Toldiné, Bence, Toldi György, béreslegények, Laczfi nádor, katonák, Lajos király, vágóhídi legények, utcanép, cseh vitéz.

■ **Toldi Miklós:** a történet főhőse, akinek számos tulajdonságával ismerkedünk meg. Vitéz szeretne lenni, de bátyja akadályozza ebben, nemesi származása ellenére paraszti sorban tartja. Rátermettséget az bizonyítja, hogy rendkívül erős, bátor, ügyes, találékony, lovagias, büszke stb. Külseje: fiatal, szálfagegyenes, izmos stb. Nagyon szereti és tiszteli édesanyját, együtt él a parasztokkal. Bár nagy önuralommal rendelkezik, György katonáinak mégis sikerül őt kihozni a sodrából. Gyilkosságba keveredik. Menekülnie kell. Bujdosása során újabb jellemvonásokkal gazdagodik: elkeseredettség és zaklatottsága ellenére mindig helytáll, határozott célt tűz ki maga elé: vitéz lesz. Kalandok és megpróbáltatások sorozata vár rá. A farkaskalandban a saját életét menti, a bika megfőkezősekor az embereket, akik viszont elzárkóznak az idegentől. A csárdajelenetben a víg kedélyű Miklóssal találkozunk, aki méltán ünnepel: életcélja világossá vált, s a cél elérésének eszköze a kezében van. Álmai, vágyai valóra válnak. Lajos király vitéze lesz.

Toldi Miklós alakjában Arany János a maga embereszményét alkotta meg, aki azzá akar lenni, amire természete hivatott és jogosulttá teszi, de az emberi alantasság akadályozza. Miklós a maga tiszta érzésvilágával, bátorságával, felemelő nyugalmával a küzdő ember örök mintaképe.

■ **Toldi György:** ellentéte testvérének. Arany csupa visszataszító vonásokkal ruhazza fel: gyáva, képmutató, kapzsi, hazudozó, álnok, gőgös, nagyon anyagias, a családi kötelekeket rég elfelejtette, nem szereti édesanyját. Hiú és önző, csak magára gondol, s közben mindent és mindenkit letipor.

■ **Toldi Lőrincné:** az özvegyasszony anyaként mindkét fiát szereti, jószívű. Ő is a jót támogatja, de anyai szíve Györgyöt is védelmezi. Bízik kisebbik fiában, anyagilag is támogatja őt.

■ **Bence:** a család hű szolgája, aki elég idős ahhoz, hogy tapasztalt legyen. Hű barátja és szinte apja is Miklósnak Tiszteli gazdáit, akár életét is feláldozná értük. Nagyon érzékeny lelkű.

■ **Lajos király:** fiatal kora ellenére igazságos és bölcs uralkodó. Jóindulatú: érdeklődik Miklós iránt, kész megbocsátani neki. Jó emberismerő: ráérez György ravaszkodására, aljas szándékára. Igazságos: ha Miklós legyőzi a cseh bajnokot, megérdemli a kegyelmet; megbünteti az álnok Györgyöt. Öccse birtokát olyan feltétellel ígéri neki, amelyet az gyávasága miatt nem tud teljesíteni.

A mű nyelve és stílusa • A *Toldi* nyelvének sokszínűsége, kifejező ereje a népnyelven alapul. Nagy számban fordulnak elő benne a népnyelv ízes, kifejező fordulatai. A mű valóságos kincsesbányája a szemléletes szóképeknek, alakzatoknak. Hasonlatok, metaforák, megszemélyesítések helyenként egymást érik:

*Úgy bolyonga Miklós. Nyakán ült bújja,
Oldalát kikezdte annak sarkantyúja,
S mint bezárt paripa, mely fölött az ól ég,
Szíve a mellében akképp hánykolódék.*

(Negyedik ének, 2. versszak)

Az első ének végén az egymást követő hasonlatok rendkívül feszültségkeltőek. Toldi zaklatott lélekállapotát meggyőző erővel érzékeltetik:

*Mint komor bikáé, olyan a járása,
Mint a barna éjfél, szeme pillantása,
Mint a sértett vadkan, fű veszett dühében,
Csaknem összeroppan a rúd vas kezében.*

A megszemélyesítés egyik leghatásosabb példája, ahogy a napfelkeltét láttató erővel megjeleníti a költő:

*Fölvevé a hajnal piros köpönyegét,
S eltakarta vele az égboltnak felét.*

Verselése • Arany költeményének versformájával a négyütemű, páros rímű, felező tizenkettest választotta, amely a népköltészet elterjedt versformája is. Arany után Toldi-versnek is nevezik. A sorfelezők helye állandó, de a felsorokon belüli ütemhatárok változtatják a helyüket. Így alakul ki a költeményben a rend és a változatosság egysége.

Sisak / ellenzője // le vagyon / bocsátva. /
2 4 3 3
Csúcsáról / fehér toll // libeg-lobog / hátra;
3 3 4 2
Toldi (mert hisz' / ő volt) // a tollat / levészi,
4 2 3 3
Mindjárt / ott teremnek // a király / vitézi.
2 4 3 3

A mű jelentősége, üzenete • Klasszikus műnek mondjuk, ami alatt időtálló, maradandó értéket értünk. A *Toldi* a magyar szépirodalom legnagyobb értékei közé tartozik. Minden korszak a magáénak érzi, példát merít belőle és új szépségeket fedez fel benne, mert örök emberi értékeket hordoz. Miklós egyénisége, bátorsága, erkölcsi tisztasága, nagylelkűsége példaként áll mindenki előtt.

Arany János Toldi alakjával bizonyította, hogy a nép fiaiban értékes tulajdonságok rejlenek, amelyek segítségével meg tudják szerezni jogaikat.

AZ ÜTEMHANGSÚLYOS VERSELÉS

Az ütemhangsúlyos verselés (magyaros) a magyar népdalok verses formája, melyre a műköltészetben a középkortól találhatunk példákat. **Hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozásán alapuló versrendszer.** A magyarban mindig az első szótag a hangsúlyos, az utána következő egy, kettő vagy három szótag hangsúlytalan. Az általános jelölés a következő:

- a hangsúlyos szótagot vízszintes vonallal: —
- a hangsúlytalan szótagot pedig felül nyitott félkörrel: ∪

A magyaros verselés gyökerei egészen a bölcső-, sirató- és népdalokig nyúlnak vissza.

Az ütemhangsúlyos verselés alapegysége az **ütem**. Az ütem szótagszáma kötött és a hangsúly az elejére esik. Az ütemeket szóhatárok, metszetek illetve a sorok végei választják el egymástól. Az ütemhangsúlyos vers ritmusát az ütemek ismétlődése adja. A legrövidebb ütem egy szótagú, egyetlen hangsúlyos szótag alkotja. Leggyakrabban azonban két-három-négy szótagos ütemekkel találkozhatunk. A négy szótagnál hosszabb ütemek általában ütempárokra bomlanak, bár ritkán öt-hat szótagos ütemekkel is találkozhatunk.

Az ütemek alkotják a verssort. Általában a verssor is ritmikai egység. Előfordulhat az is, hogy egy ritmikai egység a költő szándéka szerint két verssorba kerül. Ilyenkor a vers ritmikájának megállapításakor a költő szándéka vagy a természetes ritmus egyaránt figyelembe vehető. A sor sormértékét a sorban található szótagok és ütemek száma adja.

Például: kétütemű hatos. De megadható így is: felező hatos, esetleg 4–2 osztású hatos. Az ütemhangsúlyos vers gyakran **rímél**.

Előhang

*Mostan emlékezem az elmúlt időkről,
Az elmúlt időkből jó Tholdi Miklós-
ról...*

Ilosvai

1.

Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon;
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz emberöltő régiségben.

Rémlik, mintha látnám természetes növést,
Pusztító csatában szálfá-öklelését;
Hallanám dübörgő hangjait szavának,
Kit ma képzelnétek isten haragjának.

2.

Ez volt ám az ember, ha kellett a gáton,
Nem terem ma párja hetedhét országon;
Ha most feltámadna s eljöne közétek,
Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek.

Hárman sem bírnátok súlyos buzogányát,
Parittyaköveit, öklelő kopjáját;
Elhúlnétek, látva rettenetes pajzsát,
„És kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.”

pásztortűz – a szabadban háló pásztoremberek tüzei (így védekeztek az éjszakai hűvösség ellen, az esti órákban lángjuk melegénél és fényénél mesékkel, történetekkel szórakoztatták egymást); **tenger pusztaság** – végtelen, tengernyi terméketlen síkság; **emberöltő** – kb. 50 év; **rémlik** – úgy tűnik; **szálfá-öklelés** – lovagi torna, viadal, bajvívás hatalmas, rúdszerű fegyverekkel; **Isten haragja** – villám, mennykő; **ember a gáton** – olyan férfi, aki az akadályokkal bátran szembeszáll; **szemfényvesztés** – nemes csalás, bűvészkedés, varázslat; **buzogány, parittyá, kopja, pajzs** – régi, középkori lovagi fegyverzet részei

1. Milyen hangulatot keltenek benned a hűvös őszi éjszakák pásztortűzeinek mesét teremtő varázsa?
2. Hogyan kelt Arany János érdeklődést hőse és története iránt?
3. Mikor élt Toldi? Milyen fegyverzetet használt?
4. Hol hallott Arany először Toldiról? Milyen más forrásból merített?
5. Hogy gondolod, milyen érzelmek fűzik Aranyt hőséhez?

Tanuld meg az *Előhangot*!

AZ ÉNEK, A MOTTÓ, AZ ELŐHANG

Arany János a *Toldit* kisebb részekre, énekekre osztotta. Ez a megnevezés annak az emlékéket őrzi, amikor még a költők énekelve, lantkísérettel adták elő történeteiket.

A *Toldi* 12 énekből áll. Minden ének Ilosvai krónikájából vett idézettel kezdődik, amely az adott rész alapgondolatát tartalmazza. Ezt nevezzük *mottónak*.

A költői elbeszélést *Előhang* vezeti be, melynek célja az érdeklődés- és hangulatkeltés. Nincs szoros összefüggésben a cselekménnyel, csupán bemutatja néhány sorban a nagyerejű bajnokot, akinek sorsával majd a további énekek során ismerkedünk meg.

Első ének

*Nyomó rudat félkezével kapta vala,
Buda felé azzal utat mutatja vala.*

Ilosvai

1.

Ég a napmelegtől a kopár szik sarja,
Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben,
Nincs tenyérnyi zöld hely nagy határ mezőben.
Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolgál
Hortyog, mintha legjobb rendin menne dolga;
Hej, pedig üresen, vagy félig rakottan,
Nagy szénás szekerek álldogálnak ottan.

2.

Ösztövért kutágas, hórihorgas gémmel
Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel:
Óriás szúnyognak képzelné valaki,
Mely az öreg földnek vérit most szíja ki.
Válúnál az ökrök szomjasan delelnék,
Bögölyök hadával háborúra kelnek:
De felült Lackó a béresek nyakára,
Nincs, ki vizet merjen hosszú csatornára.

3.

Egy, csak egy legény van talpon a vidéken,
Meddig a szem ellát puszta földön, égen;
Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán,
Pedig még legénytoll sem pehelyzik állán.
Széles országútra messze, messze bámul,
Mintha más mezőkre vágyna e határrul;
Azt hinné az ember: élő tilalomfa,
Ütve „általúnál” egy csekély halomba.

4.

Szép öcsém, miért állsz ott a nap tűzében?
Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;
Nyelvel a kuvasz is földre hengeredve,
A világért sincs most egerészni kedve:
Vagy sohasem láttál olyan forgó szelet,

Mint az, aki mindjárt megbirkózik veled,
És az utat nyalja sebesen haladva,
Mintha füstokádó nagy kémény szaladna?

5.

Nem is, nem is azt a forgószelet nézi,
Mely a hamvas utat véges-végig méri:
Túl a tornyon, melyet porbul rakott a szél,
Büszke fegyver csillog, büszke hadsereg kél.
És amint sereg kél szürke por ködéből,
Úgy kel a sohajtás a fiú szívéből;
Aztán csak néz, csak néz előre hajolva,
Mintha szive-lelke a szemében volna.

6.

„Szép magyar leventék, aranyos vitézek!
Jaj be keservesen, jaj be búsan nézlek.
Merre, meddig mentek? Harcra? Háborúba?
Hírvirágot szedni gyöngyös koszorúba?
Mentek-é tatárra? mentek-é törökre,
Nekik jóéjtszakát mondani örökre?
Hej! ha én is, én is köztetek mehetnék,
Szép magyar vitézek, aranyos leventék!”

7.

Ilyenforma Toldi Miklós gondolatja,
Mely sovárgó lelkét mélyen szántogatja;
S amint fő magában, amint gondolkodik,
Szíve búbanatban összefacsarodik.
Mert vitéz volt apja; György is, álnok bátyja,
A királyfi mellett nőtt fel, mint barátja;
S míg ő béresekkal gyűjt, kaszál egy sorban,
Gőgösen henyl az a királyudvarban.

8.

Itt van immár a had, Laczfi nádor hada,
Itt kevély hadával Laczfi Endre maga;
Délcegen megűli sárga paripáját,
Sok nehéz aranyhím terheli ruháját;
És utána nyalka, kolcsagos legények,
Tombolván alattok cifra nyergű ménnek:
Nézi Miklós, nézi, s ahogy veszi észbe,
Hogy a szeme is fáj az erős nézésbe.

9.

„Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?”
Kérdi Laczfi hetykén, csak amúgy félvállra;
De Toldinak a szó szívébe nyilallik,

És olyat döbben rá, hogy kívül is hallik.
„Hm, paraszt én!” emígy füstölög magában,
„Hát ki volna úr más széles e határban?
Toldi György talán, a rókaelkü bátya,
Ki Lajos királynál fenn a tányért váltja?

10.

Én paraszt? én?” – Amit még e szóhoz gondolt,
Toldi Györgyre szörnyű nagy káromkodás volt.
Azzal a nehéz fát könnyeden forgatja,
Mint csekély botocskát, véginél ragadja;
Hosszan, egyenesen tartja félkezével,
Mutatván az utat, hol Budára tér el,
S mintha vassá volna karja, maga válva,
Még csak meg se rezzen a kinyujtott szálfá.

11.

Nádorispán látja Toldit a nagy fával,
És elámul rajta mind egész hadával.
„Ember ez magáért” Laczfi mond „akárki;
Nos fiúk, birokra, hadd lássuk, ki áll ki?
Vagy ki tartja úgy fel azt a hitvány rúdat,
Amellyel mutatja e suhanc az útát?”
Szégyen és gyalázat: zúg, morog mindenki,
Egy paraszt fiúval még sem áll ki senki!

12.

De ki vína bajt az égiháborúval,
Szélveszes, zimankós, viharos borúval?
És ki vína Isten tüzes haragjával,
Hosszú, kacskaringós, sistergő nyilával?
Mert csak az kössön ki Toldival, ha drága
S nem megunt előtte Isten szép világa;
Jaj-keserves annak, aki jut kezébe,
Meghalt anyjának is visszari ölébe.

13.

Elvonul a hadnép hosszú tömött sorban,
Toldiról beszélnek az egész táborban;
Mindenik mond néki nyájasat vagy szépet,
Mindenik derít rá egy mosolygó képet;
Egyik így szól: „Bajtárs! mért nem jössz csatára?
Ily legénynek, mint te, ott van ám nagy ára.”
Másik szánva mondja: „Szép öcsém, be nagy kár,
Hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.”

14.

Elvonul a tábor, csillapul morajja:
Ezt a szél elhordta, azt a por takarja;
Toldi meg nagybúsan hazafelé ballag,
Vaskos lábnyomától messze reng a parlag;
Mint komor bikáé, olyan a járása,
Mint a barna éjfél, szeme pillantása,
Mint a sértett vadkan, fű veszett dűhében,
Csaknem összeroppan a rúd vas kezében.

nyomó rúd – hosszú rúd, amellyel leszorítják a gabonával rakott szekeret; **szik** – sótartalmú, rossz minőségű talaj; **sarja, sarj** – a rét újraahajtása az első kaszálás után; **tors** – a levágás, kaszálás után hátra maradt tarló (torzsa); **rendin** – rendjén, rendben; **ösztvér** – sovány, magas, vékony; **kémel** – kémlel, vizsgálódik; **bögöly** – nagy, csipős mezei légy; **felült Lac-kó a béresek nyakára** – „Így gúnyolja tréfásan a magyar paraszt azon mezei munkást, ki a nap és dolog hevétől bágyadtan a munkára ráunt” (Arany János); **vendégoldal** – a szekér rakodóterének szélesítésére szánt két rúd; **legénytoll** – a fiatal legények pelyhedző szakállá; **tilalomfa** – valamilyen tilalmat jelölő faoszlop; **általút** – keresztút, útkeresztelődés; **kuvasz** – nagyobb fajta házörző kutyá; **levente** – bajnok, vitéz, dalia (katona); **hírvirág** – hírnév, dicsőség virágkoszorúja; **nádor** – a király után az ország első vezető embere a középkorban, a király helyettese; **aranyhím** – aranyhímzés (arany szálakkal, fonallal); **nyalka** – takaros külsejű; **kolcsagos** – kócsagtollas sapkájú; **viisszari** – ríva (sírva) visszakívánczik

1. Jelöld be számokkal a három szerkezeti egység kezdetét:

... tájleírás

... Toldit bemutató alakrajz: külső tulajdonsága, gondolatai

... Laczfi seregének megérkezése!

2. Olvasd el újra a tájleírást! Milyen évszakban és napszakban vagyunk? Milyen képekkel érzékelteti a költő a hőséget?

3. A tájból kiemelkedő gémeskutat hasonlatokkal és megszemélyesítéssel jeleníti meg a költő.

A **megszemélyesítés** úgy eleveníti meg a tárgyat, hogy emberi tulajdonságokkal ruházza föl. A **hasonlat** olyan költői kép, amely két dolog összehasonlításán alapul közös vonásaik alapján. Az egyik része **hasonlított**, a másik rész a **hasonló**. A két részt általában kötőszóval kapcsoljuk össze (mint, akár, mintha). Gyűjts hasonlatokat és megszemélyesítéseket a szövegből!

4. A rekkenő déli hőségben tűnik fel Miklós alakja. Milyen ellentétet látsz Miklós és környezete között? Milyennek látod? Írd le a külsejét, és következtess életkorára!

5. Milyen fontos dolgot tudsz meg a hetedik versszakban Miklós gondolatai nyomán? Milyen sorsot szán Miklósnak a bátyja?

6. Milyennek látjuk Györgyöt Miklós gondolatai alapján?

7. Milyen metaforákkal és hasonlatokkal láttatja a költő Miklós lelkiállapotát?

A **metafora** két egymáshoz hasonló dolog azonosításán alapuló költői kép (pl.: *Csaknem összeroppan a rúd vas kezében*). Mit fejez ki ez a metafora?

8. Hogyan reagál a megszólításra? Cselekedete milyen visszhangra talál a vitézek között? Milyen lelkiállapotban indul haza?

Készítsd el a továbbiakban minden ének eseményvázlatát! Példa az első énekre:

I. A táj bemutatása.

II. Miklós megjelenése a tájban.

1. Vágyakozása a vitézi életre.

2. Találkozása Laczfí seregével.

a) a sértés

b) válasz a sértésre az erő megmutatásával.

III. Hazatérése feldúlt lélekkel.

Második ének

... *hogy Budából Tholdi György megjő vala,
Öcscsét ...gyakran feddi vala.*

Ilosvai

1.

Így vesződék Miklós, nyers, haragos búban,
De van drága dolog otthon Nagyfaluban:
Tán kigyúlt a ház is, úgy füstöl a kémény,
Nagy kolonc köszönget a kút méla gémén.

A malac-nép sí-rí; borjú, bárány béget;
Aprómarha-nyáj közt van szörnyű itélet;
A fehérchseléd közt a beteg se lomha:
Holmi kis vásárnál népesebb a konyha.

2.

Egy cseléd vizet tesz félakós bögrében,
Mely, ha forr a tűzön s nem fér a bőrében,
Akkor a baromfit gyorsan belemártja,
Tollait letörli, bocskorát lerántja.

Van, ki a kis bárányt félti izzadástul;
S bundáját lerántja, még pedig irhástul;
Más a vékonypénzű nyulat szalonnázza,
Hogy csöpögjön zsírtól ösztövére csontváza.

3.

Másik a malacot láng felett hintálja,
Szorit kés fokával bőrig borotválja;
Bort ez csobolyóban, az kecsketömlőben,
Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben...

4.

– Mit jelent e hű-hó gyászos özvegy-házban,
Hol a dínom-dánom régen volt szokásban?

Toldi Lőrincnének most van-é a torja?
Vagy menyegzőjének hozta így a sorja?
Tán megunta gyászos övegysége ágyát,
S másnak adta élte fonnyadó virágát?

5.

Nincs halotti tora Toldi Lőrincnének,
Napja sem derült fel új menyegzőjének;
Másért sütnek-főznek, másért lakomáznak:
György van itthon, első szülötte a háznak.

6.

Toldi György nagy úr volt. Sok becses marhája,
Kincse volt temérdek, s arra büszke mája,
Sok nemes vitéze, fegyveres szolgája,
Sok nyerítő méne, nagy sereg kutyája.
Látogatni jött most negyvened magával,
Renyhe sáska népnek pusztító fajával,
És a kész haszonnak egy felét fölenni,
Más felét magának tarsolyába tenni.

7.

György az édesanyját hidegen köszönté,
Bár ez a lelkét is majd elébe önté!
„Hát a másik hol van?” fanyalogva kérdi.
Senki sem hinné, hogy kedves öccsét érti.
„Szénát hord szegényke künn a béresekkal,
Hívatom” – de György úr ezt rikoltja: „Nem kell!”
Nem kell! és e két szó úgy esik anyjának,
Mintha a szívébe nagy kést mártanának.

8.

Nem kell? – Ím azonban kelletlen, hivatlan
A fiú betoppan; szíve égő katlan,
Belsejét még most is fúrja és faragja
Szégyenítő bújja, búsító haragja.
Mégis, mindamellet – mily Isten csodája! –
Egy zokszót sem ejt ki Toldi Györgyre szája:
Lelke gyűlölségén erőt vesz valami,
Valami – nem tudom én azt kimondani.

9.

Amint látja Györgyöt hirtelen, váratlan,
Karja ölelésre nyílik akaratlan;
De az eltasztja testvérét magától,
Gőgösen fordul el jó atyjafiától.
A szegény anyának könny tolul szemébe,
Kőszívű fiának sírva lép elébe,

Reszkető ajakkal, keze fejét gyúrván,
Ott reménykedik, de György korholja durván:

10.

„Úgy anyám! kecsegtess ölbeli ebédet,
Ójad fúvó széltil drága gyermekedet;
Mártsad tejbe-vajba, mit se kímélj tőle,
Majd derék fajankó válik úgy belőle.

Most van a dandárja réten a munkának,
De foga nem fűlik ahhoz e gazdának;
Mint kopó, megérzi a zsíros ebédet,
S tövel-heggyel össze hagyja a cselédet.

11.

Így sirattad mindig, én ha mondtam néha:
Nem válik belőle semmi, csak nagy léha,
Hogy parasztnak is rossz, lebzsel készakarva,
Noha bírna dolgot, mert erős, mint marha.

Most tehetd ablakba: húsa és kövére
Szépen nő naponkint anyja örömére...”
Szóla György s kitoldá a szót egy kacajjal,
Melyre Miklós felbúg tompa, hosszú jajjal:

12.

„Átok és hazudság minden ige szádban!
Egy betű való sincs, Toldi György a vádban.
Jól tudom, mi lappang bokrodnak megette,
Úgy szeressen Isten, ahogy engemet te!

Rossz vagyok parasztnak, rossz vagyok vitéznek,
Béresek között is töl cudar csihésnek:
Forr epéd, hogy más is márt veled egy tálba,
Veszténél, ha tudnál, egy lyukas kanálba.

13.

Azért, hogy senkinek láb alatt ne legyek,
Nem bánom én, igen, akár ma elmegyek;
Száz mérföld a világ, erre is, arra is:
Nem bánom én, igen, elmegyek én ma is.

De ami az enyém, azt elviszem innét:
Add ki, bátya, tüstént, ami engem illet;
Add ki a jussomat: pénzt, paripát, fegyvert:
Azontúl – az Isten áldjon minden embert.”

14.

„Itt a juss, kölök; ne mond, hogy ki nem adtam!”
György kiált és arcul csapja, szintúgy csattan.
Toldi Miklósnak sincs ám galambepéje,
Bosszúállás lelke költözik beléje;

Szeme, mint az acél, a szikrát úgy hányja,
Ütni készül ökle csontos buzogánya;
György ijedve hátrál, odavan egészen:
E csapás utolsó szélütése lészen;

15.

S Györgyöt e csapással hús verembe tennék,
Isten kenyereből hol többé nem ennék,
Hol, mint egy repedt csont deszka közé kötve,
Ítéletnapig sem forradozna össze:

De midőn az öccse éppen megrohanja,
Elsikoltja magát s közéjük fut anyja,
Testével takarja Györgyöt és úgy védi,
Pedig nem is Györgyöt, hanem Miklóst félti.

16.

Most a szörnyű gyermek karját elereszté,
Fejét és szemeit búsan lefüggeszté,
S mintha most ocsúdnék forró-hideg lázból,
Tántorogva ment ki az apai házból.

Méne elbusulva, némán haragjában,
És leült az udvar távolabb zugában,
Ott fejté a térdén tenyerébe hajtá,
S zokogott magában, de senki sem hallá.

drága dolog – nagy dolog, nem mindennapi esemény; **kolonc** – kő vagy fatuskó nehezék a kútgém végén; **aprómarha-nyáj** – baromfi, házi szárnyasféleség; **szörnyű ítélet** – riadalom, zavar, veszedelem (mert öldöszik őket); **nem fér a bőrében** – ki akar futni, nem fér az edényben; **tollait letörli** – megfosztja tollától (megkopasztja); **bocskorát lerántja** – lehúzza a baromfi lábáról vékony, hártyszerű bőrét; **vékonypénzű** – sovány, száraz, szikár; **csobolyó** – lapos hordócska, hordozható mezei faedény; **másnak adta élte fonnyadó virágát** – öreg korára újra férjhez ment; **marha** – lábasjóság, de a régi nyelvben vagyon- és értéktárgy is; **renyhe sáska nép** – lusta, sáska-mód falánk nép; **katlan** – üstház (földbe vájt vagy épített, üst alá való tűzhely); **kecsegtet** – *itt*: kényeztet; **ölbeli eb** – öleb, *itt*: gyermek; **fajankó** – ostoba, esetlen, mulya férfi; **a munka dandárja** – a munka neheze, java; **kopó** – a vadat felhajtó vadászkutya; **tővel-heggyel össze hagyja a cselédet** – rendetlenségben, felügyelet nélkül; **teheted ablakba** – mutogathatod; **mi lappang bokrodnak megette** – mi a rejtett szándékom; **béresek között is től cudar csihésnek** – béresek között is a legalávalóbbnak tettél (től: levél, tettél. Csihész: akin a többi kifog, tréfát, csúfot űz belőle); **juss** – örökség, vagyonrész

1. Milyen kép fogadja a hazatérő Miklóst?

2. Húzd alá az igéket és az olyan kifejezéseket, amelyek elevenné, mozgalmassá teszik a képet! Keress életképeket!

Az **életkép** (zsánerkép) a leíró költészet egyik műfaja; olyan, verses vagy prózai líroepikus műalkotás, amelyik a mindennapi élet valamely jellemző alakját, helyzetét, eseményét örökíti meg, néhány fő vonást emelve ki, az egyesítést mellőzve. A kifejezés eredetileg festészeti műfajt jelölt, innen került át a poétikába. Az életkép műfaja a XVIII. század második, a XIX. század első felében terjedt el Európában, Magyarországon a reformkorban vált népszerűvé az

irodalmi népiesség megjelenésével. Ezt jelzi a korszak meghatározó folyóirata, az *Életképek* már címében is. A műfaj klasszikus példái Petőfi Sándor *Egy estém otthon*, *A négyökrös szekér*, *A magyar nemes*; Arany János *A szegény jobbágy*, *Családi kör*.

3. Milyen új szereplőkkel ismerkedtél meg? Hogyan viselkedik György az anyjával? Milyen szavakkal illeti öccsét?

4. Hogyan zajlik le Miklós és György találkozása? Mi György igazi célja?

5. Mit jelent a „juss” Miklós számára? Miklós és György szembekerül egymással. Érdekeik ellentétesek. Az ellentét szembefordítja őket, de édesanyjuk megakadályozza az igazi összeütközést.

Konfliktusnak nevezzük a mű szereplőinek összecsapását. Az író a konfliktus kibontása során a leglényegesebb eseményeket részletesen meséli el. Az epikai művekben az ilyen szerkezeti egységet **helyzeteknek** nevezzük.

Harmadik ének

*Öccsére, Miklóstra nagy haragja vala,
Szerető szolgáját mert megölte vala.*

Ilosvai

1.

Bezzeg nem búsultak ám az ősi házban,
Szintén eltörődtek az evés-ivásban.
Fölkelvén pedig jó Toldi György asztala:
'Vitéz ő szolgálai rudat hánynak vala.'

Ifjú vér, öreg bor fickándott erőkbén
A fa dárda vígan perdül jobb kezökben,
Mindenik kötődött, hangosan nevetve,
S mint szilaj csikóé, magas volt a kedve.

2.

Toldi György meg, amint torkig itta-ette
Egy öreg karszékbe úr-magát vetette,
És az eresz alól gyönyörködve nézi,
Hogyan játszadoznak csintalan vitézi.

Majd, midőn meglátta a telek lábujában
Ülni öccsét Miklóst nagy-busan magában,
Föltámad lelkének szennyes indulatja,
S nagyfejű legényit ily szókkal biztatja:

3.

„Hé fiúk! Amott egy tűzok magában,
Orrát szárnya alá dugta nagy buvában,
Gunnyaszt, vagy dög is már? Lássuk, fölrepül-e?
Meg kell a palánkot döngetni körül!”

4.

Mint kutyák közé ha nyulfiat lökének,
Kaptak a beszéden a szilaj legények,

Döng a deszkabástya Miklósnak megette,
Miklós a kudarcon 'búskodik' felette.

Mert fölérni könnyű, könnyű nemcsak ésszel,
Hanem ököllel is, és megfogni kézzel,
Hogy csak őt bosszantja mind e vastag tréfa,
Mely ugyan fejétől sem járt messze néha.

5.

Toldi tűr azonban, bárha nem békével;
Birkózik nagy lelke fellázadt dühével.
Majd meggyőzi magát, s megvetéssel tűri,
Szolganép belőle a csúfot hogy űzi.

Mert e nép eperszem volna haragjának,
Bosszuló karjától úgy elhullanának,
Mint a Sámsonétól, kiről írva vagyon,
Hogy ezer pogányt vert egy állcsonttal agyon.

6.

Túrte Miklós, túrte, ameddig túrhette,
Azzal állta bosszút, hogy csak fel sem vette.
Úgy mutatta, mintha nem is venné észre,
Fülét sem mozdítá a nagy döngetésre.

De midőn egy dárda válla csontját érte,
Iszonyatosképpen megharagudott érte,
S melyen ült, a malomkő-darabot fogta,
Toldi György bosszantó népe közé dobta.

Benkő Sándor: *Repül a nehéz kő ...*

7.

Repül a nehéz kő: ki tudja hol áll meg?
Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg?
Fuss, ha futhatsz, Miklós! Pallos alatt fejed!
Víz se mossa le rólad a gyilkos nevet!

Elvadulsz, elzüllöl az apai háztól,
Mint amely kiveret kan elzüllik a nyájtól:
Ki egyet agyarral halálosan sérte,
Úgy aztán kimarta őt a többi érte.

8.

Elrepült a nagy kő, és ahol leszálla,
Egy nemes vitéznek lőn szörnyű halála:
Mint olajütőben, szétmállott a teste,
És az öszetört hús vérolajt ereszte.

Vérit a poros föld nagy-mohón felnyalta,
Két szemét halálos hályog eltakarta,
S aki őt eloltá, az a veszedelem
Mindenik bajtársnak fájt, csak öneki nem.

9.

György haragja pedig lészen rendkívüli,
Mert vitéz szolgáját igen keserüli.
Másfelől örül, hogy gyilkos a testvére,
Kit hogy elveszessen, most esik kezére.

Most ravasz szándékát, melynek útja görbe,
Eltakarja törvény és igazság örve,
És, hogy öccsét bíró hírrel megrontsa,
El kell fogni nyomban, az kemény parancsa.

rudat hánynak – versenyt dobnak fadárdákkal; **kötődött** – kötekedett, ingerkedett; **úr-magát** – úri magát, maga-magát; **telek lábában** – udvar végében; **nagyfejű legények** – boros (italos) legények; **túzok** – mezőkön élő, a pulykánál is nagyobb, zömök testű, nehéz röptű, sárgásbarna tollazatú madár; **Sámson** – a zsidó nép híres vezére, aki a legenda szerint egy számár állkapcsával egyedül verte Izrael ellenségeit; **pogány** – vallástalan, nem keresztény, nem egyistenhívő; **pallos** – széles pengéjű, egyenes, hosszú kard (hóhérpallos, lefejezésre használták); **elzüllöl** – elszakadsz, kivernek, elkergetnek; **elveszessen** – elveszejtsen, veszét okozza; **bíró hírével** – törvényes úton, bíró hírével, bíróság elé idézéssel

1. Mire biztatja György a legényeit?
2. Hogyan viselkedik Miklós, mielőtt a dárda eltalálja? Milyen új jellemvonásait ismerjük meg?
3. Megtörténik a gyilkosság. Hogyan ítéled meg Miklós tettét?
4. Mi lesz Miklós tettének következménye? Milyen sors vár rá?
5. „Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg?” – Mi ennek a sornak a jelentése? Mikor használjuk? Ezt a sort szállóigének nevezzük.

A **szállóige** olyan megállapítás, mely tipikus esetről változatlan formában száll át más esetre, amelyekre illik.

6. A *Toldi* cselekményében lezárul egy szakasz. Miklósra büne miatt bűnhődés vár. A *János vitéz*-ben is ugyanezt tapasztaltad. Miért?

Negyedik ének

*Igen keserüli Miklóst az ő anyja:
Titkon azért ötet éléssel táplálja.*

Ilosvai

1.

Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyíllal,
Fut sötét erdőbe sajgó fájdalommal,
Fut hideg forrásnak enyhítő vizére,

És ezerjófűvet tépni a sebére;
Jaj! de a forrásnak kiszáradt az ágya,
Az ezerjófűvet írul sem találja,
Minden ág megtépte, tüske megszaggatta,
Úgyhogy még aléltabb most az isten-adta:

2.

Úgy bolyonga Miklós. Nyakán ült a búja,
Oldalát kikezdte annak sarkantyúja,
S mint bezárt paripa, mely fölött az ól ég,
Szíve a mellében akkép hánykolódék.

Bujdosik az ,éren', bujdosik a ,nádon',
Nincs, hová lehajtsa fejét a világon.
Hasztalan kereste a magánosságot,
Mert beteg lelkének nem lelt orvosságot.

3.

És mint a toportyán, ha juhász kergette,
Magát egy kiszáradt nagy nádasba vette:
Ott is azt susogta a nád minden szála:
Széles e világon nincsen árva nála.

Nádtors lőn az ágya, zsombok a párnája,
Isten kék egével földve a tanyája,
Mígnem a sötét éj szárnya alá vette
S fekete ponyvából sátort vont felette.

4.

Majd az édes álom pillangó képében
Elvetődött arra tarka köntösében,
De nem mert szemére szállni még sokáig,
Szinte a pirosuló hajnal hasadtáig.

Mert félt a szunyogtól, félt a szúrós nádtól,
Jobban a nádasnak csörtető vadától,
Félt az üldözőknek távoli zajától,
De legis-legjobban Toldi nagy bajától.

5.

Hanem amidőn már szépen megpitymallott,
És elült a szunyog, és a zaj sem hallott,
Akkor lelopódzott a fiú fejére,
Két szárnyát teríté annak két szemére;

Aztán álommézet csókolt ajakára,
Akit mákvirágból gyűjtte éjtszakára;
Bűvös-bájos mézet, úgy hogy édességén
Tiszta nyál csordult ki Toldi szája végén.

6.

De a kínos éhség azt is irigyelte,
Hajnali álmából csakhamar fölverte,
S addig ösztökélte, addig korbácsolta,
Míg a rétet összevissza barangolta;
Fölkereste fészkit a réti madárnak,
Szárcsa-, vadrucának, bibicnek, sirálynak,
Házukat feltörte és kifosztogatta,
Tarka tojásikkal éhét elaltatta.

7.

Vadmadár-tojással éh-szomját elervén,
Szörnyen hányta a hab a jövőnek tervén:
Merre menjen? mihez fogjon? uramfia!
Nincsen hő lelkének hová fordulnia.
Mert elmenne könnyen, el is bujdokolna,
Ha az édesanyja előtte nem volna:
Jaj, de majd ha róla hírt nem hallanának,
Megrepedne szíve az édesanyjának.

8.

Három napig magát ekkép vesztegette,
Harmadik nap a nád megzörrent megette,
Azt gondolta farkas, meg se moccant karja,
Mert ellátta, hogy őt csak testvére marja.
Pedig Bence volt az, régi hű cseléde,
Akit anyja küldött fölkeresésére,
Ki nagy zokogással nyakába borulva
Így szólott Miklóshoz egy kis idő múlva:

9.

„Jaj! eszem a lelked, beh jó, hogy meglellek,
Harmadnapja már, hogy mindenütt kereslek;
Tüvé tettem érted ezt a tenger rétet,
Sose hittem, hogy meglássalak ma téged.
Hogy vagy édes szolgám? nem haltál meg éhen?
Nem evett meg a vad ezen a vad réten?
Itt a tarsolyom, fogd, és egyél szépen; ne!
Sült hús, fehér cipó, kulacs bor van benne.”

10.

Azzal a hű szolga szemét az ökléhez,
S öklét megtörölte ócska köntöséhez,
Letérdelt a földre, tarsolyát letette,
Ami csak volt benne, sorra mind kiszedte.
Asztalt is terített, csak úgy hevenyéből,
Az üres tarsolyból, meg a födeléből,

A cipót, kulacsot, pecsenyét rárakta,
Végre két almával a módját megadta.

11.

Akkor elővette csillagos bicskáját,
Megkínálta vele kisebbik gazdáját;
Toldi a jó késsel a cipót fölszelte,
S a cipóval a hust jóízűen nyelte.

S mily örömmel nézte Bence, a hű szolga!
Jobban esett, mintha maga falta volna;
Mintha ő is ennék, úgy mozgott a szája,
Néha szinte könnybe lábadt ősz pillája.

12.

Mikor aztán Miklós az éhét elverte,
Bence a kulacsnak nyakát kitekerte:
A kulacs sikoltott és kibuggyant vére
Az öreg szolgának a keze fejére.

Ez meg a vörösbort urára köszönte,
Néhány kortyot előbb nyelve mellé önte,
S míg azt a fiúnak nyujtá jobb kezével,
Megtörülte száját inge elejével.

13.

S a bor az öreget jókedvre tüzelve,
Hogy' kinyilt a szíve! hogy' megoldott nyelve!
Kezdte a beszédet Miklósnak nagyapján,
(Ostoros gyerek volt annál néhanapján);

Azután fordítá apjára, anyjára,
Györgyre a bátyjára, végre önmagára,
S tán a szó belőle, míg a világ, folya,
Ha Miklós szomorún így nem kezdte volna:

14.

„Haj! be zokon esik most hallgatnom téged!
Hagyd el, kérlek, hagyd el e fájós beszédet.
Máskor, a tűzhelynél tengerit morzsolva,
Ítéletnapig is elhallgattam volna.

Hányszor elbeszélted apám vitézségét!
Majd éjfél vetette minden este végét;
Aztán mily sokára tudtam elalunni!
Hajnalgig se birtam a szemem lehunyni.

15.

Ami volt, az nincs már: ami jó volt, elmúlt;
Más pennával írnak; sorsom balra fordult;
Gyilkosságba estem, lettem bujdosóvá,
Hej, ki tudja, mikor leszek bele jóvá?

De hiszem az Istent, az árvát sem hagyja,
Mert azért az árvák gondviselő atyja;
Tán veszett nevemet is lemossa vérem,
Mit fejemre költe drága jó testvérem.

16.

Nem születtem arra, érzem ezt magamban,
Hogy itt békamódra káka között lakjam;
Nem is teremtoztem béresnek, villásnak,
Hogy petrencét hordjak akárki fiának.

Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék,
A világ mezőről haza takarodjék,
És akkor nyakamba veszem az országot,
Szél sem hoz felétek énrólam ujságot.”

17.

Nagyon elbúsula Bence a beszéden,
Szánta kis gazdáját, hogy bujdosni mégyen,
Hallgatott sokáig s majd elfakadt sírva
Bocskorán körmével keresztetket írva.

Végre megszólamlott s nagyon szépen kérte,
Ne nehezteljen meg Miklós gazda érte:
De ő ezt a dolgát bolondságnak tartja,
Hogy fejét ily rögtön bujdosásnak adja.

18.

„Látod jó kis gazdám: György úr nemsokára,
Három-négy nap múlva, visszamegy Budára:
Akkor, ami elmúlt, feledségbe mégyen,
Kiskirály leszesz te az egész vidéken.

Hát itt hagynál minket, sok derék cselédet,
Kik, mint gyermekünket, úgy szerettünk téged?
Itt hagynád a Bimbót s Lombárt, a hajszását,
Kiknek hét vásáron sem találni mását?

19.

Itt hagynád sokféle kedves multságod?
Párjával malomba ki emelne zsákot?
A malomkövet ki ölténé karjára
Molnárlegényeknek álmélkodására?

Ne menj, édes szolgám, jaj, ne menj, messzére,
Egész Nagyfalunak keserűségére;
Jaj! ne hagyd bitangul az ős Toldi házat,
Ne taszítsd a sírba jó édesanyádat.”

20.

Így rimánkodott az, de kevésbe vette,
Fejét rázta Miklós, ahol nem szerette;

Hanem, amint anyját hozta fel végtére,
Követ hengerített a fiú szívére.

Nem felelt sokáig Bencének szavára,
Csak nézett sohajtva a susogó nádra,
S addig-addig bámult a susogó nádra,
Nagy meleg könnycsepp ült szeme pillájára.

21.

S mintha törlené csak arca verítékét,
Tenyeréhez törle hívatlan vendégét:
Végig a kisujján a könny földre csordult,
Ő pedig Bencéhez ily szavakkal fordult:
„Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak:
Gyászba borult mostan csillaga fiának:
Egykorig nem látja, még nem is hall róla;
Eltemetik hírét, mintha meghalt volna.

22.

De azért nem hal meg, csak olyaténképpen,
Mint midőn az ember elrejtezik mélyen,
És mikor fölébred bizonyos időre,
Csodálatos dolgot hallani felőle.

Rólam is hall még hírt, hogy mikor meghallja,
Még a csecsszopó is álmélkodik rajta:
Akkor anyám lelke repes a beszéden,
Csak meg ne szakadjon szíve örömében.”

23.

Ezt izente Miklós. Akkor a hű szolgál
Az üres kulacsot tarsolyába tolta;
Megtörülte szépen csillagos bicskáját,
Összehajtogatta szalonnás ruháját.

Aztán a tarisznyát félvállára vette,
Búcsút vévén, lábát útnak egyengette:
Ment is volna, nem is; gyakran visszanézett,
Végre a töretlen nád közt elenyészett.

írul – gyógyszerként (ír: gyógyító balzsam, kenőcs); **toportyán** – nádasokban tanyázó réti farkas; **magát nádasba vette** – nádasba menekült; **nádtors** – levágott nád tarlója, torzsa; **zsombok, zsombok** – mocsaras, lápos talajból kiálló kis gyepes halom; **tanyája** – itt: szal-
lás; **megpitymallott** – megvirradt; **álomméz** – mákhéjból készült szirupszerű altatószer.

Régebben az édesanyák ilyenekkel altatták el kisgyermeküket (innen a mákony – ópium); **hő lelke** – égő lelkiismerete; **magát vesztegette** – gyöttrődött; **ellátta** – belátta; **szolgám** – kedveskedő megszólítással hozzátartozóm (itt nem úr és szolgálja viszonyát jelenti); **hevenyéből** – előkészület nélkül, hirtelen; **nyelve mellé önte** – tréfás kitétel: torkába; **ostoros gyerek** – a béres segítsége, aki az ökröt vezeti, hajtja, legelteti; **más pennával írnak** – (népies szólás) nem úgy van most; **mikor leszek bele jóvá** – mikor tehetem jóvá; **fejemre költe** – rám fogott; **villás** – villával segítő gyalogmunkás; **petrence** – szálás takarmányból két rúdon vihető kisebb rakás (innen ered a petrencés rúd); **hajzás** – a járomba, igába jobbról befogott ökör, a bal oldali a csálás

1. Miklós három napig bolyong a nádasban. Lelkiállapotát üzött vadéhoz hasonlítja a költő. Miért?
2. Mi hozza el Miklós számára a megnyugvást? Milyen költői eszközökkel jeleníti meg Arany ezt a jelenséget?

Az olyan költői képet, amely egy elvont fogalmat hasonlatok, megszemélyesítések segítségével megjelenít, **allegóriának** nevezzük.

3. Új szereplő – későbbiekben is segítőtársa – tűnik fel. Ki ő? Ki küldte?
4. Mi Bence szerepe? Hogyan próbálja rábeszélni Miklóst a hazatérésre?
5. Miklós és Bence szándékait, gondolatait az egymással folytatott beszélgetésből: a **párbeszédből (dialogus)** ismerjük meg. Mit tudunk meg Miklós és Bence érzéseiről kettőjük párbeszédéből?
6. Milyen Miklós és Bence viszonya?

Hasonlítsd össze Miklóst egy népmesei hőssel! Mi a hasonlóság és az eltérés közöttük?

Ötödik ének

Az éren és nádon Miklós bujdosik vala!

Ilosvai

1.

Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen,
De az éj erőt vett, csakhamar beronta,
Az eget, a földet bakacsinba vont,
És kiverte szépen koporsószegeivel:
Fényes csillagoknak milljom-ezerével;
Végre a szép holdat előkerítette
S ezüst koszorúnak feltül odatette.

2.

Miklós pedig indult a szokatlan útra,
Magát jobban-jobban a nádasba fúrta:
De mintha kötéllel vonták volna hátul,
Nem birt elszakadni az édesanyjátul.
Vissza-visszanézett: hej, pedig mi haszna?
Egy teremtés sincs ott, akit megláthatna,
Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva,
Búcsut venni indult egy kis idő múlva.

3.

S amint visszafelé méne, mendegéle,
Egy helyütt a zombék csak lesüpped véle:
Réti farkas fészke volt épen alatta,
Benne két kis kölyke rítt az isten-adta.
Megsajnálta Miklós hogy reájok hágott,
Símogatta a két árva kis jószágot,
Mint a juhász-bojtár, amikor kapatja,
A komondor kölyköt végig simogatja.

4.

Kár volt simogatni; csak vesztére tette;
 Mert megzörren a nád hirtelen megette;
 Jő az anya-farkas szörnyű ordítással,
 Rohan a fiúnak, birkoznak egymással.
 Fel-feláll a farkas hátulsó lábára,
 Méri éles körmét Toldi orcájára,
 Csattog a fejer fog vérszopó inyében,
 S mintha szikrát hányna, csillog a holdfényen.

5.

Toldi pedig magát serényül forgatja,
 Öklének csapásit sűrűn osztogatja:
 Ömlik a vér száján és orrán a vadnak,
 Nagy meredt szemei szörnyen kidagadnak.
 Nyelve a szájában meg nem tudna féрни,
 Csattogó fogával azt is összevérzi,
 Mint veszett kutyáé csorog véres nyála;
 Senki sem látott már dühösb vadat nála.

6.

Miklós a kötődést unni kezdi végre,
 Lábát sem restelli híni segítségére,
 S mint midőn a bika dolgozik szarvával,
 Fölveti a farkast egy erős rugással.
 Messze az avasba esik a vadállat,
 Nagy darab helyütt letördeli a nádat,
 És amint lehulla puffanó eséssel,
 Nagyot üt a földre hangos nyekkenéssel.

7.

De lám, mintha ördög volna belé bújva,
 Egyet hengeredik s talpra ugrik újra,
 Elordítja magát keserves haraggal,
 S mégyen új csatára köszörült fogakkal.
 Körmeit Miklósnak a vállába mártja,
 Száját a fejénél két araszra tátja
 S hátulsó lábával úgy szorítja térdét,
 Pusztítsa el Isten a kegyetlen férgét!

8.

Ez még csak mehetne, de most jő a nagyja:
 Ordít a hímfarkas s hátul megtámadja;
 – Mit csinálsz most Miklós? jaj, dehogy birsz vélek!
 Ezer lelked volna, mégis megölnének. –
 Semmi baj! az néki a tulajdonsága,
 Hogy, ha nő veszélye, nő a bátorsága:

Kisegíti magát, sohase féltsetek,
Nem válik belőle farkasoknak étek.

9.

Mert amint a nőstény öltre ment s birokra,
Megszorítja torkát Toldi két marokra;
Csak kifordul körme a fiú nyakából,
Kifogy minden erő a horgas-inából.

Szeme is kidülled, véres könnyel telve,
Mint egy nagy csoroszlya, lóg ki zöldes nyelve:
Nem kiment belőle, bennszorult a pára,
Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla.

10.

Akkor fogja Toldi, jót kanyarít véle,
És a kanhoz vágja, mely rohan feléje;
Fölkel az dühösen, s hogy megint lecsapja,
Párját fekhelyéből mérgesen harapja.

Éspedig világos, hogy megint fölkelne,
Ha Miklós előre néki nem felelne:
De úgy elpaskolja most a nőstényével,
Hogy világ végéig sem támad többé fel.

11.

Toldi a vadaktól így megmenekülván,
Megpihent kevésbé egy zsombékra ülvén;
A farkas-fiakban sem volt már lehellet,
Eltaposva nyúltak Toldi lába mellett.

Távolabb fekütt az anyjok, meg a párja;
Tisztán süttött rájuk a hold karikája,
Hidegen tekintett a rét fenekébe,
Mint egy arany tepsi, szétmeredt a képe.

12.

Miklós az elméjét mindenképpen hányta,
Nem mondhatnám pedig, hogy a farkast szánta,
Hanem gondolkozott az ő farkasáról,
Őt elnyelni vágyó rossz szívű bátyjáról.

De hát mért akarja bátyja őt megenni,
Mért akar hóhéra, nem testvére lenni?
Vagy mikor járt Miklós néki ártalmára?
Mért feni agyarárt jó atyjafiára?

13.

Mert hiszen, ha példát farkasokról vészen:
Ott is a rosszabbik az ő bátyja lészen:
Fészkit oltalmazza a mezőnek vadja,
Ki nem ingerelte, azt meg nem támadja.

Vagy ha néha gyomra készti öldöklésre,
Nem bánt senkit aztán, ha csillapul éhe;
Akkor is barmoknak tizedelve nyáját,
Megkiméli mindég a maga fajtáját.

14.

De az ő testvére – de az ő testvére,
Ki mondja meg neki: mért tör életére?
Nem csillapul másképp, csak vérével, szomja?
Vagy ha birtokából jó öccsét kinyomja?
Hátha annak, aki szomjuhozza vérit,
Mint a farkasoknak most, megadná bérít?
Vagy talán emberben tartósabb a pára,
És azért nincs Györgynek végső éjtszakája?

15.

...Állj meg, állj meg, Toldi! gyilkos a szándékom,
Jaj ne vess bosszúdnak véres martalékot.
Tudd meg: a legyilkolt atyafinak vére
Bosszúért kiált fel az egek egére.
Tudd meg: ha megölnéd tennen testvéredet,
Akkor meggyilkolnád örök életedet;
Ne félj, fenn az Isten; ő majd igazat lát,
Bízd rá a büntető bosszúállás dolgát.

16.

– Most, mintha valami ötlenék eszébe,
Hirtelen felállott s a vadakhoz lépe,
Gyorsan fölvetette őket a vállára,
Úgy indult veszélyes éjjeli útjára.
Ment nagy sebbel-lobbal a nád erdejében,
Nagy hosszú sikátort fűrt azon mentében.
Hátul a két farkas csüngött a sarkáig,
Vissza sem tekintett az anyja házáig.

bakacsin – ravatal bevonására használt fekete vászon; **a juhász-bojtár kaptja** – szoktatja (a kezéhez kaptja), tanítja; **a vasba** – állott, megromlott, korhadt növényzetű helyre; **horgas in** – az állatok hátulsó lábszárában lévő vastag, erős ín; **csorosozlya** – az eke késforma része, mely a földet hasítja függőleges irányban az ekevas előtt; **feni agyará**t – fogát (vesztére tör); **ne vess bosszúdnak véres martalékot** – ne állj véres, halálos bosszút; **sikátort fűrt** – utat tört magának a nádasban

1. Ez az ének is a táj, a nádas bemutatásával kezdődik. Milyen hangulatot, érzéseket kelt benned?
2. Miért vívódik még mindig Miklós?
3. A népmesei hősközhöz hasonlóan Miklós akadályokkal találja szembe magát. Itt van az első próba ideje! Milyen állattal kell megküzdenie?
4. Ki jut eszébe a 14. versszakban? Milyen gondolat ötlök fel benne?
5. Mi a véleményed, mihez kellett Miklósnak több erő: a farkasok legyőzéséhez vagy gyilkossági szándékának leküzdéséhez? Miért?
6. A költő helyenként félbeszakítja hőse töprengéseit, közbeszól, figyelmezteti. Miért?
7. A cselekmény előbbre haladt, hiszen Miklós kiállta a próbát. A farkaskaland önálló részként is megállja a helyét.

Az ilyen cselekménybe szőtt kalandot **epizódnak** nevezzük, amely alkalmat ad az írónak, hogy késleltesse a történetet, fokozza az izgalmat, vagy a főszereplő újabb tulajdonságaival ismertessen meg.

8. Miklós jellemének milyen új vonásait ismerted meg?

Készítsd el a farkaskaland szerkezeti vázlatát az alábbi képlet alapján:

1. A kaland kezdete (előkészítése)
2. A kaland közepe (kibontása)
 - a) konfliktus
 - b) tetőpont
3. A kaland vége (megoldása)

Hatodik ének

*Anyja Tholdi Györgynek Miklóst
szánja vala.*

Ilosvai

1.

Szépen süt le a hold Nagyfalu tornyára,
Gyepszélen fejezlik Toldi Lőrinc háza;
Háta megett annak nagy gyümölcskert zöldel,
Mely fölérne holmi alföldi erdővel.

Kertre nyílik a ház egyik ajtócskája;
Ott van Toldinének a hálósobája;
Rozmarin bokor van gyászos ablakában:
A körül leszködik a fiú magában.

2.

Farkasait Miklós, amint oda ére,
Letevé a kertnek harmatos gyepére.
Ő meg, mintha lopni jőne, lábujjhegyen,
Édesanyja záros ajtajához megyen,

Soká hallgatózik, mindenütt hiában;
Mert csak egy szű perceg a szemöldökfában;
Zörgetne is, nem is; bátorsága nincsen,
Csak úgy tétovázik keze a kilincsen.

3.

Ejnye, hát hol járhat most ez a félsz benne?
Máskor a sárkánnyal is birokra menne;
Édesanyját félti igen-igen nagyon,
Nehogy a zöreijre szörnyen felriadjon.

Az is megeshetnék, hogyha így fölverné,
Ablakát, ajtóját megnyitni se merné,
Hanem zajt csinálna hangos sikoltással,
S tán nem is tudnának szólni majd egymással.

4.

Azért a két farkast fölveszi vállára:
Elkerül a háznak másik oldalára:
Minden élő állat elpihent ott, kinn, benn:
Még csak a kutyák is alusznak egy színben.
Nyitva áll az ajtó: látszik a György ágya:
Hosszú fejér kendőt terít a hold rája;
Alatta pediglen a ház ereszének
Őrálló legényi sorban heverésznek.

5.

Minden alszik. Miklós sem tétováz sokat,
Küszöbre fekteti le a farkasokat,
Aztán a lándzsákat a kezébe kapja,
Melyek a fal mellé voltak támogatva;
Őrállók ruháit földre szegzi vélek,
Hogy ne kelhessenek, majd mikor kelnének,
S bemegy a szobába. Jaj! most Toldi Györgyöt,
Ha még el nem vitte, elviszi az ördög.

6.

Ott lesi Miklós a szúnyogháló mellett,
Györgyből miképp hortyog ki s be a lehellet;
Egy marokszorítás – s ha száz lelke volna,
Mégis elhallgatna, többet nem horkolna.
De Miklós elkezd: „No megölhetnélek,
Megérdemlenéd, ha rávinne a lélek,
Hanem most egyszer nem leszek ártásodra,
Csak hogy itt is voltam, azt adom tudtadra.”

7.

Azzal a két farkast az ölébe vette,
Az öreg nyoszolya szélire fektette,
Így beszélve nekik: „tente, tente szépen:
A testvérbátyátok fekszik itten épen.”
Maga pedig ment a benyíló szobába,
Melyben asztalnál ült anyja gyászruhába:
Asztalon két öklét egymásra fektette,
Búbánatos fejét arra eresztette.

8.

Hasztalan leskődött ott az édes álom,
Nem birt átaltni a szomorúságon,
És utoljára is csalással ejté meg,
Köntösét elkérte a hideglelésnek;
Úgy furá magát be tarkójába hátul,
Futkosott sarkáig s vissza a sarkátul,

Összezsibbasztotta, megrészegítette:
Ennyibe került, míg elszenderíthette.

9.

Még így sem sokáig tartott szunnyadása:
Elrebbenté Miklós csendes kopogása;
Felriadt az asszony, mihelyt meghallotta,
De Miklós előre így bátorította:
„Édes anyámasszony, ne féljen kegyelmed:
Nem hozok a házra semmi veszedelmet,
Jóllehet, hogy éjjel járok, mint a lélek,
De ha nappal jönék, tudja, megölnének.”

10.

Nem is félt az özvegy, amint ezt hallotta,
Karjával a fiát általszorította,
Egy fillér kis darab, de annyi hely sincsen,
Hová az orcáján csókvetést ne hintsen.
„Jaj, hát látlak ismét! be sose gondoltam,
Majd kétségbeestem, érted majd megholtam,
De Istenem minek beszélek oly nagyon:
Bátyádurad itt a másik házban vagyon.”

11.

Ennyit mondott anyja; többet nem is szólna,
Ha mindjárt a széles Hortobágyon volna,
Ott is úgy ölelné, szíve elfogódnék,
Szája hosszú néma csókra kulcsolódnék.
Erzi Miklós, hogy mint reszket az ölében,
Tán lerogyna, ha ő nem tartaná szépen;
Pedig ő is szörnyen meg vala indulva,
Nem is felelt mindjárt, csak jó idő múlva.

12.

Tartani akarta magát, de hiába!
Mintha tűt szúrnának orra cimpájába,
Vagy mintha alatta reszelnének tormát,
Tekerő nyilallást érze olyanformát.
Megáradva hulla könnye két szemének
Az ábrázatjára kedves szülőjének,
S mint mikor két hegyről összefut a patak,
A kétféle könnyek egybeszakadtanak.

13.

Végre szívét Miklós megkeményítette,
Szemét anyja őszes hajához értette,
Összeszedte magát s fölegyenesedvén,
Valahogy erőt vett rínivaló kedvén.

És szólott anyjához következő szókkal:
„Hagyjon fel kegyelmed kicsinyég a csókkal;
Szakmány módra van rám mérve minden óra:
Jöttem kegyelmedhez búcsuvevő szóra.

14.

Nem remélem, hogy itt maradásom legyen
György miá, kit Isten akárhová tegyen;
Végre még gyilkosa lennék, attól félek...
Nem! az sosem leszek – arról nem beszélek, –
Hanem annyit mondok: ne búsuljon kelmed;
Vesse ki szivéből azt a nagy félelmet:
Nem azért megyek el, hogy vissza ne jöjsek;
Hiszem a teremtet, még addig nem öl meg.

15.

Nagy erőt érezek mind a két karomban,
Nem vesztegetem azt sérűn és malomban;
Édesapámnak is hallám vitézségét:
Hát csak én gyaláznám meg a nemzetségét?
Felmegyek Budára bajnok katonának,
Mutatok valamit ottan a királynak,
Olyat, ami nem lesz bátyám szégyenére,
Sőt irígység miatt megszakad a lépe.

16.

Azért szépen kérem, édes anyámasszony,
Sohase aggódjék, sohase sirasson;
Aki meg se halt még, minek azt siratni,
Mikor a halott sem fog halott maradni...?”
Többet is beszélne még a szülőjének,
Ha az ebek alatt nem üvöltenének,
De mihelyt ezt hallá, mindjárt észrevette,
Hogy imént egy dolgát balgatagul tette.

17.

A kutyák haragját nem egyéb okozta,
Hanem hogy a farkast az udvarba hozta;
Mármost felugatják ezek a cselédek;
Azért csak rövidre fogta a beszédet:
„Nincs időm továbbra hogy maradjak itten,
Kegyelmedet pedig áldja meg az Isten;
Áldja meg az Isten ezen a világon:
Még a másikon is, szivemből kívánom.”

18.

„Áldjon meg, áldjon meg!”...anyja eddig mondta,
Hogy ki áldjon? Vagy kit? Azt csak úgy gondolta:
Tudta, hogy az, aki a szivét vizsgálja,

Minden kívánságát benne megtalálja.

Hát mikor melléről elszakadt a gyermek!
Kínját elbeszélni nyelve nincs embernek:
Lelke volt talán a lánc közöttük, aki
Nem kikapcsolódott: tövestül szakadt ki.

19.

A kutyák azonban nyíttak és szűköltek,
Csúnya üvöltéssel az ajtóig jöttek,
Feltápáskodtak a szolgák ügyel-bajjal,
Györgyöt is felverték a fertelmes zajjal.
„Ki járt itt? mi járt itt?” – így óbégatának,
Hogy a két farkasra reá akadának.
„Ez a Miklós dolga! ezt más nem tehetné!
Utána! utána! ilyen szedtevette!”

20.

S mint mikor egy fészek lódarázs fellázad,
Olybá képzelhetni most az egész házat:
Bukdosnak egymásban a széles tornácon,
Futkosnak szanaszét gyalog vagy lóháton.
Merre? vagy hová fut? azt egyik sem tudja,
A bolondok útát jobbra-balra futja;
Végre György úr őket összeszidva rútul,
Megy elül s a többi mind utána zúdul.

21.

Hallja-é az özvegy e vadászi lármát,
Kürtölést, kurjantást, kopók csaholását?
Hallja, mint kiáltják: elébe! elébe!
S tudja ki elébe? hogy Miklós elébe?
Nem! ezt ő nem hallja. Eltűntén fiának
Gyöngye lábainai megtántorodának,
Lehanyatlott szépen a megvetett ágyra:
Isten tudja, meddig tart az ájulása.

gyepszálen – a falu végén, ahol a gyepek (a mezők) kezdődnek; **szemöldökfa** – az ajtókeret felső, vízszintes fája; **szín** – (fészer) egyik oldaláról nyitott gazdasági épület; **benyíló szoba** – a nagy lakószobából, vendégszobából nyíló mellékszoba; **a másik házban** – a másik szobában; **kicsinyég** – egy kis időre; **szakmány** – kiszabott részesedés (előre kialakított); **megszakad a lépe** – megpukkad irigységében; **balgatagul** – meggondolatlanul, helytelenül; **a kutyák nyíttak és szűköltek** – örömeikben vagy fájdalmukban vonítottak

1. A Toldi-házat most egy csendes, éjszakai képben mutatja be a költő. Melyik sor utal az egyetlen ébren lévő lényre?
2. Miért tér vissza Miklós Nagyfaluba?
3. Hogyan viselkedik Miklós az alvó György mellett? Milyen új tulajdonságai mutatkoznak meg?
4. Milyen költői kép fejezi ki anyja és fia szoros kapcsolatát?
5. Melyik kép fejezi ki azt a fájdalmat, amelyet az elválás okoz?
6. Hogyan ábrázolja a költő a felriadó Györgyöt és szolgáit? Milyen az ábrázolás hangneme?

Melyik versszakban fogalmazza meg Miklós édesanyja számára is igazi célját?

Hetedik ének

*Oly igen megszáná az asszony siralmát,
Mondá, hogy megállja nékie boszuját.*

Ilosvai

1.

Kinek az ég alatt már senkije sincsen,
Ne féljen: felfogja ügyét a jó Isten.
Toldi Miklósét is lám miként felfogta:
A holdat egy vastag felhőbe burkolta;
Lett olyan sötétség, hogy semmi sem látszott,
Zengett az ég szörnyen, csattogott, villámlott:
Az Isten haragja megütött egy hajdút,
Vége lett azonnal, még csak el sem jaidult.

2.

Nem vette tréfára Toldi György a dolgot,
Hogy az istennyila feje körül forgott,
Elszéledt kutyáit visszakürtöltette,
Kósza népe is mind összegyűlt megette:
De bizony közel volt akkor már a reggel,
Hogy haza vergődött az ázott sereggel,
S az volt a legnagyobb bosszusága neki,
Hogy, amit elgondolt, még sem vihette ki.

3.

Miklós messze tette magát azon éjjel,
Szembeszállt esővel, villámmal és széllel,
És midőn a hajnal a homályt elverte,
Magát egy sivatag pusztaságban lelte.
Ki volt útitársa a kietlen pusztán?
A nap ment utána a kék égen úszván:
Elérte, elhagyta; otthagya magában,
A barátságtalan nedves éjszakában.

4.

Háromszor hagyá el. Negyedik nap, délben,
Nagy hegyek lebegtek délibáb vizében:
Bámult Miklós, mert ő olyat sosem látott,
A hegyet bámulta, nem a délibábot.
Sietett, sietett, ámbár vala fáradt;
Estenden meglátta a budai várat;
S még nem ment le a nap, midőn odaére
Híres nevezetes Rákos mezejére.

5.

Rákosnak mezője tőszomszédos Pesttel,
Pest alatt ért össze utasunk az esttel.
Találkoztak pedig egy temető mellett,
Temetőben új sír dombja sötétellett.

De miféle sírnak sötétlik ott dombja,
Arra Miklósnek most van is, nincs is gondja:
Hosszú gyászruhában – mindenható Isten! –
Édesanyja bókol egy pár új kereszten.

6.

Pedig nem anyja volt, csak szakasztott mása
Követ meglágyítna keserves sirása:
Hát Miklós ugyan hogy ne szánná meg nagyon,
Holott neki kőnél lágyabb szíve nagyon?

Meg is esett szíve, oda is ment hozzá,
Hogy kiért? miért sír? tőle tudakozá,
És a gyászos özvegy (mert özvegy volt nyilván)
Így felelt szavára keservesen sírván:

7.

„Jaj, fiam! ne kérdezd az én esetemet:
Ma temettem el két vitéz gyermekemet:
Duna szigetében gyilkolá meg egy cseh,
Isten a pokoltól soha meg ne mentse.”

Többet nem szólhatott, ezt is csak tördelve;
Nagy zokogás miatt elállott a nyelve;
Letérdelt a sírnak fekete dombjára,
S nyögött, leborulván a két keresztfára.

8.

Sokáig tartott így. Miklós pedig várta,
Hadd szűnjék az asszony keserves sirása;
Szűnt is egyszer aztán, legalább úgy látszott:
Nem rí oly erősen, egy kicsit juházott.

Akkor monda néki: „Hallom, amint hallom,
Az asszony baját, de nem értem, megvallom;
Két fiát megölték, ki ölé meg és mért?
Ha megölték: nincs, ki vért kívánjon vérért?”

9.

Főlegyen esedék e szavakat hallván,
S erőt vett az asszony kegyetlen fájdalmán;
Sovány is, halvány is volt az ábrázatja,
Csak a két nagy szeme sötétellett rajta.

„Vért a vérért, mondd? O jaj! senki sincsen
Az én keservembe ki belé tekintsen;

Pusztá a szivem, mint kopár őszi tarló,
Amelyről leszedte a kalászt a sarló.”

10.

Toldi pedig monda: „Ne sírjon kegyelmed,
Csak nem támad már fel a két vitéz gyermek;
De ne legyen nekem az Isten Istenem,
Ha bosszút nem állok érettök a csehn.

Hanem kérem szépen (s látja, nem hiában),
Mondja el a dolgot isten-igazában;
Özvegy édesanyám van nekem is otthon,
Tudom én sajnálni a jó özvegyasszonyt.”

11.

Ekkor a bús asszony nekibátorodva,
Hogy’ esett, mint esett, mind elpanaszolta:
Duna szigetében öklelődzik egy cseh,
S szörnyűképpen szolgál neki a szerencse;

Kérkedik nagy fennen, magát hányja-veti,
A magyar nemzetet csúfra emlegeti:
Sok bajnok kiment már életre, halálra,
Özvegyet, árvát és jajszót hagyni hátra.

12.

Tegnap állt ki az ő két levente fia;
Nem volt félországban olyan pár dalia,
Nem volt a világon olyan jó két gyermek:
És most egymás mellett egy sírban hevernek!

Elrémult a világ; nem is akadt már ma,
Aki a kegyetlen csehvel szembe szállna;
Pedig megint ott lesz a szigetben reggel,
Istent káromoló gőgös beszédekkel.

13.

Így megértve Miklós a bajnak mivoltát,
Tovább az asszonnyal nem közlőtte dolgát,
Hanem köszönt, s indult Pestnek városába,
Menet nagy dolgokat forgatván magába’.

Utcáról utcára ment nagy sebbel-lobbal,
Mintha ott a járást ő tudná legjobban,
Pedig csak ödöngött előre meg hátra:
Kebelén kenyerere, hátán volt a háza.

felfogja ügyét – pártját fogja, felkarolja; **messze tette magát** – nagy utat tett meg; **délibáb** – síkságokon a talaj fölmelegedésekor a távoli tájakat fölemelve és megfordítva láttató fényjelenség; **estenden** – estefelé, alkonyat tájban; **kicsit juházott** – engesztelődött, enyhült, csendesedett; **kebelén kenyerere, hátán a háza** – szegény, hajléktalan, földönfutó, nincs egyebe, csak ami rajta van

1. A hirtelen elválás miatt Miklós anyai segítség nélkül kénytelen üldözői elől menekülni. A természet azonban óvja az üldözöttet. Hogyan?
2. Miklós negyedik nap Pest alá ér. Milyen költői képekben jelennek meg a hegyek?
3. A további események színhelye a temető (a *János vitéz*ben is találkoztatok temetőjelenettel). Miért tért be ide Miklós?
4. Miért gondolja Miklós, hogy saját édesanyját látja?
5. Milyen fontos híreket tud meg Miklós a fiait elvesztett asszonytól?
6. Az újabb mellékszereplővel való találkozás kijelöli, tudatosítja Miklósban a célt.

A **fordulat** a cselekmény újabb csomópontja, a hős életének váratlan, véletlenszerű változása, mely rendszerint életútját is két szakaszra bontja.

Fogalmazd meg, mit gondolhatott Toldi? Látsz-e ellentétet érzelmei, viselkedése és gondolatai között?

Nyolcadik ének

...*Király*

Ha tartaná Miklóst otthon, írta nagy kárnak.

Ilosvai

1.

Toldi György pediglen kigondolta bölcsen,
(Hogy egyik szavamat másikba ne öltsem)
Kigondolta, mondom, kifőzte magában:
Miképp legyen úrrá öccse vagyonában.
Hát előbb, mint Miklós, ő is Budán termett,
Hogy Lajos királynál megássa a vermet.
Fel is ment, mihelyest leszállott a lórul,
S ilyen ajánlást tett a szegény fiúrul.

2.

„Felséges királyom! keserű az nekem,
Amit jelenteni gyász kötelességem;
Keserű, mert vízzé csak nem válik a vér,
Csak testvér marad az, aki egyszer testvér.”
Itt elhagyta, s mintha erősen zokogna,
Szemét egy kendővel ugyancsak nyomkodta;
Veres lett a szeme a nagy dörzsölésre,
De könnyet a király nem vett benne észre.

3.

A király azonban ilyenképen szóla:
„Nem is hallottam még, hogy testvéred volna,
Udvaromba miért soha nem vezetted,
Be sem is mutattad, meg sem ismerttetted?”
György pedig felele: „Oh, uram királyom!
Nekem az kiváltképp szegyenem és gyászom,
De – (s nagyot sóhajtott erre az egy dé-re),
Érdemetlen volna királyom kegyére.

4.

Miklós a tizedik esztendőben járván,
 Kimúlt szegény apánk s ő elmaradt árván,
 Apja helyett apja én akartam lenni,
 S belőle, mint illik, jó vitézt nevelni;
 De korhely, buta lőn: jóra semmi kedve,
 Hon maradt, betyárnak, pórnak nevedkedve;
 Pedig erő benne volna módnélküli:
 De mi haszna? lebzsel és a bajt kerüli.”

5.

Felelt a jó király: „Ejnye bizony nagy kár,
 Mégis rosszul tetted, hogy róla hallgattál,
 Azt mondád: igen nagy erő lakik benne:
 Csodálnám, ha harcra kedve mégsem lenne.
 De ami elhaladt, nem múlt el végképpen,
 Hozd fel őt, hadd lássam, hozd fel, kérlek szépen,
 Megtanul, majd meglásd, az én iskolámban;
 Ha nem, úgy is elmegy egy közember-számban.”

6.

„Köszönöm, köszönöm felséged kegyelmét,
 Méltatlan öcsémről ily jó hiedelmét,
 De jaj! minden késő: öcsém el van veszve,
 Szántszándékkal való gyilkosságba esve!
 Jaj! hogy ily panaszra kell nyitnom a számat,
 Megölé némelynap szerető szolgámat...”
 Monda György és nyögve egy kőszentre borult;
 A király ránézett s képe elkomorult.

7.

Hogy miért borult el a király orcája,
 Azt nem mondta Györgynek, ez sem tudokálta;
 Hallgattak sokáig; végre a felséges
 Király így töré meg a nagy csendességet:
 „Mégis van egy módon kegyelem számára,
 Hozasd fel a fiút mielőbb Budára:
 Egy erős cseh ví bajt Duna szigetében,
 Sok derék vitézem mult ki már kezében.

8.

Hadd jöjön fel öcséd és álljon ki azzal:
 Vagy erőt vesz rajta, vagy keze miatt hal,
 Ha győz, úgy derék fi, méltó kegyelemre;
 Ha nem, úgy vétkeért meg leszen büntetve.”
 Ezt monda a király; de nem örült rajta
 A jó szívü bátya, sőt ekkép sóhajta:

„Jaj! mérthogy öcsémnek már ez is későn jön:
Elment, bujdosóvá lett az egész földön.

9.

Hová, hová nem lett? elosont a háztól,
El sem búcsuzott, csak a kapufélfától,
Híre, hamva eltűnt, elveszett az útja;
Él-e, hal-e már most? a jó Isten tudja.”

Így sopánkodott György álnoksággal telve,
Hej pedig hamis volt néki teste-lelke,
A foga fejerít mindjárt kimutatta,
Beszédének sorját emígy fordította:

10.

„Neki már világ és törvény szerint vége,
Jól tudom, rám nézne földi öröksége:
El is foglalhatnám, elvehetném joggal,
Hogyha úgy akarnék bánni a dologgal.

De azt mondaná majd egyik avagy másik,
Toldi György az öccse birtokára vágyik.
Lám ni! azt a háztól világra zavarta,
Aztán fogta, minden földét elfoglalta.

11.

Pedig Isten mentsen, hogy így elfoglaljam,
S a világ bosszantó rágalmait halljam!
Aztán meg ki áll jót, hogy reám nem törne,
S elvett birtokáért öcsém meg nem ölne.

Ezt én nem akarom és nem is tanácsos,
Hanem im letészem széked zsámolyához:
Hogy ki legméltóbb rá, felséged tudhatja,
Királyi adomány-képpen annak adja.”

12.

Elmondá Toldi György és hajlonga mélyen;
A király kilátta, mi szándéka légyen;
Kitalálta szépen a fő gondolatot,
Melyet Toldi György úr szépen elhallgatott:

Királyi levelet óhajtott felőle,
Hogy öccsét könnyebben kitudja belőle,
Ha netán kegyelmet nyerne idő múlva,
És az öröksége után felindulna.

13.

Hidegen mosolygott a felséges király,
S így fogá meg Györgyöt saját szavainál:
„Öcséd örökségét, jól van, elfogadom,
S rá te vagy legméltóbb, tehát néked adom:

Olyan feltétellel adom pedig néked,
Hogyha holnap a cseh bajnokot kivégzed,
Vár fokára tűzöd a levágott fejet:
Úgy nyered királyi függő pecsétemet.”

14.

Toldi György veresebb lőn a főzött ráknál,
Homályosan látott a szép napvilágnál,
A faragott képek táncoltak körül,
Csak kicsibe múlt el, hogy le nem szédüle;
Aztán egy hidegség végig futott rajta,
Fázott, mégis izzadt; elsápadt az arca,
Elsápadt, hogy annyi vér se maradt benne,
Mennyi egy szűnyognak egyszer elég lenne.

15.

Megszólamlott aztán végre valahára,
S így felelt szomorún a király szavára:
„Mondom: nekem nem kell az öcsém vagyonya,
Én lemondtam róla, lelkemet ne nyomja.”
Így szólott s köszönt a felséges királynak,
Hazament s nekiállt otthon a hajának,
Nekiesett tépni, homlokát öklözni:
Csak lesték a szolgák: kell-e már kötözni.

vermet ásni – ravasz, alattomos módon rágalmazni; **az én iskolámban** – az én seregemben; **rám nézne földi öröksége** – engem illetne, nekem jutna birtokrésze; **letészem széked zsámolyához** – lábadohoz teszem, neked adom át (a királyi szék zsámolya a lépcsőül szolgáló emelvény); **királyi levél** – adománylevél (hivatalos, tulajdonjogot igazoló okirat)

1. Ennek az éneknek az a szerepe a műben, hogy **ellenpontozza** a hős útját. Azt mutatja be, ami a másik „térfelen”, az ellenfél oldalán történik. Az új helyszín a királyi palota, ahova György Miklós birtokrészének megszerzéséért indul. Milyen módon adja György a király tudtára szándékát? Milyen ellentétet látsz a kimondott szavak és az azokat kísérő **gesztusok** (lehet arcjáték, viselkedésforma, amely lelkiállapotot fejez ki) között?

2. György milyen tulajdonsága szúr szemet a királynak?
3. Miért kezd gyanakodni Györgyre? Milyen tulajdonságait ismerted meg a fiatal királynak?
4. Hogyan fogadja György a király ajánlatát? Miért ajánlja fel birtokrészét a királynak?
5. Milyen módot talál a király Miklós felmentésére?
6. A király „teljesíti” György titkos vágyát, neki adja Miklós birtokát. Milyen feltétellel?
7. Milyen külső testi változások jelzik György lelkiállapotát?

A JELLEMÁBRÁZOLÁS MÓDJAI. A SZEREPLŐK RENDSZERE

Az elbeszélő művek mondanivalója elsősorban a bennük ábrázolt emberalakokban testesül meg. Az író saját szavaival leírást nyújthat a hős vagy más szereplők belső, lelki arculatáról és annak külső megnyilvánulásairól, de mindezeket más szereplőkkel is elmondathatja.

Nota bene! Az ember cselekedeteiben megmutatkozó jellegzetes, viszonylag állandó tulajdonságokat **jellemnek** (karakternek) nevezzük.

A Toldi első nyolc énekében az érdekes események során megismerhettétek a szereplőket is. Megfigyelhettétek, hogy a hősök milyen emberek, milyen külső és belső (lelki) tulajdonságaik vannak. Sokat elárul az ember jelleméből

a) külseje: megjelenése, öltözködése, termete, arcvonásai, tekintete stb. Nézzük, milyenek is ismertük meg Toldi külsejét Arany leírásából! Toldi fiatal, magas, izmos, daliás, erős stb.

b) környezete: főként otthonának bemutatása. Az otthon: az ember egyéniségének kiterjesztése tárgyi környezetére (pl. házára, bútoraira, élőlényekre). E tárgyak a hozzájuk fűződő viszonyával válnak jellemzővé.

c) A jellem elsődrendű ismertetőjelei azonban a mindennapi életben is az ember **belső tulajdonságai**, amelyek **tetteiben, cselekedeteiben** nyilvánulnak meg. Ezek a következők: türelem, jószívűség, nagylelkűség, leleményesség, gyöngédség, egyszerűség stb. Ebből kifolyólag a jellemábrázolás legfontosabb eszköze: a **cselekmény bonyolítása**. A történet helyzeteinek elemzésével tudjuk nyomon követni a jellem alakulását, változását, fejlődését.

d) Természetesen nem mondhatunk le a tetteket kiváltó érzések, gondolatok leírásáról sem. Ezek leginkább a szereplők **beszédében** nyilvánulnak meg. Fontos tehát, hogy a mű hőse mit gondol, mit mond, hogyan mondja. Például Miklós vágya a vitézi életre, őszintesége, nyíltsága, önérzete stb.

Ezen eljárások együttesét nevezzük **jellemábrázolásnak**. Mint láttuk, a cselekményen kívül is a jellemábrázolás eszközeinek egész sora alakul ki. Ezek jobbára betétszerűen helyezkednek el, s megszakítják a cselekmény egyenes menetét.

Az epikai művekben a legritkább esetben jelenik meg az ember egyedül. Többnyire szövetségben vagy ellenséges viszonyban áll más szereplőkkel. Ezek a kapcsolatok mindig a kor társadalmi viszonyait mutatják.

Ebből a bonyolult hálózathoz alakul ki a **jellemek rendszere**, amelynek legalapvetőbb, legegyszerűbb sémája a következő:

A főhős jellemzése aprólékos, részletező, mindenre kiterjedő. A **mellékszereplők** jellemrajza szükségképpen nagyvonalú, s inkább csak a főhőshöz való viszonyításban kap jelentőséget.

1. Mit nevezünk jellemábrázolásnak? Mely módjait ismered? Melyiket tartod a legértékesebbnek?

2. Toldi néhány jellemvonását a fentiekben már megismerted. Írd ki a füzetbe azokat a sorokat, amelyekkel bizonyítani tudod, hogy valóban izmos, daliás stb. legény volt Miklós!

3. Jellemezd Toldit cselekedetei alapján!

4. Figyeld meg, hogyan beszél Miklós a testvérbátyjával, az édesanyjával, Bencével stb! Milyen vonásaira következtetsz ezekből?

Rendszerezd az elbeszélő költemény eddig megismert szereplőit a fenti vázlatos rajz szerint!

Kilencedik ének

*Bika rugaszkodván, kötél szakadt vala...
Miklósnek akkoron sok máj adatott vala.*

Ilosvai

1.

Pest város utcáin fényes holdvilág van,
Sok kémény fejrlik fenn a holdvilágban;
Barna zsindeletetők hunyáskodnak alább,
Megborítva mintegy a ház egész falát.

Azt hinné az ember: a padláson laknak,
Azért csinálták azt sokkal magasabbnak;
Most a házfalakat rakják emeletre,
Akkor a tető volt kétszer újra kezdve.

2.

Sok bolyongás után végre kifáradva,
 Letelepült Miklós az utcán egy padra;
 Úri nép jött-ment ott; asszony, lány és férfi,
 Miklós nézte őket, el is unta nézni.

'Aláfüggesztette fejét nagy bánatban,
 Mert egy pénze is nincs üres tarsolyában,'
 Pedig négy nap óta csak gombát, mit evett,
 Melyet vándorolva útfélen szedhetett.

3.

Hirtelen nagy lárma, nagy sikoltás támad:
 Tűz van-é vagy árvíz, vagy víják a várat?
 Nincsen tűz sem árvíz, nem is jó ellenség,
 Hanem van egy másik rémítő jelenség:

Egy nagy szilaj bika fut a keskeny utcán,
 Valahogyan vágóhidrul szabadulván;
 Bömböl és sikangat, és a vért szagolja,
 Mely füléből ömlik s szügyét végig folyja.

4.

Mészáros legények merre láttak, széjjel
 Iramodtak egy-egy hurkoló kötéllel,
 És míg magok biztos helyre nem jutának,
 Addig rá sem értek szólani a kutyának.

Volt pedig a hídnál hat erős szelindek,
 Utána uszíták a bikának mindet,
 A kutyák szaladtak, nem is voltak restek,
 A bika fülének és marjának estek.

5.

Mihelyt egyik kutya a fülét megvérzé
 S fülében a bika a fájdalmat érzé,
 Elbődüle szörnyen és lerázta őket,
 Elszórá füléről a fülönfüggőket.

Hullottak az ebek, hogy jobban sem kellett,
 Nagyokat puffentek a házfalak mellett,
 Egy-egy darab fül, hús ha maradt szájokban,
 Agyarkodva rágták kínos haragjokban.

6.

A vágólegények csak kiálták: „fogd, fogd!”
 De a veszett állat karikára forgott,
 S amely kutya egyszer hozzá közelített,
 Annak ő szarvával repülni segített.

Egyiket bedobta a szomszéd udvarra,
 Másiknak a bélit ontotta ki szarva,

A vágók pedig, hisz' mit tehettek másat?
Biztaták keményen a – döglött kutyákat.

7.

A bika azonban, mint a zúgó szélvész,
Nem nézte az útnak sem hosszát, sem szélét:
Annak tartott, akit elül-utol talált,
Futá minden ember a bizonyos halált.

Sikolt a fehérnép, esve már kétségbe;
Férfiak kiáltják: „elébe, elébe!”
De egy sincsen, aki elébe fordulna,
Hanem még a fúru-lyukba is bebúna.

8.

Toldi nem futott el, csak felállott szépen,
S a bikát bevárta az utcaközépen.
„Mit akarsz te fickó! tán bolond vagy? nem ládd
A dühös bikát, hogy jön egyenesen rád?”

Látta Miklós bizony, hogyne látta volna?
„Csak kiáltozzatok” – magában gondolta,
S elbocsátá a szót a két füle mellett,
Minthogy látni mármost a bikához kellett.

9.

Mert alighogy Miklóst a bika meglátta,
Rémitőt sikkantott és a port kapálta,
Azután úgy szórta a földet szarvával,
Mintha szérún pelyvát forgatna villával.

Egyszersmind erősen nekirugaszkodva
Szarvát öklelőre nagy-le bocsátotta.
„Odavan! vége van! jaj, jaj!” sikoltának
Minden ablakából a pesti utcának.

10.

Dehogy van! lábával elébe toppantott,
Rémitő szavával erősen kurjantott:
E fogással visszahökkenté a marhát,
S azon pillanatban megragadta szarvát,

Vágószékre voná két szarvánál fogva,
A mészárosokat előkiáltotta,
Nagy-sokára el is jöttek azok osztán,
Erős köteleket és pányvákat hozván.

11.

Megköték a bikát vastag gerendához,
Szarvát lenyügözték az első lábához;
A nép széjjeloszlott; a vágó legények
Egy kis házikóba fekünni menének.

Miklós meg leült a vágóhid szélére,
Ott akarván tanyát fogni azon éjre;
Fejének párnája a szín ágasa volt,
Lepedőt sugárból terített rá a hold.

12.

De a mészárosok nem engedék neki,
Hogy a vágószínen magát pihenje ki,
Egy jó darab májat kilöktek elébe,
S menjen onnan, mondák, „anyja keservébe.”
„Ez hát a jutalma száz meg száz életnek,
Hogy a megmentőnek alamizsnát vetnek –”
Gondolá s a májat ott a földön hagyta,
Jött egy éhes kutya, annak odaadta.

13.

Aztán ment az utcán. Sok helyütt susogta
Valaki „ez volt az, aki szarvon fogta;”
Sok helyen látott még egy-két emberképet,
Ablakból, kapuból amint visszalépett.
Aztán becsapódott az ablak táblája,
Hallott a kapukon kulcsnak csikorgása,
Aztán csendesség lőn, hideg, embertelen;
„Hát nekem” mond Toldi „hol lesz már tűzhelyem?”

14.

Hányféle dolgok nem jutottak eszébe!
Előtte lebegett édesanyja képe,
Mint mikor hozzá ment búcsuvétel végett,
S nyakán csimpalyogva ajkán csókja égett.
Akkor is oly csendes méla éjtszaka volt,
Akkor is oly tisztán csillogott le a hold,
Akkor is ki volt ő mindenünnen zárva,
Nyughelyet nem adott senki éjtszakára.

15.

Majd az édesanyja képét odahagyva,
Az özvegyasszonyra repült gondolatja,
Hogy’ sírt a kereszten, két kezét hogy’ törte,
Amiért a vad cseh két fiát megölte.
Fogadása jut most eszébe s így sóhajt:
„Oh, miképp víhatnék holnap én avval bajt?
Hol vagyon pajzsom, páncélom, fegyverem?
Fog-e a cseh bajnok szembeszállni velem?”

16.

Oh! bizony mit sem hajt a cseh bajnok énrám,
Kinevet, kigúnyol és félvállról néz rám,

Vagy talán hozzá még közel sem bocsátnak,
„Félre innen, rongyos!” mondják, ha meglátnak.”

S nagyon elbusítá Miklóst e gondolat,
Lassan ment az utcán, sóhajtott nagyokat,
Meg-megállt, szemét a föld felé meresztve,
Mintha lába előtt valamit keresne.

17.

Egyszer föltekinte, képe is felvidult,
Azt gondolnák, hogy fut, úgy menésnek indult,
Ment, ment egyenesen a temetőkertbe,
Hol imént a síró gyászos asszonyt lelte.

Könnyü eltalálni, mi lehetett célja:
Volt a két fiúnak fegyvere, páncélja;
„Felveszem azt”, monda, és örült előre:
Jaj! hogy ez az öröm is elpártolt tőle.

18.

Össze-visszajárta a temetőkertet,
De nem lelt abban egy elátkozott lelket:
Hol keresse mármost az özvegynek lakját?
Budapest városát sok ezeren lakják.

Látta, hogy hiában minden akarátja,
Erős fogadását hiában fogadta;
Könnyü díbdáb játék maga, esküvése,
Pajkos gyermek a sors, csak úgy játszik véle.

19.

És mivelhogy szállást az élők nem adtak,
Elpihent tanyáján hideg halottaknak;
Nyirkos volt a sírdomb a harmattól, melyet
Húvös éj sírt arra örökösök helyett.

Fölnézett az égre, az országútjára;
Keservesen gondolt bujdosó voltára;
S mint, amely madár van elröppenőfélben,
Úgy tett a reménység hervatag szívében.

szelindek – nagy, zömök testű, lecsüngő ajkú, tömpe orrú, erős kutya; **marja** – tarja (két lapocka közt a nyak vége); **agyarkodva** – agyarukat, fogukat csikorgatva; **polyva** – (polyva) a gabonafélék szeméről (magjáról) leváló levélkék tömege; **pányva** – állat megfogására használt hosszú kötél, mely csúszó hurkokban végződik, ezt messziről az állat nyakába dobják; **lenyűgözték** – a szarvat rövid kötéllal az első lábához kötözték, így csak aprókat léphet; **a szín ágasa** – a fészer kétágú tartóoszlopa; **nyakán csimpalyogva** – nyakán csimpaszkodva; **az ég ország-útjára** – a Tejúttra

1. Miklós Pest városában bolyong. Milyen helyzetben van?
2. Milyen esemény zavarja meg az esti utca megszokott képét?
3. Milyen stíluseszközökkel érzékelteti a költő a bika hatalmas erejét?
4. Hasonlítsd össze a bika, illetve a farkasok elleni küzdelmet! Miért epizód ez az ének is?
5. Hogyan viselkednek a mészároslegények Miklóssal? A sértésnek milyen formáival találkozta?

6. Hogyan fogadják a pesti emberek Miklóst? Milyen lelkiállapotban van a bikával folytatott küzdelem után?
7. Milyen elhatározásra jutott?
8. Mi volt a szándéka azzal, hogy visszatér a temetőbe?

A sértő szavak, az alamizsna és az, hogy a mészároslegények elzavarják Miklóst a vágóhídról, ismét növeli az ellentétet legyőzhetetlen testi ereje és könnyen sebezhető lelke között. Fogalmazd meg, hogy a lelki sérülékenység miként ösztönzi Miklóst arra, hogy vitézi álmait valóra váltsa!

Tizedik ének

*Anyja Tholdi Györgynek szolgát azon kéré,
Jó Tholdi Miklósnak ha léssen szüksége,
Akkor rozskenyeret elibe tégye.*

Ilosvai

1.

A játszi reménység amidőm imette
A boldogtalannál hitelét vesztette,
Álmodt küld szemére, kecsegtető álmot,
Avval édesíti a nyomorúságot.
Toldi is álmában cseken győzedelmet
És nyert a királytól vétkeért kegyelmet;
Drága gyöngyös fegyver csillogott kezében,
Drágább örömkönnyü anyja két szemében.

2.

Lódobogás hallék: elrepült az álom,
Feltekinte Toldi a szép holdvilágon,
Messze látott volna, hanemhogyan nem kellett,
A lóhátas ott ment a temető mellett.
S ki volt a lóhátas? Nem hitt a szemének,
Midőn abban a vén Bencét ismeré meg:
„Hé! ki az? hová méssz? te vagy, öreg Bence?
Istenem! nem lehet! milyen nagy szerencse!”

3.

Bezzeg mondhatná is már a tisztos szolga,
Hogy nem a vén Bence, hanem ez s ez volna,
Mikor Toldi Miklós letépte lováról
S minden port lecsókolt ráncos orcájáról!
De Bence mindebből egyebet nem értett,
Csak hogy sírból ugrott reá egy kísértet;
Hosszasan leckézte Miklós a vén szolgát,
Míg fel bírta fogni a dolog mivoltát.

4.

Hanem mikor aztán felfogta eszével,
Halála napjáig sem feledheté el;
Nem feledheté el soha az uradta,

Mint ijedt meg a nagy örömnél miatta;
Mint nem hitt szemének egészen, csak félig;
Csontjait hogyan megtapogatta végig;
S hogy' megeredt a könny két öreg szeméből,
Mint a záporosó Isten fellegéből.

5.

Az öröm, a panasz jó sokáig tartta,
Elbeszélte Miklós, ami történt rajta,
De tudnivaló, hogy nem beszélt folytában:
Anyját kérte minden tizedik szavában.
„Hogy' van édesanyám? nem beteg-e szegény?
Búskodik-e nagyon elveszett gyermekén?
Nála dőzsöl-e még s mit csinál a másik?
Jaj! szegény anyámmal úgy-e rosszul bántik?”

6.

De értésül adta Bence a fiúnak,
Magát anyja miatt sose adja búnak,
György sem háborítja, odahagyta másnap,
Nem is repeszté meg szivét a nagy bánat;
Csak látni szeretné Miklóst minden áron,
És ha feltalálja széles e világon,
Fölkeresi, bizony-bizonnyal ígérte,
Ha ötven mérföldet kell is menni érte.

7.

„Nem is egyébiránt indított el engem
Fölkeresni téged, Miklós, édes lelkem,
Hanem hogy legyek hű ápoló cseléded,
Gondoskodjam róla, mikor mi szükséged.
Akármerre jársz-kelsz, ott legyek sarkadnál,
Legyek segítségül, ha bajba akadnál...”
Ezt mondotta Bence s ezenkívül mennyit!
Ki győzné azt versbe szedni valamennyit!

8.

Arra határozták, hogy csak ott meghálnak:
Bence egy abrakot adott a lovának,
Abrak is, kenyér is volt a kápa mellett,
Nem röstelte Bence az efféle terhet;
Egy öblös tarisznyát is emelt a kápa,
Könyökig nyúlt Bence a nagy tarisznyába;
Kihúzott valamit, és így szóla: „Itt van;
Nesze, szolgálom, madár-látta cipőt hoztam.

9.

Édes anyádasszony ezt neked küldötte,
 Maga dagasztotta, maga is sütötte,
 És megparancsolta erős-kegyetlenül,
 Hogy saját kezébe adjam szegetlenül.”
 Azzal átaladta, kést is adott mellé;
 Néki veti Miklós és ugyancsak szelné:
 De nem hogy a cipó válna el derékon,
 Hanem a kés tört el, pedig nem volt vékony.

10.

Az öreg csodálta: „Ejnye! hogy a kőben
 Fúttá úgy meg a szél az átalvetőben!”
 Nézte a kést: hová illik a darabja,
 Gondolá: jó volna, ha összeragadna.
 Hanem Miklós bizony nem esett kétségbe,
 Hogy éhen hal, midőn kenyér van kezébe’:
 Feltöré a cipót tétozás nélkül,
 S íme egy darab vas hull ki közepébül.

11.

Felvette a vasat lába mellől Bence:
 Hát nem vasdarab volt, hanem vasszelence,
 Könnyen felnyitotta, nem volt semmi zárja,
 Bele nézett, hát csak elállt szeme szája:
 Vert arany volt benne, nem kettő, sem három,
 Hanem amióta megvan a világon,
 (Pedig kenyerének javát már megette)
 Annyit sosem látott, azt erősítette.

12.

Hát Miklós nem örült a váratlan kincsen?
 Hogy ne örült volna, abból semmi sincsen,
 Szörnyűképpen örült, ugrált örömében,
 A holnapi napot forgatá eszében:
 Hogy’ veszen majd fegyvert, szép ruhát magának!
 Hogyan veszi fejét a cseh Mikolának!
 Hogy’ lesz ez? hogy’ lesz az? – De hányféle hogy-ot,
 Hányféle szép dolgot össze nem álmodott!

13.

Mikor mind a ketten eleget örültek,
 Megolvasni a pénzt egy sírdombra dültek;
 Toldi a tokjából egyenként szedte ki,
 Bence pedig tartá a két markát neki.
 És így szóla Bence: „No te öreg tenyér!
 Ilyet sosem kaptál, bezzeg viszkethetnél.

De minek beszélek, a szám majd hibázik” –
Nem biz az, kerek szám lett: kijárta százig.

14.

„Most hallgass szavamra, jámbor szolga Bence:
Nesze tedd el, itt van kilencvenkilence;
De a századikat könnyű helyütt hagyom:
Megisszuk, mivel most magas kedvem vagyok.”

Váltig ellenkeznék benne a hű szolga,
Ha nyergén kulacsa ki nem száradt volna:
Kívül nedves ugyan, a harmat megeste,
De a bejsejébe csiholni lehetne.

15.

Nem is messze kellett fáradni avégett;
Csak közel találtak egy szegény csapszékét:
Szennyes is, rongyos is volt az öreg csárda,
Oda illett volna Hortobágy síkjára.

Egy szomjú kútágas ácsorgott előtte,
Bence nyerges lovát amellé kötötte;
Toldi pedig bément: sötét volt a házba’,
Belevágta fejét a szemöldökfába.

16.

„Hé! kocsmáros! hol vagy? a teremburádat!
Alszol, vagy meghaltál? mért nem gyűjtsz világot?”
„Dehogy alszom, (kit hoz a forgószél megint?)
Itt a mécs, bor is lesz: itce kell-e vagy pint?”

„Nem kell pint, sem itce, hiába is adnád,
Egy csöppet se hozz, vagy hozz egy öreg kannát!”
Elühmgette magát a csaplár e szóra,
Gondolván magába: most akadt ivóra.

17.

Bence a tarisznyát béhozá ezalatt:
Miklósnak ugyancsak jól esett a falat,
Rakta is szaporán, alig győzte nyelni,
Három sem érkeznék vele versent enni.

Mikor pedig a nagy kanna megérkezett,
Mint a birkozásnak, neki gyűrekezett;
Felhajtá majd félig az öt pintes pohárt;
Bence megsokallta: „Az Istenért! megárt.”

18.

„Árt, nem árt, én azzal keveset gondolok,
Terád pedig kicsit tartozik a dolog;
Ha örül az ember, csak nyűg, hogy van esze,
Temessük el azt ma, itt van, igyál, nesze!”

Avval odaadta az edényt Bencének:
Reszketett a keze az öreg legénynek,
Nem is bátorkodott inni egyszer sokat;
Mindig megolvasta titkon a kortyokat.

19.

Míg ezek történtek a felső asztalon,
A kemencénél megpendült a cimbalom:
Egy öreg cimbalmos hevert a szurdékban,
Már alutt, de fölkel, hallva, hogy vendég van.
Toldi meg a kannát felkapá kezébe,
És kipattant vele vígan a középre:
Ivott is, táncolt is: majd leszakadt a ház,
Bence mindig mondta: „Megárt a bor, vigyázz.”

20.

„Árt, nem árt, én avval nem gondolok! haj rá!” –
És az öreg kannát magasan felhajtá,
„Búsoljon a lovad, elég nagy a feje;
Nem volt ilyen kedvem, van száz esztendeje.
Kannát nekem csaplár! pintet az öregnek!
Mert nehéz a kanna: kezei remegnek.”
Mégfogadta a szót a bormérő ember:
Bence a pintesből iszogatot renddel.

21.

„Haj rá! haj! lakjuk el a búbanat torát;
Álmos a csaplárunk: ígyuk meg a borát!
Igyál vén cimbalom: mindjárt rád locsolom.”
„Belém inkább uram: amúgy iszonyodom.”
„Magadéból ingyen! hallod-e kocsmáros!
Tégy úgy, mintha innál.” „Uram! nem lesz káros?”
„Ha csak ennyit tudtok,” monda Miklós, „inni:
Igya meg a föld a maradékot: így ni!”

22.

S végigönté a bort a szoba földjére:
Rázta fejét Bence s így tett rá, hogy: „éjnye!”
Toldi pedig rakta ugyancsak a táncát,
Verte a fejével a mestergerendát.
Széles jókedvében kurjantott nagyokat,
Ivott, megint táncolt: megint ivott sokat;
De mértéket tartott az öreg cimbora:
Csak apránként fogyott a pintesből bora.

23.

Egyszer elhallgatott, Miklóst nem dorgálta;
Nehéz lett a feje, húzta a lócára,

Elszaladt előle a boglyakemence,
 Felborult ültéből, úgy elgyengült Bence.
 Toldi is beléunt a mulatozásba,
 Asztalon leborult két izmos karjára:
 (Meztelen karjában dagadtak az erek)
 Úgy aludt el, úgy hált a hatalmas gyerek.

imette – ébrenlétében (nem álmában); **kápa** – nyeregfej, a nyeregnek az a felálló része, melyre felaggathatnak egyet-mást; **icce, pint** – régi űrmértékek: az icce kb. 8 dl, a pint pedig duplája, két icce; **elühmgette** – elhűmmögte; **szurdék** – kuckó, zug a kemence és a fal között; **elszakadt a boglyakemence** – mámoros lett a bortól, elszédült

1. A jótékony álom másodszorra is feledteti Miklóssal nehéz helyzetét. Miről álmodik? Kik az álom szereplői?
2. Milyen hasonlóságot látsz a népmesei csoda és Bence megérkezése között? Ki, és miért küldte másodszor is Bencét?
3. Mi válik elérhetővé a 100 arany segítségével Miklós számára?
4. A végső küzdelem előtt minden bánattól, fájdalomtól meg akar szabadulni. Milyennek képzeled a mulatozó Miklóst?

Álommal kezdődik és végződik ez az ének. Milyen különbséget látsz a két álom között?

Tizenegyedik ének

*Meg kell ma itt halni tudod egyikünknek,
 Nem szükség a hajó oztán holt embernek.*

Ilosvai

1.

Fölvevé a hajnal piros köpenyegét,
 S eltakarta vele az égboltnak felét,
 De nem volt oly kényes a bársony ruhába',
 Hogy be ne pillantson a szegény csárdába.
 Betekint félszemmel egy törött ablakon,
 Hát csak a cimbalmost látja benn egy padon,
 Kinn sem lát egyebet az öreg szolgánál,
 Aki dolgát végzi jó Rigó lovánál.

2.

Aztán széttekinte Pesten és Budában,
 Nézegette magát a széles Dunában:
 Duna folyóvíznek piros lett a habja,
 Közepén egy barna csónak úszott rajta.
 A csónakban Toldi, nem egyéb, evezett,
 Messze felborzolta a lapát a vizet;
 Fényes apró csöppek hulltak a magasból,
 Mintha zápor esnék piros kalárisból.

3.

Csakhamar is átkelt Toldi a nagy vízen,
 Megköté csónakát a budai részen,
 Kiszállott belőle s nagy-sebesen méne,
 Hogy keressen olyat, ami neki kéne:
 Szép aranyos fegyvert és ruhát magának,
 Cifra új szerszámot jó Rigó lovának,
 A Rigónak, akit hozott hű szolgája,
 Mert otthon is az volt kedves paripája.

4.

Vett is amit kívánt: paizst, szépet, nagyot;
 Dolmányán a szabó parasztot nem hagyott,
 Mindenütt belepte az aranypaszománt;
 Vett sisakot, páncélt, hét tollú buzogányt,
 Kopját is, gerelyt is, mindenféle fegyvert,
 Melyeket Budán a legjobbak kovács vert;
 Ezüstös, aranyos, sallangos szerszámot;
 Egy szó annyi mint száz: mindent megvásárlott.

5.

Hogy a csárdába ért, felöltözött szépen,
 Tollas buzogányát forgatá kezében,
 Akkor bútt fel a nap az ég karimáján,
 Meg is akadt szeme a fiú ruháján.
 A Rigó sem az volt, aki tegnap estve,
 Sárral, úti porral szürke színre festve,
 Hanem fekete, mint a fekete bogár,
 Elsikamlott szőrén a fényes napsugár.

6.

Hát mikor ráadták a nyalka szerszámot,
 Mint illett neki, hogy ragyogott, csillámlott!
 Mikor hátára ült jó gazdája Toldi,
 Körülnézte magát s elkezdett táncolni.
 Akkor „hopp!” s mint a szél, aki most szabadul,
 Vitte Toldit a ló oly kegyetlen vadul;
 Bence könnyes szemmel ballagott utána;
 Fájt, hogy búcsút sem vett tőle kis gazdája.

7.

Mi történt ezalatt a budai szélen?
 Hallgassatok rá csak, azt is elbeszélem.
 A király sátora vala ott felvonva;
 Tiszta kék selyemből volt a sátorponyva;
 Róla, mint az öklöm (ha kicsit nem mondok),
 Lógtak köröskörül oly nagy arany bojtok:

Messze kiösmerszett a többtől, bátor
Egymást érte ottan a sok úri sátor.

8.

Drága karos rengők dagadóra tömve,
Bársonnyal bevonva, arannyal áttörve,
Álltak a sátorban gyönyörű szép renddel,
Kiknél szebbeket már nem képzelhet ember.

Egy öreg szék is volt a kellő közepén,
Fényes drágakővel kipitykézve szépen,
Nagy arany körmével a földet karmolta,
Mely bársony pokróccal szinte bé volt vonva.

9.

A sátrak el voltak rekesztve korláttal,
Tilos volt parasztnak lépni azon átal;
Kívül fegyveres nép és tömérdek ember
Az üres sátrakat majd elnyelte szemmel.

Duna partjaig nyúlt a korlát kétfelül,
Nagy üres tér maradt a korláton belül,
Olyan, hogy egy marhavásárnak is elég
Lenne, ha a marhát oda eresztenék.

10.

Duna-partban egy nagy zászló volt felütve,
S tarka-barka csónak a nyeléhez kötve;
Nemkülönben pedig a pesti oldalon
Lobogó odafenn, csónak volt a habon.

Széles utca a víz: ember a sövénye;
Közepén a sziget nyúlik fel beléje,
Gyilkos sziget volt ez: már hetednap óta
Vérrel élt, mikép a vérszopó pióca.

11.

Egyszer jön a nagy cseh Buda vára felől,
Táncol nagy lovával a korláton belől;
Káromkodik csúnyán, a magyart böcsmérli:
Hogy nincs, aki merje magát vele mérni.

De imé hirtelen a pesti oldalon
Nagy örömjaj támad és nagy riadalom:
Ismeretlen bajnok fekete paripán
Vágtat a zászlóhoz és mérközni kíván.

12.

Sisakellenzője le vagyon bocsátva,
Csúcsáról fehér toll libeg-lobog hátra;
Toldi (mert hisz' ő volt) a tollat levészi,
Mindjárt ott teremnek a király vitézi,

S eveznek a tollal, mint hogy tisztók tartja,
A cseh bajvívóhoz a budai partra;
Vérszín a cseh tolla, fölcseréli vele:
A bajra hívásnak volt e dolog jele.

13.

Ezalatt a várba gyors híradók mentek.
A király lejött és sok nagyúri rendek,
A két bajnok pedig csónakon egyszerre
Indult s érkezett meg a bajvívó helyre.

Ott Miklós, mihelyest partot ért a lába,
Csónakát berúgta a széles Dunába:
Mintha korcsolyázna, futott az a habon,
Partba vágta orrát a pesti oldalon.

14.

Cseh vitéz kérdezé: miért cselekedte,
Hajóját a Dunán hogy eleresztette?
„Nem egyébért, vitéz” Miklós így felelt meg,
„Hanem hogy egy csónak elég egy embernek:
Egyikünknek itt ma gyászos lesz a vége,
S nem lesz a halottnak hajóra szüksége.”
Monda Toldi, avval kezét összetette,
Buzgón fohászkodva Istent említette.

15.

Azután így szóla: „Vitéz! addsa kezéd:
Te sem bántál soha, én sem sértettelek;
Ha haragunnál is, egy órád sincs hátra,
S a halálos ágyon ki meg nem bocsátna?”
Erre a cseh nyujtá vaskesztyűs tenyerét,
Hogy összeroppantsa vele Miklós kezét;
Észrevette Miklós a dolgot előre,
S a cseh barátságát jókor megelőzte.

16.

Összeszedte Toldi roppant nagy erejét,
S megszorítá szörnyen a bajnok tenyerét:
Engedett a kesztyű és összelapúla,
Kihasadozott a csehnek minden ujja.
S mint mikor tavasszal, ha lágy idő fordul,
A házak ereszen a jégcsap megcsordul:
Úgy csordúlt ki a vér minden ujja végén.
Elszörnyedt a bajnok Toldi erősségén.

17.

Aztán megragadta Toldi csak úgy kézzel,
Rángatta a csehet szörnyű erejével,

Ropogott keze közt, elolvadt a teste;
Végre így könyörgött a cseh térdre esve:
„Kérlek édes fiam! ne kívánd halálom,
Minden vagyonomat ím neked ajánlom,
Tizenkét vitéznek drága sok marháját,
Vitézlő magammal minden apródságát.”

18.

Toldinak a szíve hajlott a kérésen,
„Legyen úgy” felelte, „marhádat elvészem,
De azt is korántsem magamnak kívánom,
Két vitézt megöltél: az anyjoknak szánom.
Most, mint alamizsnát, megadom életed,
Hanem tégy hit alatt erős ígéretet:
Hogy habár mély tenger nyelné el hazádat,
A mi országunkra mégsem teszed lábad.”

19.

Mindent felfogadott a bajnok ijedten,
S békével mentek a csónak felé ketten:
Hát egyszercsak a cseh, nekihuzakodva,
Toldihoz hátulról hozzávág orozva.
Szerencse hogy Toldi a Duna tükrében
Meglátta s megkapá a kardot kezében.
Leborult a nagy cseh: „Kegyelem! irgalom!”
„Eredj, kérd Istentől: útaid megmutatom.”

20.

S amely kardot ő az álnok csehtől elvett,
Avval adott néki örökös kegyelmet.
Íziben elmetszé fejét a testétől,
Piros lett a nagy kard gazdája véréből.
Toldi felmutatja a fejet a kardon,
Nagy rivalgás támad kétfelől a parton:
Tapsolnak, kiáltnak, zászlót lobogtatnak;
Buda nagy hegyei visszakurjongatnak.

kaláris – korallból vagy ennek utánzatából készült füzér, nyaklánc; **dolmányán parasztot nem hagyott** – díszes kabátján kizsinórozatlan, díszes helyet nem hagyott; **paszománt** – ruhát díszítő zsinór; **rengő** – ringó, párnázott szék; **kipitykézve** – kirakva, kidíszítve; **arany köröm** – a királyi székek lába oroszlánláb formájúra van kifaragva, majd bearanyozva; **sisakellenző** – a vassíkak leereszthető, arcot védő rostélyja; **bajra hívás** – kihívás párbajra, párviadalra; **nagyúri rendek** – az ország főembereiből álló vezető társadalmi réteg (szerzetesrend, lovagrend, főrendi ház); **hit alatt** – eskü alatt, esküvel; **orozva** – alattomban, orvul

1. Milyen jelzőkkel és megszemélyesítésekkel érzékelteti az ünnepi nap felvirradtát a költő?
2. Miklós megvásárolja a fegyverzetét, felszerelését, majd magára ölti őket. Milyen érzés tölti be a szívét?
3. Milyen Lajos király környezete? Milyen elbeszélői fordulatot alkalmaz a költő?
4. Miklós párbajra hívja a cseh vitézt. Mondd el a lovagi torna szabályait, szokásait saját szavaiddal!
5. A szigetre érve Miklós visszarúgja a csónakját a pesti oldalra. Arany két dolgot is jelez ezzel. Szerinted mi az?

6. A párviadal kézfogással kezdődik. Ebből származik a „kezet adni” kifejezés. Mit jelent?
7. Toldi rettentő ereje akkor mutatkozik meg igazán, amikor pusztá kézzel lapítja össze ellenfele vaskesztyűs kezét, majd szinte összeroppantja testét. Ez a mű feszültségekkel teli **tetőpontja**. Olvasd el újra a 15–17. versszakot!
8. A cseh vitéz elismeri Miklós győzelmét, kegyelemért könyörög. Milyen feltételeket szab Miklós?
9. Hogyan végződik a párviadal? Miért kell megölnie Mikolát?
10. A nép örül a „fekete vitéz” győzelmének. Miklós hogyan érzékeli ezt?

Miklós a csehvel folytatott párbeszédben megfogalmazza, hogy egyéni hősből a hazájáért cselekvő nemzeti hős lett. Mely szavai fejezik ki ezt?

Tizenkettedik ének

*Király azért ötet fejéhez választá,
És tizenkét lóra neki hópénzt adata.*

Ilosvai

1.

Mikor Toldi Miklós megfogá a csehet
És az ijedtében legott térdre esett,
Igen megörvendett a felséges király,
Könnybe lábadt szeme a nagy öröm miá,
S így szólt az urakhoz, kik mellette voltak:
„Úgy hiszem, ez a cseh nem fog vinni holnap;
Most akadt emberre, aki megtanítja:
Máskor hogy’ gyalázza a magyart s hogy’ szidja.

2.

De ki az a bajnok? nem ösmered Toldi?
Ki ismeri? Én nem tudom elgondolni;
Nincs egy jóra való vitéz országomban,
Akit ne ismerjek s nevét meg ne mondjam:
De ily erőt, mint amely van e vitézben,
Én nem tapasztaltam soha emberkézben;
Félek, nem magyar lesz; pedig nem lenne szép,
Ha más vinná ki a magyar becsületét.

3.

Egyébiránt, legyen magyar avagy német,
Nagy csapástól menti meg a magyar népet;
El is veszi tőlem jutalmát gazdagon,
Toldi gyilkos öccse részét neki adom.”
Toldi György e szóra csak úgy hűle-fűle,
Szétnézett, hallja-e más is ökivűle?
Összesúgtak-búgtak az úri emberek:
Hogy gyilkos öccse van, annak örültenek.

4.

Mikor pedig Miklós a csehet kiszabta,
S kisebbik darabját kardján felmutatta,

Tüstént parancsolá király ő felsége,
Tizenkét aranyos vitéz menjen érte.

El is mentek azok szép zászlós sajkával,
S vitték a királyhoz Toldit nagy pompával.
A király szólt: „Bajnok! nyisd fel sisakodat,
Mondd neved s mutassad vitézi arcodat.”

Benkő Sándor: *Toldi és Nagy Lajos király*

5.

Térdre esett most a király lábainál
S így kezdette Miklós : „Oh felséges király!
Nem vagyok én bajnok, csak egy földönfutó,
Hogyan lettem azzá? tudj’ a mindentudó.

Magam sem tudom hogy’, esém gyilkosságba,
S elzaklatott bátyám a széles világba:
Én meg idejöttem feladni tettemet,
S várni vagy kegyelmet, vagy büntetésemet.”

6.

Ily bátran beszéle Miklós a királynak,
Felnymá rostélyát acél sisakjának:
Halvány is, piros is volt az ábrázatja,
Mert bánat és öröm osztozának rajta.

Tetszett a királynak szép fiatal képe,
Azért nyájasan ily kérdést tőn elébe:
„Nemdenem a Toldi Lőrinc fia volnál?”
Miklós a fejével ráütött e szónál.

7.

Akkor az urakhoz fordult a felséges
Király s ekkép tartott hatalmas beszédet:
„Urak! hű vetézim! ide hallgassatok,
Mert nem tréfaság az, amit most hallotok:

Toldi György testvére ez a vitéz gyermek,
S György azon van, hogyan ásson ennek vermet,
Hogyan zárhatná ki öccsét örökéből,
Hogy’ tagadhatná ki a nemzetségéből.

8.

Tudom minden csínyát, mert végére jártam;
 Azért most szemébe mondom neki bátran:
 Árván maradt öccsét parasztnak nevelte,
 Mert nagy erőt sejtett benne s irígyelte,
 Mert attól félt, hogy a Miklós erős karja
 Az ő hírét-nevét homályba takarja;
 Mert – de'jszen tudja azt az ő gonosz lelke,
 Öccsét rangja szerint miért nem nevelte.

9.

Azt is tudom, hogy ő ingerlé a minap,
 S úgy talált megütni egy bosszantó inast;
 Kivallák szolgálai, mi módon tartatott
 A testvéröccsére embervadászatot.
 Nem úgy van, Toldi György? de úgy van! a király
 Minek volna, ha nem tudná, ki mit csinál?
 Egy ilyen testvérre annyi rosszat kenni,
 Ki csupán magától ennyire bírt menni!”

10.

Nagy tetszés követte a király beszédét,
 Zsenge korához ily ritka bölcsességét:
 Toldi György pedig lesüté fejét mélyen,
 Csakhogy a föld alá nem bútt szégyenében.
 A király most szemét Miklóstra vetette.
 Vállát kegyelmesen meg-megveregette;
 És monda nyájasan: „Ifjú vitéz, állj fel:
 Eladott a bátyád, de többször nem ad el.

11.

Én neked a földön ím kegyelmet adok:
 Kérd Istent, remélem Isten is adni fog;
 Bírjad békességben birtokod, ha rád száll,
 Nem volt az, mióta megvan, jobb gazdánál.
 És hogy haragosod ne legyen a szomszéd,
 Íme bátyád önként neked adja részét:
 Vértagadó testvér! nemde úgy van? érted?
 Hogy ősi birtokod öcsédnek ígérted?”

12.

György meredt szemeket vetett a királyra,
 Hej dehogy mert nem-et mondani szavára!
 Mert villogott szeme, és iszonyú pogány
 Harag sötétellett a király homlokán.
 „Jól van”, mond a király, „igen a felelet?
 Jól van! Erről még ma írsz öröklevelet;

Most pedig, miután így kipróbáltalak,
Mondom: udvaromnál többé ne lássalak.”

13.

Megszólalt most Miklós : „Felséges királyom!
Bátyám birtokára egy cseppet se vágyom;
A magamé sem kell, legyen tied, bátya,
Teljék vele fősvény szived kívánsága;
Csak azon könyörgök mostan felségednek:
Vegyen be sergébe, csupán közembernek;
Jó az Isten, jót ad: megszerezi kardom,
Amire szükségem leszen, avval tartom.”

14.

Felelt a nagy király: „Ne légy olyan gyermek;
Hogyan vennélek én hitvány közembernek?
Királyi fejemhez választalak téged
S már kezdve tizenkét lóra jár hópénzed.”
De míg ezt elmondta, azalatt leoldott
Derekáról egy nagy cifra rezes kardot:
Gyémánt a cifrája, arany volt a reze,
Toldinak nyújtotta s monda: „Kösd fel, nesze!”

15.

Semmit se mondhatna s adhatna királya,
Ami Toldinak ily örömet csinálna,
Pénzért, gazdagságért hej dehogy cserélne:
Dárius kincsének még oda sem nézne.
Azért akarta is szépen megköszönni,
De a szó nem akart a nyelvére jönni,
A király azonban nem neheztelt érte,
Mert az együgyű szív nyelvén nagyon érte.

16.

És hogy örömében ne maradjon hiány,
Hogy beteljék mindaz, amit szíve kíván,
Éppen mintha álma kezdődnék most elől,
Anyját látja jöni a korlátok felől.
Elfelejtett mindent és futott elébe,
Kímélve szorítá páncélos ölébe,
Nem szólott egyik sem, nem sírt, nem nevetett,
Csak az öreg Bence rítt a hátok megett.

17.

Végre a nagy öröm, mely szívöket nyomta,
Mint a terhes fölleg, mérgét kiontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné így szólott:

„Lelkemtől lelkezett gyönyörű magzatom,
Csakhogy szép orcádat még egyszer láthatom;
Be szép vagy! be nagyon illel leventének!
Isten sem teremtett tégedet egyébnek.”

18.

Miklós pedig monda: „Nem megjövendöltem,
Hogy előbb vagy utóbb bajnok lesz belőlem?
De nem köszönöm azt magam erejének:
Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének.

Mármost Toldi Györggyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mi pedig itt élünk:
Valaha tán ő is hozzám édesedik;
Ha nem, irigykedjék, míg el nem temetik.”

19.

Így szerette anyját a daliás gyermek,
Szívét nem bántá még nyíla szerelemnek;
Nem is lőn asszonnyal tartós barátsága,
Azután sem lépett soha házasságra.

Rettenetes vitéz támadott belőle,
Kalász-módra hullt az ellenség előtte,
Védte az erőtlent, a királyt, országot;
Csuda-dolgairól írtak krónikákat.

20.

Senki sem állhatott ellent haragjának,
De ingét is odaadta barátjának,
S ha nem ellenkedett senki az országgal,
Örömet tanyázott a víg cimborákkal.

Nem hagyott sok marhát, földet és kincseket,
Nem az örökségen civódó gyermeket:
De, kivel nem ér föl egész világ ökre,
Dicső híre-neve fennmaradt örökre.

legott – nyomban; **hüle-füle** – fázott és izzadt egyszerre; **kiszabta** – levágta; **kisebbik darabját** – fejét (a kettévágott test kisebb részét); **sajka** – csónak; **feladni tettemet** – feljelenteni magamat, bejelenteni bűnömet; **vértagadó testvér** – a vértagadás a törvényes vérrokonok kitagadása jogaikból, öröksükből; régen a gyalázaton és becstelenségen túl azzal büntettek, hogy örökös szolgájává lett a megtagadt testvérnek, rokonnak; **királyi fejemhez választalak** – testörömmé teszek; **hópénz** – havi zsold; **mintha álma kezdődne most elöl** – mintha előlről kezdődne most korábbi (temetőkerthi) álma; **nem is lőn asszonnyal tartós barátsága** – nem lépett házasságra

1. Az utolsó énekben a királyé lesz a főszerep, aki az emberek világában a legfontosabb szerepet tölti be. (Gondolj vissza a már ismert mesékre!) Miért aggódik Lajos király? Sejtje-e, ki győzte le a csehet?
2. A lovagi szertartáshoz tartozik, hogy a győztest a király elé kísérik. Hogyan mutatkozik be Miklós?
3. Hogyan teljesedik be Miklós szívének kívánsága? Véletlen-e édesanyja megjelenése? Az ő szemével látjuk a vitéz Toldit. Keresd meg az erre vonatkozó sorokat!
4. Igazságosnak tartod-e a király döntését?
5. Mit gondolsz, érzett-e György büntudatot? Hogyan fogadta a büntetést?

6. A király egy kardot ajándékoz a győztes Miklósnak. Mit jelképez ez?

7. Milyen hasonlóságok vannak a *Toldi* és a népmesék befejezésében?

Az utolsó énekben a történet minden szereplője megjelenik, ezt **tablónak** nevezzük.

8. Az utolsó két versszakban a költő Miklós eljövendő sorsát mutatja be. Mit tudunk meg ebből?

Az elbeszélő költemény utolsó két versszakát **utóhangnak** nevezzük.

A király és Toldi egykorúak. Bizonyítsd ezt a műből vett idézetekkel!

A NÉPKÖLTÉSZET VILÁGA

... azt hiszem, hogy amely népnek nem volt,
nincsen gazdag népköltészete, annak nem
lesz önálló nemzeti költészete.

Arany János

NÉPI IMÁDSÁGOK, KÖNYÖRGÉSEK

A magyar őstörténet századaiban, a feudális állam létrejötte előtti korszakban, a nemzetiségi, törzsi szervezetben élő magyarság kultúrája közösségi jellegű, szájról szájra hagyományozódó folklór-kultúra volt. Igaz ugyan, hogy a VIII–X. században volt már egy ősi magyar írás, a rovásírás, de ennek használata a jelek szerint csak feliratokra korlátozódott. A magyar rovásírás türk eredetű, és végleges formáját a VIII. században nyerhette el, amikor a magyarság a Fekete-tenger vidékén szláv és bizánci kultúrhatás alatt állott. Az ősi rovásírásnak csak néhány kései emlékét ismerjük, ezt is csak azért, mert a székelyek azt hosszú ideig megőrizték.

Az ősmagyarok hitvilága • Az ősmagyarok vallása, a kereszténység előtti hitvilága nagyrészt ismeretlen, csak egységet nem alkotó mozaikokban maradt fenn. Az ősi belső-ázsiai vallási világkép a magyar nép gondolkodásmódjában (mentalitásában) még ma is ott él, töredékei megtalálhatók a néphit, a népmese és a népszokások körében. Őseink hitvilágába némi bepillantást engednek a régészeti feltárások, a korabeli írók és az itt-ott fennmaradt hiedelem-töredékek, de ősi, immár elveszett csodálatos vallásunk és hitvilágunk egészét már senki sem tudja rekonstruálni, megismerni.

Az ősmagyarok vallásáról • Felvetődik a kérdés, miért nem maradtak fenn ősi magyar istennevek? Azért, mert ilyenek soha nem voltak. A magyarok ősei egyistenhívők voltak, egy Istent imádtak, a világegyetem teremtetőjét, vagy ahogyan azt Anonymus¹ nevezi: „a mindenek Urát”. Egyedül hozzá fohászkoztak és csak neki mutattak be áldozatokat. Theophylaktosnál² ezt olvassuk: „A turkok (magyarok) csupán azt imádják és nevezik Istennek, aki a világmindenséget teremtette.” Ibn Fadlan³ pedig azt írja, hogy „a magyarok az égben lakozó Istent mindeneknél feljebbvalónak tartják”. A Képes Krónika, a Budai Krónika és Thuróczy János krónikája a magyar honfoglalást így kezdi: „Árpád a mindenható Isten kegyelmét kérte...” A kereszt jelét ott találjuk a honfoglalás kori bezdédi tarsolylemezen, a honfoglalás kori nők nyakában bizánci kereszt formájában. Őseink akár középső-ázsiai, akár későbbi, főleg kaukázusi tartózkodási helyén megismerkedtek a kereszténységgel,

A bezdédi tarsolylemez középső részlete

¹ Anonymus – Béla király névtelen jegyzője; kb. a XII. sz. vége – XIII. sz. eleje

² Theophylaktos – bizánci hivatalnok és történetíró a VII. sz. első felében

³ Ibn Fadlan – a X. században élt arab utazó, akit úti beszámolóit tettek ismertté

hiszen kaukázusi szomszédjuk, az örmények 285-ben vették fel a kereszténységet; püspökeik az onogurok között is térítettek. A *Cirill és Metód-legendák*ban 860-ban a magyarok a keresztény vallás ismeretéről tettek tanúságot. A történeti források feljegyezték, hogy 945–948 táján Bulcsú és Tormás (Termacsu), majd 953-ban Gyula törzsfő Konstantinápolyban megkeresztelkedett, Ajtony, Géza és István pedig Vidinben vették fel a keresztiséget.

Sámán vagy táltos • A magyar nép hitvilága, vallási rendszere a kereszténység átvétele előtt a **sámánizmus**hoz¹ hasonlított. A sámán szó az evenki nyelvből származik, jelentése: *'az ember, aki tud'*. Mai értelmében arra az egyénre értik, aki megváltozott tudatállapotában, révülésében is ura tud maradni önmagának. Az irányított tudatállapotban gyakorlottakat, az eksztázis mesterét tekinthetjük sámánnak.

Ezzel szemben őseinknek a természettudományokban járatos, tudós, gyógyító papjai – **táltos**aik – voltak. A táltoshoz hozzátartozik a tudás, a másiról való gondoskodás (tehát a gyógyítás), a természetfölötti erők (gyógyfűvek, sugárzások stb.) felismerése és használata. Honfoglaló őseink táltosai a közösség összetartói, szellemi vezérei voltak. A nemzeti hagyományok, imák, legendák, énekek őrzői, áldozati rítusok irányítói. A táltosok szerepe Európába érve fokozatosan halványodott, de a hagyomány gyökerei olyan mélyek, hogy bizonyos formában máig fennmaradtak; füvesasszonyok, javasasszonyok és jóvendőmondók személyében; a táltosok egy-egy részfeladatát ők viszik tovább, asztrológiai ismereteiket az Alföld pásztorai hasznosították, termékenység-rítusuk pedig néphagyománnyá vált, s mesemotívumok, rituális énekek, hiedelmek formájában éltek, élnek tovább. Legmarkánsabban a regösök ritmikus ütemű éneklésében vagy a busó-táncokban és a sokáig élő garabonciás diák személyében lehetők fel nyomai, de szokásaink, nyelvi fordulataink, sőt néhány régi helyneveink is őrzik személyüket. Az eltűnt táltos szerepe egy ősi hitvilág pusztulásának tragikus jele.

Késői utódaikat **ráimádkozó**knak, **ráolvasó**knak nevezték, akik bájoló, rontó, gyógyító szövegekkel igyekeztek megnyerni a jó vagy rossz szellemeket. Hittek a **szómágiában**, a szó bűvös erejében. Ezt bizonyítják a ránk maradt vagy még ma is élő különböző betegséghárító ráolvasások, kívánságok, átkok. Néhány példa: főregűzés: *Kígyók, békák, távozzatok a háztól!*; torokfájás ellen: *Földanyám, torkom fáj, neköd panaszkodom, gyógyíj meg!*; ültetés sikerének biztosítása: *Ilyen nagy legyen, mint én!*; jó gyümölcstermésért: *A jó Isten úgy áztasson meg, hogy bő termést adj!*; búzavetés: *Adjon Isten ezerannyit helyetted!*; visszazáll az átok, ha azt mondják az átkozónak: *Szádból a gebeledbe!*; pénzvarázs: ha valaki pénzt kap, azt a tenyerébe véve a szájához emeli, ráköp és mondja: *Phi, phi apád-anyád ide jöjjön!* (Források: Pócs Éva: *Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán. Magyar ráolvasások I–II.*, Dömötör Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága.*)

A népi imádságok, könyörgések • Témájukban kötődnek az egyházi év szervertartásrendi ünnepeihez, az emberi élet fordulóihoz, illetve akár egyes paraszti munkafolyamatokhoz (vetés, aratás stb.). Egyfelől tehát a vallási ünnepekhez kötődő szertartások népszokások részei, másfelől a mindennapok szentséges szintre emelt pillanatainak a tükröződései. Az európai és magyar népköltészet egyik legrégibb rétege.

¹ A sámánizmus gyökerei a 100 ezer évvel ezelőtti időkre nyúlnak vissza. Őshazája Belső-Ázsia. A sámánizmus formái fellelhetők Délkelet-Ázsiában, Kínában, Tibetben, Japánban, Észak- és Dél-Amerikában, Ausztráliában és Indonéziában egyaránt.

E szövegek egyházilag jóvá nem hagytak, az egyház előtt ismeretlen népi gyakorlatban éltek századokon át. Ha az egyház tudomást szerzett róla, tiltotta. Ezeket az imákat az iskolában nem tanulták, családi hagyományozás tartotta fenn. Ennek köszönhető gazdag régies szóhasználata is. Általános érvényű elnevezése nincs. Tájéegységtől függetlenül számos megjelölése ismert: *esti, reggeli, pénteki, böjti, házi, lelki, szépséges, kinszenvedéses, „illen-ollan”, „szedett-vedett”, szentséges, vénasszonyos, írástudatlan, cifra, kokasos, „názáreti”* imának mondják, sokan meg egyenest az *Úr Jézus imádságának* nevezik.

Nota bene! A népi imádságok, könyörgések szájhagyomány útján terjedő, vallásos népköltészeti műfaj, a parasztság által használt, a hivatalos egyházi irodalmon kívül eső imádságok.

Szerkezete • A népi imádságok szerkezete rendszerint hármassal:

1. **lírai hangulatú természeti képpel** kezdődik (pl. *Piros hajnal hasadj meg, / Abban, Mária, nyugodj meg...*), melyben gyakran jelennek meg a napimádásos hagyományokban fogant keresztény fénykultusz szimbolikus jegyei, különösen Mária – Krisztus – Egyház (Hajnal – Nap – Fény) jelképkörben;

2. **epikus, gyakran drámai középvers**, melynek témája a szenvedéstörténet. Főalakja Mária és Krisztus;

3. objektív **tömör záradék**, mely középkori gyakorlat szellemében ígéri a bűnbocsánatot, kegyelmeket, esetleg magát az üdvösséget.

Tartalmi elemei • A népi imádságokban erőteljesen dominál a *Mária-líra, Jézus szenvedéstörténete*, valamint más *szentek és bibliai alakok története* (pl. Ádám és Éva kiűzetése a Paradicsomból). Más szövegek híján vannak a könnyen körvonalazható témáknak, ezek általában a *bajelhárító, a gonosz ellen védekező imádságok*.

Stílusuk • A szövegek stílusa szemléletes, gyakoriak a metaforák, a megszemélyesítések, az állandósult jelzők, ezen túlmenően jellemző az ismétlés, a töismétlés, a halmozás és az alliteráció, valamint a régmúlt nyelvallapotra visszamutató *-val, -vel* igevégződés gyakori használata (*Piros vére kiontval...*, *Kibe Mária nyugvékol...*).

A népi imádságok, könyörgések a magyarok vidékeken elsősorban a római és a görög katolikusok körében volt népszerű. A nép nyelvén e szövegek elnevezése egyszerűen *ima, imádság*. A hivatalosan nem engedélyezett szövegek elmondására, elkántálására a templomi szertartás keretein kívül került sor, bár helyenként a pap megérkezése előtt a templomban és körmenetekben is mondtak népi imádságokat. Elmondásának általános ideje az egyházi év ünnepein kívül a reggel és az este, a pénteki nap, a nagyböjti időszak, illetve megpróbáltatások során is gyakran fordultak népi imádságokhoz, de alapvetően megkötések nélkül bármikor és bárhol sor kerülhetett egy-egy imádság elmondására. Jellemző rítusszerű menete nem volt, akár úton valahova, munka közben, asztal vagy tűzhely körül stb., csak az egyénileg kialakított imavégzési mód szabta meg a rítus mikéntjét (például rózsafüzérrel, hunyt szemmel).

Csoportosításuk • A népi imádságokat két csoportba sorolhatjuk. Az **első csoportba** tartoznak a könyörgések, fohászok, amelyek Jézus származásával foglalkoznak. Ilyen az alább olvasható két mű is.

Ég szülte Földet

Ég szülte Földet,
Föld szülte fát,
Fa szülte ágát,
Ága szülte bimbáját,
Bimbaja szülte virágját,
Virágja szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte Krisztus Urunkat,
a világ megváltóját.

Az az asszony Mária

Elindultam egy útra
Hétszer szentelt szent útra,

Ott vagyon egy szent egyház,
Hétszer szentelt szent egyház,

Az előtt mondanak egy misét,
Hétszer szentelt szent misét,

Az előtt áll egy asszony,
Hétszer szentelt szent asszony,

Abban vagyon egy oltár,
Hétszer szentelt szent oltár,

Az előtt áll egy barát,
Hétszer szentelt szent barát,

A karján van egy gyermek,
Hétszer szentelt szent gyermek,

Az az asszony Mária,
A kis gyermek szent fia,
A mi Urunk Jézus Krisztus.

A szenvedéstörténetet meséli el a népi imádságok **második csoportja**. Fellelhető bennük a keresztény egyház hatására Krisztus kínszenvedéseinek drámai feldolgozása, ugyanakkor pogány eredetű motívumokkal is találkozhatunk. Olvassátok el a *Jézusnak szent vére* című népi imádságot!

Jézusnak szent vére

Reggel ha fölkelek
Kimegyek ajtóm elejibe
Föltekintek magas mennyégbe
Ott látok egy kereszt debencét
Abban van Krisztus Jézusnak szent vére,
Aki avval megmosgyik
Aranykendővel megtörülközik,
Megnyeri a mennyeknek országát.
Él a világ hat ezrig, ha telik,
Mária nevit dicsillik,
Én sem szóлом, sem itélem,

Mert megfogták Jézust,
A kegyetlen zsidók,
Kőoszlophoz kötözték,
Vasustorokva ustorozták,
Szent haját szálanként szaggatták
szálonként...
Küdd világ lefeketre
Fé keletre,
Bizon, bizon Teremtőm, Megváltóm,
Könyörűjj rajtam és családomon, ámen.

A naiv, népies szövegek mély, megrázó igazságokat tárnak fel, tömören és művészi fogalmazással meg a keresztény hit legnagyobb titkait, melyekről méltó módon szólni nem is lehet másként, mint ezzel a sajátos gyermeki egyszerűséggel.

Fennmaradt régi imádságaink gyönyörű archaikus nyelvezetén átsüt a zsoltárok és himnuszok világa, ez jelzi, hogy népünk lelkében átvette a kereszténységet és annak értékrendjét, gondolkodásmódját anélkül, hogy önmagát meg kellett volna tagadnia. Ezek a szövegek ma is épp olyan mélyek, igazak, mint több száz évvel ezelőtt voltak, mai világunkból ez a gondolkodásmód, ez a lelkület hiányzik.

debence – edény; **ustor** – ostor; **lefeketre** – lenyugvásra (pihenésre)

A „NYELVKINCSEK”

A népi imádságokat Kálmány Lajos (1852–1919) katolikus pap, néprajzkutató, az archaikus imádság műfajának „föltalálója” kezdte el gyűjteni. Pótolhatatlan nagy értékű folklórt mentett meg a múlt századi Alföld egészében még hagyományos világából. 1891-ben jelent meg háromkötetes gyűjteménye *Szeged népe* címmel. Ő volt az, aki **nyelvkincseknek** nevezte őket, rámutatva, hogy ezekben az imádságokban megőrződött a nép nyelvi szelleme, képi látásmódja, hogy ezek a nyelvi ritkaságok voltak a költészet, a nemzeti irodalom elindítói.

1. Milyen volt az ősmagyarok hitvilága, vallása?
2. Egy- vagy többistenhívők voltak őseink? Kik, és hogyan írtak erről?
3. A magyaroknak sámánjuk volt vagy táltosuk?
4. Hogyan tagolódnak a népi imádságok szerkezetük szerint?
5. Mi jellemzi a népi imádságok stílusát?
6. Hogyan csoportosíthatjuk a népi imádságokat?
7. *Az Ég szülte Földet* című imádság szerint miből származik Krisztus?
8. Szerinted mikor, milyen alkalomhoz kapcsolódva mondhatták *Az az asszony Mária* imádságot?
9. Hány részre tagolódik szerkezetileg a *Jézusnak szent vére* című imádság?
 - a) Milyen képpel kezdődik az első szakasz?
 - a) Mire utal a második rész? Honnan ismerős?
 - b) Melyik a záró szakasz?

Gyűjts betegséghárító ráolvasásokat, kívánságokat, népi imádságokat, könyörgéseket nagyszüleidtől, ismerőseidtől!

A REGÖSÉNEK

Ahogy már említettük, az ősi magyar folklór költői alkotásai nem maradtak fenn, eredeti szövegében egyetlen töredék sem jutott korunkra. Egykori létezésükről és elterjedtségükről azonban számos emlék tanúskodik. Egyik ilyen a regösének, mely igen sok ősi elemet őrzött meg.

A regölés eredete egészen a magyar őstörténetig nyúlik vissza, a téli napforduló korai eleink ünnepének emléke. A karácsonytáji népszokások egyik legértékesebb hagyománya, egyike a legrejtelmesebb szokásainknak, melynek eredete, elemei, célzata – sok kutatás ellenére sem világos még. Egy biztos, hasonló együttes jelenléte a magyarlakta vidékeken, a szertartás belső szerkezetének egysége azt mutatja, hogy több ezer éves, erős kulturális alapokon nyugvó hagyományról van szó.

Nota bene! A regölés lényegében természetvarázsló köszöntés – bőségvarázsló, párokat összebűvölő, adománygyűjtő célzatú szokás volt.

Karácsony estéjén, illetőleg Szent István előestéjén jártak regölni. A szokás Árpád-kori énekmondóink, az úgynevezett regösök után maradt fenn. A regösök, kóborló, ősi hagyományokat ápoló vándor énekesek voltak, kiket a nép néhol ördögösöknek, máshol segítőknek tartott. Karácsonyeste 15–20 éves fiúk maskarába öltözve, csörgő láncokkal, botokkal felszerelve, házról-házra jártak, s énekelve kívántak a házbelieknek boldog új esztendőt.

Általában hárman–négyen alkottak egy csoportot, kifele fordított bundában, szörkucsmában jártak regölni. Felszerelésük tarisznyából és láncos botból állt, amit éneklés közben a földhöz ütögettek. Legszívesebben olyan házakba tértek be, ahol felnőtt lányok voltak, kiket a legényekkel *összeregöltek*.

Regösök a Zala megyei Garaboncon, 1900

Mikor a regösök egy-egy házba bekopogtak, megkérdezték, hogy *szabad-e regölni*? Mikor engedélyt kaptak, kérésüket mondókával is megismételték:

Megjöttek szegény Szent István szolgálai a messze havas országból. Kinek füle, kinek keze fagyott le a nagy hidegben. A kendek adományából akarjuk meggyógyítani.

A regösök ősi gyökerű, varázserejű jókívánságokat mondtak a háziaknak. A szokás legfontosabb mozzanata ugyanis a jókívánságok kifejezése. Hiszen a regösök eredetileg nem közönséges köszöntők, hanem varázserejű emberek, vagy erre az időszakra természetfeletti erővel bíró személyek voltak, akiknek hatalmukban állt a szavakkal kifejezett jókívánságok valósággá idézése is.

A *reg* szó hevületet jelent – a táltos rejtekezésére utaló kifejezés. A zajütésben és a *regő rejtem*-féle szavak ritmikus ismétlésében a táltos hagyományok hagyatéka mutatható ki. Utal a szokásnak a téli napfordulat ősi, természetes ünnepével való kapcsolatára is.

Szerkezete • A regösének a regölés legmeghatározóbb eleme. Részai a következők:

• **Beköszönő** – a regösének mindig így kezdődik: *Kelj föl, gazda, kelj föl, szállott isten házadra...*

• **Jókívánságok** – az első részben a regösök a ház népének jó egészséget, vagyont kívánnak: *Adjon az úristen ennek a gazdának négy kis ökröt...*

• **Misztikus jelenet** – általában a csodaszarvasról, vagy Szent Istvánról: *Amott keletkezik egy sebes patak, legeltetem juhaim, csodaszarvasnak ezer ága-boga...*

• **Összeregölés** – ilyenkor a házban lakó fiatal lány és egy legény nevét egy énekben említve összepárosítják őket: *Itt is mondanának egy szép leányt, kinek neve volna, Nagy Rozália volna...*

• **Záradék** – ebben a részben gyakran utalnak a regösöknek adandó jutalomra, továbbá megátkozzák azt, aki nem ad adományt: *Sarokban a zacskó, tele van százzal, fele a gazdái, fele a regösöké...*

Minden versszak között elhangzik a *Haj regő rejtem*, vagy *Haj regő rajta!* ref-rén.

A regölést írott formában először Heltai Gáspár *A reszegsegnec es tobzodásnak veszedelmes vóltáról való Dialogus* című, 1552-ben íródott művében láthatjuk. Az író említést tesz a regölő hétről (a karácsonyt követő első hét).

Regösének

Ne fuss, ne szaladj,
Szent István királyunk!
Mi sem vagyunk ördögök,
Hanem a te szolgálád.
Haj regő rajta,
Azt is megengedte
A nagy uristen!

Kelj föl, gazda, kelj föl!
Szállott isten házadra
Sereg angyalával,
Vetett asztalával,
Tele poharával.
Haj regő rajta,
Azt is megengedte
A nagy uristen!

Emitt keletkezik
Egy fekete pázsit,
Abban legelészget

Csudafiu-szarvas
Csudafiu-szarvasnak
Ezer ága-boga,
Ezer misegyertya
Gyujtatlan gyulladjék,
Ojtatlan aludjék.
Haj regő rajta,
Azt is megengedte
A nagy uristen!

Adjon az uristen
Ennek a gazdának
Egy kis ólat, egy nagy disznót,
Alá meg száz malacot.
Az egyikből kifusson,
A másikba befusson.
Haj regő rajta,
Azt is megengedte
A nagy uristen!

Adjon az uristen
Ennek a gazdának
Négy kis ökröt, két kis bérest,
Csengős-pengős szekeret,
Arany ostornyelet.
Haj regő rajta,
Azt is megengedte
A nagy uristen!

Itten vagyon egy leány,
Kinek neve (Rozi);

Amott vagyon egy szép legény,
Kinek neve (Gyuri).
Haj regő rajta,
Azt is megengedte
A nagy uristen!

Ugy csöndörödjének,
Ugy pöndörödjének,
Mint a cica farka,
Még annál is jobban,
Mint a kis nyul farka.

1. Melyik ünnepkörhöz tartozik a regölés?
2. Milyen célt szolgált? Kik jártak regölni? Milyen eszközeik voltak?
3. Sorold fel, milyen elemekből, részekből áll a regösének? Melyik a legfontosabb mozzanata?
4. Mi hangzik el minden versszak között?

5. Írott formában mikor jelent meg először?

Játsszátok el szereposztásban!

Írd ki külön oszlopba a *Regösének*ből az ősi elemeket! Mire utalnak?

*Tanulj a tegnaptól, élj a mának és reménykedj a holnapban.
A legfontosabb azonban, hogy ne hagyd
abba a kérdezést.*

Albert Einstein

NÉPBALLADA

Mint már tudjuk, a szóbeli kultúra egyik legjelentősebb része a népköltészet (folklór), vagy más néven a közösségi költészet, amely a világ népeinek értékes öröksége. Nemcsak a régi életről és gondolkodásmódról tanúskodik, hanem a költői képzelet segítségével kifejezi az emberek tapasztalatát, vágyait, érzéseit és törekvéseit az igazságra. Nagy íróink, költőink is gyakran használták és használják fel a népköltészet kincseit saját műveik megalkotásakor.

A népköltészetnek több műfaja van. A mesékről és mondákról már tanultál. Ezek *prózai* alkotások. Ám vannak olyanok is, amelyek verses formában maradtak ránk: a **népdal** és a **népballada**. Mindkettő a *lírai* művek csoportjába tartozik. Legfontosabb tulajdonságuk, hogy szövegük együtt született a dallammal. Erdély (Románia) és a Balkán hegyei között, valamint Skóciában és Skandináviában maradtak fenn egészen a XX. századig. A legtöbb magyar balladát kéziratos daloskönyvek őrizték meg, illetve a múlt században jegyezték le a népköltészeti gyűjtők falusi énekmondók előadása alapján, elsősorban Székelyföldön, illetve Dunántúlon. Greguss Ágost¹ meghatározása szerint: „*a ballada tragédia dalban elbeszélve*”.

Amikor – a XIX. század elején – „fölfedezték” és gyűjteni kezdték az addig csak szájhagyományban élő népballadákat, nem csak a történetek gyakran borzalmas szépsége, művészi kompozíciója, sejtelmessége, az emberi lélek mélységeinek föltárulása ragadta meg az értő olvasót. Volt, aki azt remélte, hogy a krónikák utalásaiban említett, de ténylegesen soha nem ismert magyar hősének, ősi epikus költészetünk nyomára bukkantak, s a balladákból – ahogyan később a *Kalevala* megtalált énekeiből – kirajzolódik, összeáll az elveszett „magyar eposz”. Hiszen kétség nem fért hozzá, hogy régebben énekmondók, regösök járták az országot, s virágozott a magyar nyelvű udvari epika. „*Hol vannak e dalok, hol a dalszerzők? Az ének elhangzott, az énekmondó nevét feledés borítja. Hol van itt az előbbi század fényes eposzáinak nyoma? Hol a nemzeti mondák hírhedt gazdagsága? Minden, minden elveszett-e egyik század végétől a másik század elejéig?*” – kérdi Arany János.

A ballada végül is nem adott választ az Arany János által föltett kérdésre: nem volt azonos az elveszett magyar ősköltészettel. A nép **hosszú nótának**, **történetnek** nevezte. Ennek az az oka, hogy valamikor régen a balladát eljátszották: a szereplőket megelevenítő személyek adták elő a szöveget, ezt megfelelő mozdulatokkal, arcjátékkal, ütemes tánclépésekkel, énekkel, zenével kísérték. Tehát *üteme, dallama* van, ezért mondjuk, hogy közel áll a népdalhoz.

¹ *Greguss Ágost* (1825–1882) bölcséleti doktor, egyetemi tanár, esztéta, az MTA tagja, a Kisfaludy Társaság másodelnöke

A népballada kései műfaj, a **középkorban** jelent meg, német nyelvterületen a XIII. században terjedt el. Csak énekes formában élt, gyakori külső jegye a sor- és versszakismétlés. Európa közös népköltési műfaja. A ballada műfajának virágzása az időmeghatározások szerint a XI–XVI. század volt, akkor bontakozott ki műfaji változatainak teljes gazdagságában, akkor alakult ki témáinak az a tömör, drámai szerkezetű formája, ami az epikus énekköltésben a balladának oly különleges helyet biztosít.

Nota bene! A ballada verses kisepikai, nép- és műköltészeti műfaj. Az eseményeket, előzményeket, okokat nagyrészt drámai párbeszédkekből és lírai monológokból ismerjük meg.

De vajon hasonlít-e a népmeséhez?

Műfaji jegyei • A balladának *sűrített cselekménye* van, amely *párbeszédes* formában vagy a szereplők lírai *monológjában* bontakozik ki. A balladai cselekmény a szereplők sorsának csak lényeges fordulatait jeleníti meg, nem részletez, általában mellőzi a környezetleírást, a hősök külső ábrázolását. Minderre nem is volt szükség, hisz a szereplők bemutatták a történetet. Ma már hézagot érzünk egyes balladák szövegében, s ilyenkor a *balladai homályról* beszélünk.

De a ballada nemcsak azért rokon a mesével, mert cselekménye van és sok benne a párbeszéd. Gyakoriak benne a *csodás, mesés elemek* is. A mesére jellemző *hármasságot* is megfigyelhetjük a balladában. Van még egy figyelemre méltó műfaji sajátossága, formai vonása, mégpedig a gyakori *szó- vagy sorismétlés*. A ballada általában *tragédiával* végződik.

Leggyakoribb témák • A szerelem, a szegény-gazdag ellentét, a féltékenységek, a hűség-hűtlenségek stb. Az európai balladairodalom kedvelt témája volt az apa helyett férfiként hadba vonuló lány alakja. Fontos eleme a balladának a lélekrajz és az ősi babonás hiedelmek továbbélése.

A ballada csak énekelt formában élt. Jó alkalmak voltak a balladák éneklésére a kalákában (közösen végzett munka a rokonokkal, barátokkal) végzett közös munkák: a tollfosztás, fonás, kukoricamorzsolás, kelengyekészítés. Az életmód megváltozásával eltűntek az ilyen alkalmak és velük együtt a balladaéneklés is.

Fajtái • Ismerünk **népballadát** és **műballadát**. A népballada szerzője ismeretlen, a műballadáé ismert. A műballada a népballada hatására alakult ki. A népköltészet megtermékenyítő hatására a költők átvették, utánozták és újjáteremtették ezt a műfajt. Ez a jelenség a világirodalomban figyelhető meg először. Az angol Macpherson (e.: mekferson) *Osszián-énekeiben* (1765) az ősi angol és skót balladákat utánozta. Szaggatott, homályos, drámai hangvételű balladái divatot teremtettek. A német nyelvű költészetben is megfigyelhető – Goethe, Brentano, Schiller műveiben – a népballada befolyása. Ezek a szerzők sokat merítettek az északi tündérballadákból.

Magyarországon a reformkorban (1824–1848) indult hódító útjára a műballada, illetve a balladához közel álló, rokon műfaj, a románc. Nagy reformkori költőink, Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály életművében egyaránt találunk románcokat (Kölcsey: *Vándor*, Vörösmarty: *Gábor diák, Szilágyi és Hajmási*) és főleg Vörösmartynál történelmi témájú balladákat (*Búvár Kund*). Világirodalmi színvonalra

Arany János emelte a magyar műballadát. Ő a hazai (székely) és külföldi (skót) népballada elemeit ötvözte a német és a reformkori magyar műballada sajátosságaival (*Szondi két apródja*, *Tengerihántás*, *Vörös Rébék* stb.). Talán nem véletlen a párhuzam, amikor Aranyt – jelentőségét méltatva – a balladairás Shakespeare-jének nevezi az irodalomtörténet.

Nota bene! A népballada drámai és lírai elemekkel átszőtt rövid elbeszélő költemény. Előadása szaggatott, homályos, dallamos. Verselése ütemes. Tehát a ballada a három műnem, az epika, a líra és a dráma bizonyos elemeit egyesíti magában.

A ballada elnevezés az olasz *ballare* 'táncolni' szóból ered. Eredetileg a refrénes, lírai táncdalt nevezték balladának.

A magyar népballadák első jelentős gyűjtője Kriza János volt, aki *Vadrózsák* címen 1863-ban adta ki gyűjtését.

1. Mikor kezdték el gyűjteni a népballadákat?
2. Milyen műfaji jegyek jellemzőek a balladára?
3. Goethe szerint a ballada az „östojs”, amelyből a líra, a dráma és az epika kifejlődött. Szerinted elfogadható-e ez az állítás?
4. A népköltészet milyen ágairól tanultál már? Sorold fel azokat, és mondj példákat!
5. Már ötödik osztályban tanultál a népdalokról, mondákról. Elevenítsd fel, mit nevezünk eredet-, történeti és hiedelemmondának! Milyeneket ismersz?
6. Legkedvesebb népmeséd alapján sorold fel a mesék legjellemzőbb szerkezeti és műfaji sajátosságait!
7. Mit fejeznek ki a szólások és közmondások?
8. Mi fejeződik ki a nép körében keletkezett találós kérdésekben?
9. Mivel magyarázható szerinted, hogy egy-egy népköltészeti alkotás több változatban is él?

Énekeljetek együtt! Rendezetek népdalversenyt az osztályban!

Milyen magyar népdalt és műdalt ismersz? Gyűjts nagyszüleidtől, szüleidtől népdalokat, műdalokat!

Kőmíves Kelemenné

(székely népballada)

Tizönkét kőmíves összetanakodék,
Magas Déva várát hogy felépítenék,
Hogy fölépítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.
Déva városához meg is megjelöntek,
Magas Déva várhoz hézza is kezdöttek,
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit raktak estig, leomlott röggelre.

Megint tanakodék tizönkét kőmíves,
Falat megállítani, hogy lössz lehetséges,
Míg elvégre ilyen gondolatra jöttek,
Egymás között szoros egyességet töttek:

Déva vára

– Kinek felesége legelőbb jő ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe,
Keverjük a mészbe teste hammát,
Avval állítsuk meg magos Déva várát.

*

– Kocsisom, kocsisom, nagyobbik kocsisom,
Én uramhoz mönni lönne akaratom!
– Kőmíjes Kelemön felesége mondja –
Fogd bé a lovakat, fogd bé a hintóba,
Fogd bé a lovakat, állj is gyorsan elé,
Hadd mönnyünk, hadd mönnyünk Déva vára felé. –
Mikor fele útját elutazták vóna,
Erős üdő vala, záporosó hulla.
– Asszonyom, csillagom, forduljunk mü vissza,
Rossz jelenést láttam az éjjel álmomba,
Az éjjel álmomba olyan álmot láttam,
Kőmíjes Kelemön udvarában jártam,
Hát az ő udvara gyásszal van behuzva,
Annak közepibe mély kút vala rakva,
Asszonyom, asszonyom, forduljunk meg vissza! –
– Kocsisom, kocsisom, nem fordulunk vissza,
A lovak se teéd, a hintó se teéd,
Csapjad a lovakat, hadd haladjunk elébb. –

Mönnnek, möndögélnek Déva vára felé,
Kőmíjes Kelemön őket észrevövé,
Megijede szörnyen, imádkozik vala:
– Én Uram Istenem, vidd el valahova!
Mind a négy pej lovam törje ki a lábát,
Vessen a hintómnak négy kereke szakát,
Csapjon le az útra tüzes istennyila,
Horkolva térjenek a lovaim vissza! –
Mönnnek, möndögélnek Déva vára felé,
Sem lovat, sem hintót sösömmi baj nem lölé.

– Jó napot, jó napot tizönkét kőmíjes!
Neköd is jó napot Kelemön kőmíjes! –
Köszöne az asszony, az ura válaszolt:
– Édös feleségöm, neköd is jó napot!
Hát ide mér jöttél a veszedelmedre,
Szép gyöngén megfogunk, bédobunk a tűzbe.
Tizönkét kőmíjes azt a törvényt tötte:
Kinek felesége hamarabb jó ide,
Fogjuk meg szép gyöngén, dobjuk bé a tűzbe,
Annak gyöngé hammát keverjük a mészbe,
Avval állítsuk meg magos Déva várát,
Csak így nyerhetjük el annak drága árát. –

Kelemönné asszony, hogy átalértötte,
Bánatos szüvének így lött felelete:
– Várjatok, várjatok tizönkét gyilkosok,
Amíg búcsut vőszök: csak addig várjatok,
Hogy búcsut vőhessek asszonybarátimtól,
Asszonybarátimtól s szép kicsi fiamtól:
Mert a halottnak is hármát harangoznak,
Én árva fejemnek egyet sem konditnak. –
Kelemönné asszony avval hazamöne,
Egyször mindönkorra hogy vég búcsut vönne,
Hogy végbúcsut vönne asszonybarátitól,
Asszonybarátitól s szép kicsi fiától.
Avval visszamöne Kőmíjes Kelemönné,
Sírva haladt magas Déva vára felé.
Mégfogták szép gyöngén, betövék a tűzbe,
Az ő gyöngé hammát keverék a mészbe,
Avval állták meg magos Déva várát,
Csak így nyerheték meg annak drága árát.

Kőmíjes Kelemön mikor hazamöne,
Az ő kicsi fia jöve véle szömbe.
– Isten hozott haza, kedves édösapám!
Hol maradt, hol maradt az én édösanyám?
Az ő édesapja neki így felele:
– Hadd el, fiam, hadd el, hazajő estére.
– Istenem, Istenem, este is eljőve,
Mégis édösanyám még haza nem jöve!
Apám, édösapám! Mondja meg igazán,
Hogy hol van, hogy hol van az én édösanyám?
– Mönny el, fiam, mönny el magas Déva várra,
Ott van a te anyád, kőfalba van rakva.
Elindula sírva az ő kicsi fia,
Elindula sírva magos Déva várra,
Háromszor kiáltá magos Déva várán:

– Anyám, édesanyám! Szólj bár egyet hozzám!
 – Nem szólhatok fiam! Mert a kőfal szorít,
 Erős kövek közi vagyok bérakva itt. –

Szüve meghasada s a föld is alatta,
 S az ő kicsi fia oda *beléhulla*.

hammát – hamvát, hamuját; **kerék szaka** – a kocsikerék faabroncsát több darabból állítják össze, s egy darabja a kerék szaka

Amit a műről tudnod kell!

A ballada alapmotívuma egy ősi, népi hiedelem, a falba épített asszony történetén alapul. Tudjuk azt, hogy a várakat általában valamilyen nehezen megközelíthető helyre, magas hegyromra vagy sziklára építették. Valószínűleg ez adja magyarázatát annak, hogy a várépítő kőművesek miért gondolták, hogy emberáldozat nélkül nem tudják a „falakat megállítani”.

A ballada *ritmikus ismétlésekkel* átszőtt *dramai* eseménysort formál meg. Az *eseménysor* elemei a történések, a szereplők *szavai* és *tettei* láncszerűen egymásba kapcsolódnak. Ha megfigyeljük az igéket: *összetanakodék, feléptenék* stb. és az ismétléseket: az azonos vagy hasonló jelentésű szavakat, az azonos vagy hasonló szerkezetű mondatokat, a hasonló érzelmet kifejező szavakat a szövegben, azt látjuk, hogy a cselekmény két szemben álló erő küzdelmére épül.

A ballada cselekménye, minden részlete nem érthető azonnal az első olvasás után. Ezt *balladai homálynak* nevezzük.

A ballada cselekmény-mozzanatai vázlatosan:

I. Előkészítés: Déva falainak leomlása

II. Bonyodalom: A kőművesek egyezsége

1. Késleltető mozzanat: Kőműves Kelemenné elindul Dévára

III. Fordulat: A kőművesek és az asszony találkozása

1. Késleltető mozzanat: Az asszony hazatérése, búcsúja fiától és asszonypajtásaitól

IV. Tetőpont: Az áldozat

V. Megoldás: A falak megállnak; a fiú halála

1. Figyeld meg a képen látható vár elhelyezkedését, nehéz megközelítése ad magyarázatot arra, hogy a várépítő kőművesek miért gondolták, hogy emberáldozat nélkül nem tudják a „falakat megállítani”. Hogyan vélekedsz erről?

2. Hányszor és milyen helyzetben hangzik el az egyezség szövege a kőművesek közt? Milyen a hatásuk?

3. Az asszony és a kocsis párbeszéde több szempontból is fontos. Látsz-e összefüggést Kőműves Kelemen fohásza és a baljós előjelek között?

4. Milyen ellentét van Kőműves Kelemen magában mondott fohásza és az asszonyhoz intézett gyöngéd szavai között? Milyen indulatokra, érzelmekre gondolsz?

5. Kik a ballada szereplői? Jellemezd Kőműves Kelemennét a balladából vett részletekkel! Miért az ő jellemét helyezi előtérbe a ballada? Miért vállalja az áldozatot?

6. Milyennek látod Kőműves Kelelent? Felébred-e a lelkiismerete?

7. Milyen emberi tulajdonságok jellemzik az építőmestereket?

8. Vizsgáld meg a ballada versformáját! Hogyan nevezik ezt a versformát? Látsz-e hasonlóságot a ballada és a *János vitéz* verselése között?

9. Keresd meg az alábbi események közül azt, amelyet a ballada nem részletez! Miért nevezzük balladai homálynak?

- Kőműves Kelemenné Déva vára felé utazik.
- A kisfiú édesanyja keresésére indul.
- Kőműves Kelemenné elbúcsúzik a barátaitól és kisfiától.
- A kocsis figyelmezteti az asszonyt.

Keresd meg a *Néprajzi lexikonban* az **áldozat** címszót! Írd be a füzetbe!

Két kápolnavirág

(tiszaújhelyi népballada)

– Anyám, anyám, édesanyám,
Engedje meg szép kérésem:
Hadd vegyem el Kádár Katát,
Jobbágyamnak szép leányát.
Miklós úrfi szépen kéri,
Édesanyja nem ígéri.

Miklós mondja az anyjának:

– Kádár Katát szeretem csak,
Csak egyedül Kádár Katát,
Jobbágyamnak szép leányát.

Miklós anyja azt feleli:

– Abból ugyan nem lesz semmi,
Vagyon lányok az uraknak,
Abból neked is juttatnak.

Miklós úrfi megbusula,
Készül, indul bujdosásra.

– Szolgám, szolgám, édes szolgám,
Nyergeljed meg pej paripám!
Megyünk, megyünk, amíg látunk,
Legyen örök bujdosásunk.

Miklós úrfi elindula,
Ezt meglátta Kádár Kata.

A kapuját megnyitotta,
Hogy Miklós bemenjen rajta.

– Ne nyiss kaput, Kádár Kata,
Nem megyek én most be rajta,
Hanem megyek a világba
Holtig tartó bujdosásra.

– Állj meg, kincsem, szép Miklósom,
Hadd adjak rád egy pár csókot,
Adjak neked egy bokrétát,
A kezedbe kézi ruhát.
Mikor ruhám vérrel habzik,
A bokrétám hervadozik,
Akkor lészen veszedelmem.

Elindulnak, mennek, mennek,
Hosszú útnak, rengetegnek.
Hát a ruhát Miklós úrfi
Előveszi, meg-megnézi:

Hát, a ruha vérrel habzik
A bokréta hervadozik.
Mind a kettő azt jelenti,
Kádár Katát most veszejtik.

Miklós úrfi megfordula,
Egy molnár gazdát találá,
Kihez közel lovagola,
Kihez ő ekképpen szóla:

– Hallod-e, te Molnár gazda,
Mi hír van a falutokba?
– Nincsen ottan semmi egyéb,
Kádár Katát elvesztették.

– Hallod-e, te molnár gazda,
Vigy el engem éppen oda,
Hol elveszett Kádár Kata,
Jobbágyamnak szép leánya.
Pej paripám tied legyen,
Minden ékes öltözetem.

Molnár gazda szót fogada,
Miklós előtt elindula.
Elvitte őt arra helyre,
Feneketlen tó szélére.

Miklós leszóla a tóba:
– Élsz-e, kincsem, Kádár Kata?
Kádár Kata azt feleli:
– Nálad nélkül alig telik.

Miklós úrfi feljajdula,
Kezét fejére kulcsolja,
S beleereszkedett hozzá
A nagy feneketlen tóba.

Az egyikből növekedett
Muskátliszál,
A másikkól növekedett
Rozmaringszál.
Ott is addig növekedtek,

Míg össze nem ölelkeztek.

Miklós anyja ment sétálni
Meg találta őket látni.
Vízi bűvárt elhivatta,
Mind a kettőt kiásatta.

Az egyiknek csináltatott
Vörös márványkőkoporsót,
A másiknak csináltatott
Fehér márványkőkoporsót.

Az egyiket eltemette
Az oltárnak elejébe,
A másikat eltemette
Az oltárnak háta mögé.

Az egyikből növekedett
Fehér márványliliomszál,
A másikkól növekedett
Vörös márványliliomszál.
Ott is addig növekedtek,
Míg össze nem ölelkeztek.

Miklós anyja ezt meglátá,
Mind a kettőt leszakítá,
Talpa alá letaposta,
Tövisbokorra rakatta.

Ezt, hogy látta Kádár Kata,
Koporsóban feljajdula:
– Életünkben üldözőnk voltál,
Holtunkban békét sem hagytál,
Kiért Isten jót ne adjon,
Szeretetlen társat adjon,
Kenyeretlenség találjon,
Soha senki meg ne szánjon!

Amit a műről tudnod kell!

A *Két kápolnavirág* című népballada egyik változata a jól ismert és feltehetően még a XVI. században keletkezett székely népballadának, a *Kádár Katának*, amelyet Kriza János jegyzett le. Vári Fábrián László, megyénk néprajzi kincsének jelentős kutatója 1988-ban Tiszaújhelyen hallotta és jegyezte le Andrásrók Ilonától. A két népballada cselekménye azonos, csak a kárpátaljai népballadában Miklós úrfi szerepel Gyula Márton helyett.

Ez a ballada abba a korbá visz el minket, ahol a származás- és vagyonbeli különbség útjába állhat két fiatal boldogságának. Az egymástól tiltott, de a halálban virágként egymásra találó, összeölelkező szerelmesek története elterjedt az európai népek középkori költészetében, meséiben. A falu zárt törvényei szerint élő közösségekben bárhol megeshetett hasonló történet, mert a kegyetlen valóság újra és újra meghazudtolta a szerelem eszményét. Az egyén szándékát kiméretlenül elnyomta a család érdeke. A babonás félelem, a baljós jelek ősidők óta ismerős dolgok az egyszerű emberek számára.

Vizsgáljuk meg, hogyan bontja ki a ballada a szokás és az egyéni szándék konfliktusát. Figyeljük meg a párhuzamos – ellentétes szerkesztést, a párbeszédek és az elbeszélő részek váltakozását: az ismétlések szerepét!

KÖZLÉSFORMÁK	SZERKEZET	
	ELLENTÉTEK	PÁRHUZAMOK
<i>Párbeszéd</i>	Miklós úrfi szándéka	Az anya ellenvetése, átká
<i>Mesei formálású elbeszélés</i>	Miklós úrfi távozása, a bokréta és kézi ruha üzenete, vándorlás, egymásra találás	Kádár Kata üldözése, a bokréta és kézi ruha üzenete, visszatérés, szétválasztás
<i>Jelképes párbeszéd</i>		Kádár Kata átká

1. Mit jelképez a ballada ősi hiedelmi magva, a két kápolnavirág motívuma?
2. Milyen íratlan törvényt képvisel az anya?
3. Milyen gondolkodásmódot tükröznek Miklós úrfi szavai?
4. Dönthet-e valójában saját sorsáról?

Hasonlítsd össze a ballada többféle, egymástól eltérő változatát, és keresd meg az azonos és az eltérő vonásokat!

A hármas varázsfű

(ruszin népballada)

Kasza röppen, renden a rét,
Mintha beszélgetne:
Szép eladó lányt a legény
Ugyan hol lelhetne?

– Falu szélén, kicsi házban
lelsz magadnak mátkát,
ott neveli édesanyja
egyetlenegy lányát.
Bekopogtam, megkérdeztem
A szép barna lánytól:
– Hozzám jönnél? Megkérhetlek
az édesanyádtól?

– Tiéd leszek, ha koszorúm
elkészülhet végre –

Szükségem van a hármasfű
Bűvös erejére.

– Ó ez nekem semmiség csak,
három lovam vár rám,
megszerzem a hármasfüvet,
ha azt kéri a mátkám!

Vitt a lovam réteken át,
Sziklás hegyek alján,
Megláttam a varázsfüvet
Sebes patak partján.

De amikor ásni kezdtem
A csodavirágot,

Kakukkmadár szállt a fára,
S onnan rám kiáltott:

– Balga legény, mi szükséged
a bűvös erőre?
Hűtlen babád épp most készül
Mással esküvőre!

Ha hűtlen lett, az ő dolga,
nem öl meg a bánat.
De a fakó máris fordul,
Hazafelé vágat.

Lovam habosra hajszolva
vigalomra értem:
való igaz, mit a madár
Elfecsegett nékem.

A menyasszony udvarában
pálinkával várnak:
– Kívánj te is sok szerencsét
A fiatal párnak!

– Köszönöm a jó kis italt –
meg nem inni vétek.
Küldjétek ki régi babám,
Véle hadd beszéljek.

– Mit ígértem, megtartottam,
el is hoztam, látod,
menyasszonyi koszorúdba
A bűvös virágot.

Légyen tiéd e varázsfű
most már mindörökké...
Kard villan, s a szép lány feje
Legurul a földre.

– Temető már a hazája,
sírján gyom egy szál se.
Ha az enyém nem lehetett,
ne ölelje más se!

Ha üldöznek a zsandárok,
Mind magára vessen.
Gondolta volna meg a lány,
Kettőt hogy szeressen.–

V. P. Lintur gyűjtése, Vári FABIÁN László fordítása

1. Milyen drámai eseménysort beszél el a ballada?
2. A cselekmény milyen csomópont köré csoportosul?
3. A mesékben már találkoztál beszélő madárral. Mi a szerepe a kakukkmadárnak?
4. A párbeszéddek hogyan tükrözik az érzelmeket, a sodródó lendületet a balladában?
5. Szerinted mit érezhetett a megcsalt fiú akkor, amikor átnyújtotta volt kedvesének a csodavirágot?
6. Miért végzett kedvesével?

Hasonlítsd össze *A hármas varázsfű* című ruszin népballadát a már tanult népballadákkal!

*A próza morgó malom kelepe.
A vers a szívnek hárfa-éneke.
A próza mállik, szertehull, ha régi.
A vers örök, mint minden, ami égi!*

Gárdonyi Géza

A LÍRAI VERSEK VILÁGÁBAN

A líra a három műnem egyike, azt is mondhatjuk, hogy a lírai énnak köszönhetően a legszemélyesebb műnem. A költők az érzéseiket, a világról alkotott gondolataikat fogalmazzák meg többnyire képszerű formában.

A *líra* szó görög eredetű, jelentése: húros, lanthoz hasonló hangszer. A szó eredete jelzi, hogy a lírai művekhez valaha szorosan hozzá tartozott a zene, a dallam. A lírai alkotások mind a mai napig *fő jellemzői* közé tartozik a ritmus, a verses forma.

Nota bene! A líra az egyik műnem. Az idetartozó irodalmi alkotások legfőbb sajátossága, hogy elsődleges témájuk az egyén, az én világa, a belső lelki világ: az én válasza a valóság bizonyos kihívására.

A lírikus nem a világot jeleníti meg művében, hanem önmagát, amint találkozik a valóság dolgaival, s kifejezi mindazokat az érzelmeket és gondolatokat, amelyek e találkozás során lelkében keletkeztek.

A lírai formák általában a rövid műfajok körébe tartoznak, és szükségszerűen nagyobb tömörséggel, sűrítéssel tükrözik az emberi, társadalmi lényegét, az ember és a valóság viszonyát. A lírai költemény legtöbbször **verses monológ**.

A hagyományos lírai műfajok, az *elégia*, *óda*, *rapszódia*, *himnusz*, *dal* az irodalom története folyamán nagymértékben változtak tartalmukat és formájukat tekintve is. Bővültek különféle lírai költeménytípusokkal pl. *bölcselő költemény*, *episzto-la*, *epigramma*, *satíra*.

Sir Lawrence Alma-Tadema: *A görög líra születése*

Témája • Témájuk szerint a lírai művek lehetnek (többek között) *hazafias, szerelmi, tájleíró, közéleti, gondolati, vallásos, forradalmi* versek. A lírában a költő belső világa nem mindig közvetlenül jelenik meg.

Típusai • A lírai költészet fő típusai a megszólaló személy, azaz **alanya** alapján:

- *személyes líra* – ahol a közvetlen önkifejezés a döntő;
- *szereplíra* – ahol a költő belehelyezkedik egy más emberi egyéniségbe, magatartásba;
- *közösségi líra* – ahol a költő érzelmei egy nagyobb közösség érzéseinek kifejezőjévé válnak.

A lírai költészet **feladatát, funkcióját** tekintve beszélhetünk például *élmény- vagy vallomáslíráról*, melyben érzelmeit, belső énjét közvetlenül fejezi ki a költő, vagy *tárgyas líráról*, melyben leíró elemek kerülnek előtérbe, a költő érzelmei közvetve, az ábrázolt tárgyból, tájból sugározva jutnak kifejezésre. Nyelvi eszközeit a természet képeiből meríti. A lírai műfajok ideje: a jelen. Központi témája az érzelem.

Minden jó vers hangjait, szavait, képeit, mondatait olyan sok és annyiféle kapcsolat köti össze, hálózza át, hogy valamennyi feltárása és bemutatása szinte lehetetlen. Az alábbiakban néhány költőóriás versét elemezve megpróbáljuk megfejtetni, hogyan bontakozik ki az élmény, amelynek hatására a vers íródott.

ROBERT BURNS

(1759–1796)

Alexander Nasmyth:
Robert Burns

Talán nincs még egy költője a világirodalomnak, aki annyira belopta volna magát a magyar költészetbe és a magyar versolvasók szívébe, mint „a skótok Petőfije”, Robert Burns (e.: robert börnsz). *John Anderson, szívem, John, Van itt valaki? Ki kopog? Én vagyok, mondta Findlay, Korai még a konty nekem, Sej, szép legény volt Hegyi Jani, Ha mennél hideg szélben a réten át, a réten át...* – mind olyan ismerősen hangzik, mint akármelyik nemzeti klasszikusunk, hála a nagyszerű fordítóknak is, Arany Jánostól Kormos Istvánig.

Életútja • A skótok Robbie Burns-e 1759. január 25-én született Ayr városában egy igen szegény kertész legidősebb fiaként. (Ez a nap azóta is a skótok egyik nemzeti ünnepe.) Apja, William Burnes, vagy Burness. Annak ellenére, hogy Burnsék különösen szegények voltak, Robbienak igyekeztek minden lehetőséget megadni arra, hogy tanulhasson és kiemelkedhessen saját helyzetéből. A kis kunyhó is hűen tükrözi, milyen körülmények között élt a család. Egy fedél alatt laktak az állatokkal, az egyik lakószoba közvetlen szomszédságában egy tehén és néhány szárnyas húzta meg magát.

A költő igyekezett tisztességesen kihasználni az apja nyújtotta szerény lehetőségeket, előbb három évig egy szomszédos faluban tanult, majd később hosszabb-rövidebb ideig három másik környékbeli intézményben nevelkedett. Egészen kiválóra fejlesztette angol nyelvtudását, de megismerkedett a francia nyelv szépségeivel is, olvasni állítólag ezen a nyelven is szinte folyékonyan tudott. Már ekkor megmutatkozott irodalmi vénája, folyamatosan a könyveket bújta, az akkori angol irodalom kis szakértője és rajongója lett.

Robert apja 1784-ben meghalt, a fiúk egyedül maradtak. Robbie és Gilbert nevű fivére gazdálkodásba fogtak. De ahogyan addig is minden, amibe Burnsék belekezdtek, a farmergazdálkodás is kudarcot vallott.

Üzleti kudarcai miatt Robert úgy döntött, hogy elhagyja az országot. Egy ilyen utazáshoz azonban nem kevés pénz kell, Burnsnek pedig nem volt egy vasa sem. Hogy valami pénzhez jusson, 1786-ban, Kilmarnockban kiadta addig elkészült verseit. A kötet nem várt sikert aratott, és Robert az év irodalmi híressége lett Skóciában, így ahelyett, hogy emigrált volna, felköltözött Edinburghba, a kultúra egyik fellegvárába.

Egy évvel később bővített kiadást jelentetett meg, amely szintén nagy sikert aratott. Sikerét pénzre váltva anyagiilag is támogatni tudta Mossgielben rekedt bátyját és saját magának is vett egy farmot.

1791-ben egészsége megromlott és a kedvét is elvesztette, harminchét éves korában (1796) örökre feladta a küzdelmet.

Munkássága • Burns költészetét a skót költészet évszázados hagyományaiból merítette. Énekeit ismert skót költemények dallamára szerezte. Mintegy összefoglalta mindazt, ami a skót hagyományban szép és költői volt. Egyszerűségük varázsához hozzájárult a nyelv is; Burns jó verseit nem az angol irodalmi nyelven írta, hanem skót nyelvjárásban, ez a nagy balladák nyelve. És még egy titka van Burns varázsának, a személyes hang. Az első költő, akinek költészete tiszta élménylíra. Verseiben nem tagadja meg az északi, kissé nyers és kétségbeesett, sör- és pálinkaszagú önmagát. Folyton szerelmes; az olvasó elveszti fejét a versekben szereplő rengeteg női név között.

Humora semmivel sem kisebb, mint érzelmi kifejezőképessége. Megénekli a falusi udvarlást, kihallgatja két kutya, egy gazdag meg egy szegény beszélgetését, elmulat a túlságosan jó embereken. Tapasztalatból ismerte osztályának nyomorát és szenvedését a sivár, rosszul termő skót talajon, hideg telek és még hidegebb nagybirtokok súlya alatt, nem voltak misztikus vigasztalásai, nagyon is tudta, mit akar. Nekünk talán azért oly otthonos költészete, mert annyira hasonlít minden tekintetben Petőfire.

Burns költői alkatának legjobban megfelelő műfaj a **dal**: Burns a világ egyik legnagyobb dalköltője. Költészete az egész európai irodalomra termékenyítő hatással volt. A magyar irodalomban elsősorban Arany Jánosra.

Amit a műről tudnod kell!

A *Falusi randevú* című költemény egyszerű történetet mesél el egyszerű nyelven. A lírai én egy lány és egy fiú nevében beszél egy adott helyzetet felidézve.

Azokat a verseket, amelyekben a költő egy másik személy helyzetébe képzei magát, s annak érzelmeit, gondolatait írja le, **helyzetdall**nak nevezzük.

A vers úgy mesél a titkos találkozásról, hogy csak a fiú és a lány párbeszédét mondja el. Ez mégis önmagában érzékelteti a legény egyszerű udvarlásának, s a lány meghódításának a történetét. Hangulata nem meghatározható, hiszen nem derül ki, hogy fájdalommal vagy örömmel emlékezik-e vissza a lány.

A vers egyszerű eszközökkel éri el hatását. Költői kép nincs benne, a szereplők érzelmeiket közvetlenül nem is fejezik ki. Ezért nagy jelentősége van a nyelvi megoldásoknak, például a mon-

datfajta'knak. A kérdő mondatok a félelmet, az érdeklődést adják vissza. A felszólító mondatok az elutasítástól a szerelmi titok megtartásának esküjéig vezetnek el. A feltételes *ha* kötőszóval induló mondatok a lány gyengülő ellenállását, majd beleegyezését is érzékeltetik.

A kétsoronként visszatérő idéző mondatok (*mondta Findlay*) első olvasásra egyhangú ismétlődésnek hangzanak, mégis egységben tartják a verset. Findlay válaszai legtöbbször a lány szavait ismétlik úgy, hogy utalnak a hódítás mozzanataira, sikerére.

A kimondatlan, a költő által nem közölt dolgokat az olvasó egészíti ki. Minél kevesebbet mond el az alkotó, annál többet bíz az olvasó képzeletére.

Falusi randevő

David B. Walkley: *Falusi randevő*

Van itt valaki? Ki kopog? –
Én vagyok, mondta Findlay.
Takarodj, senki sem hívott! –
Ugyan már, mondta Findlay.
Lopni indultál? Mit csinálsz? –
Megsúgom, mondta Findlay.
Valami rosszban sántikálsz. –
Nem rossz az, mondta Findlay.

Ha most kinyílna ez a zár –
Csak nyílna, mondta Findlay.
Nem alhatnék el újra már. –
Nem bizony, mondta Findlay.
Ha benn volnál, szobámban, itt –
Bár volnék, mondta Findlay.
Itt rostokolnál hajnalig. –
Hát hogyne, mondta Findlay.

Ha itt maradsz ma éjszaka –
Maradok, mondta Findlay.
Vigyázz, hogy épen juss haza! –
Vigyázok, mondta Findlay.
S bármi essék is idebenn –
Hadd essék, mondta Findlay.
Mindhalál'ig titok legyen! –
Titok lesz, mondta Findlay.

Szabó Lőrinc fordítása

1. Milyennek képzeld el a szereplőket a vers alapján (életkor, megjelenés)? Szerinted kinyílik-e az ajtó?
2. Mi jelzi a versben, hogy a párbeszéd egy múltban megtörtént randevút örökít meg?
3. Milyen mondatfajták szerepelnek a szövegben? Mi a szerepük?

A verset többféle módon is el lehet mondani. Szóaltassátok meg úgy, hogy a lány számára a randevő szép emlék, illetve úgy, hogy keserű, mert később elhagyta őt a fiú!

Jellemezd Findlay válaszait! Mitől válnak humorossá?

PETŐFI SÁNDOR (1823–1849)

*...Anyám, az álmok nem hazudnak;
Takarjon bár a szemfödél:
Dicső neve költő-fiadnak,
Anyám, soká, örökkön él.*

Petőfi Sándor: *Jövendölés*

Nincs még egy magyar költő, akiről annyi tanulmány, elemzés, karcolat, elbeszélés, dráma és regény született, mint éppen Petőfi Sándorról. Nem véletlenül. Petőfi a legnépszerűbb magyar költőnk. Életművében népi alapon fogalmazódik meg a XIX. század első felének két nagy törekvése: a polgári társadalmi átalakítás és a nemzeti függetlenség célkitűzése. Verseit csaknem félszáz nyelvre lefordították, neve egyre több országban ismert.

Életútja • 1823. január 1-jén született Kiskőrösön. Gyermekéveit a Kiskunságon töltötte. Apja, Petrovics István szlovák származású magyarul író, olvasó, beszélő mézároslegény volt, amikor feleségül vette a kis szolgálólányt, a szlovák anyanyelvű Hruz Máriát. Az ügyes, vállalkozó szellemű ember előbb mézárszéket,

majd kocsmát bérelt és működtetett. Jól jövedelmező vállalkozásaival anyagi jólétet teremtett, mire gyermekeik, Sándor és István megszülettek.

Petőfi Sándor életének rövid, alig 26 esztendeje alatt szinte az egész országot bebarangolta. Vándorlásai már az iskoláskorban megkezdődtek. Jómódú, törekvő apja egyre jobb iskolákat keresett számára. Kiskunfélegyházáról Kecskemétre, Sárszentlőrincre, Pestre majd Aszódra küldte.

Az aszódi gimnázium jelentős állomás volt a költő életében: itt írta első verseit. Időközben szülei elvesztették szorgalommal gyűjtött vagyonukat, ennek ellenére még beírták őt a selmeci gimnáziumba. 1839-ben elhagyta az iskolát, és Pestre ment színházi statisztának. Ezzel hat igen keserves esztendő kezdődött életében. Erről később – visszaemlékezve – így vallott: *„Hat esztendeig voltam istentül, embertül elhagyott földönfutó. Hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom ... és mikor? Ifjúságom kezdetén, az élet legszebb szakaszában, mely csupán az örömeknek van teremve, tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig.”*

Katonáskodott Sopronban, diákoskodott Pápán, vándorszínészekkel járta az országot. 1843 őszén érkezett Debrecenbe egy szintársulattal. Itt töltött egy telet, innen indult Pestre tavasszal egy kötetnyi kéziratos verssel. Vörösmarty Mihály vette pártfogásába. Még ebben az évben megírta a *János vitézt*, amely országszerte híres költővé tette. 1846-ban ismerte meg Szendrey Júliát, szerelemre lobbant iránta, és hamarosan feleségül kérte.

Nagy szerepe volt az 1848. március 15-i forradalom előkészítésében, kirobbanásában. *Nemzeti dal*ának lelkesítő szavai ezreket és ezreket állítottak a forradalom mellé. A szabadságharcban a legendás hírű Bem apó szárnysegédje volt. 1849. július 31-én tűnt el a segesvári csatatéren.

A *Magyar Irodalom Történetében* olvashatjuk, hogy Petőfi az Alföld költője. „Leíró verseinek újdonsága az, hogy Petőfi, Gaál József alföldi képeit nem tekintve, jelentősebb irodalmi előzmények nélkül fedezi fel a költészet számára az Alföldnek, ennek a jellegzetesen magyar tájnak a szépségeit.” Valóban, a leíró versek között kutatva nemigen találunk ihlető elődöt. Különösen új vonás Petőfi tájleíró költészetében az, hogy a pusztai sík vidéket a szabadság jelképévé emeli.

Az alföld

Id. Markó Károly: *Magyar alföldi táj gémeskúttal*

Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!
Tán csodállak, ámde nem szeretlek,
S képzetem hegyvölgyedet nem járja.

Lenn az alföld tengersík vidékin
Ott vagyok honn, ott az én világom;
Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.

Felröpülök ekkor gondolatban
Túl a földön felhők közelébe,
S mosolyogva néz rám a Dunától
A Tiszáig nyúló róna képe.

Délibábos ég alatt kolompol
Kis-Kunságnak száz kövér gulyája;
Deleléskor hosszú gémű kútnál
Széles vályu kettős ága várja.

Méneseznek nyargaló futása
Zúg a szélben, körmeik dobognak,
S a csikósok kurjantása hallik
S pattogása hangos ostoroknak.

A tanyáknál szellők lágy ölében
Ringatózik a kalászos búza,
S a smaragdnak eleven színével
A környéket vígan koszorúzza.

Idejárnak szomszéd nádasokból
A vadlúdak esti szürkületben,
És ijedve kelnek légi útra,
Hogyha a nád a szélről meglebben.

A tanyákon túl a pusztai mélyén
Áll magányos, dőlt kéményű csárda;
Látogatják a szomjas betyárok,
Kecskemétre menvén a vásárra.

A csárdánál törpe nyárfaerdő
Sárgul a királydinnyés homokban;
Oda fészkel a visító vércse,
Gyermekektől nem háborgatottan.

Ott tenyészik a bús árvalányhaj
S kék virága a szamárkenyérnek;
Hús tövéhez déli nap hevében
Megpihenni tarka gyíkok térnek.

Messze, hol az ég a földet éri,
A homályból kék gyümölcsfák orma
Néz, s megettők, mint halvány kődoszlop,
Egy-egy város templomának tornya. –

Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!
Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.
Itt borúljon rám a szemfödél, itt
Domborodjék a sír is fölöttem.

Pest, 1844. július

zordon – komor, zord; **vadregényes** – regénybe illően szép; **róna** – síkság, puszt; **gulyás** – a gulyát őrző pásztor; **ménés** – szabadon tartott tenyészllovak csoportja; **csikós** – a ménés pásztora; **smaragd** – zöld színű drágakő; **csárda** – országút mellett épült kocsm; **királydinnye** – homokos talajon termő, sárga virágú gyomnövény; **vércse** – ragadozó madár; **árvalányhaj** – száraz, homokos helyen növő, világos, selymes bokrétájú növény; **szamárkönyér** – tuskés, kék virágú növény

Amit a műről tudnod kell!

Az alföld című vers Petőfi költői nagyságának és eredetiségének egyik legszebb dokumentuma. Ismeretes, hogy nem hegyvidéken nőtt fel, eredendő élményvilága ahhoz a magyar Alföldhöz kötötte, amelynek végtelen síkságain kiemelkedőbb magaslat is alig van.

Logikus tehát, hogy saját, adott környezetében akarta fellelni a szépség forrásait, az eredeti poézist. A tájhoz kettős a kötődése:

- ott született, ott töltötte gyermekkorát, s többnyire ott éltek szülei,
- számára a puszt; a szabadság szimbóluma.

Az alföldben, A Tiszában és a többi tájleíró költeményében együtt jelenik meg ez a két motívum.

Nyomatásban a vers 1844. október 5-én jelent meg a *Honderűben*. Nem a helyszínen készült tehát, hanem a költő pillanatnyi lelkiállapotát tükröző lírai emlékkép. Nem egy részletét mutatja be a tájnak, hanem az egész Alföldet a Dunától a Tiszáig – jellegzetes növényekkel, állatokkal, embe-
rekkel.

Szerkezete • A verset az 1–2. és a 12. versszak mintegy lírai keretbe foglalja – a tiszta lírai hang leginkább itt érvényesül. Az első két sor Petőfi egyik leglendületesebb verskezdeté. A költő nagy érzelmi telítettségű felkiáltással indít. Csodálja ugyan a vadregényes Kárpátokat, de csak az Alföldet szereti. Ideérkezve sasként *börtönéből szabadult* lelke felhők közelébe repül, hogy egyetlen pillantással ölelje magába a szülőföld, a *Dunától / A Tiszáig nyúló róna* képét. A róna képe kettős értelművé válik, nemcsak a megszokott tabló vagy látvány jelentést hordozza, hanem arcot, amely mosolyogva fordul a költő felé. Az utolsó szakasz a szülőföld szeretetét Vörösmarty *Szózatára* emlékeztető képpel fejezi ki.

Így teremődik meg a sajátos Petőfire jellemző **tájvers** első mintapéldája, amely olyan műfaj, amely bár leíró jellegű, elsősorban mégis líra.

A tájleíró költemény valamely táj bemutatása a költő hozzá fűződő érzelmeivel együtt.

Érzelmi kinyilatkoztatás az első két versszak, a harmadik az elképzelt magasba emelkedés. Az így alkotott összképet a költő a negyedik strófától kezdi részleteire bontani. Innentől kezdve a vers – ahogy Illyés Gyula írja – „a költői festés perspektíva kezelésének, a szűkítésnek, tágitásnak mester-műve ... *Leíró vers? Lírának éppoly hatalmas. Az első szakaszok sorait kilökö, hajlítgató friss lélegzetvétel ott áramlik valamennyi sor között, s csak akkor csendesül, amikor már a költő és az olvasó tudóval nem bírja tovább...*”

A költő a magasból a tanyákhoz jut először, itt érkezik meg, ha nem is egészen a földre, legalább földközébe. A tanyák körül búza tenyészik, amelynek szomszédságában nádasok vannak, s amelyen túl pusztaság terül el, ahol *magányos, dőlt kéményű csárda* áll, Kecskemétre igyekvő, s ide betérő *szomjas betyárokkal*. A kolompzó, a *széles vályú kettős ága* a gémeskútnál, a vadludak felijedése a széltől meglebbenő nádasnál, a csárda *dőlt kéménye*, a betyárok úti céljának pontos megjelölése: csupa-csupa meghittséget sugárzó mozzanat. Petőfi tekintete ezután már biztonságos otthonossággal hatol le a legapróbb részletekig. Megjeleníti a *törpe nyárfaerdőt*, ahova a *visító vércse* fészkel. Ezután az aljnövényzet és az ott élő tarka gyík leírása következik.

A 11. versszakban sejtlemessé válik a vers: homályból néz a gyümölcsfák orma, amelyek *kék* színe azonban nem azonos a szamárkönyér virágának előbb tapasztalt természetes kékjével, és már feltűnnek a látóhatár peremén a távoli városok templomainak tornyai *halvány kődoszlopként*.

Az utolsó versszak a költő személyes vallomása érzéseiről: *Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!*..., s ezzel nem a látvány értékének viszonylagosságára utal, hanem arra, hogy számára mitől

nyer mindez utánozhatatlan belső ragyogást. Négy alkalommal ismétlődik az itt: *Itt ringatták bölcsőm, itt születtem. / Itt boruljon rám a szemfödél, itt / Domborodjék a sír is fölöttem.*”

(Fried István, Szappanos Balázs verselemzése nyomán)

1. Miért szereti Petőfi az Alföldet? Hogyan vélekedik a Kárpátokról?
2. Az alföldi táj egy-egy fontos központja a gémeskút, a tanya, a csárda és a templomtorony. Magyarázd meg, hogy miért! Milyen szerepük van a mindennapi életben?
3. Melyek azok a jellegzetességek, melyek miatt a szabadság jelképe lehet az alföldi táj?
4. Melyek azok a versszakok, amelyek keretbe foglalják az alföldi táj leírását, s egyben ki is fejezik a költemény mondanivalóját?
5. Az utolsó versszak a költő legbensőbb, őszinte vallomása. Figyeld meg jól az ismétléseket! Magyarázd meg jelentésüket!

Az Alföld mely jellegzetes növényeiről és állatairól olvastál a versben? Ismeretesek ezek nálunk is? Melyek igen, melyek nem? Írd le!

Pászthory Lajos: *Holt-Tisza*

A Tisza

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotoljék hajjai fodrába’.

Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

Ahol álltam, sárga fövény-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarju-redek,
Mint a könyvben a sorok, heverték.

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő: benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne s folya vére.

Másfelől, a Tisza tulsó partján,
Mogyoró- s rekettye-bokrok tarkán,
Köztök egy csak a nyílás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.

Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők usztak át az égen.
Legmesszebről rám merengve néztek
Ködön át a mármarosi bércek.

Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha füttyentett be,
Nagy távolban a malom zugása
Csak olyan volt, mint szunyog dongása.

Túlhan, vélem átellenben épen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében.
Korsaját mig telemerítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.

Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Mintha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.

Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?

Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.

Késő éjjel értem a tanyára
Friss gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzseláng mellettünk.

Többek között szoltam én hozzájuk:
„Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi rosszat kiabáltak róla,
S ő a föld legjámborabb folyója.”

Pár nap múlva fél szendergésemből
Félrevert harang zugása vert föl.
Jön az árvíz! jön az árvíz! hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.

Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bőgve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot!

Pest, 1847. február

rajta

Túr – a Tisza egyik mellékfolyója; **főveny-szőnyeg** – homokszőnyeg; **sarjürend** – az első kaszálás után újra kisarjadt és lekaszált fű sorai; **űszők** – itt: parázs; **pór menyecske** – fiatal parasztasszony; **mámor** – kellemes bódulat, önfeledtség érzése; **mentül** – minél; **rőzse** – száraz gally; **róna** – nagy, sík térség, amelyet vagy megművelnek, vagy nyáját legeltetnek

Amit a műről tudnod kell!

Illyés Gyula Petőfiről szóló monográfiájában a következőképpen írt: »A Tisza, a folyó képénél is jobban egy lelkiállapotról ad képet... Itt maga is benne áll a képben. Nincs még egy magyar vers, amelyben ekkora lenne az égbolt és a csönd: a méhzümmögést is hallani. S nemcsak a mestermű-ábrázolású folyó körül, amely „... oly simán, oly szelíden / Ballagott le partalan medrében, / Nem akarta, hogy a nap sugára / Megbotolják hajjai fodrába.” És amelynek oly feledhetetlenül „Sima tükrén a piros sugárok / (Mint megannyi tündér) táncot jártak, / Szinte hallott lépteik csengése, / Mint parányi sarkantyúk pengése.»

Szerkezete • A 15 versszakos vers a táj festői rajzával kezdődik. A nyári alkony és a kis Túr torkolata pontos hely és időmegjelölés. Az anyja kebelére siető gyermek képe pedig nemcsak hasonlat, hanem lírai vallomás is, amelyben a költő Tiszához való viszonya fejeződik ki. Ezután a folyó jellemzése következik. A 2–3. versszak szín- és hanghatásokkal varázsolja elének a folyót („Piros sugárok”, „sarkantyúk pengése”). A 4. versszak a költői szemlélődés pontja. Innen kiindulva a költő koncentrikus körökben, a látóhatárt állandóan tágítva írja be a tájat. A közléről a távolra haladás végpontját a mármarosai bércek jelentik. A kezdő és végső pont között láthatók a Tisza túlsó partját szegélyező tarka reketyebokrok és az azok nyílásán kirajzolódó „kis falucska tornya”, a réten túl pedig a már homályos erdő. A hasonlatok és jelzők megfoghatóan és festőien ábrázolják a tájat és egyben a költő érzelmeit is. Az uralkodó csendet csak a madárfütty és a távoli malom zúgása töri meg. Idilli a

hangulat. Ezt még tovább fokozza a megjelenő „*pór menyecske*” képe. Ettől a pillanattól kezdve már a költői vallomás leírására helyeződik a hangsúly. A „*Lelkem édes, mély mámorba szédült*” sor a táj által kiváltott érzelem gazdagságát érzékelteti.

A 11. versszak a minden költői képzeletet felülmúló gazdag természet dicsérete. A 12–13. versszak a késői estét írja le a tanyán. A friss gyümölcsből készült vacsora és a társaival a Tiszáról folyó társalgás a vers nyugalmas lezárása is lehetne.

A költő azonban nem áll meg itt. A békés kezdőkép ellentétének a kettő versszakos leírása drámai befejezést eredményez. Az utolsó két versszak zaklatottságát, drámaiságát hasonlatok („*Mint az őrrült, ki letépte láncát*”), megszemélyesítések segítségével érzékelteti.

Petőfi a romantikus költészet nagy témájához nyúlt ebben a versében is. Azt ábrázolta, hogyan mutatkozik meg a végtelen a végesben. Azt ábrázolta, hogyan szembesül az egyes ember a kitágult, immár végtelennek tudott világmindenséggel.

Nemes Nagy Ágnes azt mondta, hogy a *A Tiszában* benne van a költészet két nagy lehetősége, szélsősége: a csend és a hangerő.

1. Olvasd el az első három versszakot és állapítsd meg, mely szóképekkel érzékelteti Petőfi a medrében békésen folyó Tiszát!

2. Milyen hangulatot keltett benned az alföldi táj leírása a nyári alkonyatban? Keresd ki azokat az igéket, amelyekkel meg is tudnád indokolni állításodat!

3. Hogyan válik a vers egyre személyesebbé, líraiabbá? Mi által? Melyik versszakban csúcsosodik ki líraisága?

4. Mely szóképek segítségével – hasonlat, megszemélyesítés, metafora – teremti meg Petőfi az utolsó két versszak zaklatottságát, drámaiságát? Figyeld meg, mennyire érzékelteti hangulatilag a világot elnyelni akaró Tisza dühögését a mély magánhangzók gyakori használata!

5. Tudod-e hol van a Tisza eredete? Hol állhatott Petőfi, amikor, mint írja: „*Másfelől, a Tisza túlsó partján*”, „*Legmesszebről rám merengve néztek / Kődön át a mármárosi bércek*”?

Nálunk a Tiszát szeszélyes, medrét változtató folyóként emlegetik. Te mit tudsz róla?

Orlay Petrich Soma: *Petőfi a szüleinél*

Egy estém otthon

Borozgatánk apámmal;
Ivott a jó öreg,
S a kedvemért ez egyszer
Az isten áldja meg!

Soká nem voltam otthon,
Oly rég nem látam már,
Úgy megvénült azóta
Hja, az idő lejár.

Beszéltünk erről, arról,
Amint nyelvünkre jött;
Még a színészetről is
Sok más egyéb között.

Szemében „mesterségem”
Most is nagy szálla még;
Előítéletét az
Évek nem szüntették.

„No csak hitvány egy élet
Az a komédia!”
Fülemnek ily dicsérést
Kellett hallgatnia.

„Tudom, sokat koplaltál,
Mutatja is színed.
Szeretném látni egyszer,
Mint hánysz bukfenceket.”

Én műértő beszédit
Mosolygva hallgatám;
De ő makacs fej! föl nem
Világosíthatám.

Továbbá elszavaltam
Egy bordalom neki;
S nagyon, nagyon örültem,
Hogy megnevetteti.

De ő nem tartja nagyra,
Hogy költő-fia van;
Előtte minden ilyes
Dolog haszontalan.

Nem is lehet csodálni!
Csak húsvágáshoz ért;
Nem sok hajszála hullt ki
A tudományokért.

Utóbb, midőn a bornak
Edénye kiürült,
Én írogatni kezdtem,
Ő meg nyugonni dült.

De ekkor száz kérdéssel
Állott elő anyám;
Felelnem kelle – hát az
Írást abban hagytam.

És vége-hossza nem lett
Kérdezgetésinek;
De nekem e kérdések
Olyan jól estenek.

Mert mindenik tükör volt,
Ahonnan láthatám:
Hogy a földön nekem van
Legszeretőbb anyám!

Dunavecse, 1844. április

láta – itt: látott; **előítélet** – elfogultságból eredő, nem tapasztalatra alapozott ítélet, vélemény; **műértő** – a művészetben jártas, hozzá jól értő; **estenek** – esnek

Amit a műről tudnod kell!

Petőfi az iskolát abbahagyva vándorszínésznek állt. Hosszú vándorút után meglátogatta szüleit dunavecsei otthonukban. Ekkorra már érlelődött benne, hogy felhagy a színészettel, és a költészetnek szenteli életét.

Édesapja rosszallóan nézte, hogy fia a művészetekkel foglalkozik. A vers kettőjük beszélgetésének, egy otthon töltött estének állít emléket. Ez a költemény alaphelyzete. Apa és fia kedélyes beszélgetés közben beszélget az eltelt időszakról, de érződik, hogy a két ember mást tart fontosnak és értékesnek az életben.

Az anya kérdései az örök anyaszerep megnyilvánulásai: az aggodalmat, a féltést, a feltétlen szeretetet jelzik.

Műfaja • Új témakör jelent meg irodalmunkban, a **családi líra**. Petőfi legbensőbb családi kapcsolatairól is fesztelen, közvetlen modorban közügyként beszél. Egyszerűen, hétköznapi nyelven ír, elsősorban szüleiéről. Az apa egyszerű, becsületes kétkezi munkás. Jóhiszemű, képtelen másokat becsapni, másokért kezességet vállalt, ebbe bele is bukott, a család csődbe jutott. Megveti fia mesteriségét, de megnevetetik versei. Akármilyen gyerek, mégiscsak az ő fia. Petőfi nem idealizált képet rajzol meg, kölcsönösen megértik egymás hibáit. Az apa nemcsak becsületes parasztember, hanem tökéletes hazafi is. Nem vagyont (nincs is) félti, hanem a hazát. Petőfi büszke az apjára. Az anyát mérhetetlen megbocsátó szeretet jellemzi. Az *Egy estém otthon* életképszerű vers. Kitarja a világ elé családi viszonyait. Petőfi rajongásig szerette édesanyját.

Nota bene! A mindennapi élet egy-egy jellemző jelenetét vagy alakját ábrázoló kisebb terjedelmű verses vagy prózai művet életképnek nevezzük.

Szerkezete • A 14 versszakos költemény négy részre tagolható. A költő szemével látjuk a szülfőket. Az 1–3. versszak a költő hazaérkezését tárgyalja; a 4–6. versszakban az édesapa fogalmazza meg véleményét fia foglalkozásával kapcsolatban; a 7–10. versszakban a költő megértően elfogadja édesapja véleményét; a 11–14. versszakban teljesedik ki édesanyja iránti szeretetének a bemutatása némi költői túlzással: „Hogy a földön nekem van / Legszeretőbb anyám!”.

1. Milyennek érzed a szülői házban töltött este hangulatát?
2. Miről beszélget apa és fia? Milyen a beszélgetés hangulata?
3. Szerinted miért nem örült az édesapa fia választásának: a színészetnek, költészetnek?
4. Milyennek ismerjük meg a versből az édesapát?
5. Mi az apa véleménye a művészetéről?
6. Hogyan fogadja ezt a fia? Mit jelent valójában a műértő jelző a hetedik versszakban?
7. Milyen foglalkozásra utal a hűsvágás?
8. Mi a különbség az apa és az anyja fiához fűződő viszonya között?
9. Mi bizonyítja a versben, hogy a költő tiszteli, szereti szüleit?
10. Az írói jellemzés mely eszközeit használja Petőfi szülei bemutatásakor?
11. Mit fejez ki a második szakasz utolsó sora („Hja, az idő lejár.”)?
12. Fogalmazd meg, miféle helyszínt tudsz elképzelni a versben ábrázolt beszélgetésnek!

Játsszátok el szereposztásban!

Írj rövid beszélgetést a versben szereplő szülők között! Hogyan vélekednek fiukról és sorsáról?

A VÁNDORSZÍNÉSZET

Petőfi korában sok vándortársulat járta az országot. Faluról falura szekerestek, s a színészek maguk gondoskodtak mindenről, ami az előadáshoz szükséges volt. Egy-egy kocsmába ivójában vagy egy kocsiszinben színpadot ácsoltak, papírdíszletet festettek, a darabokat, szerepeket pedig kézzel másolták, sőt gyakran maguk írták azokat. A társulatok kis létszámúak voltak, ezért egy színésznek gyakran több szerepet is el kellett játszania. A könnyelmű, bohém élet, melyet gyakran a vándorszínészeknek tulajdonítanak, csak látszat és utólagos szépítés, valójában állandó létbizonytalanságban és nélkülözésben volt részük.

Akkor miért vállalták annyian ezt az életet?

Hiszen tudjuk, hogy nemcsak Petőfit, hanem például Arany Jánost is elcsábította ifjúkorában a színészet. A művészet iránti határtalan lelkesedés és elhivatottság jellemezte a legtöbb színészt. Ők teremtettek igényt az emberekben arra, hogy a szórakozásnak ezt a módját válasszák. Magyar témájú, nyelvű darabjaikkal a nemzeti kultúra fejlődését és erősödését is elősegítették.

*Emberek, magyarok, íme a költő,
aki indul magasba és mélybe: József Attila,
szeressétek és fogjátok pártját neki!...*

Juhász Gyula

JÓZSEF ATTILA

(1905–1937)

A XX. század egyik legnagyobb magyar költője. Hatása az utána jövő nemzedékre felmérhetetlen. Teljes emberi és költői létre való törekvése tragikus volt, mégis példaadó. Költészetét a mély gondolatiság és a játékos könnyedség egyaránt jellemzi.

Életútja • 1905. április 11-én született Budapesten. Anyja, Pöcze Borbála – mosónő, apja, József Áron – szappanfőző munkás volt, aki korán elhagyta a családot. Attila négyévesen Öcsödre került nevelőszülőkhöz (Gombai Ferenc). Hétévesen anyja visszahozta Pestre és beíratta az első osztályba. Attila 14 éves volt, amikor meghalt édesanyja.

Tanulmányait nővére és sógora (Makai Ödön) finanszírozta. A polgári iskola elvégzése után gimnáziumban tanult tovább. Az érettségit követően tisztviselő lett, majd beiratkozott a szegedi egyetem bölcsészkarára. De ezt sem sikerült befejeznie. A *Tiszta szívvel* című verse miatt Horgel Antal professzor eltanácsolta az egyetemről. Húszéves korában beiratkozott a bécsi egyetemre, majd Párizsba utazott.

A sok nélkülözés, a hatalom zaklatása, a fasiszmus előretörése egyre inkább megviselte József Attila amúgy is betegesen érzékeny idegrendszerét. Depressziós lett. A sikertelen kórházi kezelés után két nővére – Jolán és Etelka – vette magához balatonszárszói panziójukba. A belső összeomlástól való félelme és az elvaduló külső világ gyötrelmes képei öngyilkosságba kergették. 1937. december 3-án elütötte egy vonat. Halála körülményeit még ma is homály fedi. Nagyon sokan állítják azt, hogy nem öngyilkosságról, hanem véletlen balesetről van szó. Mindössze 32 éves volt.

Munkássága • Első verseskötete, a *Szépség koldusa* 1922-ben, tizenhét éves korában jelent meg. Ezeken a verseken erősen érződik a *Nyugat* költőinek, Adynak, Kosztolányinak és különösen Juhász Gyulának a hatása.

Második kötete, a *Nem én kiáltok* Szegeden jelent meg 1925 januárjában. Harmadik kötete 1929 februárjában látott napvilágot *Nincsen apám, se anyám* címmel. Ezt a kötetet sokszínű változatosság jellemzi. Költészetének kiteljesedését a *Külvárosi éj* (1932) és a *Medvetánc* (1934) című kötetekben érte el. A 30-as években születtek nagy gondolati költeményei. Versei fokozatosan elkomorodnak, egyre gyakoribbá kezd válni bennük az alkony, az este, az őszi és a tél képe, a fagy, a hideg motívuma. Ennek a korszaknak három nagy tárgyköre: a szerelem, a közelet és a tragikus önsors volt. Ez a három témakör egyben három magatartásfajta, három alkotásmódot is jelent. Életében megjelent utolsó verseskötete, a *Nagyon fáj* 1936-ból. Ezek a költemények már a végső számadás versei.

Anyám

A bögrét két kezébe fogta,
úgy estefelé egy vasárnap
csöndesen elmosolyodott,
s ült egy kicsit a félhomályban –

Kis lábaskában hazahozta
kegyelmeséktől vacsoráját,

lefeküdtünk, és eltűnődtem,
hogy ők egész fazékkal esznek –

Anyám volt, apró, korán meghalt,
mert a mosónők korán halnak,
a cipeléstől reszket a lábuk,
s a fejük fáj a vasalástól –

S mert hegyvidéknek ott a szennyes!
Idegnyugtató felhőjáték
a gőz, s levegőváltásul
a mosónőnek ott a padlás –

Látom, megáll a vasalóval.
Törékeny termetét a töke
megtörte, mindig keskenyebb lett –
gondoljátok meg, proletárok –

A mosástól kicsit meggörnyedt,
én nem tudtam, hogy ifjú asszony,
álmában tiszta kötényt hordott,
a postás olyankor köszönt néki –

1931. január 6.

Amit a műről tudnod kell!

1931-ben keletkezett a költőnek ez az ismert verse. Anyja, akinek emlékét idézi, már tizenkét éve halott. József Attila ekkorra már sok súlyos csalódáson, kudarcon túljutott. Szeretetvágya, az otthon hiánya, a kitaszítottság érzése azonban inkább nőtt benne az érett férfikorban, mintsem csökkent volna. Egyéni sorsának keserű érzéséhez egyre inkább a társadalomban megélt közös sors eszményei társulnak. Ezért válik súlyossá, társadalmi kérdéseket is feszegető költeménnyé ez a mű.

Szerkezete • Szigorú rend szerint felépített és mélyen átgondolt vers. A vers kezdő soraiban egy vasárnap este emléke villan föl. Az anya él, a költő még gyerek. A gyermek szemével látjuk a csekélyke történeteket. Az emlék elmosódottságát csupán a bizonytalanságot kifejező szavak érzékeltetik: „úgy estefelé”, „egy vasárnap”.

A következő sorok – szinte észrevétlenül – a költő jelene felé csúsztatják el a gondolatot. „Anyám volt, apró, korán meghalt”. Ez egyben a vers második szerkezeti egysége. E részben a mosónők sorsának kínosan pontos rajzát kapjuk, mintegy magyarázatot a szótlan, rebbenő tekintetű proletár-asszonyi magatartásra. A költő szinte kilép a vers kereteiből, hiszen itt valamennyi munkásasszonyra gondol: „gondoljátok meg, proletárok”.

A verset az utolsó két sor zárja: a mosónők álma is csupán köznapi vágy, „a tiszta kötény” és az előre köszönő postás.

A rövid életrajzban már említettük, hogy 14 évesen veszítette el édesanyját. Fájdalma határtalan volt. Még a temetésen sem lehetett ott, mert Szabadszállásra utazott a rokonokhoz csirkét szerezni. Szentül hitte, hogy a csirke húsától meggyógyul az édesanyja. Később sokszor gondolt arra, hogy a Mama akkor este halt meg, amikor ő ott bukdácsolt a hófúvásban a Kiskunságon. Verseiben szinte páratlan tökéletességű lélektani realizmussal idézi az anya elvesztése utáni események emlékét, a világ értelmetlenné és üressé válásának élményét. A *személyes líra* egyik legszebb példája ez a vers.

A SZEMÉLYES LÍRA

A beszélőnek önmagához, a megszólítotthoz és a műben ábrázolt dologhoz, személyhez való viszonyát tükröző, bensőséges hangú költészetet nevezzük **személyes lírá**nak.

1. A vers pillanatképpel indul. Mit csinál az édesanya az első versszakban?
2. Van-e jelentősége az időpont megjelölésének a versben? Mi?
3. Miért csak ennyi jut a költő édesanyjának a vasárnap örömeiből?
4. Milyen érzést váltott ki belőled ez a két sor:
...lefelejtünk, és eltűnődtem,
hogy ők egész fázékkal esznek –
5. Keresd ki azt a versszakot, amely már nemcsak József Attila édesanyjáról szól, hanem általában a mosónőkről! Miért általánosít a költő?
6. Milyen hangszínnel kell kifejezően olvasnod a negyedik versszakot?

Figyeld meg, hogyan kapcsolódik egy-egy emlékképhez a költő jelenének számos gondolata!

Mama

Szabatin István: *Mosónő*

Már egy hete csak a mamára
gondolok mindig, meg-megállva.
Nyikorgó kosárral ölében,
ment a padlásra, ment serényen.

Én még őszinte ember voltam,
ordítottam, toporzékoltam.
Hagyja a dagadt ruhát másra,
Engem vigyen föl a padlásra.

Csak ment és teregetett némán,
nem szidott, nem is nézett énrám
s a ruhák fényesen, suhogva,
keringtek, szálltak a magosba.

Nem nyafognék, de most már késő,
most látom, milyen óriás ő –
szürke haja lebben az égen,
kékítőt old az ég vizében.

Amit a műről tudnod kell!

A *Medvetánc* című kötet záróverse, 1934-ben írta. A költemény vallomás, mely a gyermekkort idézi fel. A versnek három szereplője van:

- a felnőtt férfi, akinek az elhunyt édesanyja alakja idéződik fel;

- a múltból felbukkanó gyermeki én;
- a mama, akinek egykori nehéz munkáját, a mosást és teregetést mutatja be a vers.

A műben előtűnik a bűntudat érzése is. A felnőtt szeretné jóvátenni hajdani hibáját. Ez azonban lehetetlen, az időt nem lehet visszafordítani. Az utolsó sorokban mégis megjelenik a vigasztalódás, a megnyugvás képe.

Szerkezete • Az 1–3. versszak a gyermek nézőpontjából idézi fel a múltbeli eseményeket. Követelőzik, hiányolja az anyai törődést. Az anya szótlansága jelzi a fájdalmát is, melyet amiatt érezhetett, hogy nem játszhat gyermekével.

A vers szerkezeti csúcspontján visszatér a jelenhez. Itt a kései megbánás már nyafogásnak minősíti a korábban még követelő, vádló indulatot. A felnőtt férfi az édesanyja alakját már rendkívüli nagyságúnak látja.

Az utolsó két sor a mosó anya alakját égi látomássá változtatja.

1. Milyen tevékenység közben ábrázolja a vers a mamát?
2. Mit jelent itt a kisgyermekkori én jellemzőiként használt őszinte szó?
3. A lent és a fönt milyen képekben, és milyen jelentéssel tér vissza a versben?
4. Milyen természeti képben jelenik meg újra az édesanya alakja?
5. Mi a különbség a gyermek és a felnőtt viselkedésében az anyához fűződő viszonyban?
6. Miért volt olyan erős az anya hiánya még a versbeli felnőtt férfi lelkében is?
7. Vizsgáld meg a vers időszerkezetét! Milyen igeidőket használ a költő?

1. Keress más verseket, amelyekben az édesanya alakja jelenik meg! Vesd össze ezeket az ábrázolásokat a *Mama* című versben megrajzolt képpel!
2. Milyen emlékeid jelennek meg „őszinte ember” korodból? Válassz ki egyet közülük, és írd egy rövid fogalmazást!

A MOSÓNŐK

A mosás a XX. század elején még nehéz munka volt, hiszen kézzel végezték. Vidéken csupán évente négyszer tartottak nagymosást, az ünnepek (pl. karácsony, húsvét) előtt. A városokban, mint például József Attila szülőhelyén, Budapesten azonban az átalakuló szokások miatt egyre gyakrabban mostak. A bérházak udvarán létrejöttek a mosókonyhák, ahol a háziasszonyok beosztották, ki mikor mos. A havi mosónapok alkalmából sokan mosónőt fogadtak, aki segített elvégezni a munkát. Egyre több volt az olyan mosónő is, aki házhoz ment a szennyesért, majd saját otthonában végezte el a ruha tisztítását.

Lámpással kell keresni olyan magyar versolvasót, aki ne szeretné Kosztolányit. Ha váratlanul elhangzik a neve valahol, minden arcon átfut egy kis derű, mintha ki-ki egy kedves, családi emlékére gondolna, vagy egy friss, tengerparti utazásra.

Nemes Nagy Ágnes

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (1885–1936)

A *Nyugat* első, nagy nemzedékének, a századelő művészi átalakulásának képviselője. Kortársai közül elsősorban rendkívüli tehetségének mesteri, tökéletes eleganciájával tűnt ki. A sok műfajú írók közé tartozik. Általában költőként emlegetjük. Lírája a XX. század elejének ízléséhez kötődik, de prózai munkái napjainkban is keletkezhetnek volna. Epikájában a lélekábrázolás kiemelkedő mestere. *Az ő erkölce a szépség volt.*

Kosztolányi Dezső

Életútja • 1885. március 29-én született Szabadkán (Vajdaság – ma Szerbia-Montenegróhoz tartozik). Édesapja a helybeli gimnázium matematika-fizika szakos tanára. Édesanyja a leendő költő születésekor még csak tizennyolc éves volt. Négy és fél éves korában már tudott írni és olvasni. Tízéves koráig örökösen betegeskedett. Gimnáziumi tanulmányait Szabadkán végezte. Tanári pályára készült. 1903 őszén a budapesti egyetem bölcsészkarára iratkozott be magyar–német szakos hallgatóként. Állandó cikkírója lett a *Bácskai Hírlap*nak és a *Szeged és Vidékének*.

1904-ben a bécsi egyetem hallgatója. Egyetemi tanulmányait nem fejezte be, de egyre több cikke, tárcája, rajza jelent meg a különböző lapokban. Első verseskötete, a *Négy fal között* 1907-ben jelent meg. *Boszorkányos esték* címmel 1908-ban elbeszéléskötete látott napvilágot. Az ebben az évben induló *Nyugat*nak rendszeres munkatársa lett. Az igazi elismerést és a hajlamának leginkább megfelelő nagy költői témát *A szegény kisgyermek panaszai* (1910) hozta meg számára.

Írótsársaihoz hasonlóan ő is elítélte az I. világháborút. A vérontás befejezését követő öszirózsás forradalmat reménykedve fogadta. Idegenkedett viszont a proletárdiktatúrától. Igazságtalannak tartotta a trianoni békeszerződést, melynek következtében szülővárosát is más országhoz csatolták.

Írói rangját országszerte elismerték. Regényei közül a *Nero, a véres költő* (1921) külföldön is hírnevet szerzett. Termékenységet az *Aranysárkány* (1925), majd az *Édes Anna* (1926), számos novellás- és verseskötete jelzi. A pálya csúcán van, amikor a gyógyíthatatlan betegség, a rák megtámadja. Ötvenegy évesen, 1936-ban halt meg.

Munkássága • Életművében három fő alkotói korszakot különböztethetünk meg.

I. korszakában a háborúig főleg a sejtelmes hangulatok és a gyermekkori emlékek foglalkoztatják. Az évszázad elején nagy fejlődésnek indul a lélektan. A tudósok fölismerik, hogy a gyermekkor élményei, megrázkódtatásai, vonzalmi és ellenszenvei kihatnak a felnőttkorra. Kosztolányi az elsők között használja föl műveiben ezt a tudást.

II. korszakában növekvő kíváncsisággal vizsgálja az embereket, és ebben jelentős szerepe van az újságírásnak. Éber figyeli az eseményeket, és jobban izgatják már a mindennapi élet dolgai, mint az álmodozás és emlékezés.

III. korszakában életképeket ír, alakokat fest a „*bús pesti népről*”, a pesti utca és a kávéház emberéről. Szeretettel ír a szegényekről, és nem kíméli a pöffeszkedő, ellenszenves gazdagokat.

Utolsó éveiben nagy ívű költeményekben ünnepli az élet szépségét és nagyságát. Munkássága az írói sokoldalúság és termékenység mintaképe.

Amit a műről tudnod kell!

A *szereplíra* sajátos megvalósulásának lehetünk tanúi Kosztolányi Dezső *A szegény kisgyermek panaszai* című verseskötetét olvasva. A ciklus összefüggő, megszerkesztett lírai kötetet alkot. A szerző beleéli magát a vidéki, a szabadkai kisgyermek helyzetébe. Ezeket a verseket a gyermeki léleknek a világra rácsodálkozó bája teszi feledhetetlenné. A félénk és ideges kisgyerek hallucinációit, színes vízióit, a világ titkaival való találkozását örökítik meg a költemények. A költő annak a kis embernek a szerepét ölti magára, aki a maga gyanútlan, angyali ártatlanságában néz körül, s olyannak hiszi a világot, amilyennek a pillanatnyi benyomás, a gyermeki érzékelés mutatja. A versek különös újszerűségét a kétféle szempont, a *kettős látószög* állandó egybejátszása adja: a felnőtt nézi benne – emlékezve – gyermek-önmagát, a gyermek pedig ámulva és borzongva fedezi fel a világot még előítéletek nélkül, s a létezés számára meglepetések sorozata. A kötet a gyermeki képzelet rapszodikus (csapongó) ugrásait követi. Az évek múlásával együtt az élmények száma is egyre nő, s a versek kicsiny hőse egyre tudatosabban tekint szét maga körül. Az ámulat mellett megtalálható a döbbenet is, hiszen a világ furcsa talányossága borzongató titkokkal van tele. A versfűzér egészét belengi a szorongó félelem, az önsajnálát, a mások iránti részvét. A szegény kisgyermek valójában mindentől fél: retteg a betegségtől, a haláltól, az ébredő nemiségtől, fél az élettől, a sötétől, apjától. Szánalommal szemléli szomorú édesanyját és húgát, akit eljegyzett a bánat. Kosztolányi a gyermekkort olyan teljességgel, gazdag világnak fogta fel, melyhez képest a felnőtt kor lelki elszegényedést, fokozatos beszűkülést jelent. A gyermek álarca mögött annak a felnőttnek a kiábrándultsága rejtőzik, aki siratja korai éveinek színes tarkaságát, aki „*voltaképp a gyermek mohóságával szeretett volna elvonulni a költészet hermetikusan elzárt tornyába*”. (Rónay László)

A kötet lényege, hogy megmutassa, hogy az ember lényegét a tudattalan szférája alkotja, amihez a gyermekkori élmények megidézésével, átélésével lehet hozzáférni.

A kötetben is látjuk, hogy gyermek és felnőtt egyenrangú, ami a későmodernség személyiség szétoztottságára mutat. 1923-ig folyamatosan bővült a kötet.

Gyermekkori ábránd, álmodozás, de egyben költői ars poetica is a *Mostan színes tintákról álmodom* című verse, melyen jól tetten érhető az a kettősség, hogy a szereplíra szabályai szerint egy kisgyerek szólal meg, ugyanakkor a háttérben ott van a felnőtt, aki felidézi a tudatvilágban megőrzött egykori élményt. (Érdekességgént megemlíthető, hogy a felnőtt Kosztolányi mindenkinek zöld tintával írt.)

A SZEGÉNY KISGYERMEK PANASZAIRÓL

Kosztolányi Dezső 1935. április 21-én született visszaemlékezéseiben idézte fel a ciklus keletkezéstörténetét: „*A szegény kisgyermek panaszait* akkor kezdtem írni, amikor édesatyám egyszer látogatónak jött hozzám Üllői úti diákszobámba. Kikísértem a hajnali vonathoz, és talán a látogatás hatása alatt, mert eszembe jutott a vele való kapcsolat, az elmúlt diákkorom és a vidéki életem, amikor a pályaudvarról visszafelé mentem, egyszer fölzendült bennem ennek a vers-sorozatnak első költeménye: *Mint aki a sínek közé esett...* Aztán rövidesen, alig egy hét alatt az egész sorozatot leírtam, és máig sem tudtam rajta változtatni egyetlen sort sem.”¹

Mostan színes tintákról álmodom

Mostan színes tintákról álmodom.

Legszebb a sárga. Sok-sok levelet
e tintával írnék egy kisleánynak,

¹ Kosztolányi Dezső: *A fecskelány és a kisgyerek*. In: *Kosztolányi Dezső*. Összeállította dr. Karácsi Zsolt. Tóth Könyvkereskedés Kft, Debrecen, 1996, 26. o.

egy kisleánynak, akit szeretek.
 Krikszkrakszokat, japán betűket írnék,
 s egy kacskaringós, kedves madarat.
 És akarok még sok másszínű tintát,
 bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat,
 és kellene még sok száz és ezer,
 és kellene még aztán millió:
 tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke,
 szemérmes, szerelmes rikító,
 és kellene szomorú-viola
 és téglabarna és kék is, de halvány,
 akár a színes kapuablak árnya
 augusztusi délkor a kapualján.
 És akarok még égő-pirosat,
 vérszínűt, mint a mérges alkonyat,
 és akkor írnék, mindig-mindig írnék.
 Kékkel húgomnak, anyámnak arannyal:
 arany-imát írnék az én anyámnak,
 arany-tüzet, arany-szót, mint a hajnal.
 És el nem unnám, egyre-egyre írnék
 egy vén toronyba, szünes-szüntelen.
 Oly boldog lennék, Istenem, de boldog.

Kiszínezném vele az életem.

Amit a műről tudnod kell!

A címsor önálló szakaszba kerülve azt az illúziót kelti, mintha valami nagyon fontosat tartalmazna a közlés. A gyermek azonban nem magyaráz, nem indokol, csak kijelenti, hogy színes tintákról álmodik, s a legszebb a sárga. Ezután türelmetlen sietséggel sorolja a színek árnyalatait, a tinták elképzelt színskáláját – a fekete kivételével –, s a legvégén – az indító sárgát mintegy felfokozva – a legnagyobb erővel az aranyat ragyogtatja fel. A vágy nyugtalanságát, fölerősödését a sodró halmozások és a számneves túlzások érzékeltetik („és kellene még sok száz és ezer / és kellene még aztán millió”), s ugyanezt hangsúlyozza az „és” kötőszó gyakorisága is, mely nyolc ízben sor- és mondatkezdésben tér vissza. A színes tinták képzete az írás boldogító mámorával kapcsolódik egybe, a színárnyalatok pedig ezerféle hangulatot és érzelmet sugallnak. Az ébrenedező szerelmet a sárga krikszkrakszok japán betűi közvetítik, húgának kékkel írna, anyjának meg arany-imát, arany-szót, arany-tüzet vetne papírra. – A zaklatott, mégis egylendületű költeményt végig óhajító mondatok uralják. Ezek

a fokozás, emelkedő versépítésbe mindig erősebb, teljesebb érzelmi-gondolati töltést visznek, mely ellenállhatatlan erővel szólaltatja meg az írás vágyát („...mindig-mindig írnék”, „És el nem unnám, egyre-másra írnék”), majd a verset lezáró felkiáltásban teljesedik ki: „Oly boldog lennék, Istenem, de boldog.” – A külön „strófában” felhangzó utolsó sor egyszerű prózaisága – „Kiszínezném vele az életem.” – bizonyos lehangoltságot lop az addig ünnepélyes hangú költeménybe, s a feltételes módban álló igék is mind a vágy bizonytalanságát, reménytelenségét sejtetik, s ezt már nem a gyerek mondja, hanem a felnőtt. Pontosan érzékelteti ezt a költő azzal, hogy különválasztja a hosszú versszaktól. E sejtető sor a felnőttkor szürke, színtelen világára utal.

Egy Babits-hoz írott levelében Kosztolányi a következőket írta: „Nem tudom, miért, de én fanatikusa lettem az elmúlt időknek. Gondolatok és hangulatok bántanak. Mindég arról álmodok, hogy gyerek vagyok, s oly érzelmeket érzek ilyenkor, amelyeket kifejezni sohasem tudok. De mindig vigaszt merítek belőlük.”

A SZÍNEKRŐL

A színeket – elsősorban a szivárvány hét színét – már az ősi kultúrák népei is jelképnek tekintették. A kőkorszaki ősember a halottak csontjait vörös okkerral kente be, bízva abban, hogy így újjászületnek. Az ókori Egyiptomban a sárga és arany szín a halhatatlanság, a zöld az egészség, a fekete az alvilág isteneinek a szimbóluma volt. A bíbor az uralkodók színeinek számított. Kosztolányi *színes* versében minden színhez hozzátársította a saját képeit, érzelmeit, hangulatait.

Lánc, lánc, eszterlánc

Lánc, lánc, eszterlánc,
eszterlánci cérna,
kisleányok bús körében
kergetőzöm én ma.
Nincs semmi aranyom,
jobbra-balra löknek,
körbe-körbe, egyre körbe,
láncán kis kezöknek.
Merre menjek, szóljatok,
hátra vagy előre?
Az erdőbe megbotoltam,
egy nagy, csúnya kőbe.
Voltam én is jófiú,
Istenem, de régen,
csigabigát én is hívtam
künn a régi réten.
Verset mondtam én is ám
gilicemadárra,
magyar gyerek gyógyította,
török gyerek vágta.
Jártam az erdőben is
csillagot keresve,
aranykapun én is bújtam,
és aludtam este.

Nézzetek rám, húgaim,
éjjel most nem alszom,
bámulom a holdvilágot,
véres már az arcom.
Nézzetek rám, lelkeim,
a cipőm levásott,
körmeimmel, kárörömmel
csúnya gödröt ások.
Szánjatok meg, szíveim,
rongyos a kabátom,
szédül a lánc, szédül a tánc,
már utam se látom.
Szeretem a láncot én,
de úgy fáj e sok lánc,
szeretem a táncot is én,
csak hogy ez pokoltánc.
Engedjetez innen el,
hagyjatok magamra,
este szépen süt a lámpám,
este jó a kamra.
Hagyjatok szaladni még,
tündérekbe hinni,
fehér csészéből szelíden
fehér tejet inni.

Amit a műről tudnod kell!

A *szegény kisgyermek panaszai* versciklus egészében elégikus ciklus. Ennek a versciklusnak elsősorban az emlékezés adja elégikus jellegét. Stílusa egységes, nyelvtanilag, ritmikailag önálló és változatos.

AZ ELÉGIA

Az **elégia** általában búslakodó hangon idéz fel múltbeli alakokat, eseményeket, dolgokat. Fő sajátossága, hogy a dallal és az ódával ellentétben, nem a jelenben támadó érzelmeket fejezi ki, hanem az emlékezet szűrőjén keresztül szemléli a dolgokat.

A *Lánc, lánc, eszterlánc* kezdetű vers a közismert, énekelt gyerekjáték szövegét idézi, de csak az első két sor egyezik meg szó szerint a gyermekdal szövegével, ugyanakkor ez a két sor elég ahhoz, hogy felidézze bennünk annak dallamát, ritmusát. Azonban nemcsak felidézi a gyermekdalt. A költő arról számol be, hogy miként vett részt a játékban, amelyet főként lányok játszották. Ezért is különös a lírai beszélő, a *jófiú* jelenléte a játékban („*kisleányok bús körében / kergetőzöm én ma.*”). Ezt a furcsa helyzetet, oda nem illőségét érzékeli a beszélő is, nem ismeri a játékszabályokat, ahogy mondja „*jobbra-balra löknek*”, illetve kérdezi: „*Merre menjek, szóljatok, / hátra vagy előre?*”.

Három másik gyermekmondókát is megidéz a költő: az egyik a *Csigabiga* gyere ki („*csigabigát én is hívtam / künn a régi réten*”), a másik a *Bújj, bújj, zöld ág* („*aranykapun én is bújtam,*”), a harmadik a *Gólya, gólya, gilice* („*Verset mondtam én is ám / gilicemadárra, / magyar gyerek gyógyította, / török gyerek vágta.*”).

Ezt követően a jelenlegi állapotára („*éjjel most nem alszom,*” „*a cipőm levásott*”, „*rongyos a kabátom*”) hivatkozva kéri társaitól a tánc abbahagyását („*Engedjetez innen el, / hagyjatok magamra,*”). A gyermekkorban a lánc még játék volt, felnőtt korra átalakul a kötöttség, rabság láncává.

A vers utolsó négy sora a tiszta gyermeki lét önfeledt boldogságának fenntartását kéri („*Hagyjatok szaladni még, / tündérekbe hinni, / fehér csészéből szelíden / fehér tejet inni.*”), de az „*Istenem, de régen*” kifejezés eltávolítja ettől az időtől, feltételezhetően már a felnőttkor távolságából vágyik vissza a gyermek világába. A gyermekkor ugyanis idilli világ, a teljesség ideje, amit egy lecsupaszodott, elidegenedett felnőttkor követ.

1. Kosztolányi Dezső versciklusából két jellegzetes darabot olvashattál. Milyen hangulatúak ezek a versek?
2. Mit nevezünk szereplirának? Kinek a helyzetébe éli bele magát a költő?
3. Melyik versében fogalmazta meg költői ars poeticáját?
4. Szerinted miért nem említi a költő a lét szürkeségét, hétköznapi prózaiságát?
5. Milyen érzések társulnak az egyes színekhez?
6. Mi a különbség a gyermekjáték eszterlánc és a felnőtt lánc között?
7. A *lány* / *betűk* sokasága milyen hangulatot kölcsönöz a vers kezdetének? Összhangban van-e ez a vers hangulatával?
8. A két Kosztolányi-vers közül melyik a vidámabb hangulatú?

Olvasd el József Attila *Kosztolányi Dezső* és Karinthy Frigyes *Az ötvenéves Kosztolányi* című esszéjét! (*A magyar irodalom nagyjai*. Győr, Széchenyi Nyomda, 2000. 111–116. o.) Készítsd el a vázlatukat!

NOVELLÁK

A műnemeken belül különböző alosztályokat, műfajokat különböztetünk meg. Mivel a műfajok történetileg állandóan változnak, alakulnak, s eredeti elnevezésük nem módszeres osztályozás eredménye, ezért minden korra és műre érvényes, egyértelmű meghatározásokat adni lehetetlen.

Az epikai műfajokat többféle szempontból lehet osztályozni. A legáltalánosabb a **nagyepikai** és a **kisepikai műfajok** elkülönítése.

Nota bene! A nagyepika az életet rendszerint bonyolult összefüggésében, térben, időben kiterjedt történettel, sokoldalúan jellemzett fő- és mellékszereplőkkel ábrázolja (kisregény, regény, eposz).

A kisepika ezzel szemben egy-egy szűkebb metszetet ragad ki a valóságból, sűrítettebb, tömörebb ábrázolásra törekszik, s kevés szereplőt mozgat. Ez: a *novella, elbeszélés, mese, monda, karcolat*.

A novella • Műfaji megnevezése latin eredetű szó, jelentése: *új, újdonság*. A műfaji elnevezés utal a tartalmi jegyekre.

Szerkezeti felépítése • A kiegyensúlyozottság jellemzi, a rövid tájékoztató bevezetést mellékszálak nélküli egyenes vonalú cselekményvezetés követi, amely csak a leglényegesebb – többnyire csak a novella főszereplőjével kapcsolatos – esemény-sorozatra összpontosít. Befejezése hatásos, gyakran meglepő.

A novella műfajának kialakulása az ókorra vezethető vissza. A görög filozófusok és a szónokok előadásaikba, illetve szónoklataikba rövidebb-hosszabb történetet építettek be hatáskeltés, vagy egy-egy elvontabb, nehezen megközelíthető eszme emberi közelségbe hozása, megvilágítása céljából.

Műfaji sajátosságai:

- cselekménye időben rövid;
- csak a döntő mozzanatokot mutatja be;
- szereplőinek jelleme általában nem változik;
- lényege: a mindennapi emberekkel olyan váratlan fordulat történik, amelynek fényében megmutatkoznak jellemük legfőbb, rejtett vonásai, következtetni lehet várható sorsukra.

A novella **felépítése** ugyanazon szabályok szerint történik, mint más epikai műfajoknál: *expozíció, bonyodalom, tetőpont, fordulópont és megoldás*.

Nota bene! Az epikus művek lényege, hogy bennük bizonyos személyek bizonyos helyszíneken, meghatározott időben különféle dolgokat cselekszenek, és velük különféle dolgok történnek. A novella is ilyen kompozíciós egységből épül fel: a helyszín, idő, szereplők és cselekvések egységéből.

A magyar megnevezés, az **elbeszélés** kissé mást takar, mint a novella. Hosszabb a novellánál, rövidebb s tartalmilag is szűkebb világot felölelő a kisregénynél, s főként a regénynél. Terjedelmét illetően az elbeszélés helye a prózában írt epikai alkotások között a *novella – elbeszélés – kisregény – regény* sémával érzékeltethető. Általában egyetlen cselekménysorozatra épül, bővebben fejti ki az író az eseménye-

ket. Tehát az elbeszélés a novella rokon műfaja, de nem kötelezően érvényesek rá a klasszikus novella műfaji vonásai (rendkívüli, érdekes esemény, tömörség, fordulat, gyújtópont, csattanó).

A magyar novella a XIX. század 80-as éveiben élte első klasszikus korszakát. A novella felvirágzásában szerepet játszott egy látszatra külsődleges ok is: ugrásszerűen fejlődésnek indult a hírlap- és a folyóirat-kiadás. Az újságolvasás széles körű és általános jelensége lett az úgynevezett *tárcarovat*, az olvasók mindennapi kedvenc csemegéjévé vált. Csakhamar önálló, új irodalmi műfaj bontakozott ki, a **tárcanovella**. A tárcanovella hihetetlenül sokféle elemet tudott magába olvasztani, elsősorban azért, mert hangneme, s nem tárgya, a tárcáíró személye, nem pedig a téma volt a fontos. A századvégi novellát műfaji, formai és stiláris sokszínűség jellemezte.

A NOVELLA

A **novella** olyan kisepikai műfaj, mely rendszerint röviden, tömören előadott érdekes történetet közöl. A történet gyakran hoz sorsfordulatot kevés és csak egy-két lényeges vonással jellemzett hőse számára.

A következőkben a magyar irodalom kiváló epikusai-novellistái közül szeretnénk néhány arcot felvillantani. Teljességre, részletesebb elemzésekre nem törekedhetünk, csak az a célunk, hogy érzékeltsük a széppróza egy jelentős műfajának változatosságát.

Egy írórt kitüntetni nem lehet sem diadalkapuvál, sem koszorúkkal, úgy, mint azzal, ha őt műveiben megismerik: ez a legnagyobb jutalma.

Mikszáth Kálmán

MIKSZÁTH KÁLMÁN (1847–1910)

A magyar irodalom egyik legnagyobb elbeszélője, Jókai mellett a legolvasottabb XIX. századi író. Írói nagyságát elsősorban nem regényei fémjelzik, hanem kisebb terjedelmű alkotásai. A „*kis műfajt*” választotta „*nagy mondanivalója*” formájának: a karcolatot, a rajzot, az elbeszélést és a kisregényt. Ezekbe a remekbe tömörítette tehetségét.

Életútja • 1847. január 16-án született Szklabonyán, Nógrád megyében. Szülőföldje fontos szerepet játszott íróvá válásában, hiszen színeit, tájait és hangulatát megőrizte.

Középiskoláit a rimaszombati református gimnáziumban kezdte, majd Selmecen folytatta. 1866-ban érettségizett. A pesti egyetemen jogot tanult, de diplomát nem szerzett.

1871 elején Balassagyarmaton Mauks Mátyás főszolgabíró mellett esküdtként helyezkedett el. A Mauks-házban ismerkedett meg főnöke idősebb lányával, Ilonkával.

val. A házasságról azonban a szülők hallani sem akartak. Féltették a lányt a magyar írók szegény sorsától.

Mikszáth a hivatal helyett az írói pályát választotta. 1873. július 13-án házasodtak össze szülői beleegyezés nélkül. Mikszáth újságíró lett, de ez az állás alig jövedelmezett, s a család a legnagyobb nyomorba jutott. Elváltak.

A *Szegedi Napló* szerkesztősége 1878 végén állást kínált Mikszáthnak. Két és fél esztendőt töltött Szegeden, majd a *Pesti Hírlaphoz* tért vissza Pestre. Ott feleségével újból összeházasodott. Házasságuk mindvégig kiegyensúlyozott volt, három fiúk született.

Tagja lett a Petőfi Társaságnak, a Kisfaludy Társaságnak és a Magyar Tudományos Akadémia is tagjai közé választotta. A parlamentbe is bekerült, s innen karcolatokban számolt be a Tisztelt Házban történekről. Csípős humorú írásai hamar népszerűvé lettek. 1910-ben az ország nagy pompával készült írói pályájának 40. évfordulójára. Mindezek ellenére csalódottsága, lemondó reménytelensége, az ország sorsáért való aggodása teljesen elhatalmasodott rajta. Tizenkét nap múlva máramarosi választói körútján a rahói választóknak a következőket mondta: „*Én, aki annyira szeretem ezt a nemzetet, olyan színekben látom ma az ország jövőjét, hogy elmondani sem lehet.*” S valósággal „megjósolta” mindazt a történelmi katasztrófát, amely később bekövetkezett (háború, a Habsburg-ház összeomlása, a nemzet szétdarabolása, belső összecsoppanás). Négy nappal választói körútja befejezése után, 1910. május 28-án meghalt.

Munkássága • Írói pályáját elbeszélésekkel kezdte. Két sikeres elbeszéléskötete, a *Tót atyafiak* (1881) és *A jó palócok* (1882) megjelenése jelentette a kedvező fordulatot, itt talált rá a maga egyéni, hamisítatlan hangjára. Szülőföldjére, gyermekkori ismerősei közé vezetnek el a kötetek novellái. Megismerhetjük a paraszti világot, az emberek babonás hiedelmeit. Ebben a világában, akár a népmesékben is, a jók elnyerik jutalmukat, a rosszak pedig bűnhődnek bűneikért.

Történelmi tárgyú műveiben – *A két koldusdiák* (1885), *A beszélő köntös* (1889), *A kis primás* (1891), *A szeliscsei asszonyok* (1901) – a múlt hétköznapijait ábrázolta.

A 80–90-es években egyre többet foglalkoztatták saját kora társadalmi fejlődésének problémái: mindenekelőtt a birtokos nemesség vagyoni és erkölcsi hanyatlása (*A gavallérok*, 1897). Van azonban a dzsentriknek egy másik típusa, akik nem hajlandók hasznos munkára, akik másokon élőködnek, és az érdekházasságtól sem riadnak vissza a pénz- és vagyonszerzés érdekében. A *Két választás Magyarországon* (1897) és *A Noszty fiú esete Tóth Marival* (1908) című regények sorolhatók ide. Történelmi regényei közül meg kell említenünk a *Különös házasság* (1900) és *A fekete város* (1910) című műveket.

Sötétlátása és reménytelensége okozta, hogy kettős tudattal vett részt a közéletben. Nem látott lehetőséget a kibontakozásra, elhibázottnak vélte a magyar uralkodó osztályok politikáját. Ez az ellentmondás tükröződik az *Új Zrínyiás*ban (1898).

Egyéb munkái: *Beszterce ostroma* (1894), *Szent Péter esernyője* (1895), *Katánghy Menyhért* (1896) stb.

Amit a műről tudnod kell!

Mikszáth Kálmán novelláinak és elbeszéléseinek olvasása, reméljük, sok szép, kellemes órát szerez neked, amelyek előre átgondoltak ugyan, de a pillanatnyi ihletre is hagyatkoznak. Az elbeszélő hang közvetlensége, kedélyessége, az atmoszférateremtő előadásmód, a mese szépsége és áradása élteti novelláit. Jellemző vonása novelláinak az a mód, írói magatartás is, ahogyan előadja történeteit. Nem a kívülálló író tárgyias, személytelen hangján közli az eseményeket, hanem a népi mesemondó tudatvilágát utánozza. Ezért tudja oly természetesen magáévá tenni a falusi emberek önszemléletét, az életüket át- meg átszövő babonás hiedelmeket, a helybeli közvélemény híreszteléseit, mendemondáit, az egész népi mesevilágot. Beleéli magát a közvetlen hallgatósághoz szóló mesélő, regélő alakjába, s a naiv, élőszóbeli előadás fordulatait utánozza. Bár az a darab, amelyet most a figyelmedbe ajánlunk, nagyon szomorú és fájdalmas. Olvasd el *A ló, a báránka és a nyúl* című elbeszélést, amelyben elsősülött fia halála fölött érzett gyászát írja le. Kálmán 1874. augusztus 2-án született és másnap már meg is halt. Mikszáthné Mauks Ilona azt mondta, hogy a férje némán gyászolta fiát, s csak hosszú idő elteltével tudott gyászáról beszélni, s ezt írta meg a novellában.

Irodalmunk legszebb és legszívfacsaróbb elbeszélései közé tartozik ez a kis remekmű. Mennyi szépség van a benne megrajzolt gyermekarcra! Jánoskát semmilyen ajándékkal nem lehetett arra rávenni, hogy húst egyen, de a lélek messzemenő vágyai, mert Bécsben meg kell verekednie a királlyal, evésre készítette. A nagy eszmékért élő hősiesség, a szép tettekre készítő áldozatkészség ragyogott fel Jánoska komoly kis arcán (*Nekem két font húst süssenek!*). Annak az ideálnak élt, amíg élt, hogy majd legyőzi a király fiát. Amikor a tudomására jutott, hogy a király fia meghalt, egészen beleszomorodott. Az ő halálos ellenségét, a torokgyíkot viszont nem tudta legyőzni. Mennyi méltóság, szépség volt ennek a kis embernek a halálában, nem önmagára gondolt: egy fényes krajcárt nyomott apja markába a játékalattak: a ló, a báránka és a nyúl kosztjára.

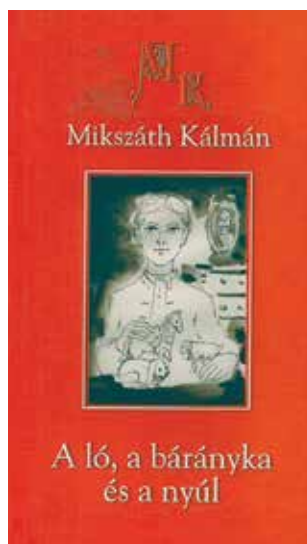
A ló, a báránka és a nyúl

KÉT NAGYON SZOMORÚ időszakom van, amikor nem tudok mosolyogni; ha ilyenkor írok ne vegyétek kezetekbe a dolgaimat –, ha nem szeretitek a keserítést.

Ebből a két időszakból a forró nyárra esik az egyik, mikor a város megindul az erdő felé. Én magam is megyek a családommal együtt – de „valakit” itt kell hagynom. A másik időszak a zord télre esik, mikor az erdők indulnak meg a város felé.

Egy fa az erdőből, egy kicsike fa (az olcsóbbakból) eljut az én lakásomra is, de már nem talál ott „valakit”. Valaki a neve. Nem szabad másképp kimondani. A kis testvérekéi is így szólnak, ha emlegetik, ha kivetődik valami fölturkált fiókból egy ostornyél, egy pityke a veres mellénykéről, vagy egy kis kalapács. „Melyiteké ez, gyerekek?” Félve mondják, halkan mondják: „Azé a valakié volt!” Igazi nevéből malomkő a szívem, két kút a két száraz szemem.

Egyetlen egy csésze van a háznál, amelyen ott áll a neve felírva: „Jánoska”. Ebből iszogatta a kávéját, ő és a macska, mert a felét mindig od’adta a macskának. Most én reggelizek abból a csészéből. Szomorúan nézi messziről a macska, mintha kérdezné: „Hol az én kis gazdám?”

Még az a kő is megfordulhat, amit a vízbe dobnak, hullám fölemeli, más oldalra fordítja, de az én bánatom, az meg nem fordulhat.

Menekszem az emlékektől, s rajként tódulnak elélem. Futok tőlük, és hívogatom őket magamhoz.

Ott állnak íróasztalomon az ő kedvenc állatai, amikkel utoljára játszott; nem szabad elmozdítani.

A ló a nyereggel, aransárga sörényével, a nyúl a piros pántlikával, a báránka a csengettyűvel a nyakán. Mereven, csöndesen néznek rám, amikor írok, s egyszer csak valamely sornál, ha egy könyvet vagy iratot tovább találok taszítani a könyökömmel, megszólal a bárány nyakán a csöngettyű:

– Kling – klang! Kling – klang! Hol a mi kis gazdánk? Hol a mi kis gazdánk, aki megitatott, aki megetetett, pici kezeivel, aki simogatott, ki a zöld pokrócra legelni rakott.

– Mit kérditek, hol van? Hiszen elég legelni valót hagyott nektek. Azt a széles rétet, ahol az én jó kedvem virágzott... Hiszen utoljára is rátok gondolt. Haldokló hangjával benneteket szólított: lovacskám! báránkám!

Mindig olyan gyenge, vézna fiúcska volt. Nem akart enni. Az orvosok pedig váltig mondogatták: „Húsrá kell fogni a Jánoskát, hogy izmosodjék, erős legyen.”

Mennyi leleményesség, mennyi furfang kellett, hogy a lábáról levegyem. Mert éppen a húst szerette a legkevésbé.

Ígértem neki képeskönyvet. Használt is egy napra, míg a könyvet átlapozta, másnap már nem evett. Hoztam neki száz és száz játékot. De mi lett a vége? A húst nem szerette meg, hanem a játékokból kiszívetett.

Később hiába ígértem akármit, mindenre rázta a szép szösze fejcskáját:

– Nem eszem, nem eszem.

– Igazi lovat veszek esztendőre.

– Nem eszem húst mégsem.

– Sarkantyút veretek kis csizmáidra.

– Jaj, nem eszem én húst!

Egyszer aztán ölembe ültettem Jánoskát, és elkezdtem neki okosan megmagyarázni a dolgot.

– Pedig látod, abból nagy hiba lesz, ha te húst nem eszel.

Ragyogó szemeit, azokat az édes szemeit, rám vetette kíváncsian, hogy mi baj lesz abból.

– Mert mikor te húsz esztendőös leszel, akkor én téged fölviszlek Bécsbe.

– Ahol a király lakik?

– Ahol a király lakik, szívecském, éppen őhozzája.

– Mama is velünk jön?

– Mama nem jön velünk. Csak magadat viszlek, mert neked ott meg kell verekedni a király fiával.

Mosolygó képe komoly lett, magas, sima homlokára kiült egy öreges ránc, s a szívecskéje hangosan dobogott. Volt annak a dobogásában félelem is, büszkeség is.

– Igaz lesz az, apa?

– Igaz lesz, ha mondom, csak aztán jól üssön ki a dolog, mert ha te leszel a bir-
kózásban az erősebb, akkor neked jut az ország, ha pedig a király fia lesz az erősebb,
akkor övé marad az ország – téged pedig becsuknak egy börtönbe.

Szeme megvillant, s hogy megvigasztaljon, puha kezeivel megsimogatta arco-
mat.

– Nekem úgy látszik, hogy én leszek az erősebb.

– De nekem nem úgy látszik – mondtam szemrehányóan –, mert a király fia min-
dennap egy font húst eszik meg, hogy növekedjék az ereje, te pedig nem akarsz enni.
Szomorítod a szívemet és nem szerzed vissza az országot a magyaroknak.

Jánoska meg volt győzve.

– Nekem két font húst süssenek! – selypíté parancsolóan.

S attól a naptól kezdve rendes húsevő lett, s ha tán ingadozott benne néha az
akarat, elég volt rápirítani az asztalnál:

– János, János, megvernek Bécsben, majd meglátod!

Ennek az ideálnak élt, amíg élt. Ezért evett, erről kellett neki mesélni esténként.
A nagy bécsi verekedésre készült örökösen. Fel is osztotta már a kivívott országot a
testvérei közt; Laci megkapta az összes ökröket, amik az országban vannak, Albert
megkapta a teheneket, nekem ideadta belőle az embereket (kivéve a házmestert és
Zsófit, az öreg dadát. Ezeket megtartotta magának).

Egyszer azután meghallotta, elárulták künn a konyhában a szolgálók, hogy a
király fia meghalt.

Szegény kis cselédkém, egészen beleszomorodott.

– Hát most már én kivel verekszem?

Pedig nem messze volt már akkor az a rém, akivel meg kellett verekednie. A
difteritisz. A halál legrettenetesebb generálisa. Húszonnégy napig viaskodott vele, s
ha több húst eszik, ő győzte volna le a difteritist.

Ó, milyen húszonnégy nap volt ez! Ha volna szívem leírni.

Mikor haldokolva odahítt a kis ágyacskájához, és azt súgta a fülembe:

– Apa, ha meghalok, viseld gondját az állataimnak, oda ne add se Lacinak, se
Albertnek, mert azok összetörnék.

Még egyszer látni akarta.

Az anyja odavitte ágyába a lovacskát, a báránykát és a nyulat.

Nézte, nézte őket, keze már erőtlen volt arra, hogy megfogja.

Azután még egyszer odaintett, s nagy titokzatosan egy fényes krajcárkát nyo-
mott a markomba. (Az orvostól kapta, amiért az orvosságot bevette.)

– Nekem adod, Jánoskám?

– Az állatok kosztjára – felelte elhaló hangon.

ITT VAN A SZOBÁBAN újra a karácsonyfa. Gyűjtsátok meg rajta a gyertyá-
kat – tudnak-e még ragyogni, világítani? Hadd jöjjenek be a gyerekek. Minden kész!
Minden olyan rajta, mint tavaly. Hát igazán termettek a diófák még diókat az idén is?

Nem, nem. Lökjétek félre az összevásárolt új holmit. Ide kell állítani a fa alá a
lovacskát, az aranysárga sörényűt, a nyulat és a báránykát, akiket nekem kell kosz-
tolnom abból a kis rézkrajcárból.

Itt álltak tavaly, álljanak itt az idén is. Rázd meg magadat, báránykám, hadd
hallom csengődnek szívet tépő hangját:

– Kling, klang! Kling, klang! Hol a mi kis gazdánk?

(1893)

pántlika – szalag; **font** – kb. fél kilónak megfelelő tömeg, *itt*: fél kilónyi hús; **cselédkém** – népies, valaki háza népének tagja, gyermeke; **difteritisz** – torokgyík; **kosztolni** – ellátni, etetni

1. Miről szól a novella?
2. Milyen két nagy szomorúságról beszél az író?
3. Kik a novella szereplői? A ló, a báránka és a nyúl szereplője-e a novellának?
4. Hogyan iszogatta a kávéját Jánoska?
5. Hol állnak Jánoska kedvenc állatkái?
6. Hogyan sikerült rávenni, hogy húst egyen?
7. Hogyan osztotta fel Jánoska testvérei között a „megszerzett” királyságot?
8. Hány napig viaskodott a betegséggel?
9. Mi volt az utolsó kívánsága?
10. Keresd ki azt a részletet a novellából, ahol Jánoska rábízta kedvenceit az apjára!

A báránka csengője kétszer szólal meg a történet során. Milyen szerepet játszik ez a novella szerkezte szempontjából?

Ha ma az életemben jelentőséggel bírnak olyan szavak, mint szeretet, önfeláldozás, irgalom, szolidaritás, tapintat, igazságosság – akkor ezek gyökerét Móra Ferenc meséiből kaptam. A Kincskereső kisködmönt 2–3 évente ma is újraolvasom.

Birtalan Balázs

MÓRA FERENC

(1879–1934)

A magyar ifjúsági irodalom egyik legismertebb képviselője Móra Ferenc. Szeretettel és gyönyörűséggel írt meséket, elbeszéléseket, regényeket és verseket a gyerekeknek, mert azt vallotta: „Szívemben csak gyerekiró maradok én mindig, még mikor vezércikket írok is.”

Életútja • Kiskunfélegyházán született 1879. július 19-én. Apja, Móra Márton itt volt szücsmester, akinek az alakját sok szép elbeszélésben rajzolta meg. Anyja, Juhász Anna kenyérsütő asszony. Szüleinek tíz gyermeke született, de csak három nőtt fel. Nehéz gyermekkorát, amelyet később derűs szellemességgel, bölcs humorral ábrázol, a rendkívüli tudásszomj szépítette meg. Iskoláit

Kiskunfélegyházán és a budapesti egyetemen végezte, ahol földrajzi és természetrajzi előadásokat hallgatott, tanárnak készült.

1901-ben a felsőlövői iskolába került tanítónak. 1902-ben Szegedre költözött, ahol a nagy múltú *Szegedi Napló* munkatársa lett. Itt ismerte meg a nála tizenhárom évvel idősebb Tömörkény Istvánt, a szegedi népet nagyszerű ábrázolóját, aki csakhamar bizalmas barátságba fogadta, s aki nagy hatással volt későbbi munkásságára.

Munkássága • A *Szegedi Napló* karácsonyi számában jelent meg *Az aranyszörű bárány* című verses elbeszélése, mely a kisiskolásoknak ma is kedvelt olvasmánya. 1905-ben ismerkedett meg Szegeden Pósa Lajossal, aki az ifjúsági irodalom felé fordította érdeklődését. 1905-től *Az Én Újságom* című gyermeklapba írt, 1922-ig több mint ezer írása jelent itt meg. Ifjúsági művei, amelyeknek ihlető anyagát gyermekkori élményei szolgáltatták, a magyar ifjúsági irodalom klasszikusává tették. Első ifjúsági regénye az *Öreg diófák alatt* (1906), később *Dióbél királyfi* (1922) címen még csupán emlékek láncolata.

A *Rab ember fiai* (1908) az igazi, egységes vonalvezetésű ifjúsági regénye, mely az utolsó erdélyi fejedelem, Apafi Mihály idején játszódó, kalandos, mesés elemeket is alkalmazó história. Történelmi indíttatású könyv a *Mindenki Jánoskája* (1911) is. Világirodalmi példák után Móra Ferenc a magyar róka-regény megteremtője is, a *Csilicsali Csalavári Csalavér* (1913) egy mindig éhes és mohó róka-család története. Legismertebb, immár klasszikus gyermekregénye a *Kincskereső kisködmön* (1918), tele népmesékbe illő fordulatokkal, erkölcsi példázatokkal.

Őszinte barátság fűzte Juhász Gyulához. A *Szegedi Naplónak* 1913–1919 között főszerkesztője volt, majd haláláig állandó munkatársa maradt. 1904-től a város Somogyi Könyvtárának és a Városi Múzeumnak öre. Tömörkény István 1917-es halála után a múzeum igazgatója. Emellett a régészetre is szakosodott, ásatásokat végzett, 1908-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége által szervezett régészeti tanfolyamot is elvégezte. 1907 és 1914 között Csókán európai hírű kőkori telepet tárt fel, és a római kort kivéve Szeged környékén számos korszakból származó értékes leleteket hozott felszínre.

Hírlapi cikkei, gondosan szerkesztett és tökéletes stilisztikai bravúrral felépített tárcái a szegedi *Délmagyarország* hasábjain jelentek meg. 1922-től a *Világ* című liberális napilap munkatársa, majd annak megszűnése után a *Magyar Hírlapban* jelentek meg tárcái, az utóbbinak haláláig főmunkatársa volt. A Horthy-korszakról szól a *Hannibál feltámasztása* című regénye, amely az író életében önállóan nem jelenhetett meg, csak 1955-ben adták ki Szegeden.

Móra Ferenc tankönyvíró is volt. *Természetrajz* (1909) könyve első osztályosoknak szól. A *Betűország virágos kertje* (1925–1929) öt kötetben az egykori elemi iskola mind a hat osztályának készült. 1927-ben írta meg fő művét az *Ének a búzamezőkről* című regényét, mely a magyar falu örömeinek és bánatainak lírai finomságú, kitűnő lélekrajzzal formált hősök nélküli hőskölteménye. Híres történelmi regénye az *Aranykoporsó* 1932-ben jelent meg. Ez volt az utolsó írói vállalkozása. Talán soha nem született volna meg ez a szép történelmi regény, ha nem lett volna Móra régész is, a régi korok kultúrájának tudós vallatója.

1933. december 3-án díszdoktorrá avatták. Az *Aranykoporsó* első példányát átadta az egyetemnek.

1934. február első vasárnapján még cikke jelent meg a *Magyar Hírlapban*, de négy nap múlva, február 8-án 55 éves korában meghalt.

KINCSKERESŐ KISKÖDMÖN

Amit a műről tudnod kell!

Keletkezése • A *Kincskereső kisködmön* (1918) Móra Ferenc gyermekek számára írt művészi önéletrajza. Műfaját tekintve novellafüzér, de a főhős alakja egy egységes történeté fogja össze a 23 fejezetből álló művet, így ifjúsági regénynek is mondhatjuk. Az író elsősorban szüleinek állít emléket ezekben a kedves elbeszélésekben, akik jószívű, becsületes, de nagyon szegény emberek, és szeretettel, játékosan igyekeznek ellensúlyozni a nagy nyomort. Gergő lassan megtanulja, hogy vannak önző, gonosz emberek, akikről óvakodni kell, de vannak becsületesek is, akikre számíthat az élet nehéz pillanataiban.

Rövid tartalom • „A szeretet az élet!” Ezt megtanulni nem kis feladat, főleg Gergő számára. A kisfiú és szülei nagy szegénységben élnek egy malomházban. A szülők odaadással, bölcsességgel és nagy-nagy szeretettel nevelik gyermeküket. De hát milyen egy gyermeki lélek? Gergő mindig álmodozik, terveket sző, és szeretne olyan gazdag lenni, mint a vele egykorú és egy társaságban lévő gyerekek. Mindent odaadna azért, hogy szép ruhákban járhasson, főként egy csizmáért, amelyet a bíró fia húz a lábára nap mint nap. És láss csodát, Gergő megkapja vágyai tárgyát, a csizmát. Aztán szép lassan rá kell jönnie, hogy ez sem teszi boldoggá, hiszen a csizmában nem lehet sem járni, sem pedig kapálni. Pedig a fiú számára a boldogság keresése mellett fontos a munka szeretete is, hiszen az erőt és önbizalmat ad az embernek. Mégis valahogy Gergőn elhatalmasodik a gazdagság iránti vágy, amiből nem akar engedni. Erre a helyzetre pedig nincs más megoldás csak és kizárólag a mesék világa. Azt gondolja, hogy: „Ki ma szegény, holnap gazdag lehet!” Talán így van, talán nem. Mindenesetre az édesapa megpróbál kedvében járni a fiának és egy ködmönt ajándékoz neki, amelyben egy tündér lakozik. A kiskabátot a szülők féltő gonddal és szeretettel készítették, hátha majd ez valamelyest enyhíti a fiú gazdagság iránti vágyán.

Gergő türelmetlenül várja már, hogy elkészüljön a nagy mű, és persze mindjárt egy álmot is kapcsol hozzá. Azt képzei, hogy a ködmön őt kincses nagyúrrá fogja tenni. Épp hogy elkészül a ruhadarab, amikor a fiú édesapja elhalálozik, de a szívében lakozó tündér tovább él a ködmönben és végigkíséri Gergő további életét, amely eléggé nehézkesnek ígérkezik. Szép lassan rájön, hogy a vagyonos emberektől sok jót nem várhat, mert azoknak a szíve üres és nincs benne semmi emberi érzés. Felismeri, hogy vannak jó és rossz emberek, és a ködmön is csak akkor simul jól az emberhez, ha jót cselekszik, emberségesen viselkedik. Így aztán, ha bünt követ el, a kabát szorítani kezd, és már egyáltalán nem kényelmes viselet. Az élet nagy igazsága kezd Gergő számára is egyértelművé válni, miszerint a tündér nem is az ő ködmönében lakozik, hanem az emberek szívében. Segítségével valódi kincsré lel, megtalálja önmagát és a saját lelkéhez vezető utat.

Szereplők:

■ **Gergő:** szegény szülők gyermeke, tele csupa gyermeki vonásokkal. Jószívű, barátságos, kicsit félénk, ugyanakkor igazságos. A felnőttek világát nem nagyon érti még. Gyenge testalkata miatt is óvják szülei, társaitól sok mindenben különbözik. Apjától kapott tanítása végigkíséri az életét: ködmön-tündére csak addig melegít, amíg becsületes a gazdája, mert csak a becsület és a szeretet teszi széppé és boldoggá az életet.

■ **Márton:** Gergő édesapja, foltozószücs. Szorgalmas, dolgoz pozitív értékrenddel rendelkező férfi, aki csavaros észjárásával és különös példabeszédeivel neveli fiát.

■ **Gergő édesanyja:** egyszerű szegény asszony, a befagyott ablakon tanítja meg írni-olvasni Gergőt. Gyermekét félti és óvja mindentől és mindenkitől. Valami különös szál fűzi fiához.

■ **Marika:** Gergő kishúga, beteges törékeny kislány.

■ **Titulász doktor:** idős, köztisztelőben álló módosabb ember.

■ **Janó:** játékot áruló tót.

■ **Messzi Gyurka:** öreg csősz, aki mindent ismer a mezőn. Gergő sokat tanul tőle. Nagy tudású egyszerű ember.

■ **Küsmödi:** bűbajos javas ember. Kis gömbölyű öreg volt ez a bűbajos Küsmödi, hosszú fehér szakállal leért a derekáig, télen-nyáron ködmönben járt és báránybőr sapkában, ami alól azonban a fülei mindig kimaradtak. Szép nagy szélfogó fülei voltak, mint a túri kancsónak, tömpe kis orra és olyan szemöldökei, mintha tévedésből a homlokán nőtt volna ki a bajusza. Aki ránézett, annak mind-

járt az jutott az eszébe, hogy ilyenek lehetnek azok a törpék, akik sötét barlangok fenekén a kincseket őrzik. Görnyedt testalkata, szakadt ruházata és furcsa beszéde miatt Gergő félt tőle. Valójában egy egyszerű titokzatos öregember volt.

■ **Kese kalapos:** a „vad” tanító. Ez a jó ember csak nyáron foglalkozott kalaposmesterséggel, télen beállt tanítónak. Persze csak olyan vad-tanítónak. Szegény emberek adták a keze alá a gyereket, akik messzirettek vagy drágállották az igazi iskolát. A Kese kalapos iskolájába nem kellett se könyv, se írka. A kalapos az ajtaja felső felére fölírta krétával az ábécét, s a gyerek addig rajzolgatta őket az alsó felére, míg egészen írástudóvá nem vált bele.

■ **Bordács keresztapa:** gazdag parasztember, lélekben ugyanakkor szegény. Keresztfiát, Gergőt csak azért veszi magához, hogy ingyen kisbérese legyen. Szívtelen, fősvény ember, aki még az ételt is sajnálja Gergőtől.

■ **Malvinka:** kisruhavarrónő, aki kinézete és munkája miatt olyan, mint egy tündérke

■ **Pálistók Peti:** a kis bice-bóca, Gergő osztálytársa. Sánta járása miatt visszahúzódó és ezt sokan ki is használják. Pedig valójában okos és értékes kislány.

Jelentősége • Élvezet a regényt olvasni, mert stílusa az élő beszédre emlékeztet, témái érdekesek és mély emberség és szeretet sugárzik belőle. A *Kincskereső kisködmön* nem csupán gyermekek számára készült gyönyörűsége olvasmány, de Móra művészi önéletrajza is. Nem elsősorban tényleges élményeit írta meg, hanem gyermekkorra érzéseit örökítette meg a könyvben. Bár sok benne a mese-elem, a főhős, a gyermek Gergő élő és hiteles alakként ismerkedik környezetével, a felnőttek felemás világával és természetesen saját lelkével is. Nyiladozó elméje megkülönbözteti a jót és a rosszat, érzékeny szíve, ébredező lelkiismerete előbb-utóbb a helyes útra viszi. A valóság izgalmait, nyomorúságait és örömeit a gyermek szemével láttatja az író. Az élet olyan, amilyen, döbben rá Gergő, de szeretet nélkül elviselhetetlen! Szülei igazságainak elfogadásához idő kell és némi érettség. Sok apró igazság tárháza a *Kincskereső kisködmön*, ezeket fogadja el és próbál szerintük élni a mű végére a cseperedő fiú.

A *Kincskereső kisködmön* utolsó mondata, mely Móra Ferenc életének vezérlő elve, Gergő számára is őszinte és megszenvedett értelmet kap: „A szeretet az élet.”

Ettől nagyobb tanulság nem is létezhet egyetlen olvasónak sem.

Az alábbiakban két novellát olvashattok a *Kincskereső kisködmön*ből.

Miben lakik a magyar tündér?

Szó ki nem mondhatja, milyen büszkén ballagtam haza az alsó utcákon keresztül.

Ahogy kiértem a városból a harmatos mezők közé, ott állt a keresztúton az öreg csősz, nagy tasla kalapban, kampós botjával vállán, mint valami furcsa madárijesztő. Nagyon megrökönyödve tátogott felém:

– Minden jó lélek dicséri az Urat, te vagy-e az szűcsék Gergője, vagy csak a lelked?

– Én hát, Gyurka bácsi, mit figurázik kend velem?

Erre hálálkodva emelte meg a kalapját:

– No, akkor két lúd, egy liba, nincs semmi hiba! Én bizony már nem gondoltam, hogy megkerülsz. Az apádéknak nem mondtam ugyan, de a Mitvisznek mondtam, hogy no, ezt a gyereket is elkapta a markoláb.

A Mitvisz a Gyurka bácsi pulikutyája volt, hanem hogy a markoláb mi volt, arra világeletemben soha rá nem tudtam jönni. Pedig gyerekkoromban minden lépten-nyomon hallottam a nevét. Ha apám a kerekítőkést nem találta, vagy a macska elveszett a háztól, vagy a csengettyűkörtéből reggelre egy se maradt a fán, vagy hirtelen elolvadt a hó: azt mind a markoláb vitte el. Sőt mikor egyszer napfogyatkozás

volt, Gyurka bácsi azt is azzal magyarázta, hogy a markoláb vitte el a napot.

Hát hogy engem nem vitt el, azzal nagyon ki volt békülve, hanem különben, azt mondja, most már akár haza se menjek. Mert ha soha meg nem kentek még fahájjal, most bizonyosan megkenegetnek azért, amiért úgy rájuk ijesztettem az elveszéssel apámékra. Szegény szülém se holt, se eleven, apámnak is egész elállt a szava.

Nekem bizony eddig eszembe se jutott, hogy hát otthon mit gondolhatnak rólam azóta. Csak most pityeredtem el, mikor az akácok koronája fölött kibukkant az öreg malomház. Úgy vettem észre, mint-ha a sapkája félrecsúszott volna az éjszaka. Egyetlen ablakszeme haragosan izzott a hajnali pirosságban, tártnyitott ajtaja úgy várt, mint egy nagy fekete száj:

– Gyere csak, te csavargó kisgyerek, hadd kaplak be!

A Mitvisz kutya szaladt előre, Messzi Gyurka kocogott utána, én kullogtam leghátul. Öreg barátom borzasztó cifra beköszöntőt kezdett, de szülém nem várta ennek végét, csak fölkapott, és magához szorított:

– Te kedves, te drága kis báránycám, te, hát hogy tévedtél el?

Az édesanyám karjában egyszerre megnyugodtam; hullott ugyan a könnyem, de tudtam, hogy most már nem kell félnem a mogyorófahajtól.

Nem is bántott az apám egy ujjal se, csak annyit mondott, hogyha még egyszer elkóborlok a háztól, akkor odapányváznak az asztal lábához.

– Hát aztán hol, merre csellengtél, te anyaszomorító? – tette a kezét a fejemre. – Melyik gólyafészekben töltötted az éjszakát?

Nem felelhettem mindjárt, mert szülém úgy tömte belém a lekváros barátfülét, hogy egy hang ki nem szabadulhatott a számon.

– Várjon már, no – türtőztette apámat –, csak nem kívánja, hogy szeme láttára haljon éhen szegény istenadta gyereke.

Hanem hát nem sült még a világon akkora barátfüle, amelyik el ne fogyott volna. Utoljára csak el kellett mondanom a gyémántcserép történetét.

El is mondtam szegről-végre, szülém összetett kézzel hallgatta, mint az imádságot, s mikor bevégeztem, annyit mondott félénken:

– Szépet álmodtál, gyermekem.

Az egyik szemével rám nézett, a másikkal apámra. Nemhiába volt ő maga egész életében közelebb az éghez, mint a földhöz, szívében úgy érezte, hogy nem egészen volt az álom, amit láttam. De nem merte kimondani, míg meg nem hallotta, hogy apám mint vélekedik.

Az apám pedig úgy vélekedett, hogy sok mindenfélét összeálmodik az ember, s rendesen azzal bajoskodik álmában, ami mesterséget űz éber korában.

– Én – azt mondja – mindig akkora subát varrok álmomban, hogy a világon minden szegény embernek elég, aki didereg. Őszre már te se gyémáncserepekkel álmodsz, hanem irkával meg kalamáriszal.

Az édesanyám ölében már egészen megjött a bátorságom, mint kiskutyának az ereszt alatt. Kimondtam a szívemen valót, hogy én bizony nem leszek diák.

– Hát mi leszel, lelkem gyermekem?

– Kincskereső leszek, édesapám, mint a bagdadi varga fia.

– No, az is szép mesterség – bölintott rá édesapám. – Hát aztán hol akarod keresni a kincset?

– A Küsmödi barlangjában.

– No, jó. Aztán hogy akarsz hozzáfogni?

Már ebben én magam se voltam egészen biztos. Kicsit megzavarodva mondtam, hogy úgy, mint a bagdadi varga fia.

– Sose hallottam hírét ennek a vargának, se fiának. Melyik utcában laknak, fiam?

Mit volt mit tennem, el kellett mondanom a csodalámpás Aladdin egész történetét. Az apám nagy kedvvel hallgatta, és mikor a végire értem, azt mondta:

– Ez már döfi. Erre már én se mondhatok mást, mint hogy jól teszed, ha kincskereső akarsz lenni. Jó foglalkozás az, csak érteni kell hozzá. Csak azt nem tudom, hol veszel hozzá csodalámpát.

Megvallottam, hogy ezzel az eggyel én se vagyok egészen tisztában. A házunkban csak mécses volt, azt dörzsöltem is én úgy, hogy lejött az ujjamról a bőr, de akkora szellem se ugrott belőle elő, mint egy gyűszű.

– Meghiszem azt! – nevette el magát apám, kedvtelve nézegetvén a kezében levő subagallért. – Más sora van ennek, gyerek. Milyen nemzet is volt az az Aladdin?

– Az török gyerek volt, apám.

– No látod. Hát akkor török volt a kincses szellem is, azért lakott lámpában. A magyar gyerekek a tündérje ködmönben lakik.

Szemem-szám elállt csudálkozásomban, hogy én ezt eddig föl nem értem ésszel!

– Persze, nem minden ködmönben lakik tündér, csak a csodaködmönben. Az is csak azon segít, aki tud vele bánni. Persze sok fortélyja van, de én mindnyájára megtaníthatlak, ha akarod.

Olyant kukorékoltam örömömben, mintha én volnék a fekete kakas.

– Megállj, hékám! – fenyegetett meg apám a gyűszűs ujjával. – Erről a világon senkinek sem szabad tudni. Még szülednek se szólj róla. Mihelyt valaki megtudja, hogy a ködmönöd kincses ködmön, rögtön elveszti az erejét. Érted-e?

– Érttem, édesapám.

– No, ez az egyik. A másik az, hogy míg te vagy a ködmönnek a gazdája, addig mindig igazat kell mondani. Ezt különösen javallom, mert ha csak egyszer olyant mondasz is, ami nem igaz, a ködmöntündér tüstént olyan hosszúra ráncigálja a füledet, hogy legyezheted vele magadat. Hát mered-e vállalni a ködmönt?

– Merem, édesapám.

– No, ha te vállalod, én meg megcsinálom. Fogadom is, hogy mire elszagगतod, akkorra több lesz a kincsed, mint Küsmödinek.

– Mire elszagatom? – kérdeztem elszontyolodva.

– No, igen – nézett rám apám komolyan. – Hát csak nem gondolod, hogy majd a tündér olyan bolond lesz, hogy a szép új ködmönt otthagyja? Tudod, hogy az Aladdin lámpása is ócska lámpás volt. Addig kell hurcolnod a ködmönt, míg el nem rongyosodik, akkor aztán szépen kibújik belőle a tündér, és elejbéd áll: „Mit parancsolsz, édes gazdám?”

– No – gondoltam magamban –, csak rajtam legyen az a csodaködmön, majd teszek én róla, hogy ne sokáig maradjon friss jó egészségben.

Édesapám azonban úgy olvasott a szememben, mint én a kalendáriumban, mert így folytatta:

– Persze, a ködmönnel úgy kell bánnod, mint a hímes tojással, hogy a tündért meg ne haragítsd. Mert sose tudhatod, merre van benne a tündér, s ha valami szögben kihalásztad a ködmönt, lehet, hogy a tündérben is kárt tennél. Mármost mondd meg te magad: mire mennél egy félszemű vagy csonka fülű tündérrel?

Be kellett látnom, hogy ebből csakugyan nagy nevetség lenne. Megígértem, hogy úgy őrzöm a ködmönt, mint terítőt a búzáat. Most már csak az az egy kívánságom volt, hogy minél előbb készen legyen a csodaködmön.

– Hát mire elmegy deáknak, akkorra meglesz – bólintott rá édesapám.

Erre azonban megint megriadtam. – Hát mégiscsak deák legyek, ne kincskereső?

– Hiszen mindegy az, gyerekem, akármilyen leszel, ha a ködmön a tied – magyarázta apám. – Az előbb-utóbb úgyis hozzájuttat a kincsekhez, és addig is megsegít minden bajodban. És azt hiszem, sokkal hamarabb elszagatom, ha iskolába jársz benne, mintha itthon lógatod a gerendaszögön.

Ez ellen igazán nem vethettem semmit se. Kezet adtam apámnak, hogy isten neki, deák leszek a ködmönért. Ő meg arra adott kezet, hogy másnap már szabja is a ködmönt.

Mire megvolt az egyezés, akkorra szülém is előkerült, aki odakint járt valahol az erdők alatt a pásztoroknál. Piros pántlikára kötött kis rézsengővel csilingelt felém.

– Gyere, báránykám, hadd kössem a nyakacskádba. Hadd halljam mindig, merre futkározol a ház körül. Jaj, dehogy bírnám ki, ha még egyszer eltévelyegnél!

1. Az édesanya jóságát és szeretetét szerinted mi bizonyítja a legjobban? Keresd ki a szövegből az ide vonatkozó részt!

2. Hogy gondolod: az édesapa okos és bölcs, sokszor tréfásan adott tanácsai az egész életre adnak a fiának útmutatást?

3. Keresd ki azt a mondatot a szövegből, amellyel bizonyíthatod, hogy az apát szigorúságában is a szeretet vezette!

4. Miért akar deákoskodás helyett inkább kincskereső lenni Gergő?

5. Miért mondja azt az édesapa, hogy „a magyar gyerekeknek a tündérje ködmönben lakik”?

6. Milyen „kincseket” akar az apa fiával megszereztetni? (Legyen megbízható, titoktartó, ne legyen dicsekvő, ne mondja valóságnak azt, ami csak mese).

7. Miért érdekes a harmadik „fortély” különösen: csak akkor bújik ki a tündér, ha Gergő munkában rongálja el a ködmönt?

8. Miért egyezik bele végül is abba, hogy iskolába járjon?

9. Az édesanya miért ajándékozta meg Gergőt a piros pántlikára kötött rézsengővel?

Írj néhány mondatos fogalmazást azokról a „kincsekről”, amit Gergő az apjától kapott!

Csontos Szigfrid

Ahogy megörült szegény szülém a hazatérésemnek, úgy elszomorodott azon, hogy inasnak akarok beállni.

– Nem neked való az, gyerekem – mondta gondba borult arccal. – Nem tudsz te úgy ordítani, mint az inasok szoktak. Nem győződ a gyöngé tudóddal.

Ő szegényke, aki a malomházi remeteségben töltötte az egész életét, leginkább csak annyit tudott az inasokról, hogy azok mindig borzasztó kurjongatással járnak az utcán. Bizonyosan azt gondolta, hogy ez kötelességük nekik, és annál hamarabb lesz belőlük mester, mentől jobban ordítanak. Az igazat megvallva, magam se voltam egészen tisztában vele, van-e az inasoknak más komoly foglalkozásuk is azon kívül, hogy a kutyákat meghajigálják az utcán.

Utoljára aztán belenyugodott szülém ebbe a szándékomba is, mint ahogy beleenyugodott volna abba is – ő, de milyen boldog örömmel! –, ha azt kívántam volna, hogy engem egész életében a karján hordozzon. Csak azt az egyet kötötte ki, hogy ha már inas leszek, Kese kalaposnál próbáljak szerencsét.

– Azt hiszem – tűnődött el –, hogy annál nem kell olyan sokat ordítani, mert az nagyon szótlan ember, aztán meg önála nemcsak a kalaposmesterséget tanulhatod ki, hanem a tanítómesterséget is.

Ünnepelő kendőt kötött szülém, mert önála senki se tudta jobban, mi az illendőség, és maga vezetett el a mesterhez, aki nagyon szívesen fogadott bennünket. Azt hitte, iskolába akarok hozzá járni, és nagyon barátságosan veregette meg a fejemet:

– Szeretem a nagy fejű gyereket, mert nagy fej: nagy ész; a kis fejbe nagyon kicsi szorul. Egy verő malacért olyan tudós embert nevelek az öcsikéből, hogy esztendő ilyenkorra csupa nagybetűkkel írja tele még a nyújtódeszkát is.

Szülém sietett elkérkedni vele, hogy de bizony tele tudok már én irkálni akár egy kaput is, nemcsak egy nyújtódeszkát. S hogy nem is deáknak akarnék én beállni, hanem kalaposinasnak.

A majszternak erre egyszerre elsavanyodott az ábrázata. Végig-végigméretegetett a szemével, aztán kellenetlenül legyintett:

– Inasnak nem való. Nagyon nagy hozzá a feje. Nem szeretem a nagy fejű gyereket, mert a nagy fejben nagyon szétszalad az ész. A kis fej jobban összefogja.

– No, itt nem sok szerencsével jártunk, szegénykém – mondta szülém sajnálkozva, mikor kijöttünk. De én láttam a szemén, hogy csak ravaszkodik, mert a szíve örömmel van tele, hogy mégiscsak otthon maradok az ő fiának.

Hát azért se maradok. Nem hagyom szögön lógni a ködmönt, hanem munkában szaggatom el.

Egy nyitott ajtajú kovácsműhely mellett mentünk el, éppen kovácsolták az üllőn a szikrázó vasat a bőrkötős segédek, két kormos képű inasgyerek is ott sürgött-forgott, mint két fiókördög, a piros fényben: gyönyörű volt ezt látni. Nem is hagytam békében szülémet, míg be nem szólt félénken, hogy kellene-e még egy inas.

Egy torzonborz, vörös szakállú óriás lépett elő a tűzhely mellől, az volt a mester. Ahogy a kezét a vállamra nyugosztotta, majd összeestem alatta. De csupa jószág volt a mosolygása, ahogy megszólított:

– Gyöngécske a fickó.

– Nagyon erőtlenségre – kapott mohón a szón édes szülém.

– Kenyérből a karja – mondta a kovács.

– Az, az – integetett szülém –, a lába meg torzsa.

– Nem győzné szusszal.

– Elfújná a fűjtató.

– Nem, egész határozottan nem kovácsinasnak való – fejezte be a szemlét a mester. – Nagyon kicsik a fülei. Nincs rajtuk semmi fogás. Hanem javallok én magának valamit, jó asszony. Úgy hallom, Csorbóka szomszéd éppen inast keres. Itt van az üzlete általellenben. Úgy nézem, ez éppen neki való sihederke lenne. Nem nehéz mesterség az övé, nem erő kell hozzá, csak ész.

Ezt egy kis lenézéssel mondta az óriás, de volt is hozzá joga, mert akkora pörölyt forgatott a fél kezében, hogy azt a mesebeli hét bölcs mester meg se bírta volna mozdítani.

Alálassan megköszöntük a jóakarátát, és beköszöntünk Csorbóka úrhoz. A városban Csorbóka úr volt az egyetlen könyvkereskedő. Akkora boltja volt, mint egy kalitka, két asztal betöltötte az egészet. Az egyik asztal be volt terítve mindenféle históriás könyvekkel: az volt a könyvesbolt. A másik asztalon szép rendben sorakoztak a mézesbábok, a tükrös szívek, a kivont kardú mézeskalács huszárok, a mandulás pogácsák: az volt a mézeskalácsos bolt.

– Itt a kellemes, emitt a hasznos – járt-kelt a pápaszemes, tömzsi kis ember a két asztal közt –, a könyvkereskedőség kedves tudomány, a mézeskalácsosság hasznos tudomány.

Szegény szülém nagyon meg volt illetődve ennyi tudomány láttára, és alig merte megkérdezni Csorbóka urat, hogy mit néz ki belőlem. Alkalmas lesz-e valamelyik tudományra?

Csorbóka úr megforgatott előre-hátra, hátba ütögetett, megköhögtetett, és kétszer-háromszor körülfutott az asztalok körül.

– Úgy nézem, elég gyöngye kis legény, se a kalapácsot, se a gyalut el nem bírná – mondta elégedetten –, az Isten is könyvkereskedőnek teremtette. De ha jól igyekszik, beletanulhat a mézeskalácsosságra is.

Csorbóka úr csakugyan nem fősvénykedett a tudományával. Ahogy szülém elment – igaz, hogy még egy óra múlva is tekingetett vissza a sarokról a bolt felé –, mindjárt belefogott a mesterségbe. Elmondta, hogy melyik a krajcáros, melyik a kétkrajcáros, melyik a háromkrajcáros mézeskalács. Ennél drágább nyalánkságot abban az időben nem árultak.

– Hát a könyvek, főnök úr? – húzódtam közelebb a könyves asztalhoz.

– Az elsősorbelieknek egy hatos az ára; a második sor két hatos; a harmadik három hatos. Aki még ennél is drágább könyvet keres, az túlságosan okos ember, azt nem szolgáljuk ki. Érted-e, kisfiam?

No, ezt nem volt nehéz megérteni. Csorbóka úr büszkén nézett körül, hogy ilyen hamar belevezetett a kettős tudományba, és annyira a kegyelmébe fogadott, hogy a második héten már egészen rám bízta a boltot. Ő meg kiment a fűzesbe varjút lőni. Elülte szegény a lábát a sok semmittevésben, nem nagyon kellett ugrálnia a mi boltunkban, mert a macska se nyomogatta kilincsünket.

– Te is részelsz a varjúpapríkásból – szólt vissza a boltajtóból. – Ahány könyvet eladsz, annyi varjúcomb lesz a tied.

De hiszen ígérhetett volna nekem griffmadárcombot is, annak se örültem volna úgy, mint a sok szép históriás könyvvvel való egyedülmaradásnak. Ott volt a „Ludas Matyi” meg a „Csalóka Péter” meg a „Fehérlófia” meg a „Kopraló Mátyás”. Azt se tudtam, melyikhez kapjak. Utoljára az egyikre ráültem, a másakra rákönyököltem, a harmadikra rátenyereltem. A legvastagabbat kezdtem olvasni. Annak a címe volt: „Csontos Szigfrid”.

Hát alig keveredek barátságba a sárkányöldöső nagy vitézzel, egyszerre csak nyílik az ajtó, és bedobog rajta egy magamfajta fiúcska.

– Megvan-e itt a Csontos Szigfrid? – azt mondja.

Úgy megijedtem, hogy egyszerre a torkomba szökött a szívem.

– Nincsen az – csúszttam le a könyvet az ölembé.

A fiúcska körülnézett, és megakadt a szeme azon a rettenetes oroszlánon, amely a „Florenc és Lion” tábláján ágaskodott.

– Ez is jó lesz – nyújtotta ki utána a kezét.

A rettenetes oroszlán nem nézhetett csúnyábban, mint ahogy én néztem. „Ohó – gondoltam magamban –, hát azért lettem én könyvkereskedőinas, hogy minden könyvet elhurcolásszanak előlem!”

– Hallod-e, te fiú – támadt hirtelen egy jó gondolatom –, többet ér ám a mézeskalács, mint a meséskönyv. Inkább a másik asztalon választhatnál magadnak valamit.

A kis cimbora nagyon értelmetlenül nézett rám, utoljára is nekem kellett rajta segítenem, a markába nyomtam a legnagyobb mézeskalács huszárt, és kitessékeltem vele az ajtón.

De nyilván mégis volt a kis cimborának magához való esze. Mert alighogy föl húzta Csontos Szigfrid a láthatatlanná tevő süveget, már megint ott lábatlankodott egy fiúcska.

– Csontos Szigfridet szeretném megvenni – mondta furfangos mosollyal.

Erre már nem sok szót vesztegettem, hanem mindjárt kifizettem egy marék mézeskalács mogyoróval.

Nem ért az semmit, úgy jött a sok gyerek, mint a raj, s az mind Csontos Szigfridet akarta megvenni. Utoljára már nem is kérdezősködtek, csak mentek egyenesen a mézeskalácsos asztalhoz.

Beesteledett, mire oda értem, ahol Csontos Szigfrid is csak úgy elmegy Földvár-ra deszkát árulni, mint a csonttalan Szigfridek, s akkorra egy morzsa mézeskalács nem maradt a másik asztalon. Hanem ahány gyerek volt a városban, az mind ott nyüzsgött a boltunk előtt, mire a főnök úr visszatért a varjúvadászatról. Sietett szegény feje, mert már az utca végén hallotta a nagy újságot, hogy a Csorbóka boltjában ingyen mézeskalácsot kap, aki Csontos Szigfridet akar venni.

Ahogy betoppant, úgy félrehúzta a száját, mintha a tulajdon fülét akarná megharapni. De aztán inkább csak az én fülemen töltötte a mérgét, és nem éppen barátságosan adta ki az úti cédulámat.

– Föl is út, le is út, hanem ide többet be ne tedd a lábad!

krajcár – kis értékű aprópénz (rézpénz); **egyhatos** – régen tíz krajcárt, illetve húsz fillért érő pénzerme; **szülém** – anyám, szülőanyám (régies kifejezés); **pöröly** – kalapács; **históriás könyv** – történelmi tárgyú könyv; **részelsz** – részesedsz

1. Kiről szól az elbeszélés?

- Mond el néhány mondatban, miért lett éppen könyvkereskedő inas a történet kis hőse?
- Fogalmazd meg egy mondatban, hogy miért nem lett belőle mégsem könyvkereskedő!

2. Miért nem adta el a kisfiú a könyveket?

3. Figyeld meg Móra Ferenc humorát!

- Miért készítenek mosolygásra a pályaválasztás körülményei? És Csorbóka úr alakja?
- Nemcsak derűs, hanem szomorú is ez a történet. Miért?

4. Az elbeszélés fő része a következőképpen épül fel:

- Csorbóka úr inasává fogadja Gergőt.
- Bevezeti a mesterség rejtelmibe.
- A kisinas „harcol” a vásárlókkal.

Írd ki a humoros részeket a műből!

... Karinthy talán az a magyar író, akire leginkább alkalmazható a „zseniális” jelző...

Babits Mihály

KARINTHY FRIGYES

(1887–1938)

A *Nyugat* első nemzedékének kiemelkedő alakja. Költőnek, elbeszélőnek, műfordítónak készült, de pályája humoros-szatirikus irányba fordult, s elsősorban mint humorista lett közismert az olvasók körében. Bár a komikus irodalmat magas művészi szintre emelte, mindig fájt neki, hogy a kortársak egy része és a közönség a szórakoztató s nem az elgondolkodtató, filozofikus íróként látta benne.

Életútja • Budapesten született 1887. június 25-én. Édesapja a Ganz gyár tisztviselője, négy nyelven tudó levelezője volt. A család felvilágosodott, a művészetek iránt is fogékony légkörében nőtt fel a hat gyerek. Különböző iskolákban végezte tanulmányait. Váltakozva volt jó és rossz tanuló.

Vonzották a természettudományok: matematikát, fizikát tanult. Életének első súlyos csapása, mely mélyen ható lelki sérüléseket okozhatott benne, édesanyjának korai halála volt (1893). Még nem töltötte be ekkor hetedik évét, csak kevés és hézagos emlékei maradtak fenn, de hosszú éveken át nyomasztotta az anya hiányának fájó érzése (*Anyám* című novellája). 1913-ban feleségül vette Judik Etel színésznőt, akivel öt évig boldogan élt. Életének második, legfájdalmasabb csapása, hogy Etel 1918 októberében spanyolnáthában meghalt. Gyermeük Karinyth Gábor költő.

A tragédia után visszavonult a közéletől. Naplójegyzetei szörnyű fájdalomról tanúskodnak: „*Úgy érzem, agyamban daganat képződött*” – írta le a baljós szavakat 1918. október 28-án. A politikai fordulatok is meggyötörték, a kommun bukása után kipellengérezte a fehérterror ideológiáját, s ettől kezdve jobbról is, balról is támadták.

1920-ban feleségül vette a nála hat évvel fiatalabb, korábban orvosi tanulmányokat folytató Böhm Arankát, aki – Judik Etelhez hasonlóan – Karinyth miatt vált el előző férjétől. 1921-ben született meg gyermeük, Ferenc.

Írói hírneve és népszerűsége egyre nőtt. Nagy termékenységgel írta novelláit, újságcikkeit. Regények, novellás- és humoreszkkötetek, karcolatok és tárcák gyűjteményei kerültek ki tolla alól (pl.: *Gyilkosok*, *Capillária*, *Nevető dekamerón*, *Harun al Rasid*, *Ki kérdezett*, *Nevető betegek* stb.). A műfordításban is jelentőset alkotott: ő ültette át magyarra egyebek közt Swift *Gulliverjét*, Milne *Micimackóját*. 1936-ban agydaganatot állapítottak meg nála. Stockholmban műtötte meg Herbert Olivecrona. Megdöbbentő hitelességgel, humoros-ironikus megközelítésmódban számolt be betegségének és a műtétnek minden aprólékos részletéről *Utazás a koponyám körül* (1937) című naplórégényben.

1938 augusztusában Siófokon nyaralás közben váratlanul meghalt.

Munkássága • Karinthy maga mondta, hogy minden műfajban alkotott maradandót. Verseivel és novelláival a *Nyugatban* jelentkezett. Első komoly sikerét, az 1912-ben kötetben is megjelent *Így írtok ti* irodalmi paródiával aratta. Darabjai paródiák, vagy, ahogy az író elnevezte őket, „irodalmi karikatúrák”.

Kosztolányi állapította meg a következőket Karinthyról, a paródiák szerzőjéről: „Egypár sorban érezteti az író minden munkáját, egy szereplőben az író minden hibáját. Nála a humor igazi kritika, alkotó művészet. ... Nem véletlen, hogy ez a fiatal humorista éppen akkor jelentkezett, amikor az irodalomban egy komoly és bátor csoport átértékelte a régi értékeket, és egy mélységesen új művészetről kezdett beszélni.”

Mesterének Jonathan Swiftet vallotta; az *Utazás Faremidóba* (1915) és *Capillária* (1921) című regényei a *Gulliver ötödik és hatodik utazása* alcímet viselik. 1916-ban a *Tanár úr kérem* című könyve fokozta népszerűségét. Legnépszerűbb regénye mégis az *Utazás a koponyám körül* (1937). A regényben részletesen leírja az agyműtét közbeni gondolatait, érzéseit, emiatt a külföldi orvosok körében is ismert lett ez az írás.

Sikeres színpadi szerző is volt, művei többnyire egyfelvonásos bohózatok, de írt egész estés vígjátékot (*Földnélküli János*, *A nagy ékszerész*) és komoly hangvételű darabot is (*Holnap reggel*). Összegyűjtött színpadi művei három kötetet töltenek meg.

Műfordításai ma is ismertek, főként a *Micimackó* és a *Tom Sawyer kalandjai*. Bár magát sokszor költőnek vallotta, viszonylag kevés verset írt, ezek között a szabadversek vannak többségben, hosszú, központosítás nélküli gondolatkitörések.

Egyes kifejezései, szóalkotásai – például a *halandzsa* szó és a „magyarázom a bizonyítványomat” – a mai köznyelvet gazdagítják.

TANÁR ÚR KÉREM

Amit a műről tudnod kell!

Keletkezése • Karinthy Frigyes a XIX–XX. század fordulóján volt középiskolás diák, az említett mű megírásakor még csak 27 éves. A könyv részben személyes élményekből, visszaemlékezésekből fakad, részben a képzelet szüleménye. Gyermekkori naplójának gyakori témája volt az iskola, az attól való félelem. A Markó utcai főreálba járó Karinthy – az életrajzi adatok szerint – rendkívül csapongó természetű gyerek volt, aki nehezen tanult. (7. osztályos korában megbukott franciából, pótvizsgáznia is kellett, majd később pedig mennyiségtanból és mértanból is elégtelent kapott.) Tanárai nagysze-

rú emberek voltak, de a kis írópalántával nem tettek kivételt, így Karinthy maga is átélhette a rossz tanuló sorsát, a bukott férfi állapotát, vagy a *Lógok a szeren* főhősének szomorú kiábrándultságát.

A századforduló szellemisége érződik a műben, például:

- a középiskolás diákok nevei németesen csengenek;
- a tanárok jellemzése alapján érezzük: hatalmas tekintéllyel bírtak, „élethalál” urai voltak;
- a főszereplők még a frissnek ható természettudományok lázában égnek;
- hat rájuk Verne¹, hiszen a diákok vagy katonaiskolába akarnak menni, vagy tengerésznek.

Alapötlete • A *Tanár úr kérem* című kötet alapötlete, hogy az iskoláskor utáni évek, a felnőtt élet: nem más, mint egy álom. A kötet 16 novella füzére. A szó klasszikus, poétikai értelmében nem minden történet novella.

Akad itt monológ (*Elkéstem*), jellemkép, portré (*A jó tanuló felel*, *A rossz tanuló felel*, *A bukott férfi*), stílusparódia, naplórészlet. Csaknem mindig egyes szám első személyű az előadásmódja, ami a bensőséget igazolja. Ezek a történetek végül is mind ugyanarról szólnak. Átütő erejük az előadásmódban, a hangszerelésben van. Maga Karinthy a következőképp írt erről a gyűjteményről: „*A középiskolai tanuló élete: nyolc éven át napról napra megújuló harcba szállás, halálos veszedelem, minden reggel pontban nyolckor, a véletlenek és a ravasz kelepccék és elhatározó események hullámzó harcterére kiront: sebeket kap, sebeket oszt, néha elvérzik. Másnap újra feltámad, kezdi előlről.*”

Rövid tartalom • Egy kisdíák – aki nem éppen jó tanuló – élményeit, emlékeit, az iskolához és a társaihoz fűződő viszonyát ismerhetjük meg humoros formában. Pontosan megtudjuk, hogy mit él át egy számára nehezebb órán, vagy hogyan él meg egy tanítási napot. A műben a realitás és a fantázia keveredik, ami nem csoda, hisz egy kamasz diák életeleme az ábrándozás. Megtudhatjuk, hogy mi a különbség a jó és a rossz tanuló viselkedése és felelete között, hogyan zajlottak a tanórák. S az is kiderül, hogy hogyan próbálta abban az időben egy diák a rosszul sikerült bizonyítványát megmagyarázni.

Szereplők • A *Tanár úr kérem* diákjait részben egykori osztálytársairól mintázta – Steinmann, Walch, Eglmayer, Deckner, Kelemen –, akik valóban együtt érettségiztek Karinthyval; részben pedig kitalált figurák. A gyermekszereplők: Bauer, Büchner, Steinmann, Polgár Ernő, Neugebauer, Deckner, Kelemen, Roboz, Auer, Wlach, Zajcsek, Löbl, Englmayer, Pollákovics, Bányai, Zsemlye Tivadar, Rogyák, Singer. A tanárok nevei, akikkel megismerkedhettünk a mű során: Mákossy tanár úr, Fröhlich tanár úr, Schwicker, Kökörös tanár úr, Müller tanár úr, Lenkei tanár úr, osztályfőnök.

■ **Bauer:** az ő szemszögéből látunk mindent és mindenkit. Egy jó eszű, ám lusta diákról van szó, aki a fantáziája által szült világban bátor szókimondó, okos és büszke ember. A valóság azonban egészen más.

■ **Tanárok:** közös jellemvonásuk (legalábbis Bauer szemszögéből) a túlzott szigor és vaskalaposság.

■ **Steinmann:** az eminens tanulót személyesíti meg annak minden jellemvonásával: magabiztos, tisztelettudó, magasabb rendűnek tűnő, megfontolt és nyugodt.

Jelentősége • Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című műve humoros és szórakoztató stílusban tárja elénk a XX. század eleji iskolai életet. Egy kamasz fiú szemével láthatjuk a mindennapokat: a fellelések, a dolgozatok miatti félelmet, a diákcsinnyek és a nagy iskolai nevetések, viták és hétköznapi nosztalgikus hangulatát. Ez a mű mindenkor, minden élethelyzetben életképes, hiszen bármennyit változott is a világ, a tanuló mindig küzd az iskolában, sokszor az iskola és önmagá ellen.

Ezek a történetek sokkal többek önmaguknál. Ettől lettek kinőhetetlenek. Végül is egy életen át „elkésünk”, „lekésünk”, „magyarázzuk a bizonyítványunkat”, „lógunk a szeren”, és kétségbeesve mentegetőzünk: „Tanár úr, kérem, én készültem.”

Az alábbiakban olvasható *Magyarázom a bizonyítványom* és a *Lógok a szeren* ennek a kötetnek a részét képezik.

¹ *Verne Gyula* (Jules Verne, 1828–1905) – francia író, egyben a tudományos-fantasztikus irodalom korszakalkotó alakja. A könyveiben említett száznolc terv és találmány döntő többségét mára már megvalósították. Kiemelkedő művei között szerepel a *Nyolcvan nap alatt a Föld körül*, a *Nemo kapitány*, a *Sándor Mátyás*, a *Sztrogoff Mihály*, az *Utazás a Föld középpontja felé*, a *Rejtelmes sziget*, a *Grant kapitány gyermekei*, az *Utazás a Holdba*, a *Hódító Robur*, a *tizenöt éves kapitány* és a *Kétévi vakáció*.

Magyarázom a bizonyítványom

Hát kérem szépen először is: ez még nem végleges bizonyítvány – ez csak afféle lenyomat, amit ideiglenesen kiosztottak nekem. Hogy ma van a féléves bizonyítvány-nap, az nem jelent semmit. A többiek tényleg kikapták a bizonyítványt, de az enyémet föl kellett küldeni a minisztériumba, mivel tévedések derültek ki, amiket sürgősen orvosolni kell. Igen. Különbö a bizonyítvány-ellenőrző és kiegészítő konferencia foglalkozni fog az esettel, tanfelügyelői középülésen. Az osztályfőnök úr, mikor ideadta nekem a bizonyítványt, beszédet tartott: kicsit zavarban volt, és tiszteltette a papát. Kérlek, kedves Bauer, monda, légy szíves, közöld szüleiddel, miszerint sajnálatos tévedés történt bizonyítványoddal, hibás tételek csúsztak bele. A bélyeghatósági szabályrendelet szerint, sajnos, így is ki kell adni a bizonyítványt,

de kérnelek kell, kedves Bauer, közöld a szülővel, miszerint ez csak olyan okirat, aminek az adatai nem jelentenek semmit. Kérd meg kedves szüleidet, ne haragudjanak ezért a tévedésért, az igazi bizonyítványt csakhamar kiállítjuk – egyelőre kéretem őket, hogy írják alá ezt, mert az összes iratokat átküldtük a rendőrségre, ahol a nyomozás miatt szükség van erre az aláírásra; de hangsúlyozd kérlek, hogy ez csak formáság. A főkapitány személyesen átírt a fiumei tengerészeti gimnáziumba, deríténék ki, hogy került bele a bizonyítványomba történelemből ez a... ez a... szám, ami ugyancsak egy közönséges szám, azt jelenti, hogy négyszer feleltem történelemből – de esetleges félreértésekre ad alkalmat.

Tudniillik Mangold, a történelemtanár, az csak helyettes tanár nálunk, még nem is osztályozhat, mert előbb vizsgáznia kell osztályázásánál a főegyetemen. Ő csak helyettes osztályzatot adhat, amit másképpen kell érteni – egyes helyett kettest, kettes helyett négyest –, majd ha letette a vizsgát, akkor az összes bizonyítványokban kiigazítják az osztályzatokat igazi osztályzatokra. Most egyelőre kéreti a papát, ne tessék haragudni egyelőre, és üzeni, hogy én négyszer feleltem történelemből, egyszer aláhúzott kétharmadra, egyszer egyesre, kétszer háromnegyedkettesre, tessék ezt összeadni, számtani középárayost venni, kijön a háromnegyed egyes, aláhúzva. Először a második Józsefből feleltem, de akkor csengettek; másodszor kérdezte az örökösödési jogot, mondtam schmalkaldeni szövetség, láttam, mikor beírta az egyfelest, de akkor elvesztette a noteszt.

Fizikából. Hát fizikából már novemberben feleltem, kérdezte a Föld mozgását, s én mondtam, hogy a Nap körül és ellipszis-alakú pályán, melynek egyik gyújtópontjában a Nap van, és ez a Newton érdeme. De akkor a mellettem ülő fiúval összetévesztett, akinek háromnegyede van a fizikából, és nekem írta be véletlenül. Akkor szóltam, a tanári kar megnézte a noteszt, monda, hogy tényleg a Csekonics helyett írta be véletlenül, de ezt most már nem lehet kiigazítani, mert ebből neki a

kormányánál kellemetlenségei támadnak, nagyon kért, hogy ne firtassam a dolgot most egyelőre, és tegyem meg neki, hogy most egyezzem bele a hármasba, év végére kijavítja jelesre, és nem is kell felelni a következő félévben. A jelest mindjárt be is vezette a születési bizonyítványomba, főigazgatói aláírással.

Fröhlichnek pikkje van rám algebrából, arról nem tehetek. A határozatlan együtthatóval kellett megoldani az egyenletet és akkor mikor kihívott, és akkor mikor megmondtam, hogy akkor beszorzok lambdával, erre kiesik a második egyenlet, persze, azért nem esett ki, mert iksszel is be kellett volna szorozni, csak hogy ezt Fröhlich nem vette észre, mire megmondtam, hogy hogy kellett volna, akkor mikor észrevette, hogy ő nem tudta, szégyellte magát, és azt mondta, hogy menjek helyre, és azóta pikkje van rám, mert jobban tudtam az algebrát, és nem akart kihívni javítani, pedig a törvénytörvényekben benne van, hogy januárig ki kell hívni a fiút javítani, mert másképpen nem érvényes az osztályzat, és a Steinmann, a legjobb tanuló is mondta, hogy föl lehet jelenteni Fröhlichet, de nem akartam, mert úgyis pikkje van rám, pedig a dolgozatba nekem ugyanaz jött ki, mint Steinmannak.

Magaviseletből azért van kettes, mert ha van három hármas, akkor nem lehet a magaviseletből se egyes, hanem akkor külön bizonyítványt adnak magaviseletből, amit postán küldenek el a szülőknek.

Ezt!?!... Ez nem hármas, ez kettes, csak hogy az osztályfőnök úr olyan furcsán írja a kettest, véletlenül felül írja a végét a kettesnek. Csak a vezetékevet tessék aláírni... de mostanában ne tessék bemenni az iskolába... a kaput kiemelték... most átalakítják... nincs kapu... nem lehet bemenni... majd egy-két hét múlva...

1. Mi teszi ezt az írást mulatságossá?
2. Mi a tárgya, témája?
3. Mit tartsz mulatságosnak: a stílust, a beszélő magatartását, illetve gondolkodásmódját?
4. Írj ki a történetből 3–4 olyan mondatot, amin jól szórakoztál!
5. Néhány mondattal fogalmazd meg, mit jelent számodra a tanulás!
6. Olvasd el Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című könyvét!

Mi szeretnél lenni? Hogyan képzeld el a jövődet?

Lógok a szeren

Lógok a szeren.

Azt, hogy az izmaim még fejletlenek s mellem is szűkecske, azt én nagyon jól tudom. De nem tudhatjátok, hogy mi lakik bennem. Én is csak homályosan sejtem, borzongva gondolok rá, olyankor, mikor könnyedén simul rám a tornatrikó, és lábam gumicipősen szökdel a tornaterem csertörmelékében. Igaz: Wlach ötvenkilós súlyokat emelget, és Bányai Miklós megcsinálja nyújtón a nagyhalált. De öbennük, ugye, nyers erők dolgoznak csak, formátlan ösztönök – énbennem pedig az Akarat lakozik. Bányai képtelen megérteni a „savoir” ige ragozását, és Wlachnak én csináltam meg az algebrai dolgozatot. Én másféle ember vagyok. Én értem a tudományokat, és egyelőre nem tudom megcsinálni a vállállást a korláton –, de mi lesz, ha egyszer mégis megtanulom? Csodálatos lény jelenik meg ez esetben a világ színpadán; tüneményes ember, akihez képest Jókai hősei közönséges tucatemberek. Képzeljék

el, hogy egy napon ilyen újságcikk jelenik meg a lapokban: „Érthetetlen és nagyszerű előadás kápráztatta el tegnap a Vigadó dísztermében összegyűlt álmélkodó közönséget. Egy fiatalember, akiről eddig senki se tudott (itt az én nevem következik) jelent meg a dobogón s *Az élet értelme másodfokú egyenletekben* című előadásban tökéletes francia nyelven, megoldotta a világnak rejtélyét, amin eddig hiába fáradoztak a legnagyobb elmék – s mindezt oly nagyszerű előadóművészettel, hogy a jelen volt világhírű színészek sírva tolongtak a dobogó felé, hogy kezet szoríthassanak az alig tizenhat éves zsenivel. De az ifjú szerényen és nyugodtan mosolygott csupán, s egy váratlan mozdulattal az asztalra ugorva, kézállásba helyezkedett, majd három salto mortale-t csinálva a megdöbben közönség fölött, elkapta a feje fölött húzódo vasrudat, és azon szédítő halálforgásokat végezve, átugrott a kilencméternyire elhelyezett kályhára, de úgy, hogy kézállásban maradt azért, s előbbi előadását ebben a helyzetben folytatta, nyugodt és behízelgő modorban, végleg megoldva a nagyszerű problémát...”

Lógok a szeren.

Ti ezen csodálkoztok, mert nem tudjátok elképzelni, hogy lehet ember, aki mindenben egyformán tökéletes. Ti öregek és konzervatívok vagytok, és azt hiszitek, hogy a világ ezentúl is csak olyan lesz, mint eddig, és elfelejtitek, hogy egyszer eljön majd az érettségi. Ti nem tudjátok például elképzelni, hogy lehet majd esetleg egy miniszterelnök (a nevét szerénységem tiltja megsejtenni veletek), aki egy napon, miután szenvtelen és nyugodt hangon bejelentette az országgyűlésnek, hogy néhány jól megfontolt diplomáciai művelettel, amikről eddig nem akart beszélni, mert nem a szavak embere, sikerült Angliát, mint egyszerű gyarmatot, Magyarországhoz csatolni, s ezt ezennel tudatja a tisztelt Házzal – mondom, miután ezt szenvtelen és hideg hangon előadta, nem törődve az ordító és ujjongó képviselőkkel, akik vállukra akarják emelni, hirtelen vívóállásba helyezkedik s egy szédítő, eddig ismeretlen dzsiu-dzsicu fogással, ott, a miniszterelnöki emelvényen, két vállára fekteti azt az ausztráliai világbirkózóbajnokot, akit az angol ellenzék orvul elhelyezett az emelvény belsejében, hogy a legnagyobb európai férfit megölje. Ti nem tudjátok elképzelni, hogy valaki délelőtt mint Főakadémikus előadást tart az egyetemi tanároknak, délután pedig megnyeri a hátúszás és függeszkedés világbajnokságát, mellesleg a rúdugrását is esetleg, hogy aztán este az ámuló közönség előtt hajlongjon, mely a Nemzeti Színházban ugyanezen ifjú drámájának ötszázadik előadását tapsolja orkán gyanánt. Ez a rendkívüli ifjú nem azért találta fel a Holdbarepülőgépet, mintha nem tudná megkeresni a kenyerét laufmétéával is, melyben virtuóz – ez a rendkívül férfi időnként hanyag mozdulattal rúg be harminckét gölt az Eftécé vagy Mac kapujába, mely csapatok együttes erővel sem bírnak vele, aki egyedül áll ki ellenök.

Lógok a szeren.

Na jó, jó, egyelőre persze még egy kicsit gyakorolni kell magamat. A lélek jóllehet, kész, de a test erőtlen, és a szereket nagyon ravasz emberek találták ki. Síkos a pózna, és pontos megfigyelések alapján állíthatom, hogy fölül, a vége felé lényegesen nehezebben mászható, mint eleinte; holott a felületes szemlélő azt hihetné, hogy mindenütt egyformán síkos. Azonkívül az a disznó Bauer mindig a vékonyabb póz-

nához ugrik, és rámhagyja a vastagot. A negyedik-ötödik fogás után egészen más az ember világnézete, mint odalent volt, s egyszerre világosan látom, milyen gyermekes hiúság volna nagy szerencsétlenségnek tekinteni, hogy Bauer előbb lesz fönt, mint én. Nem kell a dolgot elhamarkodni. Lám, vannak hebehurgya és szeles emberek, akik magasugrásnál nekirugaszkodnak, nagy svungot vesznek, rádobbantanak az ugródeszkára, földobják magukat és gyakran leverik a mércét. Én nem áltatom magam hiú reményekkel. Eleinte persze – istenem, az ember fiatal és tüzes – én is bízom a jövőben, sasszemekkel mérem a távolságot meg a mérce magasságát: apró léptekkel kezdem, nekilódulok s már látom magam, repülve lebegni a mérce fölött. De az utolsó pillanatban bölcs rezignáció fog el, közvetlen a mérce előtt – micsoda ostobaság, gondolom, és szerényen, mint egy ibolya, lehajtott fejjel bújok át alatta, olyan ember szelíd és megadó modorában, akinek esze ágában se volt ugroni, csak egy kicsit sétálni akart.

Lógok a szeren. (...)

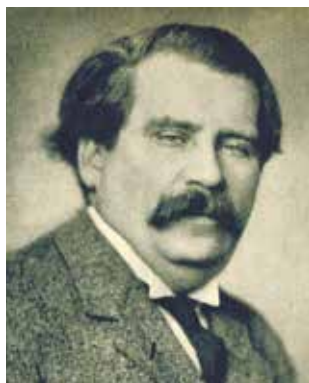
1. Mi a tárgya ennek a darabnak?
2. Szerinted milyen típusú diák a főhős?
3. Írd le őt olyanak, amilyeneknek a tornatanár láthatja!

Készíts 6–7 mondatos jellemzést az egyetlen szereplőről!

MÓRICZ ZSIGMOND

(1879–1942)

Kosztolányi Dezső mellett a *Nyugat* első nemzedékének, a XX. század első felének legjelentősebb prózaírója. Művészetében az a folyamat tetőződött be, amely a XIX. század végén Mikszáth Kálmánnal indult meg s a századforduló gazdag novellatermésével folytatódott. Megvolt benne Jókai áradó, mesélő kedve, Mikszáth anekdotázó hajlama, de novellái és regényei már többnyire rövid időre tömörített, az eseményeket összesűrítő drámák, jellemző szereplői pedig az önmagukkal és környezetükkel vívódó hősök. A magyar falu legnagyobb írója.

Életútja • Tiszacsécsén született 1879-ben, hétgyermekes családban. Anyai ágon református papok az ősei. Apja ötholdas szegényparaszt, majd vállalkozó.

Anyjától Mórícz a műveltség igényét, apjától feltörekvő egyéniségét, vállalkozó szellemét és céltudatosságát örökölte. Csécse, a szülőfalu tündérkertként, a gyermeki aranykor boldog színhelyeként maradt meg az író emlékezetében. Itt élt hatéves koráig. Ekkor következett be a család anyagi összeomlása.

Ezután sokat nélkülöztek. Szegényparaszti környezetben nevelkedett. A debreceni és a sárospataki kollégiumban tanult tizenegy éves korától.

A gimnáziumot Kisújszálláson végezte el. A család áldozatok árán taníttatta őt és testvéreit. Debrecenben, majd Budapesten több szakmában, főiskolán és egyetemen próbálkozott. Helyét sokáig nem találta. Tanulmányait nem fejezte be, állást keresett. 1903-ban sikerült újságíróként elhelyezkednie.

Ez végre neki való foglalkozás volt. Szívósan, hatalmas akaraterővel dolgozott az újságírói pályán.

Szülőföldjén, a Tiszaháton népdal- és népmesegyűjtő munkát folytatott, riportokat, újságcikkeket írt a nép életéről. A magyar vidék életét itt ismerte meg még mélyrehatóbban.

1905-ben megházasodott: feleségül vette Holics Eugéniát, Jankát. A házasság azonban nem hozott idilli boldogságot. 1925-ben Janka öngyilkos lett. Második házassága sem sikerült, 1937-ben elvált Simonyi Máriától.

1942. szeptember 4-én agyvérzés következtében halt meg Budapesten 63 esztendőskorában.

Munkássága • Irodalmi törekvései évekig nem hoztak sikert. 1908-ban írt novellája, a *Hét krajcár* teszi egy csapásra elismert íróvá.

I. írói korszaka (1908–1919): csak úgy ömlesztette magából műveit: a *Sárarany*, *Az Isten háta mögött*, *A galamb papné*, *Kerek Ferkó*, *Nem élhetek muzsikaszó nélkül stb.* 1915-ben haditudósítónak jelentkezett. A fronton szerzett tapasztalatok rádobhentették az embertelen borzalmakra, a hadigépezet korrupságára. A *Szegény emberek* című novellája már hangos tiltakozás az embert lealacsonyító vérontás ellen.

II. írói korszaka (1920–1932): 1920-ban írta meg a *Légy jó mindhalálig*-ot, amely már címében is vallomás és program. Sokáig csak néhány helyen közlik írásait, csak a *Nyugat* vállalja őt. Mellőztetése ellenére ebben az időszakban is hatalmas termékenységgel dolgozik. Sorra jelennek meg társadalmi és történelmi regényei, novellái, drámái és újságcikkei: *Tündérkert*, *Kivilágos kivirradtig*, *Úri muri*, *A nagy fejedelem*, *Rokonok*, *Forr a bor*, *A nap árnyéka* stb.

III. írói korszaka: a 30-as évek végén visszakanyarodott pályakezdésének témáihoz. Új műveiben a civilizációtól kevésbé vagy alig érintett népi-paraszti világ bemutatására, mintegy föltérképezésére törekedett. Híradások ezek az írások a pusztai életről, a rideg pásztorokról, a babonás falusi népről, az egyke népirtó terjedéséről, a nyomasztó és megalázó nyomorról. Új pályaszakaszának kezdetén a *Barbárok* című kötet áll kilenc novellával, köztük olyan remekművek vannak, mint a címadó írás (*Barbárok*) vagy *A kondás legszegényebb inge*, 1935-ben *A boldog ember*, 1938-ban *Életem regénye*, 1941-ben az *Arvácska*. Utolsó nagyszabású, de már befejezetlenül maradt vállalkozása a XIX. századi híres betyárról, *Rózsa Sándorról* szóló trilógia lett volna.

Amit a műről tudnod kell!

Móricz Zsigmond a magyar kibontakozás lehetőségét a jogfosztott nép öntudatosodásától és felemelkedésétől várta. A riasztó társadalmi igazságtalanságok feltárásával a nemzet lelkiismeretét próbálta felrázni. Az 1929-es világválság hullámai Magyarországot is elöntötték. Kiderült, hogy az akkori Magyarország a hárommillió koldus és az úri panamák országa. Ebben az időben született számos elbeszélése és novellája, többek között az *Ami megérthetetlen*.

Ebben a novellában a városi szegénynép életébe nyújt betekintést. Azt meséli el Móricz, ahogy a jómódú polgári családhoz, doktor Vadkerti Antalékhoz az iskolából ingyenszótost küldenek, Takaró Pannikát, aki Vadkertiék lányának, Valikának az osztálytársa. Pannika édesapja munkanélküli, nem tudja eltartani a családját. A kislányon kívül még öt gyermeke van. A mérhetetlen szegénység miatt

sokat szenved a család, természetesen az apát is megviseli a nincstelenség fizikailag, de lélekben nem töri meg, önbecsülése, büszkesége megmarad. Nem fogadja el az alamizsnát, megdolgozik kislánya egyetlen ebédjéért, amit a doktor úrtól kapott, és többet nem engedi hozzá ebédelni.

Móricz az osztálykülönbségből eredő feszültséget vitte bele ebbe a művébe. A dzsentriből lett polgár sohasem tud megbékélni a parasztból lett polgárral. Vadkerti nagyságos úr számára megérthetetlen az, hogy miért nem fogadja el Pannika az ingyen ebédet, apja, Takaró János pedig a munkát. Hogy az emberi méltóság csorbát szenvedett, az Vadkertit egyáltalán nem érdekelte. Olvassátok el a novellát!

Ami megérthetetlen

Kéz a kézben mentek az utcán, Valika és Pannika. Hazafelé mentek az iskolából. A kisutca sarkán el szoktak válni, s onnan Pannika ment a kisutcába, Valika meg a nagyutcába.

De most Valika nem eresztette el Pannika kezét, hanem húzta maga után.

– Na, gyere, na, gyere, nálunk fogsz ebédelni!

– Nem...

– A tanító néni megmondta, muszáj.

– De neem...

Valika nem törődött Pannikával, vitte magával. Erősebb volt, kövérebb és bátrabb. Pannika tudta, hogy a tanító néni megmondta Valikának, hogy kérje meg apukát, hogy adjanak enni egy kis szegény társnőnek, hát nem bánja, Pannikának, aki-vel úgyis jóban van. És mégsem akaródzott Pannikának, hogy elmenjen Valikával ebédelni. Nem tudta, miért, csak nem akaródzott.

Valika azonban tudta, hogy Pannika ma az övé, s nem engedte volna a világegyet, hogy elszökjön tőle. Erősen fogta, húzta, vitte. Büszke volt, és alig várta, hogy a nagy vaskapun bemenjenek, akkor már Pannika nem tud megszökni.

– Anyuka, anyuka! – rohant előre, s kiabálta anyukájának: – Pannika ezután nálunk fog ebédelni húsvédig, a tanító néni mondta. – Az anyuka nevetett, és összezecsókolta a kislányát. Nagyon boldog volt, hogy Valika ilyen kedves, aranyos és egészséges. És ilyen drágán tud csacsogni.

– A tanító néni mondta? No, az a tanító néni...

Még egyszer összezecsókolta a kislányát, akkor megnézte azt a másik kislányt, akit magával hozott.

– Igaz ez, kislány?

De a kislány egy szót sem szólt, csak lesütötte a szemét, és a ruhája sarkát babrálta.

Valika azonban tovább lármázott:

– Mert ő szegény gyerek, és minden szegény gyereknek el kell menni valahova ebédelni. A tanító néni mondta.

Mindjárt le is kapcsolta a kis táskát a hátáról, s abból kikeresett egy levelet, amit a tanító néni küldött anyukának.

Anyuka elvette, elolvasta, s azt mondta:

– Na, jól van, kislány, akkor csak tedd le a holmidat te is kint az előszobában, aztán menjetek be a fürdőszobába, és jól mosd meg a kezedet. Te is mosd meg azt

a kis maszatos praclidat – s ráveregetett a kislánya kezére, s aztán megcsókolgatta annak a maszatos kis kezét.

Beküldte őket a fürdőszobába, s megeresztette a csapot. A víz csorgott a fényes csőből, és anyuka a laborba vett a vízből, azt letette egy nagyon szép kis fehér székre, s előbb a Valika kezét jól megmosta, újra összecsókolta most már a rózsaszínű kezecskét, s akkor azt mondta a kislánynak:

– Na, most te is mosd meg a kezedet, de jól!

És elment az ebédlőbe, hogy a szobalánynak megmondja, hogy még egy terítéket tegyen az asztalra. Aztán azt mondta a lánynak: – Ugyan menjen, Rózsi, a fürdőszobába, s mossa meg annak a kislánynak a kezét, de jól! A nagyságos úr nagyon kényes arra, hogy a gyerekek az asztalnál tiszta kézzel üljenek.

Rózsi bement a fürdőszobába. Jó volt, hogy bement, mert a Pannika még most se dugta bele a kezét a laborba. De ő megfogta a kislányt, s jó erősen megmosta a kezét, az arcát is jól megmosta, s aztán kivette a hajából a saját fésűjét, s azzal meg is fésülte.

– Na – mondta meglegedetten.

Most Valika és Pannika visszamentek az ebédlőbe. Éppen jókor, mert jött a nagyságos úr, s mindjárt azt kérdezte:

– Ki ez a kislány?

Valika a nyakába ugrott az apukájának, s azt mondta:

– Nálunk fog ebédelni húsvétig mindennap!

– Ejha!

– A tanító néni mondta.

Anyuka röviden elmagyarázta a dolgot, és megmutatta a levelet. Pannika ezalatt ott állott, lesütött fejjel, és várt.

– Na, hogy hívnak, kislány? – mondta csöndesen az apuka.

– Pannika – kiáltotta Valika.

– Nem tőled kérdeztem – mondta apuka. – Mondd csak meg szépen.

– Pannika – mondta erre Pannika.

– Nagyon jó. Hát apádat hogy hívják?

– Édesapámnak – mondta Pannika.

– Te úgy hívod, de más hogy hívja?

– Kendnek – mondta Pannika.

– Más nevét nem tudod?... Varga János?... Vagy Kovács Mihály?... Csak van valami neve. No! Mi a másik neve?

– Nem tudom.

– Ejnye, a te apád még arra se tudott megtanítani... Hát téged hogy hívnak? – fordult a kislányához.

– Valika – felelte Valika.

– Jó, jó, hát engem hogy hívnak?

– Apukának.

– Aj, de számár vagy, kis csacsi! Hát mások hogy hívnak engem?

– Nagyságos úrnak.

– Ajaj, te is ettől tanulsz már... Mondom, hogy nem jó ez a közös iskola. Elbutítja az ilyen kis gyereket. Hát most gyereünk ebédelni, mert éhes vagyok.

Leültek az asztalhoz. Valika a helyére ült, Pannikának egy székre a szobalány párnát tett, és arra ültette fel, s nevetett rajta.

Az asztalra fehér abrosz volt terítve, s fehér tányérok voltak, és fehér tál a középben. Minden tányéron aranykarika volt belül, de Pannika tányérján nem volt aranykarika, de az is szép volt azért.

Anyuka szedett Valikának, azután szedett apukának, azután szedett saját magának, azután szedett Pannikának is.

– Szereted a levest? – kérdezte tőle, de Pannika nem felelt. Mikor apuka megette a levesét, azt kérdezte Valikától:

– Hát igazán nem tudod a nevemet?

– Doktor Vadkerti Antal – mondta Valika.

– Na, látod, mindenkinek van neve. Minden embernek, de ez a te barátnőd, ez nem tudja az apja nevét se.

Pannika lehajtotta a fejét.

Leves utáni húst ettek mártással. Az anyuka felvágta a húst apró darabkákra, s a Pannikáét is felvágta, és azt mondta neki:

– Villával kell enni.

Pannika nézte a villát, s megpróbált vele enni, de a hús nem akart megállni rajta.

– Hadd egye csak kanállal, ahogy ő szokta – mondta apuka.

Így Pannika már könnyebben meg tudta enni a húst és a mártást. Kenyeret is aprított bele, de amikor ezen Valika nagyot nevetett, akkor elpirosodott, és újra lesütötte a fejét.

Azután tésztát kaptak. Szép, fehér tésztát, kövér túró volt rajta. Pannikának megengedték, hogy ezt is kanállal egye.

– De azután meg kell tanulnod, hogy kell enni! Látod, Valika milyen szépen eszik.

Mikor az ebéd után felállottak, apuka azt mondta:

– No, kislány, most eredj szépen haza, és mondd meg apádnak, hogy jöjjön el, mert beszélni akarok vele.

Pannika abban a percben kereste a felsőruháját, felvette és ment.

– Megállj csak, hát köszönni is kell! Szépen meg kell köszönni az ebédet, és aztán, mikor az ember elmegy valahonnan, akkor köszön szépen mindenkinek...

De Pannika csak állott, s nem szólott semmit.

– No, majd megtanulja – mondta az apuka. – Húsvétig lesz ideje megtanulni.

Ezt az apuka nagyon szépen mondta, s nevetett is, nem haragudott, de azért Pannika csak újra lehajtotta a fejét, és elment. Valikát nem engedték ki, hogy meg ne fázzon.

– Aztán megmondd apádnak, hogy rögtön jöjjön el, mert munkát akarok adni neki.

Apuka akkor lefeküdt, s egy óráig aludt, mikor felébredt, már itt is volt az ember. Kiment hozzá a tornácra.

Egy olyan szegény napszámosember állott a tornácon, nagyon rongyos ruhában, s várt. Mikor a nagyságos úr kilépett a tornácra, levette a kalapját, s úgy állott előtte. A nagyságos úr nagy, kövér ember volt, a másik, az kicsi volt, sovány és rossz arcú.

– Hogy híjják kendet?

– Takaró János.

– Jól van... Hát a kislánya itt fog nálunk ebédelni húsvétig mindennap. Megértette?

Az ember nem szólt, csak megbillentette a fejét.

– Ha jól viseli magát, megkapja a kislányom levetett ruháját és cipőjét. Mindent kap, ami neki kell, csak jól viselje magát. Kend miből él?

– Munkanélküli vagyok.

– Mióta?

– Aratástul óta.

A nagyságos úr nézte s hallgatott. Az ember is hallgatott, s a kalapját a kezében tartotta.

– Akkor miből él?

Az ember megrántotta a vállát, s tovább hallgatott.

– Hány gyereke van?

– Hat.

– Hat?!... Hm... Hogy mer maga hat gyereket vállalni, ha nem tud nekik keresni? No, mindegy... Hát nézze csak, barátom, a lányát elvállalom. Húsvétig mindennap hazajön a kislánnyal, és nem kell érte semmit se fizetni, érti?... De én nem akarom, hogy maga úgy érezze, hogy ingyen tartom, hát valamit fog érte csinálni. Ott van a favágító szín... – és megmutatta az udvar hátuljában a színt. – Menjen oda, és vágjon fát. Vág egy kis fát, és rendben van a dolog.

Ezzel megfordult, és bement a házba.

Az ember is megfordult, feltette a kalapját, és elment az udvaron keresztül, az eltakarított hóban a színig, s megkereste a fejszét. Hozzáfogott fát hasogatni. Két óráig vágta a fát, s akkor elment. Nem szólt senkinek, csak Rózsai, a szobalány jött be alkonyat felé, s mondta, hogy az ember már elment.

– Nem baj – mondta a nagyságos úr –, ha elment, elment, pedig adni akartam neki egy pohár pálinkát.

Másnap a kislány nem ment iskolába, s nem jött ebédelni Valikával.

Valika sírt, hogy nincs Pannika.

– Majd eljön holnap.

De Pannika nem jött többet.

Pár nap múlva el is felejtették. De egy napon a nagyságos úr a városháza előtt meglátta s megismerte az embert. Ott állott a munkanélküliek közt, és sötétben nézett. Megszólította:

– Kend az a Takaró János?

– Én.

– Hát hol a kislánya? Miért nem jön ebédelni?

Az ember nem felelt, csak hallgatott. Sok sürgetésre aztán vadul és mogorván azt mondta:

– Nem szeretem én, hogy azt firtassák, hogy a szegény miből él.

A nagyságos úr csodálkozva nézett rá, s csak annyit mondott:

– Megérthetetlen. Hát nem sajnálja, hogy a kislánya koplal és éhezik? Hogy mi-csoda emberek maguk, az megérthetetlen!

Az ember nem válaszolt, csak elfordult, és mogorván nézett maga elé.

szobalány – előkelő helyeken a lakást takarító és a családot kiszolgáló női alkalmazott; **kend** – egyszerű emberek közötti megszólítás; **tornác** – a házak udvar felé eső, fedett, folyosóra emlékeztető része; **szín** – itt: a fatartó

1. Hogyan mutatta be Valika az apjának az osztálytársnőjét?
2. Véleményed szerint hogyan viselkedett Pannikával a Vadkerti-házban az apuka, az anyuka, a szobalány?
3. Együttérezte-e Pannikával? Miért?
4. Hogyan számolhatott be Pannika ebéd után otthon a szüleinek és öt testvérének a történeteikről?
5. Miként viselkedett doktor Vadkerti Antal Takaró Jánossal? Hogyan beszélt vele? Annak ellenére, hogy nem használt durva szavakat, mégis megbántotta. Szerinted mivel?
6. Milyennek ismerted meg Takaró Jánost?
7. Miért tartotta megérthetetlennek doktor Vadkerti Antal Pannika apjának a viselkedését?

Szerinted igazi barátság fűzte Valikát Pannikához? Te hogyan viselkednél volna a Valika helyében? És a Pannikáéban?

AZ IFJÚSÁGI REGÉNY

A serdülőkorúak szórakoztatására és esztétikai nevelésére szolgáló irodalom az **ifjúsági regény**. Normái hasonlóak a felnőttirodaloméhoz és a gyermekirodaloméhoz, de vannak sajátosságai, melyeket még szigorúbban be kell tartani, mint az irodalom egyéb területein. A jó ifjúsági irodalom nem lehet unalmas, játékszabályait egyértelműen kell megteremteni. Nem véthet az anyanyelv szabályai ellen, különös gondot kell fordítania a szabatosságra, világosságra, magyarosságra. Csak úgy változtathat az élet, a történelem, a természet, a nyelv és a valóság törvényein, ha nem félrevezetően teszi. A serdülő ifjúságot még kevésbé szabad becsapni, mint a felnőtteket. Mesevilágot lehet neki teremteni, de ekkor tudnia kell, hogy ez mesevilág (például J. Swift *Gulliver utazásai*). Sok mű a felnőttirodalomból lett ifjúságivá, ami az emberiség szellemi érésével magyarázható: Jókai regényeinek egy része, Gárdonyi *Egri csillagok*, *A láthatatlan ember*, Verne utópisztikus művei. Defoe *Robinson Crusoe*-ja, Cervantes *Don Quijoté*-ja, Dickens több regénye, Kipling dzsungeltörténetei, Ezópus és La Fontaine állatmeséi mind az ifjúsági irodalomba tartoznak. Kiemelkedők Mark Twain ifjúsági regényei. Az ifjúsági irodalom világ-szerte szegényebb, mint a felnőttirodalom, mert egy fokkal még annál is nehezebb művelni. A magyar irodalomban Molnár Ferenc *A Pál utcai fiú*-ja, Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig*-ja, vagy Móra Ferenc számos műve, a kortárs írók közül Csukás István, Lázár Ervin gyakorlatilag összes munkája és sorolhatnánk tovább a kiemelkedő alkotókat.

Nota bene! Az ifjúsági regény: epikai műfaj, a novellánál hosszabb, prózában írt elbeszélő mű. Időben és térben kiterjedő eseményeket mond el, és sokszor több szálon futó történetet egyesít.

Helyszűke miatt csak kivonatosan és részleteiben ismerkedünk meg az ifjúsági irodalom két darabjával. Nem titkolt szándékunk, hogy e művek elolvasására, megértésére buzdítsunk titeket.

A REGÉNY

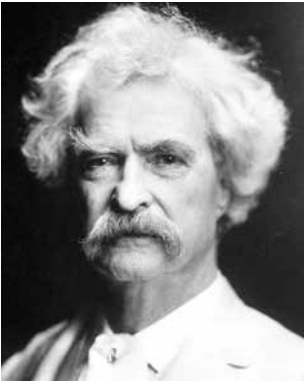
A regény a *regélni* szóból származik. Az epika egyik vezető műfaja, különösen az utóbbi két-háromszáz évben. Formája próza. Nagy terjedelmű, rendszerint hosszú időtartamot felölelő történetet ábrázol szerteágazó cselekménnyel, fő- és mellékszereplőkkel. A történetészövés mellett fontos szerepet kap a szereplők érzés- és gondolatvilága, a cselekmény folyamán kibontakozó jellemfejlődésük.

Típusai: *történelmi regény*, *fejlődésregény*, *társadalmi regény*, *pikareszk* vagy *kalandregény*, *gyermekregény*, *ifjúsági regény*, *detektívregény*, *szerelmesregény*, *lélektani regény*. Vannak továbbá *dokumentum-*, *sci-fi-*, *parabola* s különböző szórakoztató regények, *lektűrök*.

MARK TWAIN (1835–1910)

*Az erős lélek, ha nagy cél van előtte,
megacélosítja a gyöngé testet.*

Mark Twain

Az amerikai irodalom a XIX. században szorosan összekapcsolódott az európai irodalommal. A regény népszerűsége természetesen hatott az amerikai prózára. A romantikus hagyomány nem vert olyan mély gyökeret az újvilági prózában, hogy a stílusváltás nehézségeket okozott volna. Amerika egyik legnépszerűbb írója Mark Twain. Az irodalomtörténet mégis a gyermekirodalom nagyjaként tartja nyilván mindmáig. Szerb Antal a *gyermekkönyv Shakespearejének* nevezte.

Életútja • Igazi neve Samuel Langhorne Clemens volt. Floridában született, és Hannibalban, Missouri államban nevelkedett. Ágrólszakadt, szegény családból származott, s már tizenkét esztendősen kénytelen volt munka és kereset után nézni: beállt nyomdászinas-

nak. Életének nagy és döntő élménye azonban, amikor 1857-ben révkalauz lett a Mississippin. A hatalmas, hömpölygő folyó emléke, amelynek partjain meghajszolt rabszolgák végezték fárasztó munkájukat, a csavargók és társadalmon kívüliek világa, a természetes törvénykezés és igazságszolgáltatás – mindez tehát, ami a XIX. század első felének Amerikájára oly jellemző, akkor rögződött meg az ifjú ember és kezdő író fogékony elméjében. Még írói álnevét is hajősemlékéből választotta. „Mark Twain”: *‘második vonal’*, a víz mélységét jelezték a matrózok ezzel a felkiáltással, amelyet gyakran hallott hajóstársai ajkáról. Családi élete tragikusan alakult, a 90-es években meghalt a felesége és három lánya közül kettő. Nyomdai vállalkozása is tönkrement. Élete utolsó éveiben a sors kegyes volt hozzá, nagyon elismert és felkapott író lett.

Munkássága • Jóllehet, Mark Twain első novellája tizenhat éves korában jelent meg, első kötetének megjelenése még jócskán váratott magára. Előbb újságíró lett, bejárta az Egyesült Államokat, Kanadát, eljutott Európába, a Közel-Keletre, s úti élményeinek gyűjteményével jelent meg először nagy sikerrel: *Jámbor lelkek külföldön* (1869), eljutott Budapestre is 1899-ben. Az igazi világsikert két gyermekkönyve, a *Tom Sawyer kalandjai* (1876) és *Huckleberry Finn kalandjai* (1884) hozta meg. Írói hagyatékába más alkotások is tartoznak. Gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt írt meséje a *Koldus és királyfi* (1882), amelyben az elképzelt személyecserét minden romantikus tragédiájával és borzalmával együtt, hiteles realizmussal és szatirikus éllel beszéli el. Ugyanez a szemlélet tükröződik az 1889-ben írt *Egy jenki Artúr király udvarában* és a *Pudingfejű Wilson* (1894) című regényekben. Élete végén nagy regényt szentelt a középkor híres alakjának, Szent Johannának, a *Jeanne d’Arc emlékiratai* című munkájában.

Amit a műről tudnod kell!

Már említettük fentebb, hogy világhírét elsősorban a *Tom Sawyer kalandjai* és a *Huckleberry Finn* című regényeknek köszönheti. Mindkettő ifjúsági regény, de mint ilyen, legékezebb bizonyítéka annak, hogy az igazi irodalom, a valódi műalkotás sem életkorhoz, sem nemhez kötött műfajokat nem ismer. Szerb Antal írta a művekkel kapcsolatban: „Amerika adta az emberiségnek a dohányt, a burgonyát, a polskát, a szabad verset és annyi más fontos áldást és átkot, de a legkedvesebb ajándéka eddig *Huckleberry Finn* volt.” Tegyük hozzá, ott áll mellette Tom Sawyer is. A *Tom Sawyer kalandjainak* halhatatlansága azokban a novellisztikus történetekben van, amelyek a gyerekvilág és a kisváros mindennapjaiból valók. Gondoljunk itt a kerítésmeszelésre, a vasárnapi iskolára, az istentiszteletre a szarvasbogárral, a gyászmisére, Becky és Tom szerelmi történetére, a barlangbeli kalandra, és még sorolhatnánk. Ez a könyv örök érvényűen magába zárta a kamaszságot: a kaland édességét, a kamaszbarátságot, a nemi ébredés csodáját, a jövőről szőtt nagy ábrándot, az önkínzás gyönyörűségét (Tom „*hagyja, hogy minél jobban úrrá legyen rajta a keserűség*”, a „*fájdalma szent*”), a babonák iránti olthatatlan vonzalmakat, a lázadást, a szabadságvágyat (Tom „*inkább lenne zsvány a sherwoodi erdőben, mint örök időkre az Egyesült Államok elnöke*”). Benne van a könyvben a kamasz értékrendje is. Kincs számára egy fél szájharmonika, a lakatkulcs lakat nélkül, a nyakörv pedig kutya nélkül, a félszemű macskakölyök, a golyó, az üvegcsserép, a madzag s a rézgomb, ami aztán akár szerelmi zálognak is jó. Csak aki ismeri és szereti embertársait, az írhat gyermekekről, négerekről, öreg nénikékről és toprongyos csavargókról ennyi megértéssel, ennyi derűs jókedvvel.

Keletkezése • Mark Twain 1876-ban készült el a regénnyel. A könyvet gyermekkori élményei alapján írta. Műfaja: ifjúsági regény (tartalma alapján), kisregény (terjedelme alapján). Helyszín, idő: 1840 környékén játszódik a cselekmény a Mississipp melletti St. Petersburg nevű kisvárosban.

Szerkezete • A művet Mark Twain 36 fejezetre osztotta. Az alább olvasható szerkezeti vázlat segíti a könnyebb megértést.

I. Előkészítés: Megismerjük Tom csínytevéseit.

II. Bonyodalom: Barátjával, Huckkal szemtanúi lesznek egy gyilkosságnak a temetőben.

III. Kibontakozás: Kalandok sora:

- a) Szerelem Becky iránt
- b) A három jóbarát a Jackson szigeten
- c) A gyászmisén
- d) A bírósági tárgyaláson

IV. Tetőpont: Tom és Becky eltévednek a barlangban.

V. Megoldás: Tom és Huck meggazdagodnak.

Rövid tartalom • Egy amerikai kisvárosban, St. Petersburgban élő fiúról, Tomról és barátjáról, Huckról szól a történet. Eltökélt szándékuk, hogy érdekesen és szabadon akarnak élni, úgy, hogy az ismerős fiúk „megpukkadjanak az irigységtől” és a felnőttek „sóbálvánnyá változzanak” a csodálkozástól. Ezért változatos csínytevéseket eszelnek ki, izgalmasabbnál izgalmasabb kalandokon esnek át, és hőiesen viselik a különböző büntetéseket. A címszereplő joggal számíthatja magát a helyi nevezetességek közé. Kétes értékű hírnevére kezdetben csak tanítószomorító cselekedetek, egy fortélyos kerítésmeszelés és több olyan gyászos tett utal, amelyek kivívják nagynénje, az áldott szívű Polly néni elkeseredését, továbbá mostohatestvére, a mintafiúcska Sid felháborodását. A *Spanyol Vizek Fekete Réme*ként szeretné befutni fényes pályáját. Ám egy temetőben tett éjféli kirándulás barátjával, Huckleberry Fimmel váratlanul más irányba téríti útját. A fiúk véletlenül egy holttest kihantolásának és egy gyilkosságnak a szemtanúi lesznek. Megjelenik Indián Joe, a félvér, amint Muff Potterre, a csavargóra akarja hárítani a gyilkosságot. Pottert el is kapják és halálos ítélet vár rá. A bíróságon Tom ritka bátorságról és jellemességről tesz tanúbizonyságot. Rá vár a feladat, hogy egy ártatlan embert megmenten az akasztástól, és megérdemelt büntetéshez segítse Indián Joe-t. Tanuskodása folytán Pottert felmentik, Indián Joe pedig megszökik. A továbbiakban a fiúk kincset keresnek a kísértetházban, de nincs szerencsájuk: Indián Joe és társa az orruk elől viszik el. Tom és Becky egy barlangban eltévednek, közben felfedezik a rablók rejtékhelyét, majd Tom megtalálja a kijáratot. A félvér a barlangban rekedt és meghalt. Ezután Tom és Huck megszerzik az elrejtett kincset és mindketten meggazdagodnak. Hucknak azonban nem tetszik a városi élet, így visszatér a csavargáshoz.

Szereplők • Tom, Polly néni, Sid, Joe Harper, Amy Lawrence, Mary, Huck Finn, Becky Thatcher, Indán Joe, Muff Patter, Douglasné, Jim, Ben Rogers, Robinson doktor, Alfred Temple, Frazer bíró.

■ **Tom Sawyer:** A regénybeli kitalált szereplő a nevét egy valódi Tom Sawyer nevű fiúról kapta, akivel az író San Franciscóban került ismeretségbe, mikor ott újságíróként dolgozott. Maga a szereplő három fiú keveréke, akikkel Twain együtt nőtt fel. A regénybeli szereplő 11–12 éves árva kisfiú, akit nagynénje, Polly néni nevel. Tom a város rosszsa, legalábbis a felnőttek szerint. Minden pillanatban valamilyen játékon, kalandon töri a fejét. Élénk és nyughatatlan fantáziája nem hagyja nyugodni. Iskolába járni és tanulni nem szeret. Nénikéje életét nemcsak az iskolakerüléssel keseríti meg, hanem éjszakai kiruccanásaival is. Nem áll mintagyerek hírében, de némi titkos becsvágy benne is motoszkál. Szeretne ő is a vasárnapi iskola érdemes növendéke lenni. Ebben jelentős szerepe van a szép szőke Beckynek is, akibe beleszeret a cselekmény során. Minden kaland okosabbá és megfontoltabbá teszi. Felelősségtudata megnő. Becsületességét és bátorságát többször is bizonyítja. A mű végére sok tekintetben eléri vágyát, elismerik, felnéznek rá és tetemes vagyon birtokosa is.

■ **Huckleberry Finn:** Tom legjobb barátja. Teljes mértékben a maga ura. Rokona nincs, az iszákos apjával nem tartja a kapcsolatot, ezért egy hordóban lakik. Iskolába nem jár, semmilyen kötöttséget nem visel el. Bajkeverő, de jólelkű fiú.

■ **Indián Joe:** A regény negatív szereplője. Félvér férfi, aki gyilkosságot követ el. Gonosz, hazug ember. A regény végén elnyeri büntetését.

A műből csak néhány részlet olvasható a tankönyvben, sajnos a részletekből nem ismerhetitek meg a mű teljes eseménysorát, csak egy-egy történést, a szereplők közül is csak néhányal találkoztok. A főszereplő tulajdonságai közül a leglényegesebbet láthatjátok. Ahhoz, hogy jobban megismerjétek a szereplőket, az eseményeket, olvassátok el az egész regényt! Megéri!

TOM SAWYER KALANDJAI

(rövidítve)

Polly néni hosszasan keresi Tomot, aki már megint nem akar előbújni. Tom természetesen a kamrában torkoskodik, alaposan megdézsmálja a lekvárt. Egy ügyes csellel megint sikerül elkerülnie a verést, s mire Polly néni észbe kap, a fiú már árkon-bokron túl jár. Sid egészen másféle. Csendes és kötelességtudó, de nagyon álnok, ártatlan arccal árulja el Tom csínytevéseit az idős nagynéninek. Így aztán a két fiú viszonya legkevésbé sem felhőtlen. Tom tépetten érkezik haza (verekedett az új fiúval), ráadásul már egészen késő van. Igyekszik észrevétlenül felosonni a szobájába, de Polly néni már vár rá. Amikor meglátja, hogy milyen szakadozott és koszos a ruhája, eldönti, hogy kényszermunkára fogja fogni a szombaton.

2. fejezet

Szombat reggelre virradt. Csillogó nyári verőfény ömlött végig mindenre, élet és jókedv lüktetett mindenütt. Vidám dal csilingelt, és ha csordultig töltötte a fiatal szíveket, nótá fakadt az ajkakon. Minden arcon öröm ragyogott, az emberek mo-

gása könnyebb, tavasziasabb lett. Virágban álltak az akácok, és illatuk megtöltötte a levegőt...

Ekkor megjelent a színen Tom. Vödör meszet és hosszú nyelű meszelőt cipelt magával. Végignézett a kerítésen, és mélységes bánat szállta meg lelkét. A természet ragyogó vidámsága egyszerre elröppent. A kerítés vagy harminc méter hosszú és majdnem három méter magas volt.

Tom úgy érezte, hogy az élet reménytelen, súlyos teher. Söhajtva mártotta meszelőjét a vödörbe, végighúzta a kerítés tetején, néhányszor megismételte ezt a műveletet, majd összehasonlította ezt a jelentéktelen fehér felületet a végtelen, messze nyúló kerítéssel, és elerőtlenedve leült egy fatörzsre. Ebben a pillanatban gondtalanul énekelve lépett ki a kapun Jim.

Vödört vitt magával. Tom leküzdhetetlen undort érzett a vízfordással szemben, de a kútnál mindig van társaság: fehér, mulatt, néger fiúk, lányok ácsorogtak ott sorukra várva, beszélgettek, pihentek, csereberéltek, bámészkodtak, hajba kaptak. És az is eszébe jutott, hogy bár a kút alig volt százötven méterre, Jim sohasem jött vissza egy óránál előbb, sőt ekkor is rendesen valakit érte kellett szalasztani... Ez jutott eszébe, amikor megszólalt:

– Te, Jim! Nem akarsz egy kicsit meszelni? Hozok helyetted vizet.

Jim a fejét rázta.

– Nem lehet, úrfi. Öreg naccsága mondta, menj vízért, senkivel nem beszélj! Mondta naccsága, hogy Tom úrfi majd kér téged, meszelj helyette, te csak csináld a dolgodat. Mondta naccsága, meszelést ő maga ellenőrzi!

– Mit törödsz vele, hogy mit mond! Tudod, hogy mindig így szokott beszélni. Hoci azt a vödört! Csak egy kicsit meszelj, mindjárt itt leszek. A néni sohasem fogja megtudni.

– Nem, nem merek, Tom úrfi. Öreg naccsága levágja a fejem. Biztos levágja.

– Mit? A néni? Meg se tud verni rendesen! Azt szeretném tudni, ki törődik azokkal a pofonoknak nevezett cirógatásokkal, amiket ad? Szörnyen kiabál, de nem fáj, hacsak sírni nem kezd. Azt nem bírom. Te, adok neked egy golyót. Egy nagy üveggolyót.

Jim habozni kezdett.

– Üveggolyó – folytatta Tom –, csuda, mi?

– Isten bizony, csuda nagy! De én félek a naccságától.

De hát Jim is csak emberi lény volt, a kísértés nagysága meghaladta erejét. Letette a vödört, és kezébe vette az üveggolyót, de a következő pillanatban már égő, megtépett füllel, kiporolt nadrággal, rohanva vitte a vödört. Tom nagy buzgalommal meszelt, Polly néni pedig papucsát kezében lóbázva, szemében diadalmas tüsszel, visszavonult a csatatérre.

Tom buzgalma semeddig sem tartott. Eszébe jutott minden aznapra tervezett játék, móka, és bánata csak növekedett. Tudta, hogy minden pillanatban itt lehetnek a fiúk, mennek kirándulni, csatangolni, és mindenféle viccet fognak csinálni vele, mert neki dolgoznia kell. Az a gondolat, hogy kinevetik, úgy égette, mint a tűz. Zsebéből előkaparta „földi javait”: szögeket, golyókat, drótot, madzagot, bár tudta, hogy értük legfeljebb csak valami másfajta munkát vehetne, mint ahogy például Jimtól meg akarta venni a vízfordást, mint mégis valamivel kellemesebb munkát. Minden

kincse kevés volt arra, hogy csak félórai szabadságot is vásárolhasson magának. Lemondott tehát a vesztegetésről, és szomorúan rakosgatta vissza zsebébe kincseit. Egyszer csak ebben a sötét és reménytelen pillanatban ragyogó ötlete támadt. Újra felvette a meszelőt, és csendesen nekilátott a munkának. Már fel is tűnt ekkor Ben Rogers, az éppen, akinek a gúnyolódásától leginkább tartott. Vigan ugrált feléje, annak jeléül, hogy szíve gondtalan, és büszke várakozás feszíti. Almát evett, s melléje időnként dallamosan felüvöltött. Üvöltését mély hangú búgással váltogatta: gőzhajót játszott. Amint közelebb ért, félgőzt adott, a kormányrúddal az utca közepére vezette hajóját, majd kecses ívet leírva, teljes méltósággal és nagy szakértelemmel partot ért, éppúgy, mint a három méter mély járatú *Big Missouri* gőzös, melynek ebben a pillanatban ő volt a kapitánya, legénysége, gőzsirénája és hajója is egy személyben.

Parancsnoki hídjáról kemény vezényszavakat ordított, amiket saját úri személyében végre is hajtott.

– Állj! Fiúk! – Csingiling!

Lassan és óvatosan fogott hozzá a kikötéshez. Egymás után harsogtak parancszavai, a sziréna felüvöltött. „Gyerünk! Gyerünk! Félgőz jobbra! Csingiling!” – ordította, jobb kezével hatalmas köröket írva le, mint a hajókerék, de úgy látszik, a fordulat túlságosan heves volt, vad sietséggel működni kezdett a bal keze is, és közben dühös parancsok pattogtak. Mikor bokros teendői mellett ráért, pöfögött és sistergett, ahogy jól nevelt gőzgéphez illik. Időnként a hajókürtöt is megszólaltatta: „Hu-hu-hu.” A kikötés sikerült. „Horgonyt vetni, fiúk! Gyerünk, gyerünk! Csingiling!” – vezényelt. – „Állj a gépekkel!” – harsogott egyre, aztán mindent elnyomott a kiáradó gőz sistergése.

Tom nyugodtan meszelt tovább. Tudomást sem vett a gőzösről. Ben egy pillanatra csodálkozva nézte, majd megszólalt:

– Kitoltak veled, mi?

Semmi válasz. Tom műértő szemmel vizsgálta az utolsó ecsetvonásokat, gyöngéd kézzel még egyszer végigsuhant rajta a meszelővel, és az eredményt ugyanolyan szakértelemmel vizsgálta. Ben melléje szegődött. Tomnak folyt a nyála az alma látára, de hősiesen kitartott munkája mellett.

– Kaptál jó munkát. Hogy ízlik, mi? – szólt újra Ben.

– Te vagy, Ben? Észre sem vettelek.

– Megyek fürdeni, nem jössz? Persze, majd elfelejtettem, te inkább dolgozol! Ugye?

Tom egy darabig szótlannul nézte.

– Mondd: mit értesz tulajdonképpen munka alatt? – kérdezte végre.

– Ezt a meszelést például.

Tom bemártotta a meszelőt, és közömbösen felelt:

– Lehet, de az is lehet, hogy a meszelés nem munka. Egy biztos, nekem tetszik.

– A végén még bebeszelnéd nekem, hogy szívesen dolgozol.

Tom csak meszelt szakadatlanul.

– Mi az, hogy szívesen! Csak azt mondd meg, miért ne csinálnám szívesen? Azt hiszed, mindennap meszelhetek kerítést?

Ez persze mindjárt más színben tüntette fel a dolgot.

Ben abbahagyta az almarágást. Tom nagy lendülettel húzta végig a meszelőt a kerítésen, föl-le, föl-le, hátralépett, hogy lássa az eredményt, itt-ott kiigazította munkáját, majd újra megnézte az összehatást. Ben percről percre nagyobb érdeklődést áruolt el, mindjobban figyelt, és egészen belemerült a munka szemlélésébe. Egyszer csak megszólalt:

– Tom, hadd meszeljek egy kicsit.

Tom egy pillanatra habozott, már-már beleegyezett, de hirtelen megváltoztatta véleményét.

– Sajnálom, Ben, nem tehetem. Tudod, Polly néni szörnyű kényes erre a kerítésre. Hát még itt az utcán! Még ha a kertre nézne, nem szólnék semmit, és neki se lenne kifogása ellene. De igazán nagyon kényes erre a kerítésre, igen szépen kell kimeszelni, és fogadjunk, hogy ezer meg ezer, kétezer fiú közt sincs egyetlenegy se, aki annak rendje-módja szerint megcsinálná!

– Nem igaz, eressz engem, hadd próbáljam meg! Csak egy kicsit eressz. Én biztos hagynálak meszelni. Na, eressz, Tom!

– Isten bizony, szívesen engednék, Ben, de Polly néni nem hagyná. Jim is akart meszelni meg Sid is, de Polly néni nem engedte őket se. Látod, Ben, enyém a felelősség! Képzeld, ha akármi történne meszelés közben...

– Marhaság! Úgy fogok vigyázni, mintha te meszelnél. De add már ide, hadd próbáljam meg! Ne, itt van a fél almám is!

– Hát... nesze! De nem, Ben, inkább nem. Félek...

– Ugyan, itt az egész alma!

Tom keserű pofával adta át a meszelőt, de szíve vidám volt. És mialatt a kiérdemesült *Big Missouri* gőzös a forró napon arca verítékével dolgozott, a volt meszelőművész a közeli árnyékban egy hordón pihent, lábát a levegőbe lógatta, almáját rágta, és azon tűnődött, hogy keríthetné hálójába a többi ártatlant. Mert áldozatokban nem volt hiány. Egész sereg gyerek jött, hogy Tom munkáján mulasson, és ott maradt... meszelni.

Mikorára Ben megunt volna a munkát, Tom már „elcserélte” a következő részlet-meszelést egy tűrhető állapotban levő papírsárkányért Billy Fisherrel, utána Johnny Miller következett, aki a ráeső részt egy döglött patkányért vette meg, amely egy hosszú madzagra volt kötve, hogy körbe lehessen forgatni.

Így ment ez órákon át, és mire a délután vége felé járt, Tom, aki még reggel földhözragadt szegény fiú volt, valószínűleg dúska a „kincsekben”.

Az említett földi javakon kívül a következőket gyűjtötte össze: tizenkét golyót, egy fél szájharmonikát, egy darab kék üveget, amelyen gyönyörűen át lehetett nézni, egy cérnaorsót, lakatkulcsot lakat nélkül, egy pár ebihalat, tűzköveket, egy félszemű macskakölyköt, egy rézkilincset, egy nyakörvet kutya nélkül, egy bicskanyelet, négy darab narancshéjat és egy öreg ablakráma darabjait. Azonfelül állandó társaságban, kellemes semmittevésben telt el ideje, a kerítést pedig „csak” háromszor sikerült végigmeszeltetnie. És ha nem fogy el a mész, Tom a falu összes gyermekeit teljes anyagi romlásba döntötte volna.

Ezek után Tom már nem tartotta reménytelennek az életet. Tudtán kívül felfedezte az emberi cselekedetek egyik örök rugóját. Nem kell mást tenni, ha kíváncsiak akarunk varázsolni valamit – akár felnőttekről, akár kisfiúkról legyen szó –, mint nehézségeket gördíteni kívánságuk elé. Ha Tom bölcselkedő kedély lett volna – mint például ennek a könyvnek az írója –, hamarosan megérti a „munka” és a „szórakozás” közti különbséget. Minden munka: amit meg kell tenni, és minden szórakozás: amit önként vállal az ember. És ez a fogalmazás hozzásegítette volna annak a megértéséhez, hogy művirágokat csinálni vagy taposómalomban dolgozni bizony kemény munka, de a kuglizás vagy a Mont Blanc megmászása szórakozás. Vannak Angliában gazdag urak, akik komoly anyagi áldozattal szerzik meg azt a kiváltságot, hogy nyáron naponta húsz-harminc mérföldnyi útszakaszon ők hajtják a postakocsit; de ha nekik kínálnának bért a fáradtságért, kedvtelésük munkának minősülne, s így már nem vállalnák.

Polly néni saját szemével győződik meg arról, hogy Tom igazat mondott, megenyhül, és kimenőt ad neki délutánra. Tom boldogan nyargal a barátaihoz, akikkel háborúsdit játszik. Megismerkedik az új kislánnyal, és Sid helyett ő kap nyaklevest az eltört cukortartó miatt. Az igazságtalan verés miatt belelovagolja magát a borúlátó keserűségbe.

A vasárnapi iskolában főhősünk újabb csínytevéseit ismerhetjük meg: az előtte ülő haját meg-rántja, tüt döf egy másik gyerekbe. Walters tiszteletes *Bibliával* jutalmazza meg Tomot, miután ő gyűjtötte össze (furfangos módon elcsereberélte tárgyait) a legtöbb jegyet: 9 sárga jegyet, 9 pirosat és 10 kék.

Arra persze nem számított, hogy kérdezni is fogják. Kiderül, hogy Tom semmit sem tud. Az istentiszteleten rettenetesen unatkozik. A nála lévő szarvasbogárral játszik, ami megharapja. Fájdalmában messzire hajtja. Egy kis pudli felfedezi, s az alaposan belecsíp az orrába. Az eb végül ráül. Kétségbeesett vonítás harsan fel az istentisztelet közben. Az áhítatos tömeg rákvörös arccal küzd a feltörő röhögés ellen. Tom elégedetten indul haza a templomból.

6. fejezet

Hétfőn reggel Tom nyomorultul érezte magát. Minden hétfő reggel ugyanilyen volt; kezdődtek az iskolába járás szenvedései. Ilyenkor gyakran arra gondolt, bár inkább ne is lenne ünnepnap, ami csak nehezebbé és gyűlöletesebbé teszi a fogságba való visszatérést.

Az ágyban fekvé tünődött, és ekkor hirtelen eszébe jutott, milyen jó is lenne, ha beteg volna, akkor iskola helyett otthon maradhatna. Ebben a gondolatban sejtett valami halvány lehetőséget. Gondos vizsgálat alá vette egész szervezetét, de – sajnos, semmiféle rendellenességet nem tapasztalt. A vizsgálatot újból elkezdte, ekkor gyomorgörcs tüneteit vélte fölfedezni magán, s reménytelen buzgalommal igyeke-

zett minél több tünetet előidézni, de a fájdalom mindjobban gyöngült, majd teljesen elmúlt. Tovább folytatta működését, végre sikerült valamit felfedeznie. Egyik felső foga mozgott. Már éppen hangulatkeltő, bevezető nyögésbe akart fogni erre a szerencsés felfedezésre, amikor eszébe jutott, hogy ezzel az érvvel nagynénje előtt nem sokra menne. Polly néni kirántaná a meglazult fogat. Ez a műtét fájdalmasnak ígérkezett. Úgy döntött tehát, hogy a fogfájást pillanatnyilag tartalékolja, és tovább keresett.

Fáradozása egy darabig sikertelen volt. Egyszerre eszébe jutott, hogy a doktor említett valami bajt, ami egyik betegét három hétre ágyhoz láncolta, sőt a beteg még egy ujját is majdnem elvesztette. Erre Tom villámgyorsan előhúzta a takaró alól sebesült lábujját, és hosszasan tanulmányozta. Volt ám egy bökkenő: nem volt tisztában a szükséges tünetekkel. Mégis úgy határozott, hogy megkísérli, és nagy buzgalommal nyögni kezdett.

Sid azonban nyugodtan tovább aludt...

– Sid! Sid! – kiáltott, és megrázta.

Ez végre használt. Tom folytatta nyögését, Sid ásított egyet, kinyújtózott, feltápaszkodott fél könyökre, és horkanva még egy utolsót ásított. Tom csendesen jajgatott. Végre megszólalt Sid:

– Tom! Hé, Tom!

Felelet azonban nem hangzott.

– Te! Tom! Tom! Mi bajod?

Megrázta, és aggodalmasan nézett arcába.

Tom feljajdult:

– Ne, ne bánts, Sid! Ne taszigálj!

– De mi bajod, az istenért?! Tom, én szólok Polly néninek.

– Ne, ne szólj senkinek, majd csak elmúlik. Talán csak elmúlik.

– De én megyek, és megmondom Polly néninek! Ne jajgass már így, hiszen ez rettenetes. Mikor kezdődött?

– Jaj! Már órákkal ezelőtt. Jaj, ne ráncigálj, Sid, még megölsz!

– Mért nem keltettél föl már előbb? Kérlek, jaj, ne jajgass, még a hajam szála is égnek áll tőle! De hát mondd, Tom, mi bajod?

– Mindent megbocsátok, Sid (jajgatás és nyögés), mindent, amit valaha ellenem tettél. Ha meghaltam...

– Tom, ugye, nem halsz meg?! Ugye, nem halsz meg? Ne, ne halj meg, Tom! Talán...

– Mindenkinek megbocsátok, Sid (nyögés), mondd meg mindenkinek, Sid, és vidd el majd az ablakráját és a félszemű macskakölyköt, annak az új kislánynak, és ugye, megmondod...

De Sid ekkorra már felrántotta a ruháját, és el is rohant. Tom képzelőereje olyan kiválóan működött, hogy ebben a pillanatban csakugyan szenvedett, és jajgatása is egészen hiteles színezetet kapott.

Sid repült lefelé a lépcsőn, és kiabált:

– Polly néni! Polly néni! Gyere! Tom mindjárt meghal.

– Meghal?

– Igen, mindjárt meghal! Siess! Siess!

– Micsoda butaság ez! Nem is lehet igaz!

De Polly néni máris repült felfelé, nyomában Sid és Mary száguldott. Polly nének sápadt volt az arca, és reszketett az ajka, s mikor az ágyhoz ért, alig tudta kinyögni:

– Tom! Tom! Mi bajod, kisfiam?

– Jaj! Jaj! Polly néni!

– Mi bajod, az isten szerelmére? Szólj már, mid fáj?!

– Jaj, a sebes lábam... üszkösödik.

Az idős hölgy erre lerogyott, megkönnyebbülten nevetett, aztán sírt egy sort. A következő pillanatban egyszerre sírt és nevetett. Ez, úgy látszik, rendbe hozta és megszólalt:

– Hogy megijesztettél, te haszontalan kölyök! De most már elég legyen ebből a komédiából! Ki abból az ágyból!

A nyögés és jajgatás azonnal megszűnt, és a lábfájás is nyilván elmúlt. Tom nagyon bután érezte magát, és csak sokára szólalt meg:

– Igazán, Polly néni, annyira fáj, és igazán üszkösnek látszott; közben egészen elfeledkeztem róla, hogy a fogam is fáj.

– A fogad? Mi van a fogaddal?

– Egyik mozog, és nagyon fáj.

– Jó, jó, csak ne kezdj nekem megint jajgatni! Nyisd ki a szádat! Tényleg mozog az egyik foga. De ebbe nem hal bele senki. Mary, hozz csak egy kis cérnát meg egy-
pár szem parazsat a konyhából! Mindjárt kihúzom én a te fájós fogadat!

Tom könnyörögni kezdett.

– Ne, ne, Polly néni! Ne húzd ki, már nem is fáj semmit. Így görbüljek meg, ha egy cseppet is fáj! Kérlek szépen, ne húzd ki. Nem is akarok itthon maradni, inkább elmegyek az iskolába.

– Nem akarsz itthon maradni? Úgy! Szóval ez az egész komédia csak arra való volt, hogy itthon maradj, és iskola helyett elcsavarogj halászni, mi? Tom, igazán mindent megteszel, hogy a sírba vidd öreg nénédet, pedig tudod, mennyire szeretlek.

Időközben megérkeztek a foghúzó műszerek is. Az öreg hölgy a cérnaszál segítségével hurkot vetett Tom fogára. A cérna másik végét az ágytámlához kötötte, a csíptetővel megragadta a parazsat, és odadugta a fiú orrához. A következő pillanatban a fog már az ágy végén himbálódzott.

De nincsen olyan baj, amelyben ne lenne valami öröm. Mikor Tom reggeli után iskolába ment, minden pajtását meghódította egészen újszerű köpésművészetével, amit foghíjasságának köszönhetett. A mutatvány általános csodálatot keltett a köréje gyűlt kíséretben, és az egyik fiú, aki mindeddig a napig még a tisztelet és bámulat központjában élt csúnyán elvágott ujjával, ettől a pillanattól kezdve magára maradt. Fájó szívvel és színlelt megvetéssel kicsinyellte le Tom Sawyer művészi köpéseit, de egy hang hamar rendre intette:

– Savanyú a szőlő, mi?!

A bukott hős szégyenkezve elsompolygott.

Közvetlen az iskola előtt Tom Huckleberry Finn-nel találkozott. Finn a falu ifjú páriája volt, a város részeges csavargójának fia. Természetesen a falu anyái szívből gyűlölték Huckleberryt, és féltek tőle, mert lusta, komisz és nagyon közönséges volt,

kívül állott minden törvényen, és... mert minden gyerek csodálta, élvezte tiltott társaságát, és titokban mind azt kívánták, bárcsak mernének ők is hozzá hasonlók lenni. Tom – mint minden más rendes gyerek – mélyen irigyelte Huckleberryt vidám, társadalmon kívüli helyzetéért, pedig szigorúan el volt tiltva társaságától. Ebből világosan következett, ha csak alkalmat talált rá, mindig vele játszott. Huckleberry állandóan ócska, felnőttektől levetett ruhákban járt. Ezek örökké szakadtak voltak, és a rongyok csak úgy libegtek róluk. Kalapja egy néhai fejfedő romja volt, karimájából jókora, félhold alakú darab hiányzott. Kabátja, ha egyáltalán viselt kabátot, a bokáit verdeste, és gombjai valahol a térde körül fityegtek. Egy fél nadrágtartó tartotta nadrágját. A nadrág feneké lötyögött az ürességtől, kirojtosodott szára a port söpörte, hacsak fel nem gyűrte. Huckleberry szabadon, kényére-kedvére csatangolt ide-oda. Szép időben a szabadban aludt, csak ha esett, keresett magának menedéket. Nem kellett sem templomba, sem iskolába járnia; senki emberfia nem parancsolt neki, és nem kellett szót fogadnia senkinek. Akkor és oda ment fürdeni vagy halászni, amikor és ahová kedve tartotta, és addig maradt, ameddig éppen jónak látta. Senki se tiltotta meg neki, hogy verekedjék, este senki se küldte ágyba. Huckleberry volt az első, aki mezítláb jelent meg tavasszal, és ősszel ő vett fel utolsónak cipőt. Nem kellett se mosdania, se tiszta ruhát vennie, és gyönyörűen tudott káromkodni. Egyszóval, ennek a fiúnak minden szabad volt, ami az életet széppé teszi. Így érzett minden agyonnevelt és megrendszabályozott „tisztességes” fiú St. Petersburgben.

Tom megszólította a társadalom e regényes kitagadottját:

– Szerbusz, Huckleberry!

– Szerbusz! Na, mit szólsz hozzá?

– Mihez?

– Ehhez a döglött macskához.

– Mutasd közelebbről, Huck. Tyű! Milyen kemény! Hol szerezted?

– Vettem egy fiútól.

– Mit adtál érte?

– Egy kék cédulát és egy disznóhólyagot, amit a mészárosnál találtam.

– És hol szerezted a kék cédulát?

– Ben Rogerstől vettem két hete egy karikahajtóért.

– Te, mondd, mit csinálsz evvel a döglött macskával?

– Mit csinálok? Szemölcsöt lehet irtani vele. (...)

– Tudod, az ember fogja a macskát, és éjfél felé kimegy a temetőbe, oda, ahol valami gonosztevőt vagy rossz embert temettek el. Pontban éjfélkor aztán jön az ördög, néha kettő vagy három is, de nem látni őket, csak annyit hallani, mintha a szél fújna, esetleg néha hallani, amint beszélnek. Mikor aztán el akarják vinni a gonosz lelket, meg kell fordulni, és az ördögök után kell dobni a döglött macskát. Közben ezt kell mondani: *„Ördög, menj halott után; macska, menj ördög után; szemölcs, menj macska után; többet ne is lássalak!”* Ez minden szemölcsöt elpusztít.

– Jó varázs lehet! Megpróbáltad már, Huck?

– Még nem, de Hopkinsné mondta.

– Akkor biztos jó varázs, azt mondják, az öreg Hopkinsné boszorkány.

– Azt mondják? Én tudom, hogy boszorkány! Megbabonázta az én öregemet is, megverte szemmel. Az öregem maga mondta. Egyszer a faluba jövet Hopkinsnéval

találkozott, s rögtön úgy érezte, hogy rontás van rajta. Az öregem felkapott egy követ, és ha a vénasszony le nem hajol, el is találja. Éjjel aztán le is gurult az öreg arról a szalmarakásról, amelyiken részegen aludt, és el is tört a keze.

– Borzasztó! És hogyan tudta, hogy őt babonázza Hopkinsné?

– Hát istenem, az öregem könnyen meg tudja mondani. Azt mondja, ha nézik az embert, s ha olyan hegyesen néznek, akkor azok boszorkányok. Pláne, ha morognak is hozzá. Az öregem azt mondja, hogy ilyenkor, mikor morognak, mindig visszafelé mondják a miatyánkot.

– És mikor próbálsz ki a macskát, Huck?

– Ma éjjel. Azt hiszem, ma éjjel eljönnek az öreg lóképű Williamsért.

– De az öreget már szombaton eltemették. Már biztos elvitték a lelkét szombat éjjel. Nem igaz, Huck?

– Hogy lehet ilyeneket beszélni! Azt hiszed, hogy szombat éjjelig meg tudták volna csinálni? Akkor meg már vasárnap van, és tudod, az ördögök nem mernek vasárnap a földre jönni.

– Persze! Sose jutott volna eszembe. Te Huck, mondd, elviszel magaddal?

– Elviszlek, de csak ha nem félsz!

– Félni? Pont én félek! Szóval, nyávogsz majd?

– Igen, és te nyávogj vissza, ha jössz. De ne hagyj soká nyávogni, a múltkor is addig nyávogtam, míg az öreg Hays kinézett, hozzám vágott egy pár követ, és el-káromkodta magát: „A fene ezt a dögöt”, erre én is behajítottam egy fél téglával az ablakát, de erről hallgass!

– Persze hogy hallgatok. Akkor éjjel nem tudtam felelni, mert Polly néni vigyázott rám. De máma nyávogok. Mutasd csak, Huck, mi az?

– Semmi, egy bodobács.

– Hol fogtad?

– Az erdőben.

– Mit adjak érte?

– Mit tudom én? Különben is nem akarom eladni.

– Elég kicsi.

– Mindenki mondhatja arra, ami nem az övé. Nekem éppen jó. Én meg vagyok vele elégedve.

– Te, annyi van, mint a szemét. Ha akarnám, ezer is lehetne nekem.

– Hát mért nem akarod? Azért, mert jól tudod, hogy nem igaz. Különben is ez egy korai bodobács. Az idén az első, amit láttam.

– Huck, odaadom érte a fogamat!

– Mutasd!

Tom elővett egy darab papírt, és gondosan kicsomagolta a fogát. Huckleberry szakértő szemmel vizsgálta. A kísértés igen nagy volt. Végre megszólalt:

– Igazi fog ez?

Tom felhúzta az ajkát, és megmutatta az üres helyet.

– Akkor jó – mondta Huckleberry –, megveszem.

Tom bezárta a bogarat abba a kis dobozba, amelyikben előző nap a „templomi bogarat” tartotta, s mikor a két fiú elvált, mindketten úgy érezték, hogy gazdagab-bak lettek.

Mikor Tom a félreeső, magános iskolát elérte, olyan sietséggel ment be, mintha egész útján nagy igyekezettel jött volna. Kalapját a fogaşra akasztotta, és kellő ügybuzgósággal ült a helyére. A tanító, aki az emelvényen trónolt hatalmas karosszéķében, éppen szunyókált. A tanuló gyerekek egyhangú zűmmögése álomba ringatta, de a mozgás felriasztotta.

– Tom Sawyer!

Tom tudta, hogy teljes nevének említése nem jelent semmi jót.

– Tessék.

– Gyere csak ide. Már megint elkéstél, mi? Hol jártál?

Tom már éppen valami alkalmas hazugságon törte a fejét, amikor hirtelen két ragyogó, szőke hajfonatot pillantott meg, amelyek egy háton leomlottak, és a szerelem viharos megérzésével megismerte őket. És éppen e mellett a kislány mellett volt az egyetlen üres hely a lányok felén az osztályban. Hirtelen megszólalt:

– Huckleberry Finn-nel beszélgettem.

A tanító egészen elhűlt; csak bámult tanácstalanul. A gyerekek zűmmögése megszűnt; mindenki azt hitte, hogy ez a kelekótya gyerek elvesztette az eszét. A tanító újra feltette a kérdést:

– Mit... mit csináltál?

– Huckleberry Finn-nel beszélgettem.

A szavakat nem lehetett félreérteni.

A tanítoszomorító Tom

– Thomas Sawyer! Ez a legmegdöbbenőbb vallomás, amit valaha hallottam. Erre a szemtelenségre csak vessző felelhet. Vessd le a kabátodat!

A tanító dolgozott, míg csak bele nem fáradt a keze, és pálcakészlete is lényegesen megfogyatkozott. Aztán a következő parancs hangzott fel:

– Most pedig mars a lányokhoz. És legyen neked elég ez a figyelmeztetés!

A teremben bujkáló nevetésre a fiú arca levertnek látszott, pedig valójában tiszteletteljes tartózkodás volt ez, melyet ismeretlen imádottja iránt érzett, mély rajongás és jó szerencséje fölött érzett végtelen öröm. A pad legszéleire ült le, a lányka meg odébb ült, és fejét megvetően elfordította. Suttogás, integetés és bámész pillantások röpködtek

a teremben, de Tom csendesen ült, kezét az alacsony padra tette, és úgy látszott, hogy könyvébe mélyed. Lassan-lassan elterelődött róla a figyelem, s a nehéz levegőt megint megtöltötte a gyerekek megszokott zümmögő mormolása. Ekkor Tom lopva a kislány felé pislogott. A kislány észrevette, félrehúzta a száját, és egy percig a hátát fordította neki. Mikor óvatosan újra feléje fordult, egy barack volt előtte. Félrelökte a gyümölcsöt, de Tom lassan újra visszatette. Erre újra félrelökte, de mozdulata már nem volt olyan heves. Tom nagy türelemmel még egyszer visszahelyezte a barackot, a kislány erre már otthagya. Tom felírta a palatáblájára:

– Kérlek, add meg, nekem van még.

A kislány egy pillantást vetett az írásra, de nem csinált semmit. Erre Tom elkezdett valamit a táblájára rajzolni, de művét bal kezével eltakarta. A kislány egy darabig állta, nem nézett oda, de az emberi kíváncsiság apró, alig észrevehető jelekben már megmutatkozott rajta. A fiú látszólag tudomást sem vett róla, és tovább dolgozott. A kislány igyekezett kevésbé feltűnő módon megnézni a rajzot, de Tom úgy tett, mintha észre sem vette volna. Végre a lányka már nem bírta tovább, és vonakodva suttogott:

– Mutasd meg!

Tom félig felfedte egy ház torz rajzát, két hegyes tornyocskával és egy kémény-nyel, amelyből dugóhúzó módjára kanyargott a füst. A kislány érdeklődése a munka iránt megnövekedett, minden mást elfelejtett. Mikor a rajz készen lett, egy pillanatilag figyelmesen szemlélte, aztán odasúgta:

– Szép ház. Csinálj egy embert is!

A művész gyorsan az udvarra telepített egy szálfá nagyságú alakot, aki egyetlen lépéssel átléphette volna a házat, de a kislány nem volt túlságosan nagy igényű, megelégedett ezzel a szörnyeteggel, és odasúgta:

– Nagyon szép ember; most engem rajzolj le, amint éppen jövök.

Tom egy homokórát rajzolt, s rá egy teliholdat, a karok, lábak helyére négy szalmaszálat, s az egyik kéz kimeresztett ujjai közé egy irdatlan nagy legyezőt sikerített. A kislány ezt súgta:

– Ez is szép! Én is szeretek rajzolni.

– Nagyon könnyű – suttogta Tom –, ha akarod, megtanítalak.

– Igazán? Mikor?

– Délben. Hazamégy ebédelni?

– Ha akarod, itt maradok.

– Jó. Rendben van. Te, mi is a neved?

– Becky Thatcher. És téged hogy hívnak? Ja igaz, tudom. Thomas Sawyer.

– Így csak akkor szólítanak, ha utána verés következik. Különben csak Tom vagyok. Hívj csak te is Tomnak, jó?

– Jó.

Tom erre újra elővette tábláját, és írni kezdett, néhány betűt írt csak le, de kezével megint eltakarta az írást. Becky azonban kíváncsi volt, kérni kezdte, mutassa meg. Tom megszólalt:

– Semmi, igazán semmi.

– De igen.

– Dehogy, különben is nem érdekel téged.

– De igen, igen. Kérlek, mutasd meg.
 – El fogod mondani.
 – Nem, nem mondom el... esküszöm, hogy nem mondom el.
 – Senkinek sem? Soha senkinek? Soha életedben?
 – Nem, sohasem mondom el, soha-soha senkinek. Mutasd meg már.
 – Meg se fogod nézni, tudom, hogy nem érdekel.
 – Ha ilyen vagy, azért is megnézem! – És keze már Tom kezén volt. Rövid küzdelem kezdődött. Tom úgy tett, mintha komolyan ellenállna, de hagyta, hogy a kislány mind lejjebb húzza a kezét, és a következő szó vált láthatóvá: Szeretlek.
 – Szemtelen!

A kislány Tom kezére ütött, de elpirult, és látszott rajta, hogy tetszik neki a dolog.

Ebben a pillanatban Tom érezte, hogy valami végzetes hatalom fülénél fogva megragadja, felemeli, és az osztály derűtsége közepette saját helyére kényszeríti. A tanító még néhány borzalmas, hosszú pillanatig állva maradt mögötte, de végre is szó nélkül visszament trónjára. Tom szívében pedig – bár sajgott a füle – vidám dal fakadt.

Mikor az osztály lecsillapodott, Tom tisztességgel igyekezett, hogy komolyan dolgozzék, de a belső vihar, amely feltámadt benne, túlságosan nagy volt. Sorra került az olvasásban. Szánalmasan dadogott, a földrajzban a tavakat hegyekké, a hegyeket folyókká, a folyókat földrészekké változtatta, és néhány pillanat alatt visszaállította az öskáoszt. Végre aztán a helyesírásban „égett le” egészen nevetséges könnyű szavakkal, úgyhogy még a bádog jutalomérmét is, melyet büszkén viselt hónapokon keresztül, át kellett adnia érdemesebb embernek.

Becky és Tom ebédelés helyett visszaosonnak az osztályba, és Tom elmeséli a kislánynak a jegyben járás fogalmát, és ismét szerelmet vall. Szerencsétlenségére elszólja magát, hogy neki már volt jegyese: Amy Lawrence. Becky ezért megharagudik Tomra, aki semmivel sem tudja kiengesztelni. Feldúltan megy el az iskolából. Egyedül akar maradni borús gondolataival. Aztán eszébe jut, hogy legjobb lenne kalóznak állni, és félelmetes hírnevet szerezni magának.

bodobács – poloskafaj, háta piros alapszínű, melyet jellegzetes fekete mintázat díszít

9. fejezet

Este Tom és Sid, mint rendesen, fél tízkor lefeküdt. Elmondták imájukat, és Sid hamar elaludt. Tom ébren feküdt, és nyugtalan türelmetlenséggel várt. Már azt hitte, hogy lassan hajnalodni kezd, amikor az óra tízet ütött. Ez kétségbe ejtette. Izgatottságában alig bírt nyugton maradni, de nem mert veckelődni, még mozdulni se nagyon mert, nehogy Sidet felébressze. Csendesen feküdt, és mereven bámult a sötétbe. Minden halálosan néma volt. Időnként a nagy csendben apró zajokat hallott. Az óra ketyegése valósággal lármának hatott, öreg gerendák recsegték kísértetiesen, a lépcsők halkán csikorogtak. (...) Tom rémes gyötrelmeket állott ki. Úgy érezte, megszűnt az idő, és elkezdődött az örökkévalóság. Akarata ellenére el-elszunyókált. Az óra tizenegyet ütött, de ebből már semmit se hallott. És ekkor, ezekkel a félig

álomhangokkal összekeveredve, mélyen bánatos kandúrnyávogás hangzott fel. A szomszédban kinyíltott egy ablak, ez egészen felébresztette.

– Sicc! Te bestia – hangzott fel hirtelen, és egy üres üveg csörömpölése hallatszott, amely házuk deszkakerítésén darabokra tört. Egy percre rá már felöltözve bújt ki az ablakon, és négykézláb mászott végig a melléképület tetején. Mászás közben néhányszor óvatosan nyávogott, majd a fáskamra tetejére, onnan pedig a földre ugrott. Huckleberry Finn döglött macskájával együtt várta. A két fiú megindult, és eltűnt a homályban. Fél órával később már a temető magas fűvében jártak. (...)

A fák között halk szél sóhajtozott, és Tom ijedezett. Bizonyára a halottak lelkei panaszkodnak, amiért megzavarták nyugalmaikat. A két fiú ritkán és akkor is lélegzetét visszafojtva mert csak megszólalni. A magányos hely, a baljós időpont és az uralkodó csend és ünnepélyesség nyomasztóan hatott kedélyükre. Megtalálták a friss sírhalmot, amelyet kerestek, és biztonságba helyezték magukat három hatalmas szilfa alatt, amelyek a sírtól alig néhány lépésre egy csoportban állottak.

Úgy tetszett nekik, hogy nagyon hosszú idő múlt el, míg némán vártak. A halotti csendet csak a távolból fel-felhangzó bagolyhuhogás zavarta meg. Tomot elfogódottsága végre szólásra kényszerítette. Halkan suttogetta:

– Huck, mit gondolsz, a halottak nem dühösek, amiért itt vagyunk?

– Ha én ezt tudnám! Csuda nagy csönd van, mi?

– Mi az, hogy van!

Tekintélyes szünetet tartottak, ezalatt mindketten el-eltűnődtek a dolgon. Tom egyszerre megint suttogni kezdett:

– Te, Huck, gondold, hogy a lóképű Williams hallja, mit beszélünk?

– Persze hogy hallja. A szelleme biztosan hallja.

Tom kis szünet után folytatta:

– Azt hiszem, jobb lett volna Williams bácsit mondani, de igazán nem akartam semmi rosszat evvel. Mindenki csak lóképűnek hívta.

– A halottakról itt lenn... nem lehet... nagyon kell vigyázni, mit mond az ember, Tom!

Ez a figyelmeztetés véglegesen megölte a társalgást. Tom hirtelen megragadta pajtását.

– Pszt!

– Mi az, Tom?

Dobogó szívvel bújtak egymáshoz.

– Pszt?... Nem hallod? Megint!

– Én...

– Ott... Hallgass csak!

– Istenem! Tom! Jönnek! Biztos, hogy jönnek. Mit csináljunk?

– Nem tudom... gondold, hogy észrevesznek?

– Úgy látnak a sötétben, mint a macskák! Bárcsak el se jöttem volna.

– Ne félj, nem is hiszem, hogy minket bántanak, nem csináltunk semmi rosszat, és ha egészen csöndben maradunk, talán észre se vesznek.

– Istenem, megpróbálom... de csak úgy vacogok... Tom.

– Hallgass!

A két fiú egészen összedugta a fejét, és alig mertek lélegzetet venni. Messziről, a temető végéből tompa hangok hallatszottak.

– Oda nézz! – súgta Tom. – Mi lehet ez?

– Lidércfény!... Jaj de borzasztó.

Néhány elmosódott alak közeledett a homályon át, valaki egy régifajta bádogg-lámpát lóbázott, amelynek vibráló lángja számtalan apró fényfoltot vetett a földre. Erre Huckleberry megborzadva suttogni kezdett:

– Az ördögök, egész biztos, az ördögök! Hárman vannak! Istenkém! Végünk van! Tom, tudsz te imádkozni?

– Megpróbálom, ne félj, nem... nem fognak minket... bántani. Ó, édes Istenkém, hálát rebeg lelkem, hogy egész napon át...

– Pszt!

– Mi az, Hucky?

– Te! Ezek emberek! Legalábbis az egyik ember. Az egyik az öreg Muff Potter! Megismertem a hangját.

– Nem igaz...

– Fogadjunk, hogy az! Te! Meg ne mozdulj! Nem fog észrevenni. Hiszen nem is hall jól. Meg be van rúgva a vén részeg disznó megint, mint mindig.

– Jó, jó! Csendben leszek. Most megálltak. Nem! Találtak valamit. Most... megint jönnek. Tűz... víz... olyan, mintha tűz-vizet játszanának... Most megint jönnek! Te Huck! A másiknak is megismertem a hangját! Indián Joe.

– Igen... az az átkozott félvér. Majdnem jobb lenne, ha ördögök lennének. De mi a csudát akarnak ezek?

A suttogás teljesen elhalt, a három ember a sírhoz ért, és a két fiú rejtékhelyétől alig néhány lépésre álltak már.

– Itt van – mondta a harmadik hang tulajdonosa. Magasra emelte a lámpát, és a fény az arcára esett.

A fiatal Robinson doktor volt.

Muff Potter és Indián Joe egy ócska saroglyát cipelt oda, ezen kötél volt és egy pár ásó. Lerakták rakományukat, és hozzáfogtak a sír megnyitásához. A doktor a lámpát a sír fejéhez tette, maga meg az egyik fa tövében leült, hátát a szil törzsének vetve. Olyan közel volt hozzájuk, hogy talán a kezükkel is elérhették volna.

– Siessünk, emberek! – mondta fojtott hangon. – A hold minden pillanatban kibújhat.

Azok ketten morogtak valamit, és tovább ástak. Egy ideig semmi más se hallatszott, csak az ásók tompa csengése, amint a földet és a kavicsokat kidobták. Nagyon egyhangú volt. Végre az egyik ásó a koporsóhoz ért, és kemény, koppanó hangot adott. Néhány percre rá a két ember kiemelte a koporsót a földből. Az ásókkal felfeszítették a koporsó tetejét, a hullát kivették, és durván a földre dobták. A hold előbújt a felhők mögül, és megvilágította a sápadt, halott arcot. A saroglyát közelebb húzták, rátették a hullát, letakarták és rákötötték, Potter elővett egy hatalmas kést, levágta a kötél himbálódzó, felesleges végét, és megszólalt:

– Na, ez a piszkos munka is megvan. De ide még egy ötössel, sintér barátom, vagy itt marad ez a...

– Ide a pénzzel! – fenyegetődzött Indián Joe is.

– Mit jelentsen ez, emberek? – kérdezte a doktor. – Előre kértétek a bérteket, és én előre ki is fizettem.

– Igen, kifizettél! – szólt Indián Joe, és a doktor felé közeledett, aki most felállt. – Sőt, még többet is tettél. Öt évvel ezelőtt elkergettél apád udvarából, mikor egy este odajöttem, és enni kértem valamit. Még azt is mondtad, hogy semmi jót se lehet várni tőlem. Ekkor megesküdtem, hogy ezt még megkapod tőlem... ezért apád, mint valami csavargót, lefogatott. Azt hiszed, én elfelejtettem mindezt? Mi? Azt hiszed, hiába folyik az ereimben indián vér? Most megvagy! A kezem közt vagy, és most leszámolok veled!

Fenyegetve emelte öklét a doktor felé, de ez egy hirtelen ütéssel leterítette a fenyegetőző embert.

Potter eldobta a kést, és felkiáltott:

– Nana! Lassabban, hé! – És a következő pillanatban már ő akaszkodott össze a doktossal. Legázolták a füvet, föltépték a földet, és kézzel-lábbal küzdöttek. Indián Joe szikrázó szemmel szökött talpra, felkapta Potter kését, és macska módra meglapulva, a verekedők körül settenkedett. Leste a jó alkalmat. A doktor hirtelen kiszabadította magát, megragadta Williams nehéz fejfáját, és lesújtott vele Potterra, aki összerogyott. Ebben a pillanatban a félvér is alkalmasnak látta az időt. A doktorhoz ugrott, és markolatig döfte a kést a fiatalember mellébe. A doktor megingott, vére előntötte a földön heverő Pottert, amint félig rázuhant, ugyanebben a pillanatban a felhők eltakarták a holdat, és a szörnyű színjátékra sötétség borult. A két megrémült fiú pedig belerohant a komor éjszakába.

Mikor a hold újra kibukkant, Indián Joe a két test mellett állott és nézte őket. A doktor tagolatlanul fel-felhördült, egyszer-kétszer hosszan sóhajtott, aztán csend lett. A félvér megszólalt:

– Végre leszámoltam veled, te kutya!

Kirabolta a holttestet, utána a végzetes kést Potter nyitott jobbjaiba helyezte, és leült az üres koporsóra. Három... négy... öt perc múlhatott el. Potter megmozdult, és felnyögött. Markába szorította a kést, majd felemelte, rámeredt, és összerázkódva el ejtette. Aztán felült, a holttestet eltolta magától, hosszasan bámult rá, majd rémülten körülnézett. Pillantása Joe-ra tévedt.

– Szentséges uram! Mi történt itt, Joe? – kérdezte.

– Piszkos ügy... – felelt Joe anélkül, hogy megmozdult volna. – Mi a pokolért szúrtad le?

– Én? Én nem szúrtam le!

– Nézd, a tagadás itt nem segít.

Potter remegett, és hamuszürkévé vált.

– Pedig azt hittem, hogy már kijózanodtam. Bár ne ittam volna semmit az este. Még mindig szédülök – most sokkal jobban, mint amikor elindultunk. Most itt vagyok a bajban. Nem is emlékezem semmire. Mondd meg, Joe, öreg cimbora, becsület úristenedre, mondd meg, én tettem? Hidd el, nem akartam! Isten a tanúm rá, hogy nem akartam. Mondd el, hogy történt, Joe! Szörnyű, szörnyű! Ilyen fiatal, derék ember.

– Hát verekedtetek, és rád vágott ezzel a fejféval, erre te leestél, mint a medve, aztán feltápáskodtál, támolyogva és szédelegve fölvetted a kést, és abban a percben

vágtad bele, mikor egy második hatalmas ütést kaptál. Lezuhantál, és úgy feküdtél itt, mintha agyonütött volna.

– Istenem! Istenem! Nem tudtam, mit csinálok. Itt forduljak fel, ha tudtam! Biztosan a pálinka meg az izgalom dolgozott bennem. Joe, te tudod, hogy sohase késéltem! Verekedtem, de késelni... soha! Mindenki tudja. Joe, ne árulj el! Ugye, jó cimborára leszel, és nem árulsz el? Joe, én mindig jó társad voltam, én mindig segítettem neked. Emlékszel? Ugye, nem árulsz el?

A nyomorult térdre rogyott a hidegvérű gyilkos előtt, és könyörögve összekulcsolta a kezét.

– Nem, Muff Potter, te mindig hű és igaz barátom voltál, én se akarok bajba rántani. Egy tisztességes ember ennél többet nem ígérhet.

– Joe, angyal vagy! Életem utolsó percében is áldani foglak.

Potter sírva fakadt.

– Jó, jó, de ebből elég volt. Nincs idő siránkozásra. Menj csak egyenesen ezen a gyalogúton, én majd a másikon megyek haza. Na, gyere, siess, és vigyázz, hogy ne maradjanak nyomok!

Potter sietős lépésekkel megindult, de hamarosan rohanni kezdett. A félvér után nézve morogta:

– Ha csakugyan olyan kábult az ütéstől, és olyan részeg, amilyennek látszik, nem fog eszébe jutni a kés még jó darabig. Aztán meg később már nem mer visszajönni egyedül a gyáva disznó ilyen helyre.

Néhány perccel később a meggyilkolt, a kiásott hulla, az üres koporsó és a nyitott sír felett egyedül a hold örködött. A csend újra tökéletes lett.

Tom és Huck az ijedtségtől szóhoz sem tud jutni, rémülten futnak vissza a városba, ahol megesküdnek, hogy senkinek sem mondják el, amit láttak. A kisvároskában mindenki elborzadt a temetői gyilkosság hallatán. Mafla Pottert börtönbe zárják. Tom most tényleg rosszul érzi magát, még rosszkodni sincs kedve. Polly néni különböző módszerekkel próbálja meg gyógyítani. Tom megunva ezt, a soron következő szerrel, a „szívvidítő szerrel” Petert, a macskát itatja meg. A szegény állat teljesen megbolondul, rohángálása közben feldönt mindent.

A félelmetes kalózkod

A három jóbarát, Tom, Huck és Joe Harper elszöknek otthonról a kisvárostól nem messze, a folyó túlsó partján fekvő Jackson szigetre kalózkodni. Tom a *Spanyol Vizek Fekete Réme*, Huck Finn a *Véreskezű*, Joe Harper pedig a *Hét Tenger Réme* nevet kapta. A szigeten horgásztak, fürödtek, pipáztak, teknősbékatojáást gyűjtöttek és felfedezték a területet.

Tomnak honvágya támadt, ezért éjszaka, miután két társa elaludt, beoson a házukba, bebújik az ágy alá, és kihallgatja Polly néniék beszélgetését. A néni épp siratja őt, azt hiszi, hogy a fiúk vízbe fulltak.

Tom visszatér a szigetre a barátaihoz, ahol kiderül, hogy Joe is vágyódik már haza. Közben otthon mindenki halottnak hiszi őket. Úgy vélik, hogy belefulladtak a folyóba. A szombat esti megemlékezésen mindenki szeretettel mesélt a halottnak hitt fiúkról. A vasárnapi istentiszteletre sokan eljönnek.

18. fejezet

(...) Végre a tiszteletes felállott, és imádkozni kezdett. Utána szívbe markoló zsoltárt énekelt el a gyülekezet, majd a tiszteletes úr belekezdett a gyászbeszédbe, amelynek textusa a következő evangéliumi részlet volt:

– Én vagyok a feltámadás és az élet.

A beszéd folyamán a tiszteletes úr olyan élénk színekkel ecsetelte az elveszett fiúk kedvességét, erényeit és sokat ígérő képességeit, hogy mindenki keserűen emlékezett vissza elvakultságára és arra, hogy mennyire félreismerte szegény fiúkat, és csak gonoszságukat és hibáikat akarta észrevenni. A tiszteletes úr nem egy megható jelenetet mondott el az elhunytak életéből, amelyek élénken bizonyították, mennyire érzékeny szívűek és nagylelkűek voltak az eltávozottak, úgyhogy mindenki láthatta, milyen nemes és gyönyörű történetek voltak ezek, és mindnyájan bánatosan emlékeztek vissza, hogy akkor, amikor ezek az események lejátszódtak, komisszágnak, vesszőzéssel nyugtázandó csínynek bélyegezték azokat. A tiszteletes úr beszédével együtt nőtt a gyülekezet meghatottsága, végre az egész társaság csatlakozott a felfelsíró gyászolókhöz. Az egész templom egyetlen zokogó kar volt, sőt maga a tiszteletes úr is sírt a szószéken.

A karzaton most valami mozgás hallatszott, egy perccel később a templom ajtaja megnyikordult. A tiszteletes úr könnyeit zsebkendőjével leszárítva az ajtóra nézett, és szinte kővé meredt. A gyülekezetből először egy-két tekintet fordult az ajtó felé, majd egy varázsütésre mindenki felállott és hátrafordult, miközben a három „halott” fiú vonult befelé a templomba. Tom volt a vezér, őt követte Joe, Huck teljesen szétrongyolódott ruhájában, szégyenlősen ballagott utánuk. A karzaton bújtak el, és onnan hallgatták saját gyászbeszédüket.

Polly néni, Mary és a Harper család valósággal rávetették magukat feltámadott gyermekeikre, csókokkal, ölelésekkel árasztották el őket, hálálkodtak, sírtak, nevettek, közben pedig szegény Huck bután, kínos zavarban állt ott, nem tudta pontosan, mit csináljon, hova bújjon ennyi rábámészkodó ember elől. Habozott egy darabig, aztán megfordult, és igyekezett elsompolyogni, de Tom megragadta, és megszólalt:

– Polly néni! Ez nem igazságos, valakinek örülni kell, hogy Huck is megjött!

– De mennyire, fiacskám! Boldog vagyok, hogy látom ezt a szegény anyátlan jószágot.

Polly néni gyengédségi rohamai, amelyekkel a „szegény anyátlan jószágra” támadt, Huckot még szerencsétlenebbé tették. Ekkor hirtelen felharsant a tiszteletes úr hangja:

– Dicsérjétek az urat, akitől minden dicsőség jön! Énekeljünk, és mondjunk neki szívből köszönetet.

Erre diadalmasan felharsant a régi hálaadó ének. A jó öreg templom falai is belerezdültek. És Tom Sawyer, a kalóz, büszkén körülnézett, és magán érezve az irigykedő gyereksereg tekintetét, bevallotta magának, hogy életének ez volt a legbüszkébb pillanata. Mikor aztán a „bolonddá tett” gyülekezet kiment a templomból, mindnyájan megegyeztek abban, hogy szívesen hagynák magukat még egyszer lóvá tenni, csakhogy megint ilyen gyönyörű éneket hallhassanak.

Tom aznap Polly néni váltakozó hangulata szerint csókok és szelíd nyaklevesek özönét kapta, és bizony bajosan tudta volna megmondani, melyik fejezte ki jobban Polly néni boldogságát és Istenben való megnyugvását.

Újra az iskolában, ahol Tom magára vállalja Becky tettét, így ő kap a tanítótól fenyítést a könyv elszakításáért. Eljött a vakáció ideje. A gyerekek levizsgáztak. Becky hazautazott nyárára a szüleihez. Tom kanyarós lett, két hétig nyomta az ágyat.

Tárgyalásra került a gyilkosság ügye. Főhősünk hatalmas bátorságról tett tanúbizonyságot, amikor Indián Joe-tól való félelmét félretéve, a tanúk padján őszintén elmondta, hogy mit látott azon az éjszakán a temetőben Huckkal. Mafla Pottert így felmentették a gyilkosság vádja alól, Indián Joe pedig elszökött a tárgyalóteremből. Tom hősként tündökölt St. Petersburg lakói szemében.

Újabb kalandra készülnek a fiúk: kincset akarnak keresni a kísértettanyán. Ott fültanúi lesznek Indián Joe és a spanyol párbeszédének. A két gonosz férfi megbeszélte, hogy a pénzt eldugják a barlangban.

Egy pénteki napon a kincs miatti izgalmat elnyomta Tomban az a tény, hogy szerelme, Becky visszajött a városkába. Egy csapat gyerek pikniket tervezett. Az erdőben nagyokat játszottak, amikor valamelyikük kitalálta, hogy menjenek be a barlangba. A gyerekek kb. háromnegyed mérföldet haladtak befelé, majd kisebb csoportok és párok váltak le, és tűntek el a mellékágakban. Közben Huck követte Indián Joe-t és társát, akik újra gyilkosságra készültek. Huck azonnal segítséget kért az öreg velszítől és két tagbaszakadt fiától. Ez idő alatt Beckyt a szülei, Tomot pedig Polly néni kezdi el keresni. Az egész város kutatja a nyomukat a barlangban, de nem találták meg őket.

textus – szöveg

32. fejezet

(...) Egyik kanyargó utat a másik után hagyták el, nemsokára mélyen bent jártak a barlang titokzatos világában, újabb jelzést kormoztak a falra, és megint letértek a széles útról, hogy újabb csodákat fedezzenek fel, és a bámuló külvilágot értesíthessék róla. Egyik helyen hatalmas csarnokba értek, amelynek tetejéről csillogó sztalaktitok lógtak le. Ezek az oszlopok olyan nagyok és vastagok voltak, mint egy felnőtt férfi combja. Körüljárták a csarnokot, megcsodálták, aztán a számos út egyikén, amely a csarnokból kivezetett, kimentek. Innen hamarosan egy varázslatosan szép forráshoz értek, amely egy kristályokkal sűrűn borított medencébe csorgadozott. Ez a forrás egy teremben volt. Falait és tetejét fantasztikus oszlopok tartották, amelyek az évszázadok alatt a folyton csepegő vízcsöppek eredményeként sztalaktitok és sztalagmitok egybefonódásából keletkeztek. A tetőről hatalmas denevérek lógtak le, némely helyen százan is voltak egy csoportban. A világosság megzavarta őket, és

csúnyán cincogva, vadul nekiröpködtek a gyertyáknak. Tom ismerte természetüket, és tudta, hogy izgatott röpködésük rájuk nézve még veszélyes is lehet. Megfogta Becky kezét, és beszaladtak az első kéznél levő folyosóba. Kiderült, hogy igaza volt, mert egy denevér ezen a kis úton is már eloltotta szárnyával Becky gyertyáját. A denevérek egy darabig még üldözték a gyerekeket, de a menekülők minden újabb mellékfolyosóba beszaladtak, míg végre megszabadultak ettől a veszélytől. Tom egy föld alatti tavat talált, amelynek partjai a messze sötétségben vesztek el. Szerette volna kikutatni terjedelmét, de előbb úgy határozott, hogy legokosabb lesz leülni, és egy kicsit pihenni.

Ekkor érezték először, hogy a hely halálos csöndje, mint jeges kéz érinti őket.

– Te – szólalt meg Becky –, én nem figyeltem rá, de úgy érzem, hogy már nagyon régen nem hallottuk a többieket.

– Hát persze, Becky, nem is hallhattuk őket, gondold csak meg, milyen messze vagyunk alattuk, mit tudom én, északra, délre vagy keletre, lehetetlen, hogy valamit is halljunk.

– Szeretném tudni, Tom – mondta félénken Becky –, milyen régóta vagyunk itt lent. Jó lenne, ha visszamennénk.

– Igen, én is azt hiszem, hogy jó lenne visszamenni.

– Tudod az utat, Tom? Én úgy emlékszem, hogy összevissza jártunk mindenfelé.

– Azt hiszem, hogy tudom. De azt hiszem, közben vannak a denevérek. Ha mind a két gyertyánkat eloltanák a denevérek, igazán benne lennénk a csávéban. Legjobb lenne más utat keresni, hogy ne találkozzunk velük.

– Jól! De remélem, nem tévedünk el. Az borzasztó lenne.

A kislány összeborzongott ennek a szörnyű lehetőségnek a gondolatára. Egyik folyosón megindultak, és sokáig szó nélkül mentek előre. Minden új elágazásba benéztek, hátha ismerős területet fedeznek fel, de minden idegen és ismeretlen volt. Valahányszor Tom egyik ilyen mellékágban körülmélt, Becky aggodalmasan nézett a fiúra, és Tom igyekezett vidáman buzdítani a kislányt:

– Rendben van, ezt nem ismerem, de azt hiszem, most már hamar odaérünk.

De minden újabb csatlakozásnál csökkent a bátorsága, és végül már csak vaktában ment a folyosókon, abban a kétségbeesett reményben, hogy talán rátalál az ismerős útra. Még mindig azt mondogatta: „Igen, igen, rendben van”, de szívében olyan szörnyű félelem honolt, hogy ezek a szavak elvesztették erejüket, és úgy hangzottak, mintha azt mondta volna: minden elveszett. Becky halálos félelmében szorosan oldalához simult, és hiába küzdött könnyei ellen, sírni kezdett. Végre megszólalt:

– Tom, ne törődj a denevérekkel! Menjünk azon az úton vissza, hisz erre felé mindig jobban eltévedünk.

Tom megállott.

– Hallgass csak – mondta.

Mély csend, olyan mély csend nehezedett a barlangra, hogy a gyerekek saját lélegzetvételüket hallották. Tom fölkiáltott. A hang visszhangozva harsogott az üres folyosókon, tovaömpölygött a messzeségbe, míg végre elhalt valahol, és ez a gyöngé hangocská gúnyos nevetéshez hasonlított.

– Ne! Ne kiálts többet, Tom! Ez borzasztó! – mondta Becky.

– Borzasztó, Becky! De jobb, ha kiáltok, a többiek talán meghallják – felelt Tom, és újra elkiáltotta magát.

A „talán” még a kísérteties nevetésnél is jegesebb rémületet keltett Becky szívében, mert hiszen a tovatűnő remény hangzott ki belőle. A gyerekek némán álltak és hallgattak, de senki sem felelt. Tom visszafordult, és gyorsabb iramban indult meg.

Kis idő múlva viselkedésében bizonytalanság és nyugtalanság nyilatkozott meg, ami Becky előtt a másik szörnyű tényt fedte fel: Tom nem tudta megtalálni a visszavezető utat. (...)

Egyszerre valami gondolata támadt. Egészen közel volt néhány mellékfolyosó. Még mindig jobbnak látszott ezeket kikutatni, mint a szörnyű időt tétlenül elviselni. Zsebéből elővett egy sárkányzsinórt, rákötötte egy kiálló sziklára, és Beckyt kézen fogva megindult, miközben a sárkányzsinór gombolyaga lassan fogyott a kezében. Alig húsz méterre a folyosó egy kis mélyedésben végződött. Tom letérdelt, megkísérelte kitapogatni, hogy milyen mély lehet a szakadék, egy kicsit kihajolt jobb felé, hogy arra is kitapogassa a helyet, és ebben a pillanatban alig tizenöt méterre tőle, egy szikla mögül előbukkant egy gyertyát tartó emberi kéz.

Tom örömkriáltást hallatott, és a kéz után rögtön megjelent az egész ember is: Indián Joe volt! Tom a rémülettől megbénult, mozdulni sem tudott. A következő pillanatban nagy megkönnyebbüléssel látta, hogy a „spanyol” megfordult, és eltűnt. Tom csodálkozott, hogy Joe nem ismerte meg a hangját, nem jött rögtön oda, és nem ölte meg, mert a bíróság előtt ellene tanúskodott, de úgy látszik, a visszhang elváltoztatta a hangját, másként nem is tartotta a dolgot lehetségesnek. Tom félelme minden izmát elgyöngítette. Arra gondolt, hogyha elég ereje lenne a forráshoz visszamenni, ott maradna, és semmi áron se kockáztatná meg, hogy Indián Joe-val találkozzék. Óvakodott tőle, hogy Beckynek megmondja, mit látott, azt állította, hogy csak a jó szerencsét hívta kiáltott fel. (...)

A falu mély gyászban van, az elveszett gyerekek még mindig nem kerültek elő. Mígnem egy szép napon megkondult a harang, meglett a két elveszett báránka. Tom elmesélte megmenekülésük részleteit, hogy hogyan talált végül egy szűk kijáratot, ahol átbújhattak. Kiderült öt kilométerrel lentebb kerültek a barlang bejáratától. A város lakói nagyon megörültek a megkerült gyerekeknek, és a bíróságnak aznap lezáratta a barlang bejáratát. Így Indián Joe bennragadt.

sztalaktit – függőcseppkő; **sztalagmit** – állócseppkő

34. fejezet

Ez az újság néhány percen belül elterjedt, és hamarosan vagy egy tucat csónak indult meg a barlang felé, amelyeket nem sokkal később a kíváncsiakkal megrakott gőzös követett. Tom Sawyer abban a csónakban ment, amelyik Thatcher bírót vitte. Mikor kinyitották a barlang kapuját, a félhomályban borzalmas látvány tárult az összegyűlték elé. Indián Joe a földön feküdt. Halott volt. Arca egészen az ajtó hasadékánál volt, mintha szeme az utolsó pillanatig a teremő szabad világosságát és boldogságát itta volna be. Tom mélyen meghatódott, mert saját tapasztalásból tudta, mit kellett ennek a gazembernek szenvednie. Részvétet érzett iránta, de ezt a részvétet elnyomta a fölszabadulásnak és biztonságának növekvő érzése, és csak most értette meg teljes egészében, milyen szörnyű félelem nehezedett rá attól a naptól, mikor a véres kezű gazember ellen vallott a törvényszéken.

Indián Joe Bowie-kése kettétört pengével az ajtó mellett feküdt.

A vastag küszöbgerendát szörnyű munkával kifaragcsálta, sőt keresztül is lyukasztotta, de munkája hiábavaló volt, mert a kapu sarka a sziklába volt helyezve, és ezzel az anyaggal kés nem tudott megbirkózni, kárt nem tett benne, csak a penge törött el. De még e nélkül a szikla nélkül is hasztalan lett volna munkája, mert a tölgyfa kaput képtelen lett volna annyira kivágni, hogy testét keresztül tudja préselni a kapu alatt... és Indián Joe nagyon jól tudta ezt. Így aztán nyilvánvalóan csak azért faragcsált, hogy valamit tegyen, hogy a szörnyű lassan múló időt valamivel könnyebben viselje el, hogy kínjait eltompítsa. A barlang bejáratánál legtöbbször tucatszám voltak gyertyadarabkák, amelyeket a látogatók otthagytak, de most egyetlenegy se maradt, mind megette Indián Joe. (...)

Másnap Tom elvitte Huckot egy biztos helyre, hogy valami fontosat beszéljen meg vele. Elmondta, tudja hol a pénz. Csónakba szálltak, s elindultak a barlang felé, így rövidebb volt az út. A barlang bejáratától lefelé a bozótosban Tom megmutatta a titkos zugot, ami majd „Tom Sawyer rablóbandájá”-nak lesz a rejtekhelye, mert rablónak jobb lenni, mint kalóznak. Bemásztak a keskeny nyíláson.

... Tom elsőnek indult. Lefelé menet durva lépcsőfokokat vágott az agyagfalba. Huck követte. A kis helyiségből, amelyben a hatalmas sziklatömb állott, négy folyosó nyílt. Hármát végigkutatottak a fiúk, de minden eredmény nélkül. A sziklafalhoz legközelebb esőben egy kis bemélyedést találtak, itt egypár pokróc volt ledobva, egy öreg nadrágtartó, egy darab szalonnahéj és két vagy három jól lerágott baromficsont. De a kincsesláda sehol se volt. A fiúk keresték, és újra meg újra végigkutatták az egész területet.

Végre Tom megszólalt:

– Azt mondta, a kereszt alatt. Ez van legközelebb a kereszthez, de nem lehet a szikla alatt, mert hiszen az hozzá van nőve a földhöz.

Megint nekiláttak a kutatásnak, aztán elkedvetlenedve leültek. Hucknak semmi se jutott eszébe. Egyszer csak Tom felkiáltott:

– Oda nézz, Huck! A szikla egyik felénél az agyagban lábnyomok és viaszcsseppek vannak, a másik felénél nincsen semmi. Mi az ördögöt jelentsen ez? Lefogadom, hogy a kincs mégis a szikla alatt van! Megpróbálok ásni az agyagban.

– Ez nem rossz ötlet, Tom! – felelte lelkesedéssel Huck.

Tom „valódi” Bowie-kése egy pillanat alatt előkerült, és alig ásott öt centit, fába ütközött:

– Huck! Huck! Hallod?

Most aztán Huck is elkezdett ásni és kaparni, és néhány pillanat alatt kiszabadítottak egypár deszkát, és kihúzták őket. A deszkák egy természetes üreget takartak a szikla aljában. Tom bemászott a nyíláson, gyertyáját olyan messzire nyújtotta a szikla alá, amilyen messzire csak a keze elért, de azt mondotta, hogy nem látja az üreg végét. Erre azt ajánlotta, hogy lássanak neki a felderítésnek.

Nehezen lemászott, és a keskeny folyosón lassan továbbment. Követte a folyosó kanyarodásait, először jobbra, azután balra ment. Huck mindenütt a nyomában volt. Végre egy kis kanyarodó után Tom felkiáltott:

– Ide nézz, Huck! Ide nézz! Megvan!!!

A kincsesláda volt. Csinos kis barlangban állott, mellette egy üres löporszaru, néhány bőrtokos puská, két-három pár öreg mokaszin, egy bőrnyereg és egyéb holmi és limlom, amelyeket a víz már teljesen átitatott.

– Végre mégis megtaláltuk! Mégis megtaláltuk! – kiáltott fel Huck, és kezével a pénzdarabok között turkált. – Hű, most aztán gazdagok vagyunk, Tom!

– Én mindig tudtam, én mindig számítottam rá, Huck, hogy megtaláljuk, de most mégis túl szép ahhoz, hogy elhiggyem. Egy azonban biztos: megvan a kincs. De most gyérünk, ne lopjuk az időt, hanem gyorsan kifelé. Hadd lám, fel tudom-e emelni a ládát?

A láda lehetett vagy harminc kiló. Tom nagy fáradtsággal egy kicsit meg tudta emelni a sarkát, de kivinni... arról szó sem lehetett!

– Gondoltam – mondta –, a két csirkefogó is nehezen vitte ott a kísértetházban. Már akkor is feltűnt nekem. Azt hiszem, jól tettük, hogy elhoztuk a két kis zsákot is.

A pénz hamarosan a zsákokba vándorolt, és a gyerekek felvitték a kincset a kereszttel megjelölt sziklához.

– Na, most hozzuk ki a puskákat és a többi is – mondta Huck.

– Nem, Huck, hagyjuk csak szépen ott őket, hiszen éppen ilyesmire lesz szükségünk, ha rablók leszünk. Mindig itt fogjuk őket tartani, és itt lesznek az orgiáink is. Ez a hely csuda alkalmas orgiákra.

– Te, mi az az orgia?

– Én nem tudom. De a rablók mindig tartanak orgiákat, így természetes, hogy nekünk is kell tartani. De most gyérünk, Huck, már régóta itt vagyunk. Azt hiszem, késő lehet. Éhes is vagyok, majd ha a csónakban leszünk, eszünk és pipálunk.

Nemsokára kibújtak a bokrok közül, miután körülméleltek, látták, hogy a levegő az egész környéken tiszta, a csónakban meguzsonnáztak, és rágyújtottak pipáikra. Mikor a nap már a láthatár felé hajlott, ellökték a csónakot a parttól, és nekiindultak. Tom a kezdődő félhomályban a part mellett evezett felfelé, közben vidáman beszélgettek, és alighogy sötétedni kezdett, szépen kikötöttek. (...)

Épp csak visszatérnek a faluba, immár gazdag emberként, amikor kiderül, hogy mindketten Douglesnéhez hivatalosak, mégpedig azonnal.

Huck meg akar szökni az embersereglet elől, de Tom nem engedi. Kiderül, hogy az öreg velszi nagy meglepetésre készül. Jones bácsi nagy meglepetése az, hogy bejelenti, Huck volt az a hős, aki Douglesnét megmentette. Az asszony hálából szeretné befogadni Huckot, és tisztességgel felnevelni. Tom erre elmondja, hogy Hucknak nincs is szüksége pénzre, és előhizza a mesés zsákmányukat. A felnőttek összeszámolják, és kiderül, hogy egész vagyonuk van a fiúknak, több mint 12 ezer dollár.

Így lett vége a történetnek. Csodálták a két fiút, ajnározták őket St. Petersburgben. Hucknak nem volt inyére a kötött városi életforma, így ismét csavargott, és kedvenc helyén, egy hordóban tanyázott.

orgia – Dionüszosz görög, illetve Bacchus római isten tiszteletére rendezett ünnepség, *itt*: mulatozás; **ajnároz** – kényeztet, dédelget

1. Olvasd el a regényt!
2. Képzeld magad egy idegenvezető szerepébe! Társaidat kalauzolod végig St. Petersburgon, mutasd be lakóit!
3. Az első kaland (a temetőben) során Tom és Huck minek volt fül- és szemtanúja? Mit fogadtak meg ekkor?
4. Tom, Huck és Joe Harper tutajon egy közeli szigetre költöznek, kalóznak állnak. Miért teszik ezt? Miért válik egy idő után egyhangúvá ez az életvitel?
5. Milyennek ismertétek meg Tomot a regény alapján?
6. Az öreg Potterrel szemben hogyan viselkedik Tom és Huck?
7. Tom és Becky kirándulni indulnak a környék legnagyobb barlangjába. Eltévednek. Segélykiáltásukra Indián Joe jelenik meg. Hogyan végződik a barlangi kaland?
8. Mit tudsz az utolsó kincskereső kalandról?
9. Kik a regény felnőtt szereplői? Csoportosítsd őket!
10. Jellemezd Polly néni és Tom kapcsolatát!

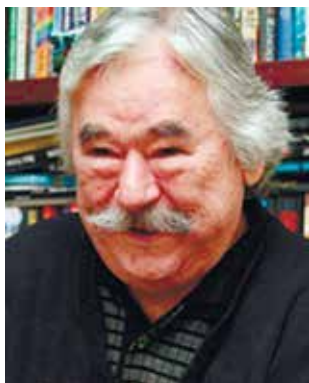

Hogyan folytatnád a regényt? Szerinted Tom sorsa hogyan alakult tovább, milyen felnőtté vált?

A gyerek mindenre fogékony, és mindent azonnal a visszájára is tud fordítani. A felnőttek meg? Azt szoktam mondani, mindenkinek megadatott egy saját kincsesbánya: a gyerekkora.

Csukás István

CSUKÁS ISTVÁN (1936 –)

A XX. századi magyar irodalom középnemzedékének egyik legjobbjá, változatos dalformáknak az életöröme fogékony poétája.

Életútja • Kisújszálláson született 1936. április 2-án. Arcvonásai alapján anyját, Varró Margitot kun, apját jáász származásának gondolja. Apja nehéz sorsú kovácsmester volt Kisújszálláson, egy kerékgyártó komájával közös portán. Nagy álmai, tervei voltak, előbb megvásárolta az egész udvart a műhelynek, majd traktort, cséplőgépet szerzett. Ebben a szegény, de boldog világban töltötte gyermekéveit a költő. Itt járt elemi iskolába.

A háború után nagyot változott az élete: egy zenetanár biztatására, anyja akaratából jelentkezett az akkor alakult békéstarhosi zeneiskolába, hegedűművész akart lenni. Menekülés is volt ez számára, mert a család nagyon elszegényedett, apjától elvették a kovácsműhelyt, nagy építkezéseken kereste a család kenyerét. Öccse ipari tanuló lett. A fiatal diák életének második boldog korszaka volt az intézet, tanult, olvasott, s naphosszat gyakoroltak a kastélyban, a hatalmas parkban, kamarazenéltek, előadásokon szerepel-

tek, becsvággal készült a hegedűművészi pályára. Nyaranta apja mellett dolgozott az építkezéseken, téglát hordott, s kétségbeesetten áztatta-ápolta tönkrement ujjait. Kamaszosan lázadt fel apja ellen, majd az intézet ellen, s végül a zene ellen is. Érettségi után előbb a jogi egyetemre jelentkezett, majd egy idő után átment a bölcsészkarra. 1954 és 1957 között volt egyetemi polgár.

Föllázdott az egyetem ellen is, bölcsész tanulmányait nem fejezte be. Megjelentek első versei, írásaiból, irodalmi segédmunkákból élt, a Fiatalkor Művészek Klubjának vezetője volt, majd a Művészeti Alapnál, a Munkaügyi Minisztériumban, a *Néphadsereg* című lapnál dolgozott. 1968-tól 1971-ig a Magyar Televízió munkatársa, 1978-tól 1985-ig a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó főszerkesztője. 1989-től 1991-ig szerkesztőbizottsági tag az *Új Idő* című lapnál.

Az ifjúsági irodalomért nemcsak a könyvkiadásban tevékenykedett, hanem a gyermeklapok szerkesztésében is részt vállalt. Alapító szerkesztője volt – Kormos Istvánnal – a *Kincskereső*nek. Egy ideig a *Kölyökmagazin* szerkesztőbizottságának az elnöke, majd a *Piros Pont* főszerkesztője.

E rövid időszakok közben szabadfoglalkozású író volt. Feleségével, Porga Máriával 1975-ben kötöttek házasságot.

Munkássága • Korai költészetében a nagyvárosba került fiatal értelmiségi önmagára és otthonára találásáról számolt be, fájdalmas nosztalgiával az eltűnt gyermekkor és az eltűnőben lévő ifjúság iránt. Költészete a népi hagyomány és a modern költői személyiség erőterében alakult. Ars poeticája: „Örülni az örülnivalónak”.

A hatvanas évek közepén Kormos István biztatására fordul a gyermekirodalom felé, s ettől kezdve verseskötetei mellett egyre-másra jelennek meg gyermekregényei, mesekönyvei, verses meséi. Nagy sikerrel mutatják be *Ágacska* című színdarabját, majd a többi színpadi művét. 1975-ben a hollywoodi X. televíziós fesztiválon a *Keménykalap és krumpliorr* című játékfilm megkapja a fesztivál Nagydíját és *Az Év Legjobb Gyermekfilmje* címet.

Neve hallatán elsősorban *Mirr-Murr*, a kandúr, *Süsü*, a sárkány, *Oriza-Triznyák*, a furcsa nevű macska és *Pom-Pom* elevenedik meg az ifjú olvasó előtt. Közel félszáz gyermekkönyve jelent meg: *Pintyőke cirkusz, világszám!* (1971) című meseregény, *Keménykalap és krumpliorr* (1973) ifjúsági regény, *Síppal, dobbal* (1974) c. könyv a hangszerekről, *Vakáció a halott utcában* (1976) ifjúsági krimi, *Itt a kezem, nem disznóláb* (1977) szórakoztató illemtankönyv, *Utazás a szempillám mögött* (1978) gyermekregény, *Csicsóka és a moszkítók* (1982) ifjúsági regény.

A fent említett ifjúsági művek közül a *Keménykalap és krumpliorr* című ifjúsági regényével ismerkedünk meg közelebbről, amely egy derűs, kedves, enyhén groteszk történet. Már a címben fellelhető alliteráció (a *k* hangokkal szól keményen) is erre utal. Olyan regényt vehettek kezetekbe, amelyben bizonyára főszerep jut a bohócnak és a cirkusznak, valóságos és jelképes értelemben is.

KEMÉNYKALAP ÉS KRUMPLIORR

Részletek

Amit a műről tudnod kell!

Költő írta ezt a regényt, de Csukás István műve mentes a szépelgő költőieskedéstől, és kortalan. A cselekmény idősíkjá egyszerűen az a kor – a tegnap, a jelen, a holnap –, amikor minden negyedik-ötödik édesanya egyedül neveli gyermekét, az édesapák a fáradtságtól kábán néha azt sem tudják, ébren vannak-e vagy álmodnak, a szülők folyton a tennivalók után rohannak, legfőljebb üzenő cetliket, esetleg egy-egy szeretetteli mosolyt hagyva hátra csemetéiknek, a tanárok pedig ... – nos, valahogy őket is elnyeli a munkájuk, felőrli az iskola.

Pedig a *Keménykalap és krumpliorr* melegágya eredendően a sulí.

Rövid tartalom • Az eseménysor javarészt a tavaszi szünetben játszódik, s a regény végén a bánatos diáksóhaj („Holnap kezdődik!”) a tanév folytatására, hajrájára utal. A helybeli közvélekedés szerint „az iskola leglustább őrsé” címre érdemesített *Vadliba őrs* tagjai beteg, torokfájós társuknak, Péternek szeretnének valami szép meglepetéssel kedveskedni. Épkézláb ötletük ugyan nincs, viszont rendelkeznek egy talpraesett követtel: a kis Rece (a nagy Rece öccse) épp azelőtt bizonyította, hogy nem átlagos bikfic.

A nadragzsebébe ömlött ragasztótól, a kristályá tömbösödött tárgyak egyvelegétől a zseb kivágásával szabadult meg! A kis Rece a „Hörömpő cirkusz, világszám!” véletlenül kibökött gondolatával föl is deríti a beteg osztálytársat. Péter nemcsak örömet bekapja a horgot, de – mint ágyban fekvő időmilliomos – rögtön el is vállalja a tervezett cirkusz igazgatójának és névadójának, Hörömpőnek a feladatkörét. A teljes szereposztás már az egészséges Vadlibákra marad, s ők meg is egyeznek: a **kis Rece** lesz a *Rozmaring* nevű bohóc, **Marci**, az őrsvezető a tányér-egyensúlyozó *zsonglőr*, **Jóska** a *kígyóember* és *guminő* („Egyszerre leszel mind a kettő!”), **Karcsi Jim** és **Joe**, a levegő ördögei, s végül az arisztokratikusan húzódo **Süle** az *éhező művész*. Csukás István remekelt a névadással. A kígyónő például a *Boa és Konstrikor* művésznevet nyeri el. **Süle** *Negyedik Emanuelnek* kereszti magát, **Marci** meg simán *Rex* (vagy király, vagy kutya). Az ironikus névháló a Lúd utca, Bőr utca helynevek, a Csont Ödön, Kukac Bálint álnevek, a Lópici Gáspár, Pindur Géza személynevek révén válik a regény még élvezetesebbé. A szerző a névadásban szívesen él a kicsinyítéssel: a modern mese kulisszáit és figuráit így a tíz év körüli főhősökhöz méretezheti.

A cirkuszalapítás nem könnyű tevékenység, vérbeli gyerekcsinyeket is megkíván. Csodálatosképpen a gyerekek minden csenést, füllentést, kalamajkát megüsznek odahaza. Talán mert szüleik és egyéb családtagjaik az íróval tartanak, és titkon a nagy vállalkozást, az ügyesség próbáját látják a cirkusz létrehozásában. A cirkusz – a *Hörömpő Cirkusz* – megteremtése gyermeki világteremtés. A Vadlibák útja szükségképp vezet az állatkertbe, ahol állathangokra „vadásznak”. Mivel ebben az esetben sem járnak, járhatnak a legegyszerűbb úton, gyanúsítottjai lesznek a technológiai botránynak. Bár úgy-ahogy kívágnak magukat, leghatásosabb védekezésnek a magánnyomozás ígérkezik. Ha ők kerítenék kézre a tolvajt, tekintélyes jutalom is járna nekik, s akkor a cirkusznak sem lennének anyagi gondjai. A detektívmunka nem csupán a kalandregények vagy a bűnügyi históriák öröksége számos ifjúsági regényben. A nyomolvasás olyan játéka és szenvedélye a kiskamasz korosztálynak, melyet minden ifjúsági szervezet szorgalmaz, tanít, értékel. A világ tapasztalati megismerése emberismerethez és önismerethez vezet. A *Keménykalap és krumpliorr*-ban pár nap leforgása alatt szemünk láttára gyarapszik az őrs tagjainak kreativitása, szolidaritásérzése, valóságismerete. A gyerekek útját folyton keresztezi „az elátkozott fagyaltos”, a szintén nyomozó **Bagaméri**, aki a „fagyaltját maga méri”, a könyv lelemlezetesebb mellékszereplője.

Se Bagaméri, se a fagyaltja nem olyan pocsék, mint a hírük. Amikor a Péterék udvarán létrejön – mert létrejön! – a Hörömpő Cirkusz díszelőadása, és sikerül – mert sikerül! – a szülők és barátok előtt bemutatott valamennyi produkció, Bagaméri is kimérheti végre az összes gombócot és Péter mamájának tortája is pillanatok alatt elfogy.

A regény tehát boldog véget ér „a könnyű tavaszi szélben” – leszámítva azt, hogy huss a szünetnek, és „holnap kezdődik”.

Első fejezet

Mit küldjünk egy betegnek?

(...) Karcsi és Jóska a faliújságnak dőlve napozott. Kihasztnálták a becsöngetés előtti percekét. Jóska féloldalt fordította szelíd arcát egy elsárgult cikken, mint valami párnán. Karcsi feje ellenben izgett-mozgott a cikkeket tartó gombostűk között.

A KRESZ-tábla előtt Süle állt. Térde közé szorította a táskáját, két karját kifeszítette, s önkívületben tartotta arcát a fénynek.

Olyanok voltak, mint egy tengerparti csendélet.

A tengerparti csendélet tagjait nem zavarták a gúnyos megjegyzések, amelyek tartalma röviden úgy foglalható össze, hogy az iskola verhetetlenül leglustább őrsre a Vadliba őrs.

Jóska lassan megfordította az arcát, Karcsi abbahagyta a fészkelődést, Süle pedig végtelen lassúsággal a bokája közé csúsztatta a táskát.

A gúnyos megjegyzések ekkora közöny láttára elnémultak.

Süle a csendre kinyitotta fél szemét, majd a vadlibák harci kiáltását hallatta:

– Gá-gá, vadlibák!

– Mi van? – érdeklődött Jóska a faliújságról.

– Marci! – tájékoztatott Süle.

Marci, a Vadliba őrs őrsvezetője szigorúan nézett végig rajtuk. Kétségtelen, hogy ebből a fiúból sugárzott a tekintély. Olyan volt a megjelenése, hogy az ember nyugodtan rábízhatott volna, mondjuk, egy nagyobb pénzösszeget vagy fontos levelet, hogy adja postára. Őrá nem szólt az ellenőr a villamoson, mert első látásra elhitte, hogy megvan a bérlete, méghozzá tiszta, gusztusos celofántokban; s ő volt az, akit nem követett árgus szemmel az eladó az önkiszolgáló boltban, mert akár el is sétálhatna a pénztárosnővel együtt feketekávézni: Marci vagy megvárta volna őket, vagy a vásárolt holmi ellenértékét hiánytalanul otthagya volna a pulton.

Egyszerűen Marci kiváló jellem volt, s ami még ritkább: ez minden különösebb erőlködés nélkül meg is látszott rajta. Beszélni is másképp beszélt, mint a többiek, választékosan fogalmazott, s ha felnőttekkel társalgott, mindig hozzátette, hogy „kérem”.

– Tanítás után rendkívüli őrsi gyűlés! – mondta Marci, majd bement az osztályba, leült a padjába, kikészítette a füzeteket, ceruzát, tollat, radírt, s fegyelmezetten várta az órát. (...)

A rendkívüli őrsi gyűlés vidáman kezdődött. A kis Rece zsebében az utolsó órán kiömlött a ragasztó, s szépen meg is száradt az óra végére. Mint valami borostyánba fagyott őskori tárgyak, úgy lapultak a megszáradt ragasztóban a zsebben maradt

kincsek, mégpedig egy savanyú cukor, egy szemöldökcsipesz, egy kétforintos meg egy zseblámpakörte. Nézegették a sárga gombócot. Ugyanis Süle javaslatára a kis Rece az egész zsebet kivágta bicskával a nadrágból, és a padra téve próbálta szétválasztani alkotóelemeire a zseb tartalmát.

– Olyan ez – jegyezte meg Karcsi, aki nagy buzgalommal segédkezett a kis Recének –, mintha megoperálták volna a nadrágot!

Marci az első pad tetején ült, a ceruzájával kopogtatott.

– Csendet kérek! Csendet kérek! Ha nem lesztek csendben, beadom a lemondásomat! Süle, maradj csendben!

Süle megsértődve kapta fel a fejét. Most véletlenül egy szót se szólt, némán piszkálgatta a kis Rece kivágott zsebet.

– Csak ne fenyegezz! Nem hagyom magam zsarolni! – morogta.

– Attól még abbahagyhatod egy kicsit a gágogást! A Vadliba őr rendkívüli ülését megnyitom!

– Halljuk! – rikkantott fel a kis Rece boldogan, mert a szemöldökcsipeszt sikerült kiszabadítania.

– Köszönöm a támogatást! – folytatta Marci.

– Miért jöttünk össze? Történt valami? – kérdezte Karcsi.

– Elképzelhető, hogy rövidesen megtudjuk. Mondom: elképzelhető – szögezte le Süle gunyorosan.

– Ha csak egy pillanatra elhallgatnál, megmondanám, miért jöttünk össze! Azért jöttünk össze, hogy megbeszéljük Péter ügyét.

Jóska komoly képpel bólogatott, az „ügy” kifejezés nagyon tetszett neki. Bár Péter, a Vadliba őr hatodik tagja egész egyszerűen csak beteg volt, ami végül is elég mindennapi eset, de most, hogy „ügy” lett belőle, az már egészen más! Arra oda kell figyelni!

Sülének azonban nem volt érzéke ilyen finomságok iránt, morogva ellenkezett:

– Mit kell ezen ennyit beszélni? A mai orvostudomány már nagyon fejlett! Nélkülözni tudja a mi segítségünket!

Büszkén nézett körül, de Marci szigorúan leintette.

– Azt kell megbeszélni, hogy nekünk mi a teendőnk! Nekünk, a Vadliba őrnek! Az ügy nem tűr halasztást!

Jóskát teljesen magával ragadta a „teendő” szó. Ő még ezt sohasem mondta. Érdekes, vannak szavak, amelyek neki egyszerűen sohase jutnak az eszébe! Szívvel-lélekkel Marci mellé állt.

– Úgy van! – mondta, s kék szeme ragyogott, mint a nyári égbolt.

– Vagyis? – kérdezte Marci. – Ti mit javasoltok? Mi a teendő?

– Küldjünk neki csokoládét! – bökte ki Karcsi, aki örült, hogy bekapcsolódhat a beszélgetésbe. De rögtön meg is bánta, mert Süle letorkolta:

– Ez olyan gyerekes dolog, ez a csokoládé!

Karcsi elpirulva válaszolt Sülének:

– Akkor találj te ki valamit! Kritizálni könnyű!

Marci elsimította a hirtelen támadt feszültséget.

– Jól van, Karcsi, nem kell mindjárt megsértődni! Induljunk ki abból, hogy mire van a legnagyobb szüksége egy betegnek.

Süle tovább akadémizálódott:

– Nyugalomra! És ez ráadásul nem is kerül semmibe!

Marci türelmesen válaszolt, még a hangját sem emelte fel:

– Én ezzel nem értek egyet. Gondolkozz csak; ha te lennél beteg, mit kívánnál?

Süle elvigyorodott.

– Én? Egy üveg zölddió-befőttet! Életemben nem ettem még zölddió-befőttet!

Marci elvesztette a türelmét. Láta, hogy az ügy komolysága kezd szétmállani a csúfondáros hangtól, összeráncolta a homlokát, hátrasimította a haját, és egész tekintélyét latba vetve, elvágta a könnyed csipkelődést. Ráförmedt Sülére:

– Veled nem lehet komolyan beszélni! Te mindent a zsebeden meg a hasadon keresztül nézel!

Süle érezte, hogy a közhangulat ellene fordul, de nem bánta, ellentámadásba lendült.

– Én legalább ajánlottam valamit! Halljuk, te mit javasolsz! És te, Karcsi? Jóska? Kis Rece? Gyerünk a zseniális ötlettel! Csupa fül vagyok!

Jóska találva érezte magát, mivelhogy eddig egy szót sem szólt az üggyhöz. Hiába, nem nagyon szeretett nyilvánosan szerepelni, és ez az őrsi gyűlés láthatóan komoly fordulatot vett. Épp ezért kis lámpalázzal mondta:

– Mit szólnátok például ahhoz, ha mindennap íránk neki egy levelet?

– Miről? – kérdezte Marci meglepődve.

– Hát... – folytatta Jóska. – A nap eseményeiről. Az iskoláról, az órákról, a szünetekről...

– Szerintem ezzel csak súlyosbítanánk az állapotát – mondta Süle. – Mindennap azt olvasná, hogy Jóska felelt, Marci nem felelt, Karcsi az ablakon bámult kifelé a szünetben.

– Nem szoktam bámulni – szólt közbe Karcsi.

– Akkor elmerengtél! Így jó? – kérdezte gúnyosan Süle.

– Így jó – válaszolta Karcsi.

– Egyszóval, ha én ilyen leveleket kapnék, elhatalmasodna rajtam az életuntság. Másképp a melankólia – fejezte be egy kézlegyintéssel Süle a szónoklatot, mintha egy tábláról törölné le Jóska ötletét. (...)

A kis Rece, aki eddig a kivágott zsebbel bibelődött, felkapta a fejét a csendre.

– Szerintem egyszerű a megoldás – mondta. – Küldjünk egy követet Péterhez, az majd megkérdezi tőle, hogy mire van szüksége.

– Helyes! – mondta felragyogva Jóska. – Egyszerű! Ez a teendőnk!

Marci megörült az ötletnek, újra felkapaszkodott a pad tetejére, és átvette a parancsnokságot.

– A legfontosabb: kipuhatolni, hogy mire van szüksége Péternek!

A többiek vidáman néztek rá, hogy lám, ilyen egyszerű a dolog.

– De ki legyen a követ? – kérdezte Marci.

– Aki kitalálta! – pártfogolta a kis Recét Jóska. – Szavazzuk meg!

– Megszavazzuk! – zúgták a vadlibák.

– Elvállalod? – kérdezte Marci.

– Ha már így megszavaztatok... – mondta a kis Rece, a kivágott zsebet belecsavarva egy füzetlapba.

– Az őr teljesen szabad kezet ad neked – mondta Marci, felállt, és kezet akart fogni a kis Recével, de aztán meggondolta, mikor meglátta a kis Rece ragasztós kezét. Inkább így folytatta: – Lélekben mindig veled vagyunk! Ezt ne felejtsd el!

– Nem felejtem el! – mondta a kis Rece.

– Gá-gá, vadlibák! – rikkantott Süle, s az ajtó felé igyekezett. – Micsoda cirkusz van egy betegséggel! Gá-gá-gá! Még jó, hogy nem Vadkacsa őr vagyunk, mert akkor az lenne a harci kiáltásunk, hogy háp-háp-háp!

– Vagy Vadbéka őr! Mert akkor meg az lenne, hogy brekeke! – tette hozzá Jóska, és Süle után igyekezett.

Utolsónak Marci ment ki a teremből. Úgy érezte, hogy még valamit mondania kell a kis Recének:

– Te képviseled a vadlibákat! Csak ügyesen!

– Majd igyekszem! – válaszolt a kis Rece, s az expanderrugón lóbálta a táskáját! A táska surrogott a levegőben, mint egy diszkosz.

Péter betegen és természetesen rosszkedvűen feküdt az ágyban, amikor kis Rece megérkezett. Mamája viszont örömmel fogadta, s kávéval, süteménnyel kínálta. Nagyon nehezen oldódott a hangulat. Péter minden őrssel kapcsolatos hírt egykedvűen fogadott. Kis Rece arra gondolt, hogy feláll, és elmegy. De valami ott tartotta a félhomályos szobában. Lázasan törte a fejét, hogy mivel vidíthatná fel a barátját. Mikor már végképp kezdte feladni a reményt, egyszer csak hangosan kibökte: „A cirkusz!” Érezte, hogy az ötlet magával ragadta a képzeletét, s fölényesen mondta: „Hát ... a Hörömpő Cirkusz!” Így született meg a cirkusz ötlete, ami Péternek is nagyon tetszett. Nyomban el is vállalta az igazgató beosztását, mivel neki van a legtöbb ideje a szervezésre. A szereposztást is megcsinálták.

Harmadik fejezet

Általános meghökkenés

– Hörömpő Cirkusz, világszám! – mondta a kis Rece büszkén mosolyogva. Szeplős arca lelkesen ragyogott. Zsebre dugott kézzel méregette a vadlibákat. – Ezt találtuk ki! Illetve én találtam ki, de Péternek is nagyon tetszett. Kidolgoztuk vázlatosan a szereposztást is. Felolvassam?

A vadlibák komoran ültek a padon, a fiatal gesztenyefa ritkás árnyékot vetett rájuk. Kicsit fejbe kólintotta őket ez a légből kapott cirkusz.

– Mert olyan éles eszed van, mint a borotva! – morogta sötéten Süle. – Én mondtam, hogy vigyünk zöld diót, és kész!

– Mégis, hogy képzelted el? – kérdezte Marci óvatosan. – Ez nincs benne a tervben. Úgyis olyan kevés a szabad időnk!

– Szabad kezet adtatok, nem? – vágott vissza a kis Rece egy meg nem értett feltaláló dacos keserűségével.

A vadlibák komoran hallgattak. Persze van benne valami, lehet, hogy így volt.

A kis Rece tovább ütötte a vasat.

– Meg lélekben velem voltatok, nem?

Ez a mondas teljesen leterítette a vadlibákat. Marci széttárta a karját, mint aki megadja magát az erkölcsi kényszerhelyzetnek. Süle mélyen, gyomorból felsóhajtott, mint aki nem tudja lenyelni ezt a képtelen ötletet, de hát mit lehet csinálni? Jóska lassan ingatta a fejét, mint egy élete alkonyán levő öregember, aki már semmin

se csodálkozik. Karcsi pedig elmerengő szemmel nézett a térre, mint aki sejti, hogy eddigi nyugalmas életük felborul, váratlan és titokzatos fordulatok lesnek rájuk valahol a jövőben.

A kis Rece elégedetten szemlélte a megtört vadlibákat.

– Felolvassam a szereposztást? – kérdezte szelíden.

– Olvasd – nyögte Süle. – Én már úgyis azon gondolkoztam, hogy új életet kezddek. Nekem milyen szerepet szántatok?

– Mindjárt megtudod! – mondta a kis Rece fölényesen. – De az lesz a legjobb, ha előről kezdem.

A bal zsebéből egy összehajtogatott füzetlapot vett elő.

– Az igazság az – mondta –, hogy több szerep van, mint ahányan vagyunk. Nem beszélve a vadállatokról!

– Vadállat nem leszek! – tiltakozott Jóska.

– Ott még nem tartunk! – intette le a kis Rece. – A vadállatokat majd később oldjuk meg. Lehet, hogy nemzetközi úton. A ti fejetek ne fájjon miatta! Ez a felsőbb vezetés dolga lesz.

A vadlibák megbűvölve hallgatták. Ilyen szavakat még sose hallottak a kis Recétől.

– Most térjünk rá inkább az egyéb művészetekre! A cirkusz igazgatója Hörömpő. Ez világos, hiszen a cirkuszt Hörömpő Cirkusznak hívják. Ez Péter lesz, mivel neki van a legtöbb ideje, hogy foglalkozzék a cirkusszal! Hörömpő azonkívül állatidomár is. A következő legfontosabb művész a bohóc...

Egy kis hatásszünetet tartott, majd büszkén, visszafogott hangon kijelentette:

– A bohóc én leszek.

Összehúzott szemmel vizsgálta a vadlibák arcát, hogy van-e ellenvetés.

De a vadlibák nem tiltakoztak.

– Rozmaring. Ez a művésznevem. Rozmaring, a bohóc! Hogy tetszik?

Karcsi tért magához legelőbb, lelkendezve mondta a pad előtt álló kis Recének:

– Nagyon jó! Öregem, nagyon jó! Rozmaring, a bohóc! – Majd hízelegve hozzátette: – Illik az egyéniségedhez!

A kis Rece boldogan mosolygott Karcsira. Örült az első pártoló hangnak.

– Olvasom tovább a szereposztást – mondta, s újra komolyan nézett a padon gubbasztó vadlibákra.

– Olvasd! – morogta Süle. – Csupa fül vagyok.

– Marci lesz a zsonglőr. Úgy gondoltuk Péterrel, hogy te nagyon finoman tudnád csinálni.

Marci ízlelgette a szót.

– Zsonglőr? Tányérokkal egyensúlyozni?

– Igen – mondta a kis Rece. – Egy pálcán pörgetnéd, és aztán az egészet az orrodra tennéd. Hogy tetszik?

– Az orromra?

– Persze előbb egy kicsit gyakorolnod kell. Lehet, hogy nem sikerül előszörre! – mondta óvatosan a kis Rece. – A művészneved pedig: Rex!

– Én mi leszek? – kérdezte Jóska. – Kíváncsi vagyok, hogy én milyen művész leszek.

– Te leszel a gumiember – nézett bele a papírba a kis Rece. Majd ábrándosan hozzátette: – Ha elég tehetséget érzel magadban, te lehetsz a kígyónő is.

– Érzek – mondta Jóska. – Csak tudnám, mi az!

– Majd megtudod!

– És mi lesz a művésznevem?

– Boa és Constrictor! – mondta a kis Rece, és diadalmasan nézett a meghökkent Jóskára. Büszke volt a művésznevekre, amelyeket este talált ki otthon. Bár az az igazság, hogy a Boa Constrictort ő sem nagyon értette. A bátyja, nagy Rece vetette neki oda, mikor már tíz percig nyúzta, hogy mondjon egy kígyónevet.

– Micsoda? – álmélkodott Jóska. – És ez mit jelent?

– Nem fontos. Minden rendes gumiembernek meg kígyónőnek külföldi neve van – vágta el a további vitát a kis Rece. – Olvasom tovább.

Karcsira nézett. Karcsi izgalmasan kihúzta magát a padon, így várta, hogy milyen művész lesz belőle.

– Te leszel Jim és Joe, a levegő ördögei!

Karcsi büszkén nézett körül. Ez igen, ez nagyon jól hangzik! De miért van két neve?

– Vállalom! És ugye, egyszer Jim leszek, máskor meg Joe?

– Nem. Egyszerre leszel mind a kettő!

– Persze, persze – helyeselt Karcsi tétován. – Én is így gondoltam.

Utoljára maradt Süle. Olyan arccal ült a padon, mint aki nincs itt. Közömbösen nézegette a teret, a homokban turkáló pockokat, a tér sarkában álló Bagamérit, a fákat, az eget. Nem lehet azt mondani, hogy nem harapott rá ő is a horogra, amit a kis Rece lógatott a vadlibák fölé, vagyis hogy nem tetszett volna neki ez az egész cirkusz. Nem, nem lehet mondani. Mint a többieknek, neki is egyre jobban tetszett a játék, amely izgalmas volt és titokzatos. Csak hát Süle hiú volt, mértéktelenül hiú. Eleven eszü, gyors nyelvű, értelmes gyerek volt, elismert hangadója és ötletmestere a vadlibáknak. És hát most, igen, ezt a ragyogó dolgot nem ő találta ki! Sőt! Ellemezte! Ahogy lopva végignézett a barátain, látnia kellett, hogy az ötlet kezd elsöprő győzelmet aratni. Még nem tudta, hogyan viselkedjék, milyen képet is vágjon a dologhoz. „Majd még eldöntöm – gondolta magában. – Egyelőre nem kell túllihegni a dolgot! Fő az angol hidegvér!” És bágyadt tekintetet vetett a kis Recére.

A kis Rece vidám szemmel méregette Sülét. Nem véletlenül hagyta legutoljára. Megérzett valamit a Süle lelkiállapotából. Homályosan sejtette, hogy taktikához kell folyamodnia, egy kis ravaszságot kell a dologba vinnie, amivel leszereli Süle ellenállását, vagy legalábbis kikapcsolja a vitatkozásból. Ezért döntött úgy, hogy utoljára hagyja; amikor már a többieknek megtetszett az ötlet, talán Süle se fog ellenkezni. Jól számított, a közhangulat a cirkusz mellé állt. A győztes fölényes vidámságával nézte Sülét.

– És én mi leszek? – törte meg végre a csendet Süle.

– Te leszel az éhezőművész! – A kis Rece igyekezett visszafojtani a nevetését, nehogy nagyon megsértse Sülét.

Süle zavarba jött. Pislogva nézte a pukkadózó, vihogó vadlibákat. Aztán rájött, hogy le kell nyelnie ezt a békát, bele kell mennie a játékba, ha nem akar teljesen nevetségessé válni.

– Helyes – mondta könnyedén. – Van benne fantázia! És a művésznevem?

A kis Rece méltányolta Süle lelkierejét, ahogy ilyen könnyedén vállalta ezt a komikus szerepet. Töprengő arcot vágott, és így szólt:

– Segíthetnél. Ezt nem tudtam kitalálni.

– Várj csak, várj csak! – Süle a levegőbe nézett elgondolkozva. – Mit szólnál – mondta felcsillanó szemmel –, mit szólnál ehhez? Negyedik Emmánuel, az éhező-művész!

A kis Rece őszintén lelkesedett:

– Ez igen! Nagyon jó! Hogy jutott eszedbe?

Süle újra a régi volt.

– Nem nagy ügy – mondta orrhangon, mint egy előkelő idegen. – Van még valami?

– Igen. Terveztünk még hindu csodafakírt, és kell még jegyszedő meg plakátragasztó – olvasta a kis Rece a papírról. – De ezeket hagyjuk most függőben.

A kis Rece zsebre vágta a papírt. Megszokásból a jobb zsebébe dugta, s a papír lepottyant a földre. Fölvette, és a bal zsebébe tette. A bal zsebe láthatóan túl volt terhelve, de a kis Rece ezzel most nem törődött. Lelkesen kiáltott, mint egy szónok:

– A legfontosabb, hogy megalakult a Hörömpő Cirkusz, világszám! Éljen!

– Éljen! – zúgták a vadlibák.

Karcsi felugrott a padra.

– És külön éljen Jim és Joe, a levegő ördögei!

Jóska melléje ugrott.

– Éljen Boa és Constrictor!

Marci finoman felmászott a padra.

– Éljen Rex!

Süle meg egyenesen a támlájára állt, ott egyensúlyozott, és úgy kiáltotta.

– Éljen Negyedik Emmánuel!

A pockok a homokozóból odanéztek, abbahagyták egy pillanatra a turkálást. Az egyik pocok éles hangon visította:

– Éljen Negyedik Sámuel, a híres szálkás szőrű tacsó!

– Most pedig – mondta a kis Rece – mindenki menjen haza. Holnap megmondom a további teendőket. (...)

Negyedik fejezet

Kell egy tigris!

(...)

A téren a vadlibák lekuporodtak a padra, és várták, hogy a kis Rece előterjessze az üzenetet Hörömpő nevében.

A kis Rece megállt a pad előtt, és nem teketóriázott sokat, rögtön a dolgok közepébe vágott.

– Kell egy tigris! – mondta komoly arccal.

A vadlibák egy pillanatilag meghökkenve néztek rá. Aztán Süle nyerítve felnevetett.

– Jó! – mondta. – Nagyon jó! Kicsi, nagy? Fehér, fekete? Vad, félvad, vagy olyan, amelyik a tenyeredből eszik? Csak válassz nyugodtan, úgyse tudunk szerezni!

Jóska is hitetlenkedve rázta a fejét, és kék nagyanyószemével szelíden nézett a kis Recére.

– Ez nem lesz könnyű – mondta. – Illetve azt hiszem, hogy ez nem fog menni.

Karcsi szaporán bólogatott, hogy teljesen egyetért az előtte felszólalókkal, vagyis hogy ez a tigrisügy elég fantasztikusan hangzik.

Marci se nem rázta a fejét, se nem szólt, elgondolkozva nézett egy ifjú gesztenyefára.

A kis Rece cseppet sem törődött a vadlibák ellenkezésével, komolyan folytatta:

– Akkor is kell egy tigris!

Vége Marci is megszólalt, abbahagyva az ifjú gesztenyefa szemlélését.

– Lehet az kistigris is? Mondjuk, egy kölyöktigris?

A kis Rece elgondolkozott, majd komoly képpel válaszolt, mint aki naponta foglalkozik ilyen csip-csup tigrisüggyel:

– Lehet. Sőt még jobb is! Jobban lehet idomítani!

Marci fellélegzett.

– Akkor jó! Ne búsulj, Rece, meglesz a tigris!

A vadlibák álmélkodva hallgatták a párbeszédet. Süle tért először magához.

– Ne mondd! Hol van?

Marci türelmesen válaszolt:

– Csinálunk egyet!

– Papirosból?

Marci tőle szokatlan heveséssel felállt, a kis Rece vállára tette a kezét, és mint-ha szónoklatot tartana, ünnepélyes hangon mondta:

– Átvesszem a tigrisakció irányítását! Egy kis figyelmet kérek! Kérlek, gondolkozzatok, ha nem esik nehezetekre! Milyen állat a tigris?

– Vérengző! – mondta Süle suttogva, mint egy sokat tapasztalt, híres vadász.

Megborzongott, rángatta a vállait.

– Nem úgy értem – folytatta Marci türelmesen. – Milyen fajta?

– Macskafajta! – vágta rá Karcsi.

– Helyes! Na? Nem dereng valami? Macskafajta!

A vadlibák értetlenül rázták a fejüket. Nem derengett semmi.

– Pedig pofonegyszerű! – folytatta Marci, és kicsit szánakozva nézett rájuk, hogy nem értik, pedig pofonegyszerű.

– Akkor mondd meg! – szólalt meg Jóska, és búzavirággék szemét Marcira függesztette.

– Macskafajta! Ebből elveszem a fajtát, marad a macska! Vagyis szerzünk egy macskát, és befestjük! Tigriscsíkokat festünk rá!

Marci diadalmasan nézett az álmélkodó vadlibákra.

– Süle, nektek van, ugye, egy gyönyörű angóramacskátok?

Süle gyorsan válaszolt:

– Nekünk van, de az nem jó!

– Miért?

– Mert engem megnyúznak, ha befestitek!

Jóska a tigrisügy mellé állt, korholva mondta Sülének:

– Ne légy már ilyen nehézkes! Majd lemossuk utána. Ne rontsd el ezt a remek ötletet! Most jut eszembe: nekünk van otthon festékünk! Kimaradt egy csomó a festésből. Én azt felajánlom.

– Helyes! – mondta Marci. – Kiosztom a feladatokat. Süle hozza a macskát, Jóska hozza a festéket, Karcsi hoz egy liter tejet, én meg hozok egy hősugárgzót, hogy jobban száradjon. Hol találkozunk?

– Péternél, ebéd után – mondta a kis Rece. – Vagyis Hörömpőnél.

– Minek a tej? – kérdezte Karcsi.

– Hogy nyugodtan tűrje a festést! – felelte Marci. – Minden világos?

– Teljesen világos, hogy engem megnyúznak! – morogta Süle. (...)

A vadlibák Süle angoramacskáját befestették, ami inkább egy vadmalacra hasonlított, mint tigrisre. Az ő szemükben azonban a macska vérengző tigrissé változott. Hogy hamarabb száradjon, a hősugárgzót is bekapcsolták. A „félelmetes fenevad” boldogan dorombolt a melegben, majd békésen elaludt.

A kis Recének ismét jó ötlete támadt: vegyék magnóra az állatkertben a különböző állatok hangját, amivel igazi cirkuszi hangulatot teremthetnek. Mindenki egyetért ezzel a gondolattal. El is indulnak nyomban az állatkertbe a magnóval, de útközben egy igazi cirkusz hirdetményét látják kiplakátozva. Leszedik a plakátokat, a ki nem ragasztottakat pedig elcsenik a plakátragasztótól. Ez úgy sikerül nekik, hogy kis Rece a gyermekrádió riporterének adja ki magát, elvonja ezzel Lópic Gáspár figyelmét. Az állatkertben sokáig várnak az oroszlánbögésre. Közben az állatgondozó észreveszi, hogy ellopták a görög teknősöket. A gyanú árnyéka a vadlibákra vetődik. Az igazgatóhoz vezetik őket, ahol elmondják, hogy mi járatan vannak. Szerencsétlenségükre még a megváltott jegyet is elhagyta kis Rece. De a magnóról lejátszott oroszlánbögés meggyőzte az igazgatót arról, hogy nem lopási szándékkal jöttek a fiúk. Elengedik őket.

A továbbiakban arról van szó, hogy a vadlibák elhatározzák, kiderítik, ki lopta el a teknősöket.

Hetedik fejezet

Nyomoznak a vadlibák

(...) A kis Rece kinyitotta az újságot, és felolvasta a szenzációs cikket:

BÜNTÉNY AZ ÁLLATKERTBEN

Tegnap este ismeretlen tettesek ellopták az Állatkert kedvenceit, a görög teknősöket. A tettesek felfeszítették a teknősök kalitkáját, és valószínűleg még záróra előtt kisétáltak az Állatkertből. Az Állatkert igazgatójától megtudtuk, hogy a gyanú bizonyos gyerekekre terelődött, akik azonban tisztázták magukat. A bűntény felfedezésekor ugyanis az Állatkert dolgozói átfésülték a terepet, és elcsíptek három gyereket az oroszlanok szállása előtt. Bár ezek a gyerekek tisztázták magukat, az igazgató nem veti el azt a lehetőséget, hogy esetleg gyerekcsínyről van szó. Nagy jutalmat tűzött ki a nyomravezetőnek. Az igazgató arra kéri a tolvajt (vagy tolvajokat!), hogy ügyeljen a teknősökre, mert könnyen kiszáradnak.

Sajnálatos, hogy fővárosunk büszkeségét, az Állatkertet sem kímélik az elvete-mült elemek. Reméljük, rövidesen megkerülnek a gyerekek kedvencei, a kedves kis görög teknősök.

A kis Rece felpillantott az újságból, Karcsira nézett. Karcsi akkorát sóhajtott, hogy egy szélmalmot el lehetett volna vele indítani.

– Ezt megúsztuk! – suttogta a kis Rece.

– Mondjátok már: mi van? Mit titkolóztok?! – türelmetlenkedett Marci. – Mit úsztatok meg?

– Az a három gyerek, akiket elcsíptek az oroszlánoknál... – kezdett bele a kis Rece.

– Ti voltatok! – Marci a homlokára csapott. – Hát persze, az oroszlánbömbölés!

– Milyen oroszlánbömbölés? – Péter előrehajolt az ágyból. – Egy szót sem értek az egészből. Tessék elmagyarázni!

– Én még most is reszketek! – mondta Karcsi, de büszkeség is csendült a hangjában. – Micsoda izgalmakon mentünk keresztül!

– Elmondanátok végre? – Marci hangja türelmetlen és csípős volt.

– Ki kell fújnunk magunkat – védekezett a kis Rece. – Hajsza! választott el bennünket attól, hogy megrögzött bűnözők legyünk!

– Megrögzött micsodák? – kérdezte Péter.

– Bűnözők!

– Akiket börtönbe csuknak?

– Hogy képletesen mondjam, ott álltunk egy pillanatig a börtön kapujában.

– És különben hol álltatok?

– Az oroszlánokat lestük, fel akartuk venni a hangjukat magnóra. És akkor elcsíptek! Engem, Karcsit és Sülét.

– Micsoda szégyen! – morogta Marci. – Vége a vadlibák jó hírének!

– De tisztáztuk magunkat! Nem hoztunk szégyent senkire! – védekezett Karcsi.

– Előtártuk a bizonyítékainkat – mondta fölényesen a kis Rece. – És a bizonyítékok hatására minden tisztázódott.

– Vallattak is benneteket? – kíváncsiskodott Péter a részletek után.

– Azt meghiszem! – mondta Karcsi.

– Keresztkérdést is kaptatok?

– Hogyne! Nem is egyet! Ez már, tudod, nagyobb büntényeknél így szokás – hencegett Karcsi.

– És mi volt a bizonyíték?

– Az oroszlánbömbölés! – vágta rá Karcsi.

– Azért örülök, hogy nem ti voltatok az elvetemült elemek – hajolt hátra megnyugodva Péter. – Nem tett volna jót a cirkusznak, ha tagjai között bűnözők is vannak.

A kis Rece töprengő arccal sétált a szobában fel s alá. Néha belenézett az újságba, mormogott valamit, s tovább folytatta a kocogást. (...)

– Három részre bontottam az esetet. Első: ellopták a teknősöket. Második: nem mi voltunk. Harmadik: óriási jutalom a nyomravezetőnek. Kérdés: ki lopta el?

– Nem tudjuk – mondta Péter.

– Helyes! – csapott le a kis Rece. – Vagyis ki kell nyomozni! És ki nyomozza ki?

– A rendőrség – vélte Marci.

– És ha a rendőrség tehetetlen?

A kis Rece úgy állt a szoba közepén, mint a híres angol regényfigura, minden detektív eszményképe, az éles eszű Sherlock Holmes. Csak egy kurta pipa hiányzott a szája sarkából.

– És nekünk elsőbbségi jogunk van. Mi voltunk az első gyanúsítottak. Ezt ki kell aknázni! – A kis Rece lassan, megrágva ejtette a szavakat, mintha gyengeelméjűeknek magyarázna.

A vadlibák ugyan nem voltak gyengeelméjűek, de tény, hogy tátott szájjal hallgatták a kis Recét.

Leghamarabb Péter fogta föl az ügy nagyságát.

– Miénk lesz a jutalom! Fölfejlesztjük a cirkuszt!

– És a dicsőség! – tette hozzá bólogatva a kis Rece. – Az se árt. Ingyen reklám.

– Éljen! – rikkantotta Karcsi.

– Még korai a lelkenedés – háritotta el a kis Rece az éljenzést. – Még az elején vagyunk. A legeslegelején. Még teljes a sötétség.

Ezen mindnyájan eltűnődtek. Marci finoman latolgatta az új helyzetet; Péter megborzongott, újra átélte Karcsiék izgalmas óráit az Állatkertben; Karcsi leplezetlenül büszke volt, hogy ilyen rendkívüli esemény közvetlen közelébe került...

– Szeretném valamire fölhívni a figyelmet – sziszegett, mert a ceruzacsonk erősen akadályozta a beszédben.

– Mire? – kérdezte Karcsi.

A kis Rece kivette a fogai közül a ceruzacsonkot, az ujjai között tartotta, mint egy pipát.

– Hogy ez a nyomozás szigorúan titkos. Senkinek sem szabad semmit sejtetni! Nehogy elhalásszák az orrunk elől a tettest!

– És a jutalmat! – szúrta közbe Péter mint gondos cirkuszigazgató.

(...)

Ettől kezdve minden idejüket a nyomozás foglalta le. Lili kutyával „szagot fogattak” az Állatkertben. Rece pedig azt figyelte, hogy ki jár a zöldséges boltba. A teknősök ugyanis növényevők. Meg is jelent a boltban egy szalmahajú vénember egy hatalmas üres zsákkal a hátán. A zöldségestől káposztalevelet és hulladék répát, petrezselymet kapott. A nyomozás kiötlője követte a gyanú alakot egészen a Bőr utca 4. számú házig. A keszhajú vénember a padlásra ment. A kis Rece óvatosan követte, s rengeteg nyúlkecset látott fekete, fehér, tarka, kicsi, nagy nyúllal. Az öreg a nyulakat jött etetni. Munkája végeztével kiment és csikorgó hanggal kulcsra zárta az ajtót. A kis Rece körbejárt a helyet, s felfedezett egy hatalmas ládát, amiben nyúlörök voltak. Hirtelen ismét nyílt az ajtó. A kisfiú Lilivel együtt beugrott a ládába, amit lelakatoltak, és kivittek a padlásról.

A ládával együtt a kis Rece egy szücsmesterhez került, aki a kisfiú dörömbölésére nyitotta ki a ládát. Elhitte neki, hogy bújócskázott a barátaival, így került a ládába. A vadlibák úgy döntöttek, hogy átvizsgálják a padlást. Elkéstek, azt már hatóságilag lezárták.

Bagaméri, a fagylaltos a jutalom reményében szintén a teknősök után nyomozott. Ő is az öregembert figyelte, aki a Piros Ló nevű kocsmában ücsörgött. Ott egy pattanásos kamasz ült mellé, akit a vadlibák az állatkertben is láttak. Vigasztalta az öreget, hogy ne fájjon a feje a nyulak miatt, sokkal jobb üzletet tud.

Bagaméri vak embernek álcázva magát követte a pattanásos arcút, a vadlibák pedig Bagamérit. Egy óvatlan pillanatban a fagylaltost felfedezte a kamasz, s eltűnt egy csatornanyílásban. Bagaméri biztos volt bene, hogy megtalálta a rejtekhelyet.

A vadlibák is lemásztak a csatornába. A pattanásos egyre beljebb vezette követőit, majd beugrott az egyik keresztfolyosóba, s röhögve felmászott egy vaslétrán az utcára. A vadlibáknak feltűnt Bagaméri ideges rohángálása. Nemsokára felfedezte őket. A vadlibák szövetséget ajánlottak a fagylaltos-

nak, mondván a csatorna téves út, de az lekezelően elutasította őket. A kis Rece ekkor írta fel krétával a falra: „*Itt tagadta meg a szövetekezést Bagaméri!*”

Péternek óriási ötlete támadt: meg kell hirdetni, hogy teknőst vásárolnának. Bagaméri is hirdetményeket ragaszt az utcán, de Süle letépi valamennyit. Mivel Bagaméri mindenütt veszélyeztetni nyomozásukat, levélben egy más városba csalják a fagyaltost. Bagaméri lépre megy. Közben a vadlibák nagy örömeire levelet kapnak, melyben egy állatkereskedő jelentkezik, hogy van eladó görög teknőse. A találkát pontos helyre és időre jelöli meg. Ott azonban a pattanásos arcú várja őket. Verekedés tör ki, s a vadlibákat egy gurulós bódéba zárják be. Csak Karcsi marad szabad. A pattanásos egy teherautóhoz kapcsolta a bódét, s az Útépítő Vállalat autója elindult a vadlibákkal. Közben Karcsinak sikerül csapdába csalni a pattanásost, s bezárni egy bódéba. Barátai kiszabadítására indult egy mosolygós szemű öreg ember, Pindur Géza Sarolta nevű autójával.

A vadlibák értesítették az Állatkert igazgatóját arról, hogy megtalálták a teknősöket. A reszkető pattanásost két markos állatgondozó emelte ki a bódéból. Ő volt a tolvaj.

Huszdik fejezet

Díszelőadás

Elérkezett a szünidő utolsó napja. Nagy nap ez. A díszelőadás napja. A vadlibák nekifogtak a plakátfestésnek. Remek plakátok születtek a kezük alatt. Tiszteletjegyeket küldtek szét, meghívták Bagamérit, hogy a szünetben fagyaltot áruljon. A plakátokat a környéken ragasztják ki. Így szólt a plakát a nagyérdemű közönséghez:

FIGYELEM! FIGYELEM!

MEGÉRKEZETT A HÖRÖMPŐ CIRKUSZ! CSAK MA ESTE!

VILÁGSZÁMOK! FANTASZTIKUS LÁTNIVALÓK!

SZÜNETBEN VADÁLLATOK! BÜFÉ!

JEGYEK A HELYSZÍZEN VÁLTHATÓK:

TÉGLA U. 24. SZÁM.

SZENZÁCIÓ! SZENZÁCIÓ! SZENZÁCIÓ!

(...)

Az óramutató hét órához közelített, a kertre félhomály szállt, a félhomályban gyülekezett a közönség, mivel Péter csak az előadásra akarta felgyújtani a villanyt.

Jóska árulta a jegyeket a kapu mellett egy asztalnál, Marci kísérté a helyükre a vendégeket. Eljött Marci mamája; a kis Rece mamája, a nagy Rece és igen, még valaki, sofőrsapkában az apa Rece, aki meglepetésszerűen jött haza külföldről. Eljöttek Süle szülei, Jóska és Karcsi mamája, édesapja. Leültek, nevetgélve, beszélgetve várták az előadás kezdetét.

Péter bekapcsolta a zenekart, a magnetofonból andalító keringő áradt. A nagy Rece dűnyögve jegyezte meg:

– Az én magnóm.

Nagy csengetéssel Bagaméri fordult be a kapun, fehér sapkában, fehér kötényben, harsányan kiáltozott:

*Itt van, megjött Bagaméri,
a fagyaltját maga méri!*

Lecövekel a kert hátuljában, s csípőre tett kézzel várta a megrendelőket. A vér-eb a kocsí alá feküdt, és azonnal elaludt.

Eljött Pindur Géza aranykoszorús szücsmester is, feketébe öltözve. Majd nagy pöfögéssel Sarolta állt meg a kapu előtt, s a mosolygós öreg ugrott ki belőle.

Eljött a térről egy csapat gyerek, megilletődve somfordáltak be az udvarra.

Péter izgatottan lesekedett ki a függöny mögül, körülötte állt Jim és Joe, a levegő ördögei és a hindu csodafakír.

– Hol a csudába lehet a kis Rece? Addig nem kezdhetjük el!

Egyszer csak nagy csikorgással az Állatkert vadszállító kocsija állt meg az utcában. Marci kirohant, üdvözölte az igazgatót, s tessékelt befelé, mikor az mosolyogva megszólalt:

– Várj csak! Van itt valami a cirkusz számára!

Intett az ápolóknak, azok hátramentek, s ölben hozták a vadállatokat.

– Hová visszük? – kérdezték.

– A faskamrába! – mondta Marci.

Volt ott tigris, oroszlán, medve, leopárd és párduc. Igaz, hogy kölykök voltak, de valódi vadállatkölykök.

Marci hátrarohant a függöny mögé.

– Itt vannak a vadállatok! – mondta izgatottan, az arca kipirult az örömtől. Mert mégis más cirkusz az, amelyben igazi vadállatok vannak!

– Hol? – kérdezte Péter.

– A faskamrában!

– Helyes! Szünetben meg lehet tekinteni! – mondta Hörömpő nagy lelki nyugalommal, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy a faskamra zsúfolásig van vadállatokkal.

– Mindjárt hét óra! – idegeskedett Süle. – Mi lesz? Kezdünk?

– Várunk! – mondta Hörömpő.

Nagy tolongás kezdődött a kapunál, overallos férfiak hatalmas lámpákat cipeltek be, felállították, a konnektort keresték, kiabáltak, lármáztak, s egy pillanat alatt elfoglalták az udvar minden szabad részét.

– Mi ez? – rohant Jóska a függöny mögé.

A kövér kopasz lépett utána mosolyogva.

– A Televíziótól vagyunk! – mondta.

A vadlibáknak leesett az álluk. Leghamarább Süle tért magához.

– Fel tetszenek venni az előadást?

– Igen – mondta a kövér kopasz.

– És lehet majd látni a televízióban?

– Természetesen!

Az összegyűlt nézőközönségre óriási hatást tett a Televízió megjelenése. A nagy Rece ajkáról leolvadt a gúnyos mosoly, izgatottan úgy helyezkedett, hogy benne legyen a képen, a haját igazgatta, a pulóverét húzgálta.

– Mikor kezdünk? – kérdezte a kövér kopasz.

– Várjuk Rozmaringot, a bohócot! – mondta Hörömpő büszkén.

Hét óra volt, pontosan hét óra, mikor a kapu előtt hatalmas piros autóbusz állt meg, a kis Rece ugrott ki elsőnek, s udvariasan mutatta az utat. Jóskának odasúgta hirtelen:

– Egyben veszik meg a jegyet. Turistacsoport!

– Hogy jöttek ide? – kérdezte Jóska meglepve.

– Eltérítettem a buszt! – mondta a kis Rece fölényesen.

A turisták betódultak az udvarra, elfoglalták az ülőhelyeket, fényképeztek, németül, angolul, franciául csevegtek, ámuldoztak. A vezetőjük kifizette Jóskának a jegyeket, majd vállát vonogatva leült a turisták közé. „Nekem mindegy! – morogta. – Ez a kisfiú meggyőzte őket! Ha nekik jobban tetszik, mint az óbudai lakótelep, hát legyen!” Most kezdte csak végiggondolni az eseményeket, hogy mi is történt. Úgy kezdődött, hogy az iroda előtt állt a busz, amely városnéző sétára vitte volna a turistákat, mikor felugrott a buszra egy kisfiú, és figyelmet kért. Ő úgy meglepődött, hogy gondolkodás nélkül fordítani kezdett. A fiú nagyon eredetien beszélt, ilyesmit mondott, hogy ha igazi világszámot, igazi világszenzációt akarnak látni, kövessék őt. Le fog esni az álluk a csodálkozástól, meg hogy örök emlék lesz, amit majd látnak! A turisták hangosan követelték, hogy kövessék a kisfiút. Hát így történt, s most itt vannak.

A kis Rece a függöny mögé szaladt.

– Csak átöltözöm, és kezdhetjük!

Felrakta a krumpliorrt, fejébe csapta a keménykalapot, felrángatta a csikos trikót, a bő nadrágot és a csámpás cipőt.

Péter a függőnynél állt, s türelmetlenül kérdezte:

– Lehet már?

– Lehet! – mondta Rozmaring, a bohóc.

Hörömpő kilépett cylinderben, csokornyakkendőben, szénnel festett pörge bajusszal a függöny elé. Feje fölött kigyulladt a villanykörte, a tévések is bekapcsolták a reflektorokat, fényárban úszott a kert. Hörömpő csengő hangon beszélt:

– Mélyen tisztelt közönség, nagyérdemű publikum! A Hörömpő Cirkusz, világszám megkezdí fantasztikus, szenzációs előadását! Zene!

Felharsant a zene, s a fáskamra felől valódi oroszlánbögés hallatszott. A tolmács duruzsolva fordított, a felhevők berregtek.

– Első számunk: Rex, a zsonglőr!

Péter széthúzta a függőnyt, a porondon ott állt Rex, a zsonglőr. Udvariasan meghajolt, majd a kis asztalkához ment, feldobta a tányért s a pálcával elkapta. A tányér pörgött, billegett, de nem esett le. Ezen maga Rex is úgy elcsodálkozott, hogy a szája is tátva maradt.

A közönség lélegzet-visszafojtva figyelt, majd megkönnyebbülten felsóhajtott, mikor Rex elkapta a tányért, és elegánsan meghajolt. Hatalmas tapsot kapott.

Hörömpő lépett a közönség elé, és bejelentette a következő számot:

– Boa és Constrictor, gumiember és kígyónő!

Jóska jött be a porondra testhezálló tornatrikóban és melegítő-alsórészben. Meghajolt mélyen, feje majdnem a földig ért. Azután leült, először az egyik, majd a másik lábát a nyakába vette, s csinált egy kézenállást. Majd kibontakozott, és szép lassan hídba ereszkedett. Ha a tornatanár látta volna, a szíve repesett volna az örömtől! A közönség nagy tapssal jutalmazta a mutatványt.

– Most pedig a szünet előtti utolsó szám következik: Rozmaring, a bohóc!

A kis Rece csámpázott be a porondra, csókokat hintett a közönségnek, majd a két karjával csapkodott, mint egy csirke, és körözve kotkodácsolt.

– Kot-kot-kot-kot, kotkodács! A fejemen egy tojás!

Levette a kalapját, és a fején valóban ott volt egy tojás! A kis Rece óvatosan egyensúlyozott, a közönség pisszenés nélkül figyelte, hogy mikor esik le a tojás. A tojás nem esett le, akkor se, mikor Rozmaring merész lendülettel kézenállásba ment, és körüljárta a porondot. A tojás oda volt ragasztva.

A közönség, mikor felfedezte a trükköt, hatalmas kacagásban tört ki. Rozmaring hajlongott, csókokat dobált, a krumpliorrát húzgálta.

Hörömpő összehúzta a függönyt, s bejelentette a szünetet:

– Szünet következik. Mindenki fáradjon a büfébe! És meg lehet tekinteni a vadállatokat!

A közönség sorban állt Bagaméri fagyaltos kocsijánál, az elátkozott fagyaltos önkívületben suttogetta maga elé, hogy: „Megtört az átok, megtört az átok!”

Majd a közönség, fagyalttal a kezében, a fáskamrához tódult, és a léceken keresztül bámulta a vadállatokat. Karcsi a nagyobb hatás kedvéért a magnóról játszottta az Állatkertben felvett oroszlánbögést. Zengett az udvar, félelmetes volt a bögés, a gyengébb idegzetűek megborzógtak.

Süle a televíziós világosítókkal tárgyalt valamit, azok bólogattak, hogy értik, rendben van a dolog. Süle visszament a függöny mögé, ahol a vadlibák suttogettak izgatottan, hogy micsoda siker... Süle titokzatosan csak annyit mondott, hogy várják meg a végét.

– Mikor intek, oltsátok el a villanyt! – mondta Péternek.

Szünet után a közönség elfoglalta a helyét, Bagaméri boldogan nézett maga elé, minden fagyaltot eladott, és Péter bejelentette a következő számot, Hörömpőt, az állatidomárt.

Behozta a karikát és a csíkosra festett tigrisutánczatot. A macska nem hozott szégyent Péterre, ide-oda ugrált engedelmesen. Süle apja mocorgott a helyén, szemét meresztette, merthogy a csíkos tigris nagyon emlékeztette őt valamire... De mikor hátulról rászóltak, hogy maradjon nyugton, mert nem látnak, abbahagyta a vizsgálódást.

A taps után Jim és Joe következett, vagyis Karcsi lendült be feketére subickozott arccal mint a levegő ördögei, és igen nagy meghökkenést keltett. Meghajolt, fél kézzel a kötélbe kapaszkodva, majd folytatta a mutatványt. Forgott-pörgött a magasban, a lábára hurkolta a kötelet, és fejfelé lógott. Karcsi mamája halkan fel is sikoltott, de nem történt semmi baj, a levegő „ördögei” simán a földre ért, és meghajolva megköszönte a tapsot.

Oldalt Jóska dörzsölte a kezét.

– Sikerünk van! – suttogetta. – Óriási sikerünk van!

Hörömpő hangja hangzott fel a függöny előtt:

– Következik az utolsó szám, Negyedik Emmánuel, a hindu csodafakír!

Süle apja hirtelen a homlokára csapott, és így mormogott maga elé:

– Negyedik Emmánuel! Mégsem álmodtam a táviratot!

Misztikus, lassú keleti zene szólt a magnetofonból. Süle, turbánnal a fején, palásttal a vállán előrejött, meghajolt, és mély gyomorhangon azt mondta:

– Most pedig tűzhalált fogok halni. Nincs valakinek egy szál gyufája?

Döbrent csend ült a nézőterre, csak a tolmács duruzsolása hallatszott, azután kialudtak a fények, gyufa lángja villant, és a turbános, leples hindu csodafakír lobogva égett.

Már-már kitört a pánik, mikor kigyulladt a villany, Süle előrejött a háttérből és vigyorogva meghajolt.

– Te érted? – súgta Karcsi a kis Recének.

– Értem! Nagy ötlet! Lécet dugott a turbánba! – mondta a kis Rece elismerően, és bekapcsolódott a tomboló ünneplésbe.

Süle kipirult arccal, boldogan hajlongott.

Süle apja büszkén nézett jobbra-balra, és fennhangon dicsekedett:

– Az én fiam!

Elült a taps, Péter összehúzta a függönyt, meghajolt még egyszer.

– Vége az előadásnak! Köszönjük a tapsot!

A közönség lassan széteszlott, a turisták megkérték a tolmácsot, hogy adja át üdvözlötüket a cirkuszigazgatónak. Az udvaron a vadlibák maradtak, behordták a székeket, segítettek kicipelni a vadállatokat. A kövér kopasz a Televíziótól a kis Recét kereste, s mikor megtalálta, azt mondta neki, hogy ne szakadjon meg köztük a kapcsolat.

– Terveim vannak veled! – mondta nyomatékosan.

A kis Rece vigyorgott.

– Nekem is vannak terveim a televízióval.

A vadlibákat még egy meglepetés várta. Péter mamája hívta be őket a szobába.

A szobában az asztal meg volt terítve, középen egy hatalmas torta állt.

– Gondoltam, jól fog esni az előadás után – mondta Péter mamája, és mosolyogva nézte, ahogy a vadlibák rohamra indultak a torta ellen.

Mikor a torta elfogyott, a vadlibák útnak eredtek. Süle hóna alá csapta a csíkos macskát, s fecsegye, beszélgetve ballagtak az enyhe tavaszi éjszakában.

Aztán egyszer csak Jóska megállt, felsóhajtott.

– Holnap kezdődik! – mondta bánatosan.

Ettől a vadlibák kicsit elszontyolodtak, de a kis Rece megtörhetetlen életkedvvel rikkantotta a csillagok felé:

– Akkor is szép volt! Éljen a Hörömpő Cirkusz, világszám!

– Éljen! – zúgták a vadlibák.

Könnyű tavaszi szél indult valahonnan a budai hegyekből, felkapta a kiáltást, és végigvitte a városon.

1. Milyennek mutatja be az író a Vadliba örs tagjait? Ki a vezetőjük? Sorold fel név szerint tagjait!

2. Hogyan született meg a Hörömpő Cirkusz ötlete? Hogyan osztották szét a szerepeket?

3. Miért mentek a Vadlibák az Állatkertbe? Ki lopta el a görög teknősöket?

4. Mi a neve kis Rece kutyájának?

5. Hogyan kezdtek a nyomozáshoz? Szerinted miért figyelték a zöldségest?

6. Milyen kalandba bonyolódott kis Rece a padláson?

7. Szövetkezett a Vadlibák és Bagaméri?

8. Hogyan csalják lépre a tettest?

9. Hogyan sikerült Karcsinak megmentenie társait? Milyen autóval vették üldözőbe az útépítő bódét?

10. Ki volt a tolvaj? Szerinted helyesen cselekedett Karcsi?

11. Mikor volt a Hörömpő Cirkusz díszelőadása?

12. Mit ajánlottak fel a Vadlibák Bagamérinak a díszelőadással kapcsolatban?

13. Kiknek adtak tiszteletjegyet a fiúk?

14. Mivel lepte meg az Állatkert a díszelőadást?

15. Hogyan „toborzott” közönséget kis Rece a díszelőadásra?

Olvasd el a *Keménykalap és krumpliorr* 8. fejezetét, és válaszolj a kérdésekre!

1. Milyen címet adnál a részletnek?
 - a) A szellem visszatér
 - b) A francia véreb
 - c) Ötletek a nyomozáshoz
 - d) A mennyei krumplifőzelék
2. Melyik szó a kakukktójás?
 - a) nyom
 - b) esernyő
 - c) bűntény
 - d) tolvaj
3. Folytasd a mondatot! A kis Rece
 - a) izgatott, mert víz ment a fülébe.
 - b) érzései és gondolatai épp oly nyugodtak, mint a teste.

Mítoszok (görög és római)

Az emberről, aki igazságra, tudásra, szépre, boldogságra vágyódik, sok izgalmas, ámulatba ejtő kalandot olvastatok tanulmányaitok során a mesékből, a mondákból, a mítoszokból, az ismeretlen szerzőjű (folklor) művekből.

Közben tréfás szóbeli rejtvényeket (találós kérdéseket), valamint bölcs megállapításokat (közmondásokat) meríthettetek a népköltészet kiapadhatatlan forrásából.

Bizonyára megfigyeltétek énekórák alkalmával is, hogy sokféle érzés és gondolat ötvöződik népdalainkban.

1. Ismerd fel, majd írd ki a fenti szövegből a műfajokat! Idézz tanulmányaidból két-három példát a felismert műfajokra, ezeket a példákat is írd le!

2. Az európai népek (s közte a magyar nép) fejlődésében, kultúrájában két mitológia játszott döntő szerepet. Nevezd meg, melyik!

3. Határozd meg a mítosz fogalmát! Minek nevezzük a mítoszok összességét? Írj néhány mítosz-címet!

4. Keresd meg a párját!

a) Prométheusz	• mesegyűjtő
b) Kalevala	• állatmese
c) Benedek Elek	• mítosz
d) Tavaszi szél vizet áraszt	• eredetrege
e) Rege a csodaszarvasról	• tündérmese
f) A róka és a szőlő	• népdal
g) Tündérszép Ilona és Árgyélus királyfi	• ismeretlen szerzőjű költészet

5. Milyen tulajdonságokkal ruházta fel az ókori emberek képzelete Prométheuszt? Miben látod ennek magyarázatát?

6. Milyen érzéseket alakít ki benned a mítosz Prométheusz iránt? Mi a véleményed a titánról és Zeuszról?

7. Daidalosz és Ikarosz madarak tollaiból készített szárnyakon próbáltak menekülni Minósz király udvarából. Ugye, más módon is visszajuthattak volna *a görög föld kék ege alá!* Hogyan?

- a) Nevezd meg néhány közlekedési eszközt népköltészeti ismereted alapján!
b) Szerkeszd meg a történetet úgy, hogy más közlekedési eszközt vegyenek igénybe a hősök!

8. Mi a véleményed Tantalosz tettéről? Hogyan büntették meg az istenek?

9. Döntsd el a mondatokról, hogy igazak vagy hamisak!

- a) Alba Long királya Numitor volt.
b) Amulius pályázott a királyi székre.
c) Numitor hatalmas és gazdag akart lenni.
d) Amulius később megfosztotta Numitort a királyságtól és kiűzte Alba Longából.

10. Fogalmazd meg Remus halálának történetét!

11. Thomas Mann, a világhírű német író szerint *a mítosz a titok ruhája*. Hogyan vélekedsz erről a gondolatról?

Teremtéstörténetek

1. Miről szólnak a teremtésmítoszok? Írd le egynek a vázlatát!
2. Mikor keletkezett, ki a szerzője, kiről szól a *Gilgames-eposz*?
3. Az eposz cselekményét hány táblára rögzítették? Hol találták rá?
4. Hogyan lett az ember az eposz szerint?
5. A világ keletkezését és a híres hős világra jöttének történetét a *Kalevala* is elbeszéli. Hogyan? Nem furcsa-e számodra, hogy a finn mítosz a földet, eget, napot, holdat, csillagokat, fellegeket mind néhány kis kacsatojásból származtatja?
6. Kik a főbb szereplők? Ki harcol ki ellen az eposzban?
7. Miért fontos a szampó, a csodamalom? Ki alkotta?
8. Az ember által megszólaltatott éneknek, zenének, emberi szónak olyan óriási erőt tulajdonítanak a finnek, mint egyetlen más nép mitológiája sem. Honnan származhatott ez a hiedelem? Mi, mai emberek érezzük-e még olykor a szép szó, a versek, a dalok, a zene erejét?
9. A magyar teremtésmítosz hogyan meséli el a földnek és lakóinak születését?
10. Vesd egybe a hasonlóságok és a különbségek alapján az ismert teremtésmítoszokat!

Gilgames-eposz

Kalevala

Lúdas Matyi

1. Mikor írta Fazekas Mihály nagy népszerűségnek örvendő elbeszélő költeményét, ami a kilencvenes évek lázadó szellemiségét tükrözi?
 - a) 1806
 - b) 1789
 - c) 1804
 - d) 1791
2. Miért tartják a *Lúdas Matyiról*, hogy a magyar irodalom első olyan alkotása, amely valóban népi költeménynek mondható?
3. Hol játszódik a történet? Kik a szereplői?
4. Hány részből áll az elbeszélő költemény? Miért tagolta Fazekas levonásokra művét?
5. Hogyan viselkedett Matyi otthon, a faluban, a döbrögi vásáron, Döbrögi kastélyában?
6. Milyen külső és belső változásokon ment keresztül Matyi és Döbrögi?

MATYI	DÖBRÖGI
-------	---------
7. Keresz találó szavakat Döbrögi jellemzéséhez!
8. Készítsd el Matyi jellemábrázolását!
9. Igazságosnak tartod-e Matyi bosszúját? Miért?
10. Szerinted mi a történet legfontosabb tanulsága?

Toldi

I. szint

1. Hány nap alatt játszódik a történet? Milyen helyszíneken fordul meg Miklós?
 - a) A 12 énekből hány játszódik Nagyfalun és környékén?
 - b) Mennyi Pesten és környékén?
2. Milyen összefüggést fedezel fel a színhelyek, a napszakok, illetve Miklós sorsának alakulása között?
3. Melyek a legfontosabb fordulópontok a hős sorsában? Fogalmazz mindegyikről három-négy mondatot, írd le!
4. Milyen drámai elemekkel, konfliktusos helyzetekkel találkozta a műben?

II. szint

5. Milyen próbatételeket állt ki Miklós? Csoportosítsd az alábbiak szerint: fizikai próbák, lelki próbák!
6. Az epizódok milyen szerepet játszanak a műben? A természet hogyan segíti Miklóst?
7. Csoportosítsd a szereplőket: főszereplők, mellékszereplők! Kik segítették Miklóst, kik gátolták?
8. Keress példákat a tanult jellemzési eljárásokra, amelyek a hős külsejében végbement változást mutatják be!

III. szint

9. Olvasd el újra Miklós és György találkozását a 2. és a 12. énekben! Milyen tulajdonságait ismerjük meg Miklósnak, illetve Györgynek?
 - a) Milyen változás történik kettőjük helyzetében?
10. Miklós legfőbb segítője édesanyja. Anya és fia kapcsolatát hogyan jellemzed?
 - a) Mikor és hogyan segíti fiát?
 - b) Miért jön vissza Miklós bujdosás közben a szülői házhoz?
 - c) Milyennek látod Toldi Lőrincét a 12. énekben?
11. Milyen uralkodónak tartod Nagy Lajost?
 - a) Miért menti fel Miklóst a gyilkosság alól?
 - b) Hogyan jutalmaz, illetve büntet?
12. Milyen kapcsolat van Miklós és Bence között? Miért nem nevezhető ez szokványos úr-szolga viszonynak? Írj olyan szavakat, kifejezéseket, amelyekkel egymást illetik! Mit bizonyítanak ezek? Milyen apró emberi hibái teszik humorossá Bencét?

Ballada, népballada

I. szint

1. Határozd meg a ballada fogalmát! *A ballada verses kisepikai, ...*
2. Mikorra tehető a ballada műfajának kialakulása? Melyik szóból ered?
 - a) balladire
 - b) ballade
 - c) balladore
3. Sorold fel a ballada műfaji jegyeit!
4. Mit tudsz a ballada előadásmódjáról, mi a balladai homály?

II. szint

5. Mit nevezünk népballadának? Sorolj példákat!
6. Milyen fő motívumra épül a *Kőműves Kelemenné* című népballada?
7. Mi a tárgya és mondanivalója?
8. Folytasd: *Tizenkét kőműves összetanakodék....!*

III. szint

9. Mikor keletkezett a *Kádár Kata* című népballada, mi a tárgya?
10. Kik a ballada szereplői? Csoportosítsd őket jellemük szerint!
11. Milyen korba visz el bennünket a *Két kápolnavirág* című népballada? Ki jegyezte le?
12. Hasonlítsd össze a *Kádár Kata* és a *Két kápolnavirág* című népballadát! Milyen hasonlóságokat és eltéréseket találsz bennük?

IV. szint

13. Mit nevezünk műballadának? Mik a jellemzői?
 - a) Ki írta az első műballadát a világirodalomban?
 - b) A német nyelvű költészetben kire hatottak a népballadák?
 - c) Magyarországon mikor indult hódító útjára a műballada?
 - d) Kit tart számon az irodalomtörténet a „balladairás Shakespeare-jeként”?

A lírai versek világa

I. szint

1. Határozd meg a líra fogalmát!
2. Melyek a hagyományos lírai műfajok?
3. Témája szerint milyen lírát ismersz?
4. Sorold fel a lírai költészet főbb típusait!

II. szint

5. Ki volt Robert Burns? Mi jellemzi verseit?
6. Hogyan építi fel Burns a *Falusi randevú* című költeményét? Miért soroljuk a helyzetdalok közé?
7. Mi jellemzi Petőfi Sándor tájleíró költészetét? Írj példát tájleíró versre!
8. Petőfi számára „*az alföld tengersík vidéke*” az otthon, a haza. Mit jelképez még a pusztá? Bizonyítsd! Folytasd: „*Szép vagy, alföld...*”
9. Petőfi melyik verse tájleíró költészetének csúcsa? Miről szól a vers? Folytasd: „*Mint az őrült, ...*”
10. Mi az életkép? Petőfi melyik versét hoznád példának?
11. Hogyan tagolódik szerkezetileg az *Egy estém otthon* című Petőfi-vers?

III. szint

12. Melyik versében írt József Attila a mosónők sorsáról? Hogyan jellemzi a mosónők életét a költő?
13. Mi a személyes líra? Hány szereplője van a *Mama* című versnek?
14. Melyik tudományág indult fejlődésnek a XX. század elején? Ki alkalmazta elsőként a magyar irodalomban?
15. Mi a címe az 1910-ben megjelenő versciklusnak? Írj néhány verscímet!
16. Mi az elégia? Kosztolányi melyik versét soroljuk ide? Miért?

TARTALOM

BEVEZETŐ	3
AZ IRODALOMRÓL	5
KÖNYVEK KÖZÖTT	8
STEINHOFFER KÁROLY: A könyv története	8
MÍTOSZOK, EPOSZOK	11
Prométheusz	15
Daidalosz és Ikarosz	16
Tantalosz	19
Romulus és Remus	20
TEREMTÉSTÖRTÉNETEK	23
Gilgames-eposz	23
Kalevala	27
A KÖNYVEK KÖNYVE. A BIBLIA.	30
ŐSZÖVETSÉG. A TEREMTÉS KÖNYVE.	32
A világ teremtése	32
A Paradicsom	33
A bűnbeesés	34
Vízözön	35
Bábel tornya	37
ÚJSZÖVETSÉG	38
Jézus születése	38
A tizenkét éves Jézus a templomban.	39
JÉZUS TANÍTÁSAIBÓL	40
Az ellenség szeretete.	40
Hasonlatok a házepítésről. Az ítélet	41
AZ ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY	43
FAZEKAS MIHÁLY: Lúdas Matyi	45
AZ IRODALMI LEVÉL. Petőfi levele Aranyhoz	60
PETŐFI SÁNDOR: Arany Jánoshoz	61
ARANY JÁNOS: Válasz Petőfinek	62
ARANY JÁNOS: Toldi	65
A jellemábrázolás módjai. A szereplők rendszere	100
A NÉPKÖLTÉSZET VILÁGA.	122
NÉPI IMÁDSÁGOK, KÖNYÖRGÉSEK	122
Ég szülte Földet. Az az asszony Mária. Jézusnak szent vére	125
A REGÓSÉNEK	126
Regósének	128
A NÉPBALLADA	130
Kőműves Kelemenné.	132
Két kápolnavirág.	136
A hármass varázsfű.	138
A LÍRAI VERSEK VILÁGÁBAN	140
ROBERT BURNS: Falusi randevú.	143
PETŐFI SÁNDOR: Az alföld	145
A Tisza	147
Egy estém otthon	149
JÓZSEF ATTILA: Anyám	153
Mama	154
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Mostan színes tintákról álmodom.	157
Lánc, lánc, eszterlánc	159
A NOVELLÁK	161
MIKSZÁTH KÁLMÁN: A ló, a báránka és a nyúl	164
MÓRA FERENC: Miben lakik a magyar tündér?	170
Csontos Szigfrid	174
KARINTHY FRIGYES: Magyarázom a bizonyítványom.	180
Lógok a szeren	181
MÓRICZ ZSIGMOND: Ami megérthetetlen.	185
AZ IFJÚSÁGI REGÉNY	190
MARK TWAIN: Tom Sawyer kalandjai.	193
CSUKÁS ISTVÁN: Keménykalap és krumpliorr	217

Навчальне видання

ДЕБРЕЦЕНІ Оніка Олександрівна

Інтегрований курс
ЛІТЕРАТУРА
(угорська та світова)

Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з
навчанням угорською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Угорською мовою

Зав. редакцією *А. А. Варга*
Коректор *Г. М. Турканич*

Формат 70x100/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman. Друк офс.
Ум. друк. арк. 19,44. Обл.-вид. арк. 18,5.
Тираж 1688 пр. Зам. № 00-00.

Державне підприємство „Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2980 від 19.09.2007
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua

Друк на ПРАТ „Львівська книжкова фабрика „Атлас”
79005 м. Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1110 від 08.11.2002 р.